

1/456

PRŮVODCE VĚDOU A UMĚNÍM.

PRÍRUČNÍ KNIHOVNA VZDĚLAVACÍ. Redigují: univ. prof. dr. FRANT. KREJČÍ, professor JIŘÍ JANDA, professor RUDOLF NOVOTNÝ, učitel JOSEF ČERNÝ a odb. učitel JOSEF MÜLLER.

Sv. 2.

R. NOVOTNÝ:

ČESKÉ DĚJINY POLITICKÉ.

I.

Taaa 1/4
~~*1/4*~~

Od nejstarších dob do válek husitských
0—1378.

V PRAZE.

Nakladem Zemského Ústředního Spolku Jednot Učitelských v král. Českém. — V komisi knihkupectví Josefa Rašna v Praze-VII. — Tiskem Josefa Voctáře v Brandýse n. Labem.

Rozdělení českých dějin politických.

České dějiny politické jest těžko dělití pro veliký počet obsahově i dosahově různých dělidel. Není dobře možno počítati s jednotou jich, což jest také jedna ze stále patrných a přece ještě ne dosti vyjasněných vad dělení Palackého a Tomkova.

Dělil bych je na :

A) Starověk: od nejstarších dob do historicky zjištěného objevení se Čechů v zemi, t. j. do r. 550.

B) Středověk: od r. 550 do velikého převratu, který vyvolalo české hnutí reformační, t. j. od r. 550 do r. 1378.

C) Novověk: od doby české reformace do současnosti, t. j. od r. 1378 do 1908. Tu ovšem rozeznával bych

- a) dobu české reformace a jejích následků, t. j. od r. 1378 do 1526;
 - b) dobu katolické reakce, t. j. od roku 1526 do 1740;
 - c) dobu nejnovější, t. j. od r. 1740 do 1908.
-

I. Starověk.

Od počátku do r. 550 (doba římská).

Prameny k I. dílu.

Pro dobu nejstaršího osídlení Čech jsou pramenem řečtí a římstí spisovatelé. Z Řeků zmiňuje se o národopisných poměrech zemí severně od Dunaje ležících pokračovatel ve velikém díle Polybiově Poseidonios, bystrozraký pozorovatel Dio Cassius a hlavně učený geograf doby Augustovy Strabo. Pověsti o Keltech Belovesovi a Sigove-sovi, jež slyšel od galských druidů, zaznamenal Livius ve svých monumentálních dějinách římských. Pro osobní účast a názor velikou důležitost mají zprávy Caesarovy v jeho »Pamětech o galské válce«. Velleius Paterculus také mnohé události zažil jako voják ve službách Tiberiových; proto jeho zprávy nejsou též bez významu. I Plinius ve svých monumentálních popisech přírody nejednu zprávu zaznamenal, která jest pro ethnografické poměry českého starověku důležitá. Největší význam má ovšem i v tom oboru nejgeniálnější římský historik Tacitus, který ve svých dílech, »Annalech« a »Germanii« snesl mnoho cenného materiálu k poznatkům národopisným v zemích na Dunaji. Uvésti dlužno i Cl. Ptolemaia, který ve své geografii má též ethnografické, ač nejasné zprávy.

Literatura.

Pro keltské osídlení Čech:

- Mommsen: »Römische Geschichte« V. 1885.
Müllenhof K.: »Deutsche Altertumskunde« II. 1887.
Much A.: »Die älteste Besiedelung der Länder des österreichischen Kaiserstaates«. Österreichisches Jahrbuch 1884.
Bachmann Ad.: Kelten, Germanen und Slaven in den oberen Donauländern und in Böhmen Sitz. Ber. Wien. Akad. Wiss. XCI. 1878.
Šafařík P. J.: Slovanské starožitnosti 1836.
Vocel J. E.: Pravěk země české 1868.
Píč J. L.: Bojové, Markomani a Češi dle svědectví historického a archaeolog. Pam. Arch. 1893.
Píč J. L.: Starožitnosti země české II. 1902.
Niederle L.: O počátcích dějin zemí českých Č. Č. H. VI., též otisk 1900.
Dvořák R.: Z nejstarších dějin moravských. Čas. Mat. Mor. XXII. 1898.
Niederle L.: Lidstvo v době předhistorické 1893 str. 150 a n.

Pro germánské osídlení Čech:

- Zeuss K.: Die Deutschen u. ihre Nachbarstämme 1837.
Müllenhofovo již citované dílo.
Much A.: »Deutsche Stammeskunde S. Göschen.« 1900.
Bremer O.: »Ethnografie der germ. Stämme« 1901.
Wietersheim: »Geschichte der Völkerwanderung« 1864.
Pallmann: »Geschichte der Völkerwanderung« 1864.

- Dahn: Die Könige der Germanen 1885.
 Bachmann Ad.: Die Völker a. d. Donau nach
 Attilas Tode Sitz. Ber. Wien. Akad. Wiss. XCVI.
 1880.
 Kirchmayr H.: Die Geschichte der Quaden 1888.
 Šafařík u. s.
 Vocel u. s.
 Píč u. s.
 Niederle L.: Slovanské starožitnosti I. 1900.
 Slavík: Slované a Němci 1899.
 Jireček H.: Unser Reich zur Zeit d. Geburt
 Christi 1896.
 Řežábek: Markomanskije vojny. Oděssa 1895.
 Loserth: Mittheilungen d. W. Inst. II. o Rugiích.

Kapitola I.

Keltské obyvatelstvo v Čechách.

Jest smutný fakt, že o počátcích historie hrobově mlčí. Základy hývají temny, neproniknutelný stín leží na nich. A jest fakt ještě smutnější, že počátky českých dějin jsou skoro úplně nepřístupny. Příčiny tohoto fatálního úkazu jsou: geografické oddělení Čech od jižní Evropy, tepny antických dějin, naprostá neúčast národů zde bydlících v životě ostatních a odtud plynoucí nevšimavost k národům těmto se strany těch, které hrály úlohu vůdčí, a konečně veliká národnostní assimilace, již nejstarší kmeny v Čechách usedlé byly podrobeny. Okolnosti tyto učinily z Čech teritoriální i etnografickou jednotku, která na dlouhý čas zůstala utajena v moři jiných jednotek, s nimiž nemohla podstoupiti boje o svou individualitu dříve, dokud

nedožrála k pochopení vlastních zájmů. To stalo se pozdě, bohužel velmi pozdě, v době, kdy jinde, pod šťastnějšími a osobitějšími vlivy byly již dávno vítězné procesy ukončeny. Jinde již dávno nastaly rozklady, v Čechách začal klíčiti teprve život.

O nejstarších ethnografických poměrech českých není vůbec zpráv přesně opřených. Die analogického národnostního uspořádání celé střední Evropy lze doplniti nejasné a neúplné zprávy řeckých a římských spisovatelů o zemi české v tento obraz.

V dobách, kdy velcí duchové řečtí a římstí upínali své účelivé zraky ke krajům neznámého, tajemného severu, žili tu četní kmenové, kteří pestrým bohatstvím svých zvláštností národnostních poutali pozornost, ale kteří přece jen příliš vzdálenému Jihoevropanu splývali v chaos méně cenných, neschopných skoro lidí. Poseidonios, Caesar, Strabo, Velleius Paterculus, Plinius a hlavně Tacitus uvádějí alespoň celou řadu dat, která chtějí znáti národnostní poměry země české. Ježto však jsou to zprávy různého stáří a různých autorů, tří základní vadou — nespoehlivostí a protismyslností. Spisovatelé tito uvádějí celou řadu kmenů sev. od Dunaje, které počítají k Illyrům, Thrakům neb Keltům. Mnohé z nich znají již jako assimilované z jiných národnostních jednotek. Jsou to ovšem místy pouze vyčtená jména, která v celém spojení historiografickým činí dojem chvatného, ježto neuvědoměného, nezrávěného zpravodajství. Ale třeba s důrazem vytknouti důležitý fakt, že mezi těmi četnými kmeny neuvádějí se Germáni.

Převahu mezi kmeny těmi mají Keltové, kteří jsou usazeni v jižním Německu, dnešních jižních

Čechách a Moravě. Jsou to drobné kmeny keltské, jejich přesnějších, omezenějších sídel udati nelze. Zejména jest nerozřešená dosud otázka, jaká byla podrobnější lokalisace těchto kmenů sedících sev. od Dunaje.

Dle dobře udržitelné these přistěhovali se Keltové ze svých původních sídel v již. Německu — a tam třeba klásti jejich vlast — již počátkem čtvrtého století př. Kr. Ve velkém proudu tom byl také kmen divokých Bojů, jejich sídla kladou se obyčejně do dnešních Čech. Podnětem tohoto výkladu jest pověst Liviova¹⁾ o Sigovesovi a Belovesovi, který, nesprávně ovšem, datuje tuto pověst do doby římského Tarquinia Priska.

Možno-li již Liviovi věřiti věcně, přistěhovali se Keltové na vých. současně s přechodem Alp, což klade se teprve do r. 388 př. Kr. Tehdy divoci Keltové a mezi nimi hlavně Bojové porazili, překročivše Alpy, Římany nad řekou Alíí, usadili se v Itálii a působili značné škody Římanům až do dob P. C. Scipiona. Jedna jejich větev, bojská, usadila se při tom dále na vých., nepřekročivši ani Alp, sev. Dunaje, tedy v dnešních Horních a Dolních Rakousích a v již. Čechách. Jádro Bojů zůstalo však asi v Německu dnešním. To dokazuje zejména zmínka pozdějšího, ale nejhodnověrnějšího pramene, Tacita. Ten praví, že »mezi Hercynským lesem, Rýnem a Mohanem měli sídla Helvetové a Bojové« a dokládá: »Manet adhuc Boihaemi nomen signatque loci veterem memoriam.«²⁾ Dle

těchto slov dlužno se domnívati, že sídla Bojů představoval si Tacitus v dnešním Bavorsku. Pojem »Hercynský les« byl ovšem ve starověku velmi široký; kolísal u různých autorů dle toho, jak kolísaly jejich vědomosti geografické. Ale lze za to míti, že Tacitus jím nerozuměl horstev příliš vzdálených od Rýnu a Mohanu. Jinak byl by jistě užil jiných pojmů geografických jemu již běžných, aby vymezil oblasti osazené Boji. Do dnešních Čech zasáhli tito Bojové asi též, ale jen do již. cípu, do něhož pronikly jejich větve od záp. a od jihu, jako vlastních kmenových východisek. Toto vniknutí Bojů z Bavorska do již. Čech jest jen výsledek onoho procesu velikého posunování všech národností usedlých v již. Německu na vých., což bude patrné též u Markomanů. Celé Čechy tedy Boji osídleny nebyly, že ovšem tu byly jiné kmeny keltské, jest pravděpodobno a jsou pro to důvody historické, archaeologické³⁾ i filologické⁴⁾. Ani ve jménu Bojohemia nelze spatřovati zvláštní upomínky na Boje v Čechách usdlé, vždyť slovo Boioaria označující Bavorsy, prozrazuje daleko více spojitosti se starými Boji.⁵⁾ Tímto lokalisováním Bojů do Bavor lze také snadno vyložití pozdější fakty, dle nichž sídla Boji opuštěná zabrali Markomani, kteří měli své centrum nad horním Dunajem.

Ve svých sídlech vytrvali Bojové až do poloviny prvního století př. Kr. Bojovný tento národ vynikl svými boji, jimiž záhy daleko proslul. Vždyť již tehdy valily se proti nim ze dvou stran hrozivé

³⁾ Stejný typ hrobů v Bavorsku a v jižních Čechách.

⁴⁾ Labe-Albis Elf, Jizera-Iser-Isar, Vltava-Fuldava.

⁵⁾ Bavorská osada Boiodura při ústí Innu do Dunaje prozrazuje též stopy Bojů.

¹⁾ T. Livius V. 34.

²⁾ C. Tacitus »Germania« c. 28.

mraky: od jihu Římané, od severu Germáni. S těmito setkali se již ke konci druhého století př. Kr. Tehdy divocí Cimbrové pronikli do střední Evropy. Vítězně postupující narazili teprve na Boje, jichž odpor byl tak tuhý, že musili upustiti od dalšího postupu k záp. a zarazivše se o silnou hradbu bojskou, obrátili se na jih do Itálie, kde tak po prvé dali cítiti sílu svých výbojných plánů.

Bojové bojovali se sousedy: na sev. s Hermandury, Markomany, na vých. s Dáky a Pannony, na záp. s Helvety, na j. s Thraky, Taurisky, Vindeliky. V polovici prvního století nastal rozklad. Tehdy část Bojů spojila se s Helvety proti Caesarovi, vytrhla s nimi proti němu do Gallie, kde byla poražena. Druhá část odvážila se nešťastného boje s Dáky. Boj ten byl jim smrtící ranou. V hrozném bitvě v dnešních záp. Uhrách byli poraženi, zničeni a země jejich na Dunaji byla vypálena a popleněna, takže činila na dlouho dojem poušti, »deserta Boiorum«⁶⁾

To jest poslední životná událost, připomínající Boje. Po nešťastném boji s Dáky národní zlomky, jež zbyly ve starých sídlech, žily dohasínající život, bez naděje v lepší budoucnost. Zlomená síla národní byla absorbována cizími živly germánskými nebo římskými. Jen nepatrná hrstka vystěhovala se podél Dunaje k východu, tou cestou, kudy šlo tolik národů, cestou, jež vedla k zániku osobitosti národní, ke splnutí se sousedními národnostmi.

Kapitola 2.

Germáni v Čechách.

Když Bojové opustili svá sídla, staly se dle svědectví Caesarova dědici jejich země drobné kmeny, mezi nimiž uvádějí se hlavně Volskové a Tektosagové. Usadili se dle slov Caesarových »circa Hercyniam silvam«, což prý bylo nejméně střední místo v Germanii. Drobné tyto kmeny, nesvorné a nesamostatné, nemohly dlouho vzdorovati velikému přívalu germánskému od severu, záp. a vých. Ethnograficky se v prvním století změnila tvářnost střední Evropy podstatně. Místo keltských kmenů nastoupili germánští, kteří se tak stali, když Bojové byli Římany absorbováni, přímými sousedy římskými. Nastala Římanům obtížná úloha ubrániti se jejich tlaku od severu. Nebezpečí, jež od Germánů hrozilo, mělo býti zastaveno offenzivní politikou. Plán takový chtěl provést Augustus. Podal se plán ten jen z části, v severozápadní Germanii, kde byla Tiberiem posunuta hranice římského panství od Rýna k Labi, a ani tu ne na dlouho, neboť dosavadní úspěchy byly zmařeny porážkou v Les Teutoburském. Naprosto s nezdarem potkali se však Římané na své veliké výpravě proti nejmocnějšímu králi germánskému, markomanskému Marobudovi.

Ze svých sídel na Mohanu⁷⁾ a hor. Dunaji posunuli se Markomani k vých. do krajín dříve Boji osazených, kde je nalézáme v době Augustově. Tím ovšem stali se přímými sousedy říše římské

⁶⁾ Plinius »Historia naturalis« III. 24. Nazývá tak kraj kolem jezera Blatenského.

⁷⁾ Dle mínění jiných. vyšli Markomani od Odry k jihu.

a byli jí sousedy nebezpečnými, zvláště když králem jejich stal se Marobud, člověk neobyčejně nadaný, tělesně vyspělý, který ztrávil mládí v Římě, kde shlédli veliké poklady kulturní a mnoho z nich čerpal pro sebe a svůj národ. Když po návratu k Markomanům stal se jejich králem, vládl úplně dle římského vzoru a dle římského vzoru zatoužil též po výbojích. Proti říši římské dosud se neodvážil. Za to však tím energičtěji obrátil se k vých., kde naskytl se mu možnost výbojů nad očekávání výhodná. Kraj vyplněný Dáky, kteří po smrti výbojce Boerebisty mizejí na čas z dějin, kynul mu k usurpaci, již také provedl do všech důsledků. Podrobil si nepatrné zlomky bojské i keltské, jež tu dosud živořily, a ovládl tak celý břeh Dunaje středního a horního. Přesně určití tento ethnografický fakt nelze, jistě však kolem r. 12 př. Kr. byli již Markomani v sídlech dříve bojských. Tedy toho roku přišli Markomani také do Čech.

Ale ani jich nelze dobře jmenovati pány celých Čech, spíše lze říci, že zabrali svá sídla jen v jihozápadních, jižních a jihovýchodních Čechách, na Dunaji, jako dědictví po Bojích.⁸⁾ Až k Mohanu sahala jejich sídla. V nich, severně od Norika a Pannonie, se udrželi po staletí. Do sídel těch uvedl je mocný jejich král Marobud, který založil si v nové vlasti pevné sídlo *Marobudum*. Kde bylo toto sídlo, lze těžko určití. Sotva však v Čechách, ježto centrum panství markomanského nelze klásti do Čech, nýbrž do dnešních Bavor. Určitě pověděti, kde stálo, nelze ani v Bavorsku. Jisto jen

⁸⁾ Velleius Patereulus II. 108 lokalizuje Markomany mezi Germanii, Norikum a Pannonii.

tolik, že Marobud pevné sídlo si založil na místě, kde bylo nejvýhodnější pro něho postavení.⁹⁾

Mocná říše Marobudova na Dunaji ovládla záhy drobné kmeny jmen z velké části neznámých v pozdějších Čechách a na Moravě. Všechny tyto kmeny ustoupily převaze mocného výbojce dobrovolně nebo byly přinuceny k závislosti. Mezi podmaněnými kmeny jmenuje Tacitus *Massigny*, *Kotiny*, *Osy*, kteří asi nebyli všichni germánské národnosti, snad zbylo tu v Čechách ještě něco keltické krve, která teprve nyní se assimulovala s Germány.

Jako sousedé Markomanů na vých. uvádějí se *Kvádové*, kteří se lokalizují obyčejně na Moravu. Spíše, dle zpráv Tacitových lze je klásti na dnešní Moravské pole, nejpravděpodobněji ovšem až do pozdějšího Slovenska a jen z části na Moravu. Vůbec by byl v ethnografických změnách moravských týž poměr jako v českých. Jen jih moravský lze považovati za germánský, Kvády osazený, tak jako jen český jih za markomanský.¹⁰⁾

Jest ovšem přirozeno, že Markomani ani v již. části Čech neměli stabilních sídel. Jest také možno, že opanovali během prvního stol. po Kr. velikou část Čech, ale hledati jejich jádro v Čechách a dovo-

⁹⁾ Strabo VII. 290 jmenuje Markomany, udává sídlo Marobudovo pod jménem Buaimon; Ptolemaios též klade Markomany k Dunaji, Tacitus, »Annales« II. 62 jmenuje sídlo Marobudovo, neurčuje blíže jeho polohy. Píe hledá Marobudum v hradišti Stradonickém u Berouna.

¹⁰⁾ Theorie Bachmannova proti tomu učí, že centrum Markomanů bylo v Čechách, a že se tu Markomani jako vládnoucí vrstva udrželi až těsně do příchodu Čechů, do 6. stol. po Kr. Zejména tak vykládá Bachmann o kraji chebském, kde chce mítí potomky Markomanů ještě pozdě ve středověku.

zovati oprávněnost markomanského osazení Čech, odporuje správnému znění římských pramenů.

Tak mocná říše, již byli podrobeni skoro všichni kmenové sudetští a veliká řada kmenů germánských, hlavně Semnoni a Langobardi na středním Labi a Odře, Lugiové na Visle, byla organizována vojensky dle římského vzoru. Marobud byl v Římě učenlivým žákem, který dobře si všiml stinných i světlých stránek římské politiky. Aplikoval tedy zkušenosti zde získané mezi svými a založil tak útvar, který se stal záhy římskému imperiu nebezpečným. Proto Augustus vypravil r. 6 po Kr. dvě vojska přímo proti Marobudovi, aby zlomil jeho nebezpečnou moc. Tiberius táhl proti němu z Carnunta¹¹⁾ přes Dunaj k severu a Sentiuss Saturninus, správce severozápadní Germanie, od západu k Dunaji. Obě vojska měla se sejít u pozdějšího Řezna. Mezi vojsky byla již jen vzdálenost pěti dní, když došla zpráva o velikém povstání v Dalmacii a Pannonii, jež odvolalo legie římské na rychlo z bojiště markomanského. Následkem byl mír s Marobudem. Podmínky míru byly pro Marobuda velmi výhodné, ale on jich nevyužíval.

O tři leta později korigoval toto nedopaření Marobudovo vůdce germánských Chersků Armin, který zničil legie Varovy v lese Teutoburském.¹²⁾ Marobud i při tomto podniku zůstal v nečinnosti, jež charakterizuje celou druhou část jeho života od té doby, kdy založil si pevné sídlo a opanoval kmeny sousední.

¹¹⁾ Město na Dunaji mezi Vídní a Heimburkem.

¹²⁾ Lokalisace tohoto bojiště jest také neurčitá, zprávy, jež je jmenují, odporují si v základních motivech.

Následky objevily se záhy. Mezi kmeny germánskými, Marobudovi podrobenými, a Markomany vznikla řevnivost, která věstila Marobudovi konec jeho slávy. Řevnivost propukla též mezi Marobudem a Arminem.

V řevnivosti mezi kmeny germánskými a mezi Marobudem a Arminem bylo mnoho osobní přičuti. Jistě přispělo k napiatému poměru mezi předními těmito germánskými vůdci vítězství Arminovo v Teutoburském lese, jež mělo býti povýšením Chersků nad Markomany. Řevnivost stále se stupňovala, až r. 17 po Kr. vypukl boj. V něm a za něho odpadli od Marobuda jeho dosavadní spojenci, Semnoni a Langobardi, a přidali se k Cherskům. Ke srážce došlo v dnešním Sasku. Bitva kolísala pro vypočítavou statečnost a bystrozrakost soků. Armin měl přítažlivou sílu mládí, Marobud věhlas osvědčeného výbojce. Mládí a vzpomínka na les Teutoburský zvítězily. Pluky Marobudovy začaly ve všem pořádku přecházeti k Arminovi, až byl Marobud nucen hledati pomoci v Římě. Opatrný Tiberius poslal Marobudovi slabou pomoc pod Drusem, která na čas zastavila Marobudův pád. Ale jen na čas. Neboť za hranicemi říše Marobudovy, mezi kmeny podrobenými, propukla nespokojenost stupňovaná v odpor a odboj. Markomanský kníže Kattvalda, který žil před tím jako vyhnanec u Gotů, pomstil se Marobudovi za svou minulost, rozdmýchal odboj do takové síly, že Marobud r. 19 po Kr. po nešťastné bitvě ztratil i své pevné sídlo, Marobudum a musil prchnouti se svým pokladem do Norika za Dunaj. Uprchlíka ujal se Tiberius, vykázal mu pobyt v Ravenně, kde Marobud po 18 letech zemřel.

Leč ani odpůrci Marobudovi dlouho netěšili se svým úspěchům. Armin pro svou hrdou bezohlednost stal se obětí dobře vypočítaného záští, jež ho skolilo dýkou skrytou v pochlebných slovech jeho příbuzných. Katvaldu pak stihl osud podobný Marobudovu. Hermunduři, kteří se mezi tím přistěhovali od Mohanu k Dunaji a zabrali tak území po Markomanech, spojivše se s legiemi římskými, svrhli jej s trůnu v letech 20—21 po Kr. Katvalda utekl se též k Tiberiovi, který ho usadil v již. Gallii. Tam Katvalda zemřel.

Na to zahájil Tiberius velikou politiku kolonisační v zemích dnes českých. Družiny Marobudovu a Arminovu přesídlili do krajů vých. asi na Moravu a Slovensko mezi řeky Moravu a Cusus,¹³⁾ dav jim za panovníka Kváda Vannia.

To jest poslední zabezpečená zpráva o Markomanech z 1. stol. po Kr. Mizejí na čas z historie. Ethnografické poměry české v té době jsou zase jen z části známy. V době, kdy Markomané byli přesídleni za řeku Moravu, snad na dnešní Moravské pole, byly asi Čechy osazeny aspoň v již. části Hermundury, kteří přejali na čas dědictví po Markomanech ve formě výbojného ovládnutí teritoria sev. Dunaje. S říší římskou měli na ten čas styky přátelské, jež ani světovládný Řím nepřál si mítí kaleny, tuše nebezpečí, jež by z té strany mohlo

¹³⁾ Tacitus »Annales« II. 45., Germania c. 42. Slovo Cusus překládá se někdy Chuba v Dol. Rakousích, jindy Ipolá neb Váh. Dle této zprávy by byla říše Marobudova sahala i na pravý břeh Dunaje a teprve r. 21 byli by tu Římané dosáhli Dunaje.

zahroziti.¹⁴⁾ Přátelské styky Říma s barbary trvají potud, pokud barbaři spokojují se s mezemi, jež jim vytklo světovládné římské imperium. Leč po r. 160 po Kr. nastává obrat. Tehdy objevuje se mezi barbary na Dunaji usedlými opět život, jehož cesty směřují k jihu. Mocný tlak barbarských kmenů k jihu jest výsledkem velikého hnutí na sev. mezi Goty, kteří tísní se k jihu. V čele onoho tlaku jsou opět Markomani a Kvádové, s nimi však postupují i Jazygové, Bastarni a Sarmaté. Římané ucítili hnutí to až blízko Aquileje. Nyní ovšem nebylo již možno váhati. Filozofující Marcus Aurelius vypravil se s velikým vojskem proti tomu ohromnému proudu, který by bylo možno nazvati prvním stěhováním národů, a zahájil tak v letech 173 a 174 po Kr. velikou válku t. zv. markomanskou. Se 16 legiemi osobně táhl proti barbarům, ležel dlouho v Carnuntu, kde sepsal první díl svých stoických úvah, jichž druhý díl napsal v »zemi Kvádů na řece Granu«.¹⁵⁾ Až do smrti Aurelioovy ve Vindoboně r. 180 po Kr. trvaly boje s barbary. Syn Aureliův Commodus uzavřel válku markomanskou mírem, jímž vrátili barbaři Římanům 200.000 zajatých, zavázali se ku placení daně v naturalích a Římané opustili pevnosti na levém břehu Dunaje a dovolili Germánům navštěvovati římská tržiště za Dunajem, čímž Dunaj

¹⁴⁾ Že Hermundurové bydlili v již. Čechách, vyplývá ze slov Tacitových, že »flumen Albis in Hermunduribus nascitur«. Albis ovšem neznačí Labe, nýbrž Vltavu, neboť Tacitus pokládá Vltavu za hlavní řeku a Labe má za její přítok. Tacit. »Germania« C. 41.

¹⁵⁾ Patrně Hron na Slovensku. »Myšlenky císaře Marka Aurelia« vyšly jako č. XXIV. ve sb. »Otázky a názory« s úvodem o životě Marka Aurelia a poznámkami E. Peroutky nákladem J. Laichtera na Kr. Vinohradech 1908.

přestal býti nepřekročitelnou hranicí světa římského a barbarského.

Ke konci druhého století po Kr. mizejí tedy definitivně z dějin Markomani a na jich místě vždy častěji se připomínají Kvádové. Tito mají sídla v dnešním Slovensku a stojí v čele pestré směsice kmenů sedících v českých zemích. Kterí to byli kmenové, těžko lze pověděti, ale skoro s určitostí lze říci, že mezi germánskými národnostmi roztroušeni jsou již Slované jmen ovšem neznámých.

Veliké převraty v zemích severně od Dunaje způsobil teprve vpád Hunů do Evropy r. 375, který jest příčinou onoho velikého hnutí, jež sluje stěhování národů. Všichni národové usedlí mezi Černým mořem, Rýnem, Dunajem a Baltským mořem, Germáni i Slované, byli Hunům podrobeni. Přirozeno, že i v Čechách Hunové ovládli drobné kmeny tu usedlé.

Po pádu říše Attilovy r. 453, kdy děsné jho hunské padlo s ujařmených beder národů podunajských, jsou ethnografické poměry v zemích českých tyto: zbytky nezhybných a neassimilovaných Kvádů drží se na Slovensku, od nich na z. sedí Skirové, na Moravském poli Herulové a od nich na záp. na levém břehu Dunaje Rugiové, kteřížto kmenové jsou příbuzni Golům. Těmto kmenům nevládne nikdo, jsou úplně samostatni. Některý z těchto posledních kmenů, snad Rugiové a Skirové, dal velikého výbojce Odoakara, o němž nic určitého nevíme. Byl náčelníkem žoldnéřů ve službách římských a tak vyrostl ve své moci, že r. 476 sesadil posledního císaře západořímského Romula a sám se ujal vlády. Vliv jeho moci sahal snad před tím, než opanoval Itálii, také do Čech,

kde byly drobné kmeny germánské, z nichž sám vyšel.

Počátkem šestého století postoupili k jihu ze svých původních sídel na Labi Langobardi, což jest poslední germánské hnutí. Právě na rozhraní pátého a šestého století objevují se v zemi Rugiů Odoakarem opanovaných, t. j. na středním Dunaji v Hor. a Dol. Rakousích a snad i v Čechách, kde prý bylo sídlo osmého krále langobardského Wacha v kraji Beovinidů,¹⁶⁾ sousedé Langobardů na Moravském poli Herulové, kteří počátkem 6. stol. podlehlí jich přesile. To jest jen jeden článek dlouhého onoho řetězu pohybů patrných na Dunaji od dob počátků barbarských hnutí vůbec, jedna událost pouze v celém tom moři ethnografických změn v krajích sev. od Dunaje, ale událost, jež má dalekosáhlé následky. Langobardi známou, dobře již osvětlenou cestou podél Dunaje, již šli Bojové, Markomani, Kvádové a celá řada kmenů germánských po nich, posunují se na vých. do Pannonie, kde jsou již pevně usídleni v letech čtyřicátých šestého stol., v době Justinianově. Veliký politik tento užívá jich jako nástroje k zapuzení Theodorichových Ostrogotů v Itálii. Poslední toto germánské hnutí jest zároveň poslední vlivnou událostí českého starověku, který lze dobře končit v letech 50. šestého století, ježto odtud počíná nová úprava ethnografických poměrů českých mocným vystoupením Slovanů.

¹⁶⁾ O tom má zajímavé doklady chronicon Gothorum, pramen ze 6. stol.

II. Středověk.

(Doba slovanská).

Kapitola 3.

Čechy slovanské, pohanské.

Prameny:

O počátcích slovanských v Čechách má cenné zprávy Řehoř Tourský ve své »Historia Francorum«. Onich mluví i t. zv. Fredegar ve svých dějinách z polovice 7. stol. Mnoho zajímavých dat má též Pavel Diakon ve své Historia Langobardorum. Konečně i Procopius v díle »De bello Gothico« není bez zajímavosti. Z německých vlastních kronik jest důležitá Adama Bremského »Historia ecclesiastica«, Helmod v »Historia Savorum«, Jordanes »De rebus Geticis« ze 6. stol., Eginhard (Einhard), veliký a bystrozraký pozorovatel doby Karlovy, Hinkmar Remesšský, znalec poměrů národnostních 9. stol., Widukind, mnich korvejský pro 10. stol. Pak celá řada stručných annálů, z nichž nejdůležitější annály fuldské, metské, sv.-havelské, loršské a t. zv. chronicon Moissiacense. Všechny kriticky vydány Pertzem v »Monumenta Germaniae historica« odd. Scriptores.

Literatura, jež jedná o slovanských praoobyvatelích Čech, jest ohromná. Uvádím z nejnovější nejdůležitější.

Třeba přece začítí velikým jménem Šafaříkovým, jeho Slovanskými starožitnostmi z r. 1836, jichž prvý díl přinesl mnoho světla do temných ethnografických poměrů slovanských Čech (též jeho »Gesch. d. slaw. Sprache u. Literatur«). Po Šafaříkovi uvéstí třeba Vocelův »Pravěk země české z l. 1866. A. V. Šembera prací »Západní Slované v pravěku« z r. 1868 postavil se na stanovisko dokazující autochthonitu Slovanů v zemích podunajských. Varšavský Perwolf dílem »Slavjané, jich vzajimnija otnošenija i svjazy« 1886 hájil názory Šemberovy. Z ostatních zastanců této theorie jsou hlavně Pič, Papáček, Slavík, Sasinek, W. Boguslawski, E. Boguslawski, Ketrzyňski, Samokvasov, Drinov, kteří poslední zároveň tvrdili, že kolébka Slovanů jest v Podunají; k nim se přidal i Pič.

Proti autochthonitě stáli Palacký, drobnými pracemi i dějinami, Müllenhof, Pogodin, ale hlavně L. Niederle svými »Slovanskými starožitnostmi«, jenž s určitostí stanoví kolébku Slovanů za Karpaty a dovozuje i z archaeologie staré osídlení Čech sev. Slovany, možno že již v době bojského osídlení již. Čech. To ovšem jest výčet jen nejdůležitějších jmen, která vynikla v oboru ethnografického badání v době slovansko-pohanské.

§ 1. Příchod Slovanů do Čech.

Až do poloviny šestého století stojí historie ethnografických poměrů na půdě velmi vratké. Jistý jest pouze český jih, který byl branou, průchodní cestou velikých národnostních změn ve starověku českém. Celý zbytek, t. j. větší část Čech, jest zahalena

neproniknutelnou clonou pouhých dohadů a více méně cenných hypotes. Jaké obyvatelstvo bydlilo v sev. a středních Čechách v době bojské, markomanské a pomarkomanské kolonisace Čech, na tu otázku historie odpovídá jen řadou domněnek. Nejobvyklejší jest these, dle níž se Bojové a Markomani posunují dále na sever, takže vyplňují celé Čechy a s Kvády i Moravu, these hájena Palackým, ale these, která pravděpodobně nemá historického odůvodnění, jak výše bylo vyloženo. Tato these chce mítí germánské obyvatelstvo v Čechách až do r. 451, vykládajíc, že odešlo s Attilou z Čech. Přímým pak důsledkem jejího tvrzení jest, že Čechové přišli do Čech ke konci pátého nebo počátkem šestého stol. Ale these ta, jež opírá se o pouhou kombinaci,¹⁾ postrádá pravého základu, že můžeme právem téhož důvodu souditi, že slovanské obyvatelstvo bylo v Čechách již mnohem dříve, snad již v době bojské kolonisace, hlavně proto, že o tom faktu, kdy, jak a kterým obyvatelstvem toto přistěhování se stalo, není přímých, věrohodných zpráv. Tedy se stanoviska historického jest právě tak možné přistěhování Čechů v pátém stol. po Kr., jako v pátém stol. př. Kr.

Historie tu tedy mlčí. Proto třeba hledati pomoc v jiné disciplíně a tou jest archaeologie. V tom směru přímo epochální jest práce Niederleova. Mezi tím, co na jihu Čech sídlilo obyvatelstvo, které sem vniklo z dnešního Bavorska a bylo totožné s obyvatelstvem Rakous a Bavor, udály se na sev. a ve středu Čech již v době bronzové velmi dů-

¹⁾ Neudržitelnou pověst o příchodu praotce Čecha do Čech přes tři řeky.

ležité změny. Vniklo sem totiž zvláštní obyvatelstvo — patrně slovanské — které z archaeologického stanoviska tvořilo zcela jiný typ. Kdežto obyvatelstvo již. a záp. Čech pohřbívalo v hrobech s kostrami skrčenými nebo v mohlách a způsobem žárovým, obyvatelstvo sev. a vých. Čech spalovalo mrtvolu a pohřbívalo v popelnicích, zakládajíc t. zv. pole popelnicová. Tak lze souditi, že v té době byly Čechy osídleny dvěma kmeny, z nichž prvý byl usazen v jihozápadních Čechách a druhý v severovýchodních. Tento vykazuje patrné slovanské rysy, totiž hroby žárové, v nichž popel uložen v popelnicích s nepatrným, docela chudým komfortem. Tytéž poměry jen s malými proměnami trvají i v době železné. Důležité rozlišení typů slezských a lužických popelnicových polí padá do té doby. Typy tyto šíří se od sev. a vých. do středu Čech a jsou zřejmým dokladem vnikání obyvatelstva, jež tímto způsobem pohřbívalo těmi směry, do středu země. V době rozkvětu kultury latenské v Čechách jest stále patrný vzrůst obyvatelstva pochovávacího v polích popelnicových, tedy slovanského. Tyto poměry se nemění ani tehdy, kdy Germáni osadili jihozápadní Čechy. Slovanské typy trvají tu dále a ani vliv římský, tak patrný v Čechách v době Marobudově, se jich nedotkl.²⁾ Tolik archaeologie. Dle ní Slované byli v Čechách současně s ostatními ethnografickými jednotkami, možno tedy snad již v 6. stol. př. Kr.

²⁾ Niederle »Lidstvo v době předhistorické« str. 494 a 570. Niederle »Příchod Čechů a archaeologie« Č. Č. H. XII. 1—7.

Tradice mluví o Čechách jako o přistěhovalcích a ne o praobyvatelích. Vypravování Kosmovo o příchodu Čechů nemá historické base, jest plno báji a prosyceno cizími živly; Dalimil naproti tomu má pověst, dle níž přišli Slované do Čech z »Charvat v zemi srbské« t. j. ze země mezi Labem a Sálou nebo snad nejvýše z krajin o něco dále na východ ležících. Že skutečně z těch stran Slované do Čech přišli, pro to jsou důvody archaeologické (Niederlův typ lužický a stezský) a lingvistické (Vltava, Mulda, Moldau, Ohře, Eger, Agara). Mluví se o přistěhování kmene českého, a ne o jiném slovanském kmeni, takže jest dobře možno se stanoviska historického, že některé kmeny slovanské byly tu již před Čechy, nebo se přistěhovaly od východu.

Stanovití dobu příchodu Čechů, historie nedovoluje. Historiky, mezi nimi především Palackým, kladen příchod ten do doby, kdy Markomani opustili Čechy, tedy do 2. polovice pátého stol., jinými zase do doby, kdy Langobardi opustili Čechy, tedy do počátku šestého století; jiní dokonce kladou jej až do posledních let stol. šestého. Zdá se však, že nikdo z těchto historiků netvrdí celé pravdy. Ve skutečnosti dlužno si toto přistěhování představit tak, že nepřišlo všechno slovanské obyvatelstvo najednou, nýbrž kmen po kmeni; jest tedy dobře možno, že některý kmen slovanský měl tu svá sídla již dávno před Kristem, jiný že přišel později, že tyto kmeny byly pod nominelním panstvím germánským a snad i keltským a že teprve tehdy, když Germáné definitivně opustili Čechy též po odchodu Langobardů z Čech, kteří posunuli se přes Dunaj k jihu, že teprve tehdy slovanské obyvatel-

stvo v Čechách nabylo i faktické převahy patrné v počtu i v ethnografických detailech. Jest skoro nesporno, že vlastně mocným přílivem slovanského obyvatelstva do Čech po roce 550 byl jen ukončen dlouhý ten řetěz metamorfos ethnografických na českém severovýchodě, že tímto faktem bylo stěhování slovanské fysicky zhuštěno a jistě i dokonáno a že teprve tehdy, kdy cizí ethnografické jednotky navždy odešly z Čech, staly se Čechy v pravdě cele slovanskými. Potom na dlouhý čas toto již kompaktní slovanské osídlení Čech nebylo přerušeno cizím živlem, tu lze vším právem předpokládati, že proud slovanské kolonisace pronikl dále k záp., snad až k Mohanu.

Z kmenů slovanských v Čechách usedlých známe dle jména v druhé polovici šestého století: Čechy usedlé ve středu země, kteří později ovládli ostatní kmeny a dali jim i zemi jméno, Zličany od nich na východ, Netolice a Doudleby od nich na jih, Sedličany a Lučany v severozápadě, Lutomiřice a Děčany v severu a Pšovany a Charvaty na východě Čech. Kmenové tyto jsou ve stálém pohybu, mění svá sídla dle svých potřeb; a tak nelze se diviti, že časem pronikli i za hranice dnešních Čech k hornímu Mohanu na záp. a k Dunaji na jih. Jest vůbec toto šesté století, veliká slavisující doba, která tak stává slovanský živel v čelo ethnografického hnutí, že ke konci šestého stol. jest celá prostora nynější Rakousko-Uherské říše slovanská. Všecky tyto proměny, celé to slovanské hnutí nemělo ovšem knížat a korunovaných králů, bylo do jisté míry zcela spontánní, vyhovovalo jen potřebám kmenů, kteří neměli v dosavadních sídlech v rovinách zakarpatských, kde

dlužno hledati slovanskou kolébkku, výživy. Okkupování nových sídel nedálo se ovšem všude klidně. Vždyť zůstaly přece i v Čechách zbytky Germánů a zejména šíření se k záp. bylo spojeno s nutností výboje. Tedy nedálo se okkupování nových sídel bez bojů, bez krve. A theorie o holubičí povaze slovanské, o mírumilovnosti slovanské není jistě správná.³⁾

§. 2. Nejstarší styky Slovanů českých se sousedy.

Současně s historickým objevením se Slovanů v Čechách vstupuje do dějin jiný kmen, Avarři. Avarři jsou dědici Hunů. Jim podobali se zjevem i vnitřními potencemi. Divoký tento národ pronikl z Asie po roce 550 krajinami černomořskými do dnešních Uher. Zde zabrali žirné nížiny i nehostině stepi a odtud rozjížděli se na rychlých koních na záp. V Uhrách ovšem byly ještě silně říše Gepidův a Langobardů, jež žily ve velikých, žárli-vých bojích, které skončily s pomocí avarskou porážkou a vyhubením Gepidů. Když pak i Langobardi opustili Uhry, stali se Avarři pány celých Uher. A teprve nyní začali žítí pravým životem nezakrotých vášní a divokých loupeží. Všichni Slované, kteří žili od nich na sever, podlehli jejich nadvládě. Tak se stalo i Slovanům českým. Leč převaha avarská nebyla Slovanům s počátku nepřijemná. Neboť Slované těžili z té převahy. Slované slouží v avarských službách jako otroci. Avarři posílají Slovany první do boje, posílají je jako strážce

³⁾ O tom více v jednom z pozdějších svazků této sbírky.

na hranice, aby tu první byli nuceni utkati se s nepřítelem. Na zimu, kdy není bojů, uchylují se Avarři do slovanských chatrčí, kde užívají jejich žen. Avarři zapřahují slovanské ženy po 4—5 do pluhů a trýzněním nutí je k namáhavým pracím. Jsou hrozní, stopy hrůzy jsou ve slově obr, kde zní hrozně jméno Avar. I v tom jest veliká podobnost Avarů s Huny.

Slované a jistě i Čechové, trpěli od Avarů nesmírně. Avarři nesčetněkrátě samými Čechami pronikli k vlastnímu cíli svých výprav, k říši francké. Ovšem Slované těžili ze své závislosti na Avarech. Že Slované z Čech posunuli se k záp. až k říši Duryňků a na jih až k langobardskému vévodství friaulskému, to jest vlastně zásluha Avarů. Ovšem, že by Slované jako otroci Avarů, pod jejich protektorátem a s jejich svolením okupovali svá nová sídla, to jest snad příliš mnoho řečeno. Ale jistě šla v tomto výboji ruku v ruce slovanská výbojnost a avarská krvelačnost. Slované čeští ke konci šestého století svádějí první své boje s Bavyry. A boje ty podporují vydatně Avarři, kteří stojí při Slovanech. Jsou to veliké boje, jež svádí bavorský vévoda Tassilo se Slovany a Avary. Boje, jež nekončí porážkou Slovanů, ústupem jejich, nýbrž Slované tu vítězí nebo bojují nerozhodně. Tím posunuje se hranice slovanských zájmů stále více k západu a podporovateli tohoto slovanského rozvoje jsou Avarři. Ovšem Avarři, kteří ovládají Slovany. Ze střediska svého panství, z Uher, ohrožují stále západ a stávají se čím dále nebezpečnějšími sousedy nově se tvořícího politického útvaru, říše francké. Tím ovšem i Slované přicházejí do styků s Franky, jež působí na ně mocně, ježto Slované

poznávají nové poměry, nové lidi a těžší z jich slabosti. Výsledky styků těch objevily se záhy v první velké říši slovanské, Samově.

§ 3. Říše Samova.

Slované ve stycích s Avary a západními sousedy vykristalisovali v mocnou individualitu nacionální se zvláštními složkami a pretensemi velkých tradičních vývojů. Poroba avarská a všecky její hrozné detaily vyvolaly v nich touhu po lepším životě. Příklad na západě, silné svazky kmenů germánských pod vévodami již tehdy mocnými tu působily. Slované, a hlavně Slované čeští odhodlali se vystoupiti z dosavadního služebného poměru k Avarům a jíti vlastními cestami. Čekali jen na vhodnou příležitost. Ta se naskytla v letech 623-4 Toho roku přišel ke Slovanům francký obchodník Samo. Bylo to v době velikého věření v duších slovanských, v době, kdy bylo již na čase zlomiti převahu avarskou. Samo vida jejich bídu, nabídl jim pomoc své osoby. Postavil se jako vůdce v jejich čelo a zahájil houževnatý, vítězný boj s Avary. Po bojích vděční Slované pro statečnost jeho zvolili ho za krále. Tedy první slovanský král — Frank, historie nemůže mluvit drastičtějšími tóny. Panoval 35 let a měl se dvanácti ženami 22 syny a 15 dcer. S Dagobertem franckým žil s počátku v míru. Leč v letech 631—632 byli franctí kupci Slovany pobiti. Dagobert žádal dostiučinění, jehož se mu však nedostalo.

Proto vznikla válka. Dagobertova vojska vnikla třemi směry proti Samovi. Část Slovanů byla poražena, ale hlavní vojsko slovanské zvítězilo pod

hradem Vogastisburkem nad Franky. Po tomto vítězství Slované činili časté vpády do Durynska a moc říše Samovy vzrostla v krátké době tak, že i kníže srbský odtrhl se od Franků a připojil se k Samovi. Dagobert snažil se ještě jednou zlomiti sílu říše slovanské, ale opět s nezdarem.⁴⁾

Ke jménu Samově pojí se několik otázek. Byl Frank? Dle pramenů byl. Kde bylo středisko jeho říše? Byly-li to Čechy, těžko pověděti. V tradici české se o Samovi mlčí. Jistě do Čech jeho moc sahala, ale zda z Čech jeho moc vyšla, jest pochybno. Spíše by bylo pravděpodobno, že středem byly krajiny dnešních Rakous, a tu třeba také hledati, nebo v dnešním Bavorsku hrad Vogastisburk.⁵⁾

Veliká říše Samova, jež pravděpodobně sahala od Slovanů korutanských až k Srbům mezi Labem a Sálou, tato první slovanská říše, s velikými svými pretensemi se rozpadla. Slované dostali se patrně opět v závislost avarskou. Historie národů v Čechách a sousedství skoro po celé století jest zahalena neproniknutelnou mlhou.

§ 4. Karel Veliký a Čechy.

Stoletý stín, který leží na českých dějinách po rozpadnutí prvního slovanského útvaru Samova po r. 641, jehož veliký význam byl, že zastavil expanzivní sílu výbojů avarských, jest osvětlen teprve grandiosním zjevem franckého krále Karla. Grandi-

⁴⁾ Fredegar cap. 40. a. n.

⁵⁾ Palacký jistě nesprávně identifikuje Vogastisburk s Togastisburkem — Tuhostovým hradem — Taus — (Domazlice).

osním, ježto on teprve vrhl světlo v temnotu zahalenou tajemným florem pověstí o Krokovi a jeho dcerách, Kázi, Tetě a Libuši, o Přemyslu oráči, založení Prahy, o t. zv. válce dívčí, které kladou se do sedmého a osmého století, o nástupcích Přemyslových, jichž jména až do poloviny devátého století zná tradice, totiž Nezamyslovi, Mnatě, Vojeňovi, Unislavovi, Křesomyslovi, Neklanovi a Hostivítovi, o Čestmírovi a Vlastislavovi luckém.

Se Slovany počaly styky francké nejprve na hranicích říše, totiž s Bodrci, Lutici, Srby a později i s Čechy. V době, kdy lze o těchto stycích mluvit s bezpečností, tedy ke konci osmého století, nabyli již Čechové převahy nad ostatními slovanskými kmeny v Čechách usedlými a proto repraesentují všechny Slovany v Čechách. Boje Karlovy se Sasy přivedly ho na cestu styků se Slovany. Bojovní Lutici byli jím pokořeni a přinuceni k poplatku. Bodrci a Srbové přijali dobrovolně francké panství a jsou Karlovými spojenci. S jihovýchodními Slovany, tedy s Čechy, přivedly Karla ve styk tyto boje a války s Avary. Proti Avarům táhl »per Boemanos« r. 791.

Táhl tedy kraji, které těsně přiléhaly k našim zemím.⁶⁾ Zdá se, že tehdy Slované pomáhali Karlovi proti Avarům, majíce smutné zkušenosti z dob své kruté poroby a přejíce si konce svých útrap pod

⁶⁾ Obvyčejně se vykládá, že tehdy táhl Karel a vrátil se zeměmi českými. Jistě však jest pravděpodobnější, že se ubíral podél Dunaje tou starou cestou, jež jediné byla spolehlivá, a jistě ne necestami neznámých Čech, tedy po levém břehu Dunaje od Řezna až k řece Chubě.

hrůzovládou avarskou. Po druhé táhl Karel těmito krajinami r. 796 a teprve tu se mu podařilo rozbořití avarské hrynky a zase s pomocí slovanskou.⁷⁾ Ale ani potom nebylo ticho na hranicích avarských, ještě r. 803 je slyšeti o bojích avarsko-franckých, jichž se účastní Slované. Pak bojují již jen Slované sami s Avary. Jsou to však boje tak nebezpečné, že Frankové vysílají Slovanům pomoc, jsouce pamětlivi nedávného účinného obětování se Slovanů pro Franky. Klid tak žádaný se však nedostavil.

S podmaněním Avarů bylo spojeno i podrobení Slovanů, kteří bydlili v jejich zemích. Leč tím se nespokojil Karel. Jeho dávný úmysl byl podrobiti si všechny kmeny usedlé východně od Bavor. Zbývali ještě vlastní Čechové. Setkal se s nimi již r. 791 a následujících, ba snad mu pomáhali i Čechové sami jako jedna slovanská větev. Veliký výbojce nezná však ohledů a nemá vzpomínek. Proto i Čechové měli býti podrobeni.

R. 805 vypravena tři veliká vojska »in terram Slavorum qui vocantur Beheimi«. Skládala se z Bavorů, Alamannů, Sasů a sev. Slovanů. U řeky Ohře se tato tři vojska spojila a tu se k těmto velikým řadám přidali ještě Slované čeští.⁸⁾ Odtud táhla ohromná tato vojska ke Camburku.⁹⁾ Hrad byl

⁷⁾ Annales Einhardi: M. G. H. SS. I. 177. An. Alamanni M. G. H. I. 47.

⁸⁾ V této zprávě jest neurčitost. Frankové vypravují se proti Čechům a Slované čeští se k nim přidávají. Zdá se, jakoby Karel táhl jen proti jednomu slov. kmeni v Čechách, proti němuž by mu ostatní v Čechách usedlí Slované pomáhali. Lippert míní, že chtěl pokořit Lučany na Ohři; pravděpodobně.

⁹⁾ Dle Palackého Kadaň.

obležen. Ale Slované, proti nimž výprava čelila, utekli do lesů. K veliké bitvě nedošlo. Frankové jen zabili knížete slovanského Lecha (?). Zemi hrozně zpustošili, ale málo pořidivše vrátili se, aby r. 806 s novou silou do Čech vtrhli, ale opět málo pořídili, jen hrozně pustošili.

Zdálo by se z těchto dvou událostí vysvítati, že Čechové Karlem pokořeni nebyli. Neslyšíme o bojích a porážkách. A přece mezi národy Frankům poplatnými jmenuje Einhard i Čechy (Boemani). Jmenuje se i výše poplatku, jaký musili Čechové odváděti Frankům: 120 vybraných volů a 500 hřiven, jež prý nařídil odváděti Pipin, syn Karlův. Tedy ač nebylo bojů, byly přece následky porážek. Neporažení Čechové zavázali se k těžké dani, jež později jim tolik obtíží způsobila a jež byla příčinou tolika sporů a půtek. Že Karel na Slované mocně působil a že vojska jeho svými činy vtiskla se nasmazatelně v paměť Čechů, jest patrné konečně i z té okolnosti, že pojem Karel stal se Slovanům západním jménem označujícím panovníka vůbec — král. Z toho lze tedy skoro bezpečně souditi, že Čechové uznali Karla svým rozhodným vládcem. Nelze z toho však souditi, že by vliv onoho poplatku byl tak mocný, že by Čechy byly se staly částí říše francké. Byly i dále úplně samostatným státem, který jen dle jména uznával francké panovníky a odváděl jim poplatek. Čechové jsou poplatní říši, ale úplně samostatní.

Od výpravy Karlovy r. 806 mlčí prameny o dějinách českých. Jména Čechů se objevují, ale pouhá nehybná jména. R. 822 objevuje se poselství české před Ludvíkem. Jaký byl účel jeho, nevíme, jen o tom jsou zprávy, že Čechové přišli s dary, z čehož

vysvítá jen závislost Čech na říši, ale ne poroba. Od té doby ustupují Čechy na desetiletí do pozadí. Sousední Bavorsy a Morava je zastínily.

Kapitola 4.

§ 1. Říše moravská.

Prameny.

Mimo díla uvedená před předešlou kapitolou jsou pro dějiny české tohoto období, závislosti na Moravě, prameny:

Anonymus de conversione Carantanorum et Baiariorum z druhé polovice devátého stol. a z pramenů již jmenovaných hojně zpráv o Moravě mají annály fuldské, jež sahají až do r. 901.

Literatura jest zase ohromná:

Základním dílem jsou Palackého dějiny. Pak Büdinger: »Geschichte Österreichs«, Riezler: »Geschichte Baierns I.«, Dümmler: »Geschichte des ostfränkischen Reiches«, Bachmann: »Geschichte Böhmens«. Literatura speciální jest nesčetná. Dudík: »Mährens allgemeine Geschichte« I. 1860 též v českém zpracování, největší dílo o moravských dějinách do čtrnáctého století. B. Bretholz: »Geschichte Mährens« I. 1896 a nejnověji R. Dvořák: Dějiny moravské I.

Teprve ovládnutí Čech Franky počátkem devátého století posunuje franckou známost slovanských kmenů dále na východ, oněch Slovanů, kteří sedíce na vých. od říše francké, nebyli přímo pod jejím panstvím. R. 822, kdy mizejí z dějin Avari, vystupují v ně Moravané. Toho roku přišlo veliké poselství slovanské Bodrci, Lutici, Srbové, Čechové a Moravané do Frankfurtu a přineslo císaři

Ludvíkovi I. dary. Jsou tedy Moravané hned s počátku závislí na říši. Jejich první historický kníže jest Mojmír, který měl pravděpodobně svou zemi v dnešní již. Moravě po obou březích řeky Moravy až k Dunaji, který na jihu tvořil hranice jeho země. Současně s ním vládl a v Nitře sídlil kníže Pribina. Ten byl r. 830 vypuzen Mojmiřem ze svého knížectví nitranského.¹⁰⁾ Vypuzený uchýlil se do Bavorska a tu přijal křest. Leč dlouho nezůstal u Němců; záhy odešel do Bulharska, odkud se vrátil r. 838 do Bavor a obdržel závislé knížectví, část staré Pannonie, kde si vybudoval hrad v bažinách jezera Blatenského, Mosaburg a podporoval křesťanství zakládáním a budováním kostelů. I řemesla vydatně podporoval, povoláváje do země hlavně ze Salcburska dovedné řemeslníky, kteří vybudovali četné, nákladné stavby. To byl klidný vývoj pod vlivy frankými, ale ne na dlouho.

Když smlouvu verdunskou r. 843 byly urovnány spory mezi Karlovi, mohl Ludvík upoutati bedlivěji pozornost k poměrům na slovanském východu. S christianisací frankou šla ruka v ruce nadvláda. Křesťanství nabízeno bylo Slovanům s velikými slibů, ale někdy i vnučováno.

R. 845 po bojích ne dobře pochopitelných a v pramenech nevyjasněných přišlo ke králi Ludvíkovi 14 knížat českých a s celým průvodem přijali křest. Stalo se v Řezně 6. ledna.¹¹⁾ Následky tohoto po-

¹⁰⁾ Zajímavou jest, že tento Pribina, ač pohan, dal pod mocným vlivem arcibiskupa salcburského vystavěti v Nitře první kostel, což by byla první stopa křesťanského vlivu na Slovary severně od Dunaje.

¹¹⁾ To jest nepochybně první vniknutí křesťanství do Čech od západu.

křtění, jehož motivů neuvádějí prameny a jež nevíme, kterým knížatům českým přičísti — Hostivit, Přemyslovec, nepřišel do Řezna — byly — nevíme proč — krvavé. Alespoň celá historie potomních let jest historií děsných zápasů vládychtivosti nového státního útvaru Ludvíkova, Německa, s houževnatostí mladého, sotva vzniklého panství slovanského, Mojmiřova.

Rok po řezenském křtu, r. 846 vypravil se Ludvík Němec proti Mojmiřovi, svrhl ho s trůnu a knížetem jmenoval jeho synovce Raclava, Rastislava neb Rostislava. Vracel se Čechami, a tu byl od vojska českého poražen.¹²⁾ Následek té porážky jsou několikaleté boje Ludvíkovy s Čechy, vedené s kolísavým štěstím a skončivší porážkou frankého vojska.

I další styky slovanskoněmecké měly z veliké části bojovnou povahu. Vítězství Čechů nad Franky r. 846 a v letech následujících vzbudilo z nečinnosti i Slovary přímo podléhající německé vládě. R. 851 povstali Srbové, kteří však nedlouho potom byli pokořeni vojskem, které jejich zemi hrozně zpusťošilo. R. 855 Rostislav zatoužil po rozvoji své moci, zatoužil po nezávislosti na říši německé. O úmyslech těch dověděl se velmi záhy Ludvík a chtěl jim předejiti důrazným zakročením. Proti Rostislavovi nepořídil ničeho, ba vojsko německé bylo pronásledováno Moravany. Tak na čas Rostislav stal se nezávislým pánem ve své zemi a položil základy k mocnému státnímu útvaru let ne mnoho pozdějších — říši moravské. Moc Rostislava rostla. O vzrůstu svědčí i tato okolnost.

¹²⁾ Zdá se, že to jsou tíž Čechové na Dunaji, kteří i r. 791 působili Karlovi takové obtíže.

Roku 855 neb 856 dobylo německé vojsko hradu knížete Viztracha,¹³⁾ a vypudilo odtud knížete Sclavitaga, jenž uchýlil se k Rostislavovi, načež Ludvík jmenoval na jeho místě (Sclavitagově) knížetem bratra vypuzeného. Ctižádostivý správce východní části říše Ludvíkovy, Korutan, Karlmann, jenž zatoužil po samostatné vládě, spojil se též s Rostislavem r. 856. Spolek ten způsobil nové boje. Ludvík pro své záležitosti na západě mohl se vypraviti teprve r. 863 proti Rostislavovi a Karlmannovi. Tohoto pokořil ještě téhož roku a r. 864 přešel Dunaj u Tuňu a sevřel Rostislava tak na jeho hradě Děvíně,¹⁴⁾ že se tento podrobil a slíbil poslušnost. Ale již po třech letech jest Rostislav mezi nespokojenými Slovany, kteří se bouří proti německému panství, osnuje s Čechy spolek protiněmecký. V letech 868—869 nastávají nové boje německo-slovanské. Několika proudy přicházejí Němci do Moravy, ale i do úředního knížectví synovce Rostislava Svatopluka, někde v severozápadních Uhrách přichází sám Karlmann. Rostislav se sice na Moravě uhájil energií své obrany. Leč za zády rostl mu nebezpečnější nepřítel — zrada. R. 870 Svatopluk nabídl Karlmannovi, že dobrovolně uzná vrchní panství německé nad svým knížectvím. Slib plní a ještě jej překonává. Zajímá strýce Rostislava a spoutaného předvádí Karlmannovi. Odbojný Rostislav souzen v Řezně; trest smrti proměněn mu v klášterní vězení, dříve mu však byly oči vyloupány. Tím celá Morava kromě části Svatoplukovy připadla Ludvíkovi, který tu ustanovil

¹³⁾ Jméno vztahuje se asi k Vitorazi v Dol. Rakousích.

¹⁴⁾ Snad dnešní Theben při ústí Moravy do Dunaje.

za správce zemské hrabata Engelschalka a Viléma.

Dlouho však nedovedl Svatopluk jísti chleba milostí z rukou bavorských. Již r. 871 povstal proti Karlmannovi; byl však zajat a vězněn při dvoře řezenském. Tím Morava celá byla v rukou německých. Hrabata Engelschalk a Vilém rozšířili vliv svůj i do knížectví dříve Svatoplukova. Proti úsilí tomu bránili se Slované moravští, kteří přiměli příbuzného Svatoplukova, Slavomíra, aby jim vládl a vedl je v boj s Němci. Tu rozhodl se Karlmann užiti proti nim zajatého Svatopluka. Propustil ho z vězení řezenského a svěřil mu vrchní velení bavorského vojska, jež mělo pokořiti moravský odboj. A tu provedl Svatopluk zase jeden z přemetů tak vlastních jeho přelétavému, nestálému charakteru. Ozvala se v něm lepší struna jeho nitra, snad příchod na Moravu a vzpomínka na bídu nešťastného strýce jím zúmyslně vyvolanou rozezvučela v něm mocně svědomí. Faktum jest: Pod záminkou vyjednávání vešel ve hrad, kde byla největší síla Moravanů pod Slavomírem, ve »starý hrad Rostislavův«.¹⁵⁾ Dorozuměl se s Moravany, a jako vůdce moravský zahájil hrozný boj pod hradem s Bavory, jež sem sám přivedl. V boji tom padli i hrabata Engelschalk a Vilém a většina bavorského vojska.

Moravané prohlásili Svatopluka z vděčnosti za svého knížete. Čechové, kteří neměli vlastního knížete toho rozhledu a té vypočítavosti Svatoplukovy, se s ním spojili.

R. 872 podnikl Ludvík veliký útok proti Moravanům i Čechům. Jedna část vojska táhla přímo

¹⁵⁾ Patrně opět Děvín.

do Čech, asi od severu, druhá podél Dunaje z Bavor přímo proti Svatoplukovi. Z Čech byli Němci zahnaní.¹⁶⁾ Druhá část, již velí sám Karlmann, plnila Moravu, mezitím však Svatopluk přepadl zálohu německou se zásobami a loďstvem na Dunaji, takže Karlmann stěží mohl se vrátit do Bavor.

R. 874 Čechové a Moravané vystupují offensivně proti Karlmannovi a tak úspěšně, že Karlmann musí žádati otce o pomoc. V Řezně uzavřen mír, který nabízí sám, ač nepřemožený, Svatopluk; jest nepochopitelné, že jest to právě on, jenž si přeje míru a že přistupuje na podmínky dosti nesrovnatelné s dosavadními úspěchy: slibuje poslušnost a poplatek, jen když mu popřeje Karlmann klidu.

Klid jest skutečně, až když po proměnách na trůně německém se objevil po smrti Ludvíkově, Karlmannově a opět Ludvíkově Karel, nejmladší syn Ludvíka Němce, jenž spojil celou říši východofranckou (německou) a vrchním správcem Bavorska se stal syn Karlmannův Arnulf. Tehdy se obnovily boje. Příčiny byly tyto: dospěví synové padlých hrabat Viléma a Engelschalka r. 871 domáhali se dědictví po otcích v pomezním hrabství bavorském, kde právě vládl Ludvíkem ustanovený správce země Aribó. Synové Engelschalkovi a Vilémovi, nemajíce sami dosti sil, utekli se ke Svatoplukovi o pomoc, Aribó pak měl mocného ochránce v Arnulfovi. Z toho vznikla hrozná válka.

R. 883 vpadl Svatopluk do zmíněného hrabství bavorského východu, a pustošil Bavorsy. Válka rozpoutala se ve velikých rozměrech. Svatopluk zmocnil

¹⁶⁾ Slovanské ženy prý bičily vyháněly německé bojovníky, jak vypravují annály fuлдské.

se celé Pannonie dolní, takže tím rozšířila se jeho říše i na vých. od řeky Ráby. Teprve r. 884 sešel se císař Karel se Svatoplukem v místě »mezi Norikem a Slovány«¹⁷⁾ a tu vyjednan mír, jímž Svatopluk se podrobil Karlovi, slíbil věrnost a poslušnost se slibem, že za živobytí Karlova jeho říše nenapadne. Ovšem jeho vlastní panství bylo na jih rozšířeno tak, že objímalo kromě Moravy a Slovenska celou antickou Pannonii až k Drávě. Tímto slibem stal se Svatopluk manem německým, nejisto však, zda na nově nabyté země v Pannonii, či na celou svou říši. Po míru tom Svatopluk uzavřel přátelství i s Arnulfem. Když tento byl r. 890 zvolen za krále, sešel se se Svatoplukem v Pannonii v O m u n t e s b e r k u,¹⁸⁾ na kteréžto schůzce vyjednal Svatopluk pomoc Arnulfovu papeži, a snad, pravím snad, dostal tu v léno »ducatum Behemiensium«, vévodství české.¹⁹⁾

Tento přátelský poměr nepotrval dlouho. Již r. 892 vtrhl Arnulf z neznámé příčiny — snad pro Svatoplukovo opomenutí obnovení moravské přísahy — na Moravu. Tenkrát po prvé jsou ve vojsku Arnulfově Maďaři, které si Arnulf dle zaručených zpráv povolal na pomoc proti Svatoplukovi. Dlouho bezvýsledně trávil v zemi Svatoplukově, hrozně zpusťošil jeho zemi — největší zásluhu o to ovšem měli Maďaři — a tak musil i následujícího roku 893 opustiti Svatoplukovu říši s nezdarem. Tenkrát sám stěží se zachránil do Bavorska.

¹⁷⁾ Asi někde u Tulnu.

¹⁸⁾ Snad starý Příbinův Mosaburg.

¹⁹⁾ Zprávu tu zaznamenal annalista R e g i n o, není zaručená a také ne dobře pochopitelná, když Čechové dosud neporusili věrnosti k Němcům.

Svatopluk tím uhájil samostatnosti své říše : marny byly snahy Arnulfovy o podrobení jeho. Zemřel jako nezávislý kníže r. 894 a jako druhý zakladatel velkého slovanského státního útvaru, říše moravské, jejíž středisko bylo sice opět na Dunaji, ale poněkud dále k vých. posunuto od centra první slovanské říše — Samovy, jež hledati dlužno dále na záp. Obě tyto slovanské říše byly zbudovány výbojem, obě objímaly celou řadu slovanských jednotek národnostních. Oběma scházelo to, co říše činí říšemi, politický program, uvědomění všech složek politického života, proto nepřežily svých zakladatelů. Svatoopluk nad to ještě veden byl jen nízkými výbojnými a pomstychtivými snahami, jež diktovaly mu celý postup tak málo promyšlený. Svatoopluk byl veliký výbojce, mocný panovník, ale hrdinou, jakým jej činí slovanská historiografie, hlavně moravská, hrdinou velkého zápasu slovansko-německého, který bojoval svůj boj s určitým národnostním programem, programem protiněmeckým, tím jistě Svatoopluk nebyl. To jest patrné i z osudů, jimiž byla zmitána říše moravská po jeho smrti. Jsouc dílem neuvědoměného výboje, dílem jednotlivce, hrozného nepřátelům a obávaného sousedy, dílem podnikavého, ale nesmiřitelného reka činu, který vše staví na ostří meče, ale opomíjí jednotícího kulturního prostředku, musila zahynouti se svým původcem. Jen tak lze si vysvětliti náhlý její vzrůst, dosažení cílů, ale i náhlý, proto tak neočekávaný pád. Pro sousedy, jako Čechy, byl ovšem pád ten i vysvobozením, jak z následujícího bude patrné.

Veliká říše Svatooplukova, k níž náležely Čechy se Srbskem na sev., Morava se záp. Hallčí, Slovensko, veliká část Uher až k Drávě, nemajíc svého

Svatoopluka, živořila po jeho smrti. Svatoopluk sám tušil tyto osudy, lze-li ovšem důvěřiti — a není příčiny k nedůvěře — slovům Konstantina Porfyrogeneta²⁰⁾ o napomenutí Svatooplukově synům.

Dědicem po otci byl nejstarší Mojmir ; vedle něho jmenují prameny mladšího Svatoopluka. Třetí, známý z vypravování Konstantinova, jménem znám není. Mojmir II. uzavřel hned po smrti otcově s Arnulfem mír. Právě tehdy vpadli Maďaři do Pannonie. Bylo to veliké nebezpečí, jemuž Mojmir věnoval veškerou pozornost, takže až příliš pozdě, již po činu si uvědomil, že Slované na severozápadě se odtrhli. Roku 895 poddali se Arnulfovi Bodrci ; jich příkladu následovali vévodové Spytihněv a Vratislav, synové Bořivojovi a vstoupili rukou dáním do lenního svazku s Arnulfem, který jim slíbil ochranu proti eventuálnímu vojenskému zakročení Mojmirovi. Mojmir skutečně trestal odpadlíky vojenskou výpravou do Čech. Leč Arnulf nepomohl, nezačal boje s Mojmiréem, vojsko jeho leželo pouze na levém břehu dunajském blíže Čech a Moravy.

Na Moravě zatím řádí rodinné spory, jež neznají hranic, až Svatoopluk uchází se v Řezně o pomoc proti Mojmirovi. Arnulf tentokráte poslal pomoc Svatooplukovi, leč Mojmir zajal již Svatoopluka a tak Arnulfova pomoc pořídila pouze tolik, že zajatého Svatoopluka osvobodila a odvedla pryč ze soustrasti do Bavorska.

Od té doby vládl Mojmir ve své zemi bez odporu. Ale Bavoři, kteří nalézají oporu v Čechách proti Moravanům, vnikají znovu do Moravy, tak

²⁰⁾ Konstantina Porfyrogeneta »De administrando imperio c. 41.«

r. 900 i 901 Čechové, kteří již r. 895 odtrhli se od moravské říše, spojují se s Bavorsy a v jejich vojsku bojují proti Moravanům, jichž vrchní moci nad sebou nechtějí uznati. Teprve r. 901 uzavřen mír, asi pod tíhou maďarského nebezpečí, jež počalo hroziti již i Bavorům i Moravanům. To jest také počátek konce moravské říše. Ludvík Dítě smiřuje se s Mojmirém II. pod přísahou, již stvrzuje se věrnost a vzájemná pomoc.

Míru bylo vskutku třeba, neboť hrozné vlny maďarských výpadů zaléhaly již do Moravy. Bohužel není o průběhu těchto vpádů, jež jistě se opakovaly, zpráv. R. 906 jest již tragedie dohrána. Tehdy táhnou již Maďaři Moravou, s v o u z e m í, na sever, aby zahájili své boje s Bavorsy. Tedy tu jest již říše Mojmirova vyvrácena úplně. Stalo se to jistě v delších bojích a po mnohých obětech, jež marně přinesli Slované moravští. Jaký osud stihl Mojmíra, nevíme.

Tak zanikla druhá říše slovanská, která přes padesát let vzdorovala převaze německé, stala se sytým soustem krvelačných Mongolů. Pád ten znamená uvolnění cesty vpádům maďarským na západ podél Dunaje a na sever podél Odry. Veliký boj slovansko-německý tak vítězně vybojovaný Svatoplukem, neslavně poskvrnili Maďaři, kteří svým děsným vpádem všecky síly v národu slovanském zničili. Dědictví moravské převzali z části Slované v Čechách. Boj slovansko-německý, boj proti západu, ježto Morava na dlouho úplně mizí z dějin, vedou od té doby Čechové. Ovšem za podmínek velmi málo výhodných; posunuti příliš na západ ve střed německých posic mají za zády živel cizí, který v rozhodné chvíli může se spojití s Němci, jak se sku-

tečně stávalo. To jest největší tragika českých dějin. Pádem Moravy vystoupily tedy Čechy do popředí.

§ 2. Christianisace Čech a Moravy, a slovanská liturgie.

Prameny:

Hlavně legendy, jež obírají se životem Cyrilla a Methoda, totiž »Život Konstantinův« a »Život Methodův«, t. zv. legendy pannonské z konce 9. neb na počátku 10. stol. Dále legenda italská »Vita s. Constantini cum translatione s. Clementis« z 11. stol., pak legenda bulharská řecky psaná z 11. stol., líčící život žáka Methodova, biskupa Klimenta i s dějinami slovanské církve moravské za Svatopluka. Pro dějiny počátků slovanského křesťanství důležitý jest spis z polovice devátého století »Conversio Baioariorum et Carantanorum«, též Kristiano va legenda o sv. Václavu a Ludmile z konce desátého století a pak legenda moravská z 12. st. I listiny jsou pro speciální otázky liturgie moravské důležitý. Hlavně listy papežské, jež vydal P. Ewald v Neues Archiv des Ges. für ältere deutsche Geschichtskunde V., Rački ve »Starinách« jihoslovanské akademie XII. a Friedrich v Codex diplomaticus regni Bohemiae.

Literatura.

Šafařík: »Památky dřevního písemnictví Jihoslovanů« Praha 1851. Bodjanskij uveřejňoval své příspěvky ke kritice slovanské liturgie v Čtenija imperatorskago obščestva istorii r. 1863 a 1865, Dümmler a Miklosiç v Denkschriften vídeňské akademie 1870. Perwolf vydal všechny uvedené

legendy ve *Fontes rerum bohemicarum* 1873. Odborně tu pracovali Wattenbach »Beiträge zur Geschichte der christlichen Kirche in Mähren und Böhmen«, Vídeň 1849. Ginzel »Geschichte der Slavenapostel«, Litoměřice 1857 a 1861. Palackého, Dudíkova a Bretholzovy dějiny moravské. Ruští badatelé: Malyševskij, Golubinskij, Bilbasov, Voronov a Lavrov. V. Jagič »Vopros o Kirilě i Methodii v slavjanskoi filologii«, Petrohrad 1885. K. Goetz »Geschichte der Slavenapostel K. u. M.«, Gotha 1897, P. Martinov uveřejňoval o tomto předmětu články v *Revue des questions historiques* od r. 1880. Lapôtre *L'Europe et le Saint Siège à l'époque carol.* Jagič »Zur Entstehungsgeschichte der Kirchenslavischen Sprache«, Vídeň 1900 a konečně Pastrnek »Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Metoděje« 1902. Brückner »Thesen zur Cyrillo-Methodianischen Frage«, Arch. f. slav. Phil. XXVIII. 1906. Hýbl »Slovanská liturgie na Moravě v IX. věku« Č. Č. H. XIV. r. 1908. —

Křesťanství přijali Slované v Čechách a na Moravě dvoji cestou a dvěma formami: latinsko-německou od západu a slovanskou od východu. Tyto dvě cesty jsou zároveň nejvýznačnější kulturní stezky a proto i nejdůležitější pásy vzájemných styků slovanského středu s východem i západem.

Můžeme s jistou pravděpodobností za to míti, že křesťanství již před Rostislavem bylo v Čechách a na Moravě alespoň do té míry známo, že mohlo počítati s jistým, ač obmezeným počtem vyznavačů. Toto křesťanství bylo ovšem dílem francským. Jisté však za Mojžíra lze mluvit o vlastním šíření se křesťanství. Tak r. 836 byl vysvěcen v Pribinově

Mosaburgu první křesťanský kostel, o němž se dochovaly zprávy. Podobně byly již tehdy vystavěny kostely v Olomouci i v Brně, což tedy předpokládá již značný komplex křesťanstvím okkupovaný. R. 845 přijalo 14 českých vévod křest v Řezně, což by byly první pokusy uvéstí západní křesťanství do Čech. Ovšem jádro národa s knížetem Hostivitem jest ještě pohanské. Ale křesťanství vniká od té doby již nezadržitelně mezi Slované, ne vždy mírně, pravděpodobně po bojích a sporech, o nichž se však nedochovalo zpráv.

Ale současně šíří se křesťanství od jihovýchodu vlivem řeckým, a to, jak za to máme, klidně, bez bojů. To jest hlavní, tak imponující rozdíl šíření se křesťanství do Moravy a Čech od vých. a záp. Tento klidný postup křesťanství od jihovýchodu lze pozorovati již od poloviny osmého století. Ale přes to mluví se ještě r. 852 o »rudis christianitas gentis Marahensium« na synodě mohušské. Důvod tohoto slabého poměrně pronikání křesťanství jest, že sem spíše od jv. než od záp. pronikalo, ježto Morava, nejsouc pod přímým politickým vlivem západu, ani církevně nemohla na něm záviseti. Proto, platí-li o které zemi slova: ex oriente lux, platí jistě o Moravě. Nad to západní křesťanství musilo býti na Moravě přímo nenáviděno, ježto příliš ostře se rýsovaly v myslích moravských Slovanů odstrašující osudy severních Slovanů, jimž s přijetím kříže vtištěna i nesmazatelná známka národnostního rozkladu. Toho osudu bál se i Rostislav a proto, aby jej předešel a aby své svědomí, jež ho nutilo k světlu, uklidnil, odhodlal se rozejíti se se západem a nastoupiti cestu kulturních styků a opor k východu, k Cařihradu. V tom právě jest největší význam snah

Rostislavových, že pochopil cenu kulturních, jednotlivých prostředků a v tom jest i podstata nepoměrného kulturního povýšení Rostislavova nad Svato-plukem, zaslepeným výbojcem a jednostranným, až nadaným panovníkem.

Tož r. 862 neb 863 požádal Rostislav byzantského císaře Michala »o učitele křesťanské, kteří by dovedli lidu jeho vštipiti vsjakuju pravdu«. Císař Michal poslal Rostislavovi nadaného muže »filosofa« soluňského Konstantina, kterého provázal bratr jeho Method.

Konstantin i Method, synové soluňského úředníka Lva, byli předurčení svým životem i výchovou k velikému dílu, jež vykonali. Hlavně Konstantin byl velmi vzdělán — proto filosof. Veliké nadání upoutalo pozornost byzantského dvora, k němuž byl Konstantin povolán a vychováván s princem Michalem, pozdějším císařem Michalem III. Mezi učiteli jeho je slavný Fotius, který budí v něm všechny duševní schopnosti a podpóruje jejich vzrůst. Jako mladík 24letý poslán byl císařem k Saracénům, ke dvoru chalifa arabského, kde hájí důmyslně učení Kristova. Za pobytu v Asii navštívil svého bratra Methoda, který žil v klášteře na hoře Olympu v Malé Asii v Bythynii. Poslán byl i s Methodem záhy na to k Chazarům v jižní Rusi, kde působili jako misijní. Sotva se bratři vrátili do Cařihradu, byli vyzváni císařem, aby nastoupili novou misijní cestu na Moravu.

Na cestu tu musili se připravit. Vždyť Slované moravští neměli svého písma. Bylo třeba tedy sepsati pro ně evangelium. Konstantin vynalezl tedy novou formu písma, již napsal celé evangelium. Forma ta

jest hlaholice.¹⁾ Konstantin sepsal je nářečím Slovanů makedonských.²⁾

Takto připraveni přišli soluňští bratři na Moravu r. 864. Přijati byli Rostislavem nadšeně. Úspěchy se dostavily záhy. Leč s nimi i spory s latinskými kněžími, kteří se i na Moravě objevovali. Došlo k nepřijemným hádkám o jazyk kazatelský. Vytýkáno bylo věrozvěstům, že jest nemístné hlásati křesťanství jiným jazykem než hebrejským, řeckým neb latinským. Spory ty ještě se omezují na Moravu a vítězí v nich bratři soluňští, jak patrně z cesty, kterou nastupují po 40měsíčním úspěšném pobytu na Moravě ke knížeti pannonskému Kocelovi, synu Pribinovu³⁾, který je pozval do své země, aby i tu »símě křesťanské víry zasel«. Odtud vracejí se bratři po vykonaném díle do Cařihradu. Leč musí vyhověti pozvání papežovu, jemuž se již ovšem donesly stížnosti na jejich »nemístnou« činnost moravskou a putují do Říma. Tato prvá návštěva římská v prosinci r. 867 jest úplným vítězstvím věrozvěstů slovanských. Papež Hadrian II.

¹⁾ Tu jsme u prvého z četných sporů týkajících se této kapitoly. Totiž zda písmo Konstantinem vynalezené jest hlaholice neb kyrillice. Konstantin vzal za základ řeckou minuskuli, kdežto kyrillice vznikla z řecké uncialy a vyvinula se teprve v X. stol.

²⁾ Druhý spor, který veden o nářečí Konstantinovo. Dříve se mělo za to, že evangelium jeho sepsáno nářečím t. zv. moravsko-pannonským.

³⁾ V tomto faktu jest nejasno, uvážíme-li, že jest přece syn onoho Pribiny, který tak podporoval záp. křesťanské vlivy ve své zemi, hlavně vlivy salcburského arcibiskupství, Kocel, který chce křesťanství slovanské ve své zemi. Snad již tehdy, r. 867 neb 868 opustil západ a připojil se k Rostislavovi.

nejen schválil jejich činnost, ano sloužena v chrámě Petrově slovanská mše, při níž vysvěceno 5 žáků slovanských. Ovšem i slovanské evangelium bylo za pravou liturgickou knihu uznáno a posvěceno. Toto vítězství slovanské kultury v Římě Konstantin dlouho nepřezil. Stal se tu mnichem se jménem Cyrill, ale zemřel velmi záhy, buď hned roku 868 neb 869.⁴⁾

Po smrti a pohřbu bratrově vrátil se Method do Moravy a to již jako biskup.⁵⁾ R. 870, kdy byl Rostislav zradou Svatoplukovou zajat, uchýlil se Method ke Kocelovi pannonskému, odkud snad se odebral — určitě toho nevíme — po druhé do Říma, aby byla jeho hodnost biskupská rozšířena i na Pannonii, nebo což pravděpodobnější, aby tu byl vysvěcen na arcibiskupa pannonského se sídlem ve Sremu.

Výsledek tohoto povýšení byla i veliká závislost mladých křesťanských Čech na něm, jež vyzněla ve křtu Bořivojově na Velehradě r. 874.

Povýšení Methodovo a zřízení arcibiskupství pannonského na západě nezávislého vyvolalo bouři odporu v Německu. Hned po návratu z Říma do Pannonie ke Kocelovi začaly intriky římsko-německého kleru proti Methodovi, které ho přinutily k opětné, již třetí cestě do Říma r. 880,⁶⁾ k níž

⁴⁾ Datum smrti Cyrillovy není bezpečné. Život Konstantinův praví, že byl mnichem 50 dní, takže bychom očekávali smrt r. 868, leč udává datum jeho smrti 14. února r. 869.

⁵⁾ Tak praví legenda italská a bulharská.

⁶⁾ K té době a k té návštěvě pojí se slavný list papeže Jana VIII. knížeti moravskému Svatoplukovi, který tak slavně povoluje a za zákonnou prohlašuje slovanskou liturgii, který z části se pokládá za padělek.

pojí se celá řada kontrovers.⁷⁾ Method tentokráte se opět ospravedlnil z nespravedlivých výtek biskupů německých, ale slovanské liturgie tentokráte neuhájil, neboť za prokázané lze mít, že papeži stvrdil přísahou, že nebude sloužiti mši slovanských. Arcibiskupem byl tu Method slavně po druhé potvrzen. Nejdůležitější ovšem jest, že papež sám tenkrát chtěl mít na Moravě samostatnou arcidiecési na západě nezávislou, ba že takovou ji též Svatoplukovi nabízel. Svatopluk však nerozuměl a nechtěl rozuměti. Jemu byl Method příliš přísný mravokárce, raději se spojoval s benevolentními bavorskými biskupy a proto ještě r. 880 povolal Němce Vichinga do Moravy a podporoval v Římě všemi prostředky jeho vysvěcení na biskupa, jež se také uskutečnilo.

Nyní počínají nejsmutnější dny života Methodova. Hrozné ústrky, jež musil snášeti od Svatopluka a Vichinga, a jež vrcholily v jeho zajetí biskupy bavorskými, nutily ho ke stíženostem papeží, jež vynesly list papežský z 23. března 881, tedy již druhý list papeže Jana VIII., v němž snaží se Methoda posílití slovy útěchy a sliby trestů, jimiž budou prý tajné pikle Vichingovy dle zásluhy odměněny.⁸⁾

Po r. 881 vydal se Method na cestu do Cařihradu, jež měla ho posílití v obtížném jeho postavení na Moravě; snad zdržel se v Bulharsku, kde se také rozšířila slovanská liturgie.

Konec života Methodova byl trudný, ač to byl jakýsi smír s osudem. Opustiv veřejné působení,

⁷⁾ O pravosti tohoto listu, o přísaze Methodově, kterou složil papeži, že nebude sloužiti mše slovansky.

⁸⁾ Treba tu předpokládati nějaká tajná jednání Vichingova proti Methodovi, o nichž nejsme dobře zpraveni.

věnoval se činnosti překladatelské. Jen jednou ještě byl vyrušen z klidu, pozváním Maďarů, jednoho jich náčelníka k návštěvě. Jistě jest v této události dosti pravdy, uvážíme-li, že Maďaři s počátku stýkali se s Moravany přátelsky.

Method zemřel 6. dubna 885. Jím zemřel veliký člověk, jehož a bratrovy zásluhy rostou tak, že lze může tyto považovati za největší zjevy slovanského křesťanství; vykonali mnoho: našli písmo, založili literaturu a navázali tak kulturní styky s ostatními národy. Jejich neštěstí bylo, že žili v době a zemi, kdy a kde zeměpán jejich nedovedl jich pochopiti, takže veliké jejich dílo sám pomáhal ničiti a tak rozhodl vítězství západu.

Po smrti Methodově, který ustanovil svým nástupcem Gorazda, rozpoutala se Svatoplukova vášeň, podněcována Vichingovými výmysly a pomluvkami. Gorazd byl zbaven důstojnosti biskupské a Viching povýšen na jeho místo. U Svatopluka pak byli Gorazd a Kliment obviněni, že proti jeho vládě vystupují. Následek byl pronásledování žáků Methodových, Gorazd i Kliment byli uvězněni a tu mučení. Teprve pak byli Němci vyvedeni z Moravy a s ostatními žáky Methodovými uvedeni do krajin na Dunaji mezi Bulhary, kde našli náhradu za to, co ztratili na severu. Neboť tu založili pravou slovanskou církev, která časem rozšířila se po celém slovanském Balkánu a Rusku.

K těmto událostem pojí se list papeže Štěpána V. z r. 885 Svatoplukovi, v němž doporučuje se Viching a navrhuje přísně slovanská liturgie.⁹⁾ List

⁹⁾ I o tomto listu byly spory, ježto jest ve zřejmém odporu s listem papeže Jana VIII. z r. 880. Dnes můžeme míti jeho pravost za prokázanou a podvrženost alespoň částečnou listu Janova tím za doloženu.

tento a vůle Svatoplukova povznesly tedy Vichinga ke stolci Methodovu, ale ne do smrti, neboť r. 893 opustil Moravu jako kancléř Arnulfův. Obrat ten jest patrně následek jednoho z četných přemetů kolísavého charakteru Svatoplukova.

Nepochopení veliké ideje Methodovy a Cyrillovy Svatoplukem — domnělým rekem slovanskosti Čech a Moravy, zapuzení velikých kulturních jednotících prostředků a neschopnost k zástávání zájmů slovanské kultury proti západu končí tu nejsvětější epizodu slovanských dějin kulturních a hubí i politický celek — říši moravskou, ovšem ku prospěchu Čechů.

Kapitola 5.

Čechy knížecí.

Prameny:

Legendy:

Christianus monachus' Vita s. Venceslai et Ludmillae.

Několik legend o sv. Václavu a Lidmile a legendy o sv. Vojtěchu, všechny latinské vydané ve Fontes rerum Bohemicarum I.

Kroniky domácí:

Kosmova od počátku dějin českých až do r. 1126 a její pokračování: kanovníka Vyšehradského od r. 1126—1142, mnicha sázavského 1126—1162, annály hradčicko-opatovické do r. 1163, Vincenc kanovník pražský 1140-1167, Gerlach opat milevský 1167—1198, annály pražské do r. 1220 ve F. R. B. I.

Kroniky cizí hlavně německé:

Annály fuldské 608—901, Helmol-dovo Chronicon Slavorum, Adama Brem-ského Historia ecclesiastica, Widukind, Annalista Saxo, Dětmar merseburský, annály svatohavelské, annály quedlinbur-ské, Lambert ašaffenburgský, Heřman Contractus (Augiensis) a Otto Frisinský, Wippo vyd. v M. G. H. SS.

Z polských jest nejdůležitější kronika Martina Gallā. Listiny pro toto období důležité vydány ve Fridrichově Codex diplomaticus regni Bohemiae. Literatura, jež objímá celé toto období, jest nesčetná. Z ní: Palacký »Dějiny národu českého«, příslušné partie, Dudík, Bretholz, moravské dě-jiny, Bachmann, práce v M. J. Ö. G. XX., XXI. Lippert »Socialgeschichte Böhmens«.

§ 1. Čechy závislé na říši německé za prv-ních hist. Přemyslovců do smrti Václavovy.

Literatura.

Kryštůfek Fr. X., Všeobecný církevní dějepis II., Praha 1886.

Lippert J., Ein abgelehntes Jubiläum Bohemia 1895.

Lippert J., Socialgeschichte Böhmens I.

Bachmann A., Beiträge zu Böhmens Geschichte und Geschichtsquellen M. J. Ö. G. XX. a XXI.

Kalousek J., Obrana sv. Václava, Praha 1901.

Křest Bořivojův a Lidmilin jest svěděctvím nejen kulturní, nýbrž i politické závislosti Čech na říši moravské. Křestanství, které vniklo do Čech z Mo-

ravy, nebylo první české křestanství. Od záp. již dávno před r. 874 pronikaly do Čech vlivy, které hluboce zapouštěly kořeny v půdu pohanskó-slo-vanské kultury. Kazatelé němečtí, kteří přicházeli do Čech, nutili s úspěchem pohanské obyvatelstvo ku přijetí kříže. Stát a církve šly tehdy ruku v ruce a proto s křestanstvím vnikala do Čech i německá nadvláda, jež nerada viděla slovanské kulturní vlivy, které po Bořivojově křtu hlouběji pronikaly do Čech z Moravy. Musilo dojít k těžkým konfliktům kultur, jež jsouce různých podstat, různých obsahů a ko-nečně i různých forem nemohly se snést v jednom působišti. Byly to veliké kulturní boje, v nichž ví-tězíci slovanská kultura musila se o každou píď půdy bít k smrti. Jen osoba mocného Svatopluka dovedla vítězný ten postup zachrániti, ale jen na čas, ježto si toho nebyla vědoma. Tak obrat nastal hned po smrti Bořivojově a Svatoplukově. Synové Bořivojovi, Sptyihněv a Vratislav, odvrátili se od východního světla, jehož lesk pohasl smrtí Svato-plukovou, a r. 895 na říšském sněmu v Řezně dobro-volně vstoupili v ochranný poměr k německé říši. Arnulf přijal je rád pod svou ochranu proti Moj-mírovi II. a podporoval, ač ne valně, Čechy proti Moravanům. Teprve nástupce Arnulfův Ludvík IV., když již tolik hrozili Maďaři, prostředkoval mír mezi Moravou a Čechy. Bylo však již pozdě, neboť r. 907 padla Morava pod kopyty maďarských koní.

Čechy od r. 895 zůstaly v poměru závislém k říši německé, který jevil se ovšem v náhlém roz-šíření křestanství německého v Čechách. Velikou péči tomuto šíření křestanství věnovali i Sptyihněv I. i Vratislav I., kteří tak stali se hodnými ochrany, jež jim říše německá poskytovala. Vybu-

dováním četných kostelů (P. Marie před Týnem, sv. Petra v Budči a sv. Jiří na hradě pražském) dokumentovali své křesťanství. Tak jako zázrakem celé Čechy staly se křesťanskou zemí a v domnělý rok smrti Vratislavovy r. 925 jest již křesťanství i v nejdlehlších částech knížectví dobře zakouřeno.

O vniknutí západního křesťanství do všech vrstev starali se i nástupci Vratislavovi, přede všemi však první jeho nástupce Václav a jeho babička Lidmila. Když Vratislav r. 925 zemřel, byl Václav osmnáctiletý. Jménem svého chotě ujala se vlády vdova Drahomíra. System její vlády shodoval se ovšem s její pánovitou povahou, lze-li vůbec mluvit o systemu v těch nerozhodných, mnohdy tak sobě odporujících podnicích. Drahomíra zejména nerada viděla, že syn Václav podléhá daleko více vlivu babiččině než matčině; snad i zatoužila po majetku Lidmilině. Z těchto dosti malicherných pohnutek vyrostla tak veliká nenávist těchto dvou žen, že nebylo možné jiné její ukončení než násilí. K němu skutečně došlo 16. září 927, kdy vrazi Drahomírou najatí Lidmilu na Tetíně, jejím vdovským sídle, zardousili.

Právě v té době, neb o něco později, Drahomíra popudila proti sobě císaře Jindřicha I., který obnovil vyhlazovací boje se Slovy polabskými. Snad ze soustrasti s osudem svého rodného kmene, Stodoranů, jedné části Luticů, poslala tomuto kmenu vojenskou pomoc proti Jindřichovi. To byla asi příčina Jindřichovy výpravy do Čech r. 928.

Toho roku ujal se však již vlády mladý Václav. Byly-li boje nějaké, jest nejisto; tolik jen vysvítá z pramenů, že Čechům hrozilo veliké nebezpečí,

ježto Jindřich přitáhl až ku Praze. Smířlivý neb spíše ustrašený Václav podrobil se Jindřichovi slibiv později fatální roční poplatek 500 hřiven stříbra a 120 volů. Příčina tohoto zpětného kroku ve vývoji samostatnosti české zdá se býti jasná. Zajisté ten panovník, který tolik pečoval o vnikání západního křesťanství do Čech, musil se starati též o přátelské styky se zemí, která ono křesťanství poskytovala. Že v tomto Václavově snažení hledati dlužno důvod, že se pokoušel Jindřichovi, vyplývá z veškeré jeho další vlády, jež byla jen řadou ochotných obětí Jindřichovi, ovšem za cenu »světla pravdy«. Tyto snahy Václavovy znepřátelily ho záhy se šlechtou českou, ba i s vlastní rodinou. Již r. 928 mnozí čeští lechové nesouhlasili s ochotným Václavovým ponižením. Odpor rostl jsa podporován veškerým dalším jednáním Václavovým, až vyvrcholil, když v čelo odporu se postavil vlastní bratr Václavův Boleslav. Povahou podoběn matce Drahomíře, toužil již od několika let po samostatné vládě, jejímž pouhým stínem bylo jeho vladaření v Boleslavi Staré a Mladé. Příhodná doba naskytla se, když nespokojení lechové čeští zjevně odpírali Václavovi poslušnost. I postavil se v čelo nespokojených a odhodlal se k násilnému přerušení podniků Václavových, sobě a části české šlechty odporných. Tak došlo ke tragedii staroboleslavské 28. září 929,¹⁾ jež vyžádala si v obět život nejkřesťan-

¹⁾ Přijímám toto datum smrti Václavovy, ač obecně platné mínění klade po vzoru Palackého smrt Václavovu do r. 935. Není však důvodu pochybovati o správnosti data mnou za správné pokládaného, ježto náš nejstarší historický pramen, legenda Křišťanova, má též toto datum. R. 935 jest výpočet Pubičkův všemi pozdějšími historiky

štějšího českého knížete. První tato kralovražda česká jest charakteristickým dokladem neujasněnosti poměrů v mladých křesťansky Čechách, poměrů, které staly se osudnými jedné osobě na trůně, aby povznesly na týž trůn osobu jinou, domněle lepší, ježto kralovraždu schvalovala a tentokráte osobně se jí účastnila.

§. 2. Pokus neodvislosti Čech na říši. Boleslav I.

Literatura.

Loserth: Beiträge zur älteren Geschichte Böhmens Mitt. Gesch. Deutsch. Böhm XXIII.

Smolík: Denáry Boleslava I. atd. 1900. Rozpravy české akademie věd a umění.

Pekař: Nejstarší kronika česká, Č. Č. H. 1905, též samostatně a německy 1906.

Příslušná kapitola Palackého, Tomka, Dudíka a Bretholze.

Vraždou staroboleslavskou dosedl na stolec knížecí v Čechách člověk, který by mohl býti nazván »prvním státoprávníkem« na trůně českém. Nechtěl býti na říši německé závislý, nechtěl platiti Václavův poplatek, nechtěl vůbec nic západního v Čechách propagovati ani trpěti. Boleslav dobře tušil, že panovník těch pretensí, jež měl Ota I., bude hleděti i pouhé zdání samostatnosti české vyvrátiti. Odepřel poplatek, tož musil očekávati násilné jeho vynucení. Nemýlil se. Hned v nejbližších letech

bez kritiky přijatý. Teprve kritické probádání původního tohoto pramene z 10. stol. koriguje starý, tak dlouho tradovaný omyl české historiografie. J. Pekař, »Nejstarší kronika česká« 1903.

objevilo se první vojsko Otovo v Čechách, které hrozně plnilo, ale pozitivního výsledku nedosáhlo. Od té doby řadu let vedena válka německo-česká, což svědčí skutečně o vážných úmyslech Boleslavových a veliké energii jeho podnikání. Ovšem dlouhé toto protahování její lze si též vysvětliti současným Otovým zaměstnáním doma, na severu i na západě. Leč ani Boleslav neměl úplně volných rukou, ježto i on byl zaměstnán odporem dosud nevytizevší strany Václavovy.

Vlastní těžiště styků německo-českých v době Boleslavově tkví ovšem v roku 950, jímž dlouholeté boje ukončeny. Toho roku, když v jiných stranách dosáhl Ota I. pokoje, vypravil se s četným vojskem proti Boleslavovi I. a pronikl, ač s citelnými ztrátami, až ku Praze, ne valně hájené synem Boleslava I., Boleslavem, potomním Boleslavem II. Byly-li svedeny před Prahou boje, prameny neudávají. Jen tolik jest jisto, že Boleslav I., patrně se zaleknuv veliké přesily Otovy, osobně se dostavil do tábora Otova a slíbil mu věrnost a plnění závazků Václavových. Od té doby žil s Otou v přátelství, takže mu i pomáhal proti odbojným knížatům německým v letech pozdějších.

Tato pomoc Boleslavova Otovi obracela se hlavně proti největšímu zlu té doby, proti Maďarům. Vpády maďarské po roce 906 se opakovaly. Ba, divocí títo jezdci odvažovali se někdy až daleko na západ do Bavor ano i do Francie. Odboj některých nespokojených knížat německých proti Otovi byl jim jen vítanou příležitostí k většímu, odvážnějšímu podnikání. R. 954 poplenivše samy Čechy, vpadli Maďaři hluboko do Bavor a nenalezše nikde odporu, oblehli Augsburg. Sem vypravil Ota veliké

vojsko, jež mělo vysvoboditi obležené a sem poslal velikou posilu také Boleslav, jenž tak chtěl potrestati Maďary za jejich řádění v Čechách i. 954, které jistě nebylo po r. 906 první.

A tu na t. zv. poli lešském svedena 10. srpna r. 955 bitva z nejkrvavějších středověkých. Maďari po dvoudenním krvavém boji byli poraženi. Veliká část vojska maďarského zahynula na bojišti, část utonula ve vlnách rozvodněného Lechu. Jen nepatrné zbytky nepřehledných řad maďarských vracely se z Bavor. Ale ani ty nezachránily se do pust uherských. Na hranicích bavorsko-českých stál s vojskem Boleslav a zbytky ty úplně pobil. To byl poslední čin maďarské výbojnosti. Od porážky augsburské neodvážili se Maďari vpádů na západ, naopak vyhledávali přátelské styky s ostatními evropskými národy, jichž výsledky objevily se, pozdě ovšem, v jich vnitřním životě společenském i státním.

Do doby vlády Boleslavovy padá důležitá proměna v poměrech knížete k poddaným. Šlechta česká, oni lechové, byli až do jeho doby knížaty svých zemí, takže rovnali se postavením mocenským úplně knížeti pražskému z rodu Přemyslova. Nebylo tu tedy nějaké stupnice závislosti, nýbrž spíše svazek smluvný, takže do té doby nelze mluvit o státní jednotě Čech, ježto kníže pražský, který byl jen dle jména knížetem českým, musil vždy počítati s možností samostatného rozhodování ostatních knížat, lechů. Teprve od doby Boleslava I. mluví prameny o panovníku a o poddaných. Kníže český přestal jim býti knížetem lokálně pražským, stal se i de facto knížetem českým, který mohl svobodně rozhodovati o osobách a rodech takové důležitosti lokální, jako slavný rod Slavníkovců,

jehož statky na východě Čech byly tak rozsáhlé. Tato proměna nestala se jistě smírnou cestou; lze předpokládati pravděpodobný odpor proti ní; comites nebo jinak milites²⁾ nazývaní jistě nebyli spokojeni s obmezením svých práv panovnických. Boleslav musil násilně nutiti své Čechy k uznání reformy, jež tolik povýšily knížete českého a tolik snížily českého člověka dříve tak mocného. I v jiném směru Boleslav posílil panovnická práva knížecí. Dle svědectví Kosmova jest totiž Boleslav I. původcem fatálních robot zemských, které později tolik zla způsobily v poměrech pánů k poddaným.

Mocný zjev Boleslava reformátora jest ještě posilován dalšími úspěšnými styky zahraničními. Jisto jest, že vítěz nad Maďary nespokojil se pouhým morálním vttězstvím. Záhy opanoval celou dosud Maďary ovládanou Moravu se Slovenskem, důležitou to část veliké říše Svatoplukovy, čímž měla býti jaksi rehabilitována slovanská říše, jež skorem po 50 let byla v rukou nenasytných vykořisťovatelů maďarských. I dále na vých. sahají styky Boleslavovy s cizinou. Prameny aspoň uvádějí Boleslavovo proniknutí Tatrami do Charvatska.³⁾ Jistě i v těch zemích Boleslav uplatňoval svou knížecí autoritu všemi prostředky, jež v krajích tak málo kulturou dotčených a tak svobodných musily se zdáti násilnými. A proto i v tom šíření vlivu českého na sever neb na východ spatřují se jen pokusy lámati

²⁾ Tak sluje v pramenech od dob Boleslava I. česká šlechta.

³⁾ Přesná lokalizace tohoto kraje jest ovšem dosud sporná, zdá se, že jej tvořilo pohoří řek Visly a Odry, neb kraj od Odry na záp.

eizí národnostní individuality. Jaké boje tu Boleslav vedl, s kým se setkal, prameny nepraví, ba ani rozsahu a obsahu území Boleslavem získaných nelze bezpečně určit. Jen o faktech se mluví, jež nemají zdůvodnění.

Tyto styky Boleslavovy s východem naučily ho znáti pohanské Polsko a přiměly jej k provedení velkolepé myšlenky, uzavření příbuzenského svazku s knížetem polským prostředkem sňatku své dcery Doubravky s Mečislavem.

Rodinné poměry Boleslavovy nejsou ujasněny. Z dětí jeho jmenuje se Mlada, Doubravka, Boleslav a Strachkvas. Tento hlavně v nejnovější historiografii často se uvádí. Jméno jeho, totiž mnicha Kristiana souvisí s legendou o sv. Václavu a Lidmile, o níž se nejnověji prokázalo, že jest skutečně dílem Kristianovým z 10. stol. a tím nejstarším pramenem historie české vůbec.⁴⁾

Boleslav zemřel r. 967. Význam jeho spočívá v tom, že byl první kníže český, který opíral se skutečně o monarchické základy své vlády, a který stal se zakladatelem českého státu, knížectví neb vévodství par excellence. Jest v jeho profilu cosi démonicky sklíčujícího a v tváři en fasse jsou stopy pevného sebevědomí. Jen takový zjev mohl energicky lámati duše a bezohledně srážeti vytýčené překážky svých cest. K době Boleslavově pojí se i některé otázky numismatické, hlavně o jeho denárech.

⁴⁾ Polemiky posledních tří let Pekař-Kalousek, jež ohlaselem zazněly i mimo pole české historiografie, týkající se tohoto předmětu, stáří a původnosti legendy Křišťanova.

§ 3. Nejstarší styky česko-polské.

Literatura:

Finkel: *Historja polityczna* v Bibliografii historyi polskiej čl. 47.

Práce v *Kvartálniku historycznym*.

Dějiny polské objasňují vzdálenějšímu pozorovateli teprve styky s Čechami. Před tím jsou jen jména beze vší souvislosti. Důležité jest, že východiskem historie polské jest dnešní Poznaňsko, kde vládne rod *Piastowců*, jejichž vládu však omezuje rozpínavost sousedů na kraj mezi Odrou a Vislou, takže lze za to míti, že Pomořané a Prusové na severu a Charvati na jihu a západě s nimi sousedí.

Poláci jsou v těch dobách ovšem pohané. To trvá do poloviny desátého stol. Když Boleslav I. opanoval krajiny za Tatrami, poznal i knížectví polské, kde tehdy vládl Mečislav. Mezi oběma panovníky bylo uzavřeno přátelství, jež bylo potvrzeno sňatkem dcery Boleslavovy, Doubravky, s Mečislavem. Sňatku toho účelem, možno i prostředkem⁵⁾ bylo uvedení křesťanství do pohanského Polska. Hned po svatbě r. 965 Mečislav s družinou přijal křesť. Působení Doubravky bylo pak tak účinné, že v krátké době, do konce desátého století bylo celé Polsko křesťanské tak hluboko, že stala se z něho země z nejkřesťanštějších.

§ 4. Vnější a vnitřní vzrůst Čech za Boleslava II.

Prameny.

Kronika Kosmova.

Kanapariova legenda o sv. Vojtěchu.

⁵⁾ Prameny polské a německé, hlavně Martinus Gallus a Dětmar Meziborský se v mínění o tom rozcházejí.

Brunonova legenda.

Jiné životy sv. Vojtěcha v. Fontes rerum bohemiarum I. 229—234. Othoni Trisingen vita s. Wolfgangi ratisbonensis v. M. G. H. SS. IV.

Literatura.

Loserth J., Der Umfang des böhmischen Reiches unter Boleslav II. M. J. Ö. G. 1881.

Giesebrecht: Geschichte der deutschen Kaiserzeit I.

Kalousek J., Über den Umfang des böhmischen Reiches unter Boleslav II. S. B. K. Böhm. Ges. Wiss. 1883, totéž česky ve Sborníku histor. 1883.

Bretholz B., Mähren und das Reich Herzog Boleslavs II. von Böhmen Arch. Öst. Gesch. Wien 1895.

Kryštůfek, Čechy a Řezno Č. Č. H. IV. Čas. kat. duch. 1897. Vlast XIV.

Uhřirz K., Die Errichtung des Prager Bisthums Mitt. f. Gesch. d. Deutsch. Böhm. XXXIX.

Kalousek J., Kontroversy souvislé se založením biskupství Pražského Č. Č. H. I.

Bachmann A., Cosmas und die Urkunde K. Heinrichs IV. über den Umfang des Prager Bisthums M. J. Ö. G. XX.

Frind, Kirchengeschichte Böhmens I. 1.

Goll J., Čechy a Prusy ve středověku 1897, Praha.

Dvořák, Příspěvek k životopisu sv. Vojtěcha Č. Č. H. IV.

Kaindl, Zur Geschichte des heiligen Adalbert M. J. Ö. G. XIX.

Loserth, Der Sturz des Hauses Slavnik Arch. Öst. Gesch. L. XV.

Boleslav II. nalezl po smrti svého otce dědictví velmi značné. Rozsah panství jeho odpovídal velikým myšlenkovým pochodům otcovým, jež směřovaly k velikým ziskům teritoriálním. Vlastní Čechy s Moravou a Slovenskem, kraje za Tátrami až k Odře, tedy jižní část dnešního Polska, to byla veliká doména Boleslavova. Význam tohoto velikého panství byl nejen ten, že veliká území byla pod přímým Boleslavovým vlivem, ale i v tom byla jeho důležitost, že záhy objevily se stopy styků se slovenskými sousedy, hlásící se již za Boleslava I.

Nedostávalo se však tomuto velikému panství jednotícího pojítka; kulturní pásy jednotlivých krajů, individualitami národnostními tak se lišících. Boleslav II. dobře chápal, že k udržení vlády nad celou zemí bude třeba takové instituce, jež by zaručovala jednotný vývoj především po stránce náboženské a jež by též kontrolovala mladé náboženské poměry v zemi.

Vzorem bylo mu arcibiskupství magdeburské zřízené Otou I. r. 968. Hned po svém nastoupení usiloval o samostatné biskupství pro svou říši, která dosud podléhala v záležitostech církevních biskupství řízenskému. Přirozeno, že se proti těmto jeho snahám stavěla především kapitula řízenská. Teprve r. 973 přiměl Boleslav II. biskupa řízenského velikými hmotnými výhodami — byly biskupství řízenskému poukázány veliké statky na Chebsku — k vydání zakládací listiny biskupství pro knížectví české se sídlem v Praze. Když ani císař Ota I.⁶⁾

⁶⁾ Zakládací listina Otou I. stvrzená byla znovu potvrzena Jindřichem IV. r. 1086.

nícheho nenamítal, bylo přiděleno nově biskupství pražské arcibiskupství mohučskému, jako řezenské a zvolen první biskup, Sas Dětmar.

Klidný vývoj poměrů českých byl na čas přerušen nepřátelstvím nového císaře Oty II. s Boleslavem II., jež bylo výsledkem přátelské podpory Boleslavovy Jindřichovi, vnuku Jindřicha I., který se ucházel proti Otovi II. o trůn, a ve válce z toho vzniklé hledal ochranu u Boleslava v Čechách. Ota II. přitáhl proto do Čech r. 976, ale musil opustit Čechy s nepořízenou, se ztrátami značnými vrátil se do Bavorska. Teprve roku následujícího, kdy Jindřich byl pokořen, smířil se i Boleslav II. s Otou II. a zůstal mu věren do smrti.

Se švakrem Mečislavem polským zneprátelil se Boleslav II. proto, že Mečislav opanoval kraj slezský, který náležel k Čechám. Došlo k válce mezi slovanskými panovníky r. 990, v níž pomáhali tentokrát Němci Polákům. Došlo-li k rozhodné bitvě, prameny neuvádějí.

Důležitý obrat v dějinách české církve nastal, když se stal druhým biskupem českým r. 983 člen mocného českého rodu, Slavníkovců, Vojtěch. Jsa synem mocného Slavníka a matky Střezislavy, byl určen ke stavu kněžskému. Vzdělal se v Magdeburku, kdež při svěcení na kněze přijal jméno arcibiskupovo Adalbert. Do Čech se vrátil r. 981, takže byl přítomen smrti biskupa pražského Dětmara r. 982. Zvolen byl kapitulou pražskou biskupem a dosáhl svěcení pro nahodilé překážky teprve r. 983. Po prvních pracích, jež musil věnovati svému úřadu, vydal se na visitační cestu a navštívil r. 984 Slovensko. Tu zajel si do Ostřihomě, kde uvítal jej maďarský chán Geysa, již pokřtěný. S ním přivezen

byl i nedávno narozený synáček, jež sám Vojtěch pokřtil jménem Štěpán. Z Uher odebral se Vojtěch do Krakova, kde podporoval všemi prostředky odstranění slovanské liturgie a zavedení latinské. Tyto snahy staly se mu osudnými.

V českém národě, jmenovitě v české šlechtě nebyly ještě úplně ztlumeny upomínky na bývalý život nikým nekontrolovaný, volný, a na doby slovanské liturgie, jež daleko upřímněji vnikala v duše než nesrozumitelný jazyk západu a všechny důsledky v provádění liturgie latinské s tím spojené. Proto činnost Vojtěchova, tak proniklého vlivy západu, zarážela u něho, jako člena rodu z nej přednějších v Čechách a naděje v něho kladené při příchodu do Čech, zklamaly. Záhy ozvaly se hlasy proti této jeho působnosti. Vojtěch přísně odporoval těmto hlasům, trestal a hrozil. Když pak nebylo možno jich utlumiti, rozhodl se pro cestu do Říma, aby přednesl své stížnosti papeži, po případě aby si vymohl, by směl opustiti biskupství pražské. Pro případ, že by se tak stalo, chtěl míti svým nástupcem bratra Boleslava II., Strachkvasa (Kristiana, mnicha kláštera sv. Emerama v Řezně), který však nechťel této hodnosti přijati. Papež Jan XVI. vyhověl jeho žádosti. Proto opustiv své působiště, Prahu, chtěl vypraviti se do Jerusalema, ale zdržel se na Monte Casino u Benediktinův, odkud se vrátil do Říma, kde vstoupil do kláštera sv. Alexia na Aventinu r. 990.

Boleslav II., autor myšlenky samostatné diecése české, želel nepřítomnosti Vojtěchovy, vida, že se hrouť jeho dílo v zárodcích. Proto stěžoval si v Mohuči a arcibiskup mohučský ihned s listem Boleslava II. poslal po Strachkvasovi, Vojtěchově pří-

teli, vyzvání, aby se vrátil do Prahy. Vojtěch vyhověl té žádosti, opustil Řím a ujal se opět svého úřadu, když od knížete a zástupců lidu obdržel ujištění oddanosti. Do doby založení biskupství pražského padá založení kláštera u sv. Jiří, jehož abatyší stala se Boleslavova sestra Mlada a do doby druhého příchodu Vojtěchova do Čech založení kláštera v Břevnově r. 993, jehož prvním opatem byl Vojtěchův učitel Radla či Anastasius.

Smír Vojtěchův s Čechy nebyl trvalý. Staří rivalové, Slavníkovci a Vršovci, zahájili faktální svou záštnou činnost, jež vyvrcholila v násilném vystoupení Vršovců proti Vojtěchovi, když se ujal ženy jednoho Vršovce, z cizoložství obviněné. Tu po druhé opustil rozmrzelý Vojtěch Prahu r. 995 a opět se odebral do Říma do svého kláštera.

Za jeho nepřítomnosti propukla stará zášť a nepřátelství mezi Slavníkovci a Vršovci ve zjevný vyhlazovací boj, podporovaný synem Boleslavovým, mladým Boleslavem, potomním knížetem českým, který stál při Vršovcích. Tito přízní princovou podporování způsobili, že Slavníkovcům byly všechny statky odňaty až na sídelní hrad Libici nad Cidlinou. Záští Vršovců nebylo však tím utišeno. Tak r. 996 na den sv. Václava vnikli Vršovci na Libici a všechny Slavníkovce povraždili. Z rodu kdys tak mocného zůstali jen nepřítomní Vojtěch v Římě a Soběbor v Polsku.

Veliká tato rodová tragedie, pobídka od arcibiskupa mohučského, osobní domluvy mladého, právě korunovaného císaře Oty III., přítele Vojtěchova a konečně rozkaz papeže Řehoře V. způsobily, že Vojtěch opustil po druhé Řím s úmyslem vrátit se do

Čech. Zůstal nějaký čas v Mohuči, kam ho provázela družina jeho císařského přítele, odtud však odebral se ne do Čech přímo, nýbrž do Polska, kde setkal se s bratrem Soběborem na dvoře Boleslava Chrabrého ve Hnězdně. Tu se dověděl o nechuti většiny národu, v jehož čele stáli Vršovci, proti sobě a proto se rozhodl nevrátit se do Čech. Strávil zimu ve Hnězdně a na jaře r. 997 nastoupil misijní cestu k Prusům, kde pohaněv jejich pohanské zvyky, byl ubit na poli jim posvátném Romove. Boleslav Chabrá vykoupil jeho tělo a dal slavně pohřbiti ve Hnězdně.

Nástupcem Vojtěchovým v Praze volen byl bratr Boleslavův Christián, který však zemřel několik dní po volbě a tak zvolen mnich korbejský Thidag, jehož volbu podporoval Boleslav, vděčný za uzdravení své příčiněním tohoto mnicha.

Z přátel Vojtěchových nejvěrnější Radim stal se se jménem Gaudentius arcibiskupem v Hnězdně a Radla se jménem Anastasius arcibiskupem v Ostřihomi.

Boleslav II. nepřežil dlouho Vojtěcha, zemřel prý při zakládání kláštera u Davle r. 999. Zanechal syny Boleslava, Jaromíra a Oldřicha, kteří tak neblaze prosluli svými osudnými spory, jež poskytly cizím panovníkům příležitost vsahovati do vnitřních poměrů českých a snížily tak značně niveau významu knížectví českého.

Ke kapitole této pojí se celá řada kontrovers, které vedeny před časem, jež však dnes lze považovati alespoň v jádře za vyřízeny, ač detailů jest ještě mnoho nejasných. Tak o rozsahu knížectví českého na východě, o založení pražského biskup-

ství, o jeho diecesální závislosti, o cestách Vojtěchových, o materiálu legendárním, pramenném, o jeho ostatcích.

§ 5. Úpadek Čech po smrti Boleslava II. — Boleslav III. — Jaromír. — Oldřich. — Styky s Polskem.

Literatura.

S z a j n o c h a K., Boleslav Chrobry 1887, Kraków.

L o s e r t h J., Kritische Bemerkungen über einige Punkte der älteren Geschichte Böhmens. Mit. Gesch. Deut. Böhm. XIX.

Boleslav II. zemřel v době, kdy v sousedních zemích rodily se poměry, jež hrozily Čechám vážným nebezpečím. Mocní panovníci polský, uherský a německý byli personifikované to nebezpečí. V Čechách naproti tomu dosedl na trůn člověk, který svými schopnostmi nejméně byl k těžkým povinnostem svého zaměstnání povolán. Proto, sotva že smrt Boleslava se rozhlásila a s ní i vědomí vítané příležitosti k usurpacím, vypravil se polský kníže Boleslav Chrabrý do země českých a dobyl Krakova a s ním dostaly se Boleslavovi Chrabrému země dosud k českému panství náležející Halíč, Slovensko, Slezsko a Morava, takže Boleslav III., nový kníže český, musil se spokojiti s Čechami vlastními.

Boleslav III. právě tehdy byl zaměstnán rodovými starostmi. Obával se totiž, že by bratři Jaromír a Oldřich, při nichž stál národ český, mohli ho zbaviti vlády a sami pro své potomky založiti vládu v Čechách. Usiloval všemožně o jich smrt, již unikli pouhým útekem s matkou Emmou do Bavorska

k pozdějšímu císaři Jindřichovi. Jen na Jaromírovi vykonán byl hrozný ortel Boleslavův, vykleštění. Násilné tyto činy přirozeně znepráčetily Boleslava s českou šlechtou. Aby toto nepřátelství maskoval, zasnoubil dceru svou členu rodu Vršovců, který rod mu byl věren.

Následky tohoto jednání Boleslavova objevily se záhy. Císař Ota III. po návštěvě v Hnězdně u Boleslava Chrabrého, jež nazval čestně »amicus et socius populi Romani« a hrobu Vojtěchova r. 1000, dal svolení Boleslavovi Chrabrému ke zřízení arcibiskupství v Hnězdně a tří nových biskupství ve Vratislavi, Krakově a Kolobřehu, nedbaje odporu pražského biskupa Thiddaga. Tím ovšem vzrostla a císařem byla sankcionována veliká politická moc Boleslava Chrabrého.

Teprve r. 1002 propuklo v Čechách dlouho připravované vzbouření proti Boleslavovi III. Do Čech byl povolán Vladivoj, bratr Boleslava Chrabrého a provolan knížetem. V čele této akce byli Vršovci, dříve stáli při Boleslavovi III. proti Jaromírovi a Oldřichovi a svolili též k násilnému činu proti Jaromírovi; proto obávajice se jejich pomsty nepovolali jich do země, nýbrž obrátili se do Polska. Vladivoj nebyl si trůnem českým jist. Proto snažil se dosíci přízně Jindřicha II. Zaručil se mu věrností a přijal od něho Čechy v léno.⁷⁾ Ale nevládl dlouho tento první lenní panovník v Čechách, zemřel již r. 1003, prý od nemírného pití.

Teprve nyní Čechové si vzpomněli na Boleslavovy bratry. Povolali tedy do Čech Jaromíra, který

⁷⁾ To jest první doložené udělení Čech jako říšského léna německým panovníkem českému knížeti.

rád ujal se vlády nad Čechy, ač za poměrů více než kritických.

Právě tehdy Boleslav III. začal vyjednávat s Boleslavem Chrabrým, dosáhl jeho přízně a s ní i pomoci. S tou vynutil si Boleslav III. zapuzení bratra Jaromíra, který uprchl k Jindřichovi II. a sám smířiv se se šlechtou, ujal se vlády. Ale toto druhé období jeho vlády bylo horší prvního. Smír svůj s lidem provedl jen na doléhání polského Boleslava, nepojímal ho tedy vážně. Sotva že Boleslav Chrabrý opustil Čechy, zahořel rehabilitovaný kníže český pomstou nad těmi, kdo byli původci jeho minulého ponižení. Středem jeho záští byli nyní ovšem Vršovci. Aby se jim pomstil všem rázem, pozval přední z jich rodu na hrad pražský, kde najatými vrahy je dal všechny povraždit, sám účastniv se vraždění.

Boleslav Chrabrý, jakoby čekal již na tento okamžik, vyhověl ochotně žádosti Čechů o ochranu před zlotřilým jejich knížetem, přitáhl do Čech, lstí povolal tohoto k sobě na pomezí hrad český, zde ho dal oslepit a odvézt do Polska, kde bídny Boleslav III. zemřel úplně zapomenut.

S Boleslavem Chrabrým vrátil se do Čech starý Slavníkovec Soběbor, jenž připravoval svému pánu v Čechách půdu k uznání všeobecnému, kterého se mu také dostalo. Tak staly se Čechy r. 1003 částí říše polské, jež tím nabyla největšího rozsahu.

To vše stalo se však rychle, dobře Boleslavem promyšleno a jak se zdá, dlouho připravováno. Stalo se to však bez vědomí Jindřicha II., který na základě osudného činu Vladivojova r. 1002 osoboval si vůbec lenní moc nad Čechami. Výzval Boleslava Chrabrého, aby se dostavil k lenní přísaze. Když

tento odepřel, propukla válka, Jindřich vypravil veliké vojsko, v němž byli Oldřich a Jaromír, proti Boleslavovi polskému do Čech, prohlásiv, že podporuje tím jen Jaromíra, který jest jedině prý oprávněným pánem Čech, a nikoliv usurpator polský Boleslav.

Boje na to vzniklé jsou boje nejen německo-polské, nýbrž i česko-polské, neboť Přemyslovcům v Čechách hlásí se spojenci, kteří nejsou spokojeni s vládou Boleslavovou. Tak Boleslav překvapen tímto neočekávaným obratem opouští Čechy, jež vítají knížete svého, Jaromíra, kterého ovšem za značné slíby i Jindřich II. potvrdil v září r. 1004.

Ústupu Boleslavova z Čech užil Jindřich II. k jeho zeslabení i jině než v Čechách. V průvodu Jaromírově vypravil se ještě téhož roku do Lužice, kde obléhal s nezdarem Budišín. Proto i roku následujícího vypravil se do Polska. Boleslav chytře se vyhýbal veliké bitvě, drobnými půtkami však působil vojsku německému, v němž bylo opět mnoho Čechů, citelné škody. Nemoha dosíci úspěchu, odhodlal se Jindřich II. k míru s Boleslavem, jímž byl zaveden status quo. Boleslav podržel všechny své nově dobyté země bez Čech a Lužice, Jaromír se musil spokojiti s Čechami v nejužších hranicích.

Boleslav polský přátelskými styky snažil se Čechy připoutati ke své zemi, ale dosáhl tím pravého opaku. Čechy tím úžeji lnuly k západu a Jaromír podporoval vždy Jindřicha v jeho stycích s Boleslavem Chrabrým. A tak místo míru, který by byl Čechám po velikých vnitřních nepořádcích prospěl, žilo stále záští jich s Polskem, jež propukalo několekerými boji ještě za Jaromíra, ale více za Oldřicha.

Úpadek Čech této doby byl zaviněn dynastií Přemyslovců bratří, Jaromír a Oldřich, nedovedli zachovati míru, který byl tolik zemi i národu žádoucí. Protichůdné povahy jich se střetly.

Bojovný, náruživý Oldřich neviděl rád mírné vlády Jaromírovy, jež ho neuspokojovala, nýbrž dráždila. Tlumil několik let tyto své city, spokojuje se svým úředním knížectvím. Toužil při tom žíznivě po vládě a přál si jen brzké Jaromírovy smrti. Když tato dlouho se nedostavovala, užil násilí. R. 1012 zmocnil se vlády nad celou zemí a Jaromíra vypudil. Jaromír uchýlil se zase ke svému starému příznivci, Jindřichovi II., který však rozhodl ve prospěch Oldřichův. Vydal mu Jaromíra, kterého pak vítěz věznil na hradě Lysé.

O samostatné vládě Oldřichově lze říci tolik: R. 1024 účastnil se Oldřich volby německého krále Konráda II.⁸⁾ Když zemřel r. 1025 Boleslav Chrabrý a v Polsku nastaly poměry obdobné s českými po smrti Boleslava II., Oldřich zmocnil se některých krajů na Moravě; proti tomu se však postavil král uherský Štěpán. I vypravil Oldřich r. 1028 svého syna Břetislava na Moravu proti Maďarům. Břetislav několika vítězstvími přiměl Štěpána k míru, jímž stal se pánem Moravy se jménem vévoda moravský. R. 1030 propukl spor mezi Oldřichem a Břetislavem z neznámých důvodů, jehož důsledky byly Oldřichovy překážky, kladené v cestu císaři Konrádovi podporovanému Břetislavem. Odpor Oldřichův proti císaři skončil jeho zajetím a vězněním v Řezně. Odtud byl propuštěn jen na slib, že bude

⁸⁾ Fakt ten považuje se za první náběh k pozdějšímu kurfirstskému hlasu českému.

v Čechách vládnouti společně s nešťastným Jaromírem. Slibu toho však nesplnil — naopak sám vládl a dav oslepti Jaromíra, věznil ho v Lysé. Břetislava pak vyhnal z Moravy. Tu císař dožádaný Břetislavem o pomoc, vypraviv svého syna Jindřicha do Čech, přiměl Oldřicha ke smíru se synem r. 1037. Ještě téhož roku však Oldřich zemřel, zanechav po sobě kromě jména dvě památky: klášter sázavský, jinak Prokopův, r. 1032 jím založený, ale r. 1037 ještě nedobudovaný, důležitý slovanskou liturgií, jež v něm rozhodovala a počátky literatury národní a syna Břetislava, který tolik povznesl význam tak pokleslých Čech.

§ 6. Druhý pokus o vymanění Čech ze závislosti na říši německé a založení říše slovanské. — Břetislav I.

Literatura.

Loserth J., Kritische Bemerkungen über einige Punkte der älteren Geschichte Böhmens Mit. Gesch. Deut. Böh. XIX.

Loserth J., Der Grenzwald Böhmens Mitt. Gesch. Deut. Böh. XX.

Kalousek J., České státní právo 2. vyd.

Bachmann A., Das Břetislavsche Erbfollegesetz und seine Bedeutung. Gesch. Böhmens I. 1899.

Palacký v Dějinách příslušné kapitoly.

Břetislav, syn krásné Boženy Křesinovy a náruživého Oldřicha, byl předurčen k velikým činům. Již v mládí jevil značný sklon ke ctižádostivým podnikům, jež, dospěv let mužných, prováděl.

Prvním jeho veřejným činem byla r. 1028 výprava na Moravu proti Štěpánovi maďarskému, který stavěl

se tu v cestu Oldřichovu plánu opětného připojení Moravy k Čechám. Břetislav osvědčil nad očekávání znamenitě svou chrabrost a bystrozrakost takže jedním náhlým útokem zapudil Maďary z Moravy a přiměl Štěpána k míru, kterým vrácena byla Morava dřívějším svým vládcům, Přemyslovcům, a Břetislav ustanoven jejím správcem jako vévoda moravský. Na této výpravě ukořistil Břetislav mnoho pokladů Maďarům a rozhodl se obětovati všechny tyto summy na obnovení Velehradu, Maďary zpuštěného.⁹⁾ Tím činem byli Maďari na vždy izolováni v nížinách středního Dunaje a tím byla těž zlomena jejich výbojná síla, kterou tak hrozili zemím středoevropským. Kdyby nic jiného nebyl Břetislav vykonal, byly by jeho zásluhy o osudy severních Slovanů nezměrné.

Roku 1029 navštívil mladý vévoda moravský císaře Konráda II., aby si vyžádal uznání své hodnosti a ujistil se jeho přízni. Cestou zažil své milostné dobrodružství ve Schweinfurtu, z něhož odnesl si násilně krásnou Jitku v klášteře vychovávanou a oženil se s ní v Olomouci.

Roku 1030 pomáhal Břetislav Konrádovi proti Štěpánovi a pronikl až k Ostřihomi, pleně a pále jaksi v odvetu za Moravu. Štěpán byl přinucen k míru, Břetislav tím si zajistil císařovu přízeň, ale s otcem se znepřátelil. Bližších motivů této nenávisti Oldřichovy prameny neuvádějí. Pravděpodobně obával se Oldřich rychlého úspěšného vzrůstu Břetislavova a proto stál tak nenávislně proti Konrá-

⁹⁾ Břetislav vida nynější stav Moravy, zaslzel prý při vzpomínce na slávu knížat moravských před osudným vpádem Maďarů.

dovi II. a proti svému bratru Jaromírovi, který byl Břetislavovi nakloněn. Ani vazba řezenská r. 1033 až 1034 nesmiřila Oldřicha s Břetislavem, takže tento byl i z Moravy vypuzen a jen císařovým zakročením byl v hodnosti své rehabilitován. Ale upřímných styků mezi otcem a synem nebylo ani pak. Teprve smrt Oldřichova r. 1037 vyrovnala nepřátelství to.

Hned po smrti Oldřichově oslepený, starý Jaromír nad mrtvolou Oldřichovou v chrámě sv. Jiří prohlásil před shromážděným lidem svého synovce Břetislava knížetem českým, což bylo přijato s nadšením.

Samostatná vláda Břetislavova jest jen pokračováním úspěchů let předešlých. Úspěchů však dalekosáhlejších, jaksi hutnějších, ježto svobodně, bez kontroly, odporu neb přitěže dosahovaných. Velikým, dobře promyšleným plánem Břetislavovým bylo obnovení slovanské říše západní možno-li ve větším rozsahu, než jaký měly říše Boleslavův a Svatoplukova a zlomení závislosti této říše na říši německé. Příležitost k provedení těchto záměrů byla právě tehdy vhodnější, než kdy jindy, alespoň pokud se prvě části programu týče. V Polsku byly po smrti Mečislava II. poměry, jež hraničily s anarchií. V Uhrách zemřel Štěpán. Jen na západě mocný nástupce Konrádův Jindřich III. ohrožoval Břetislavovy úmysly.

Tož r. 1038 vypravil se Břetislav do sesláblého Polska. Zmocnil se bez boje Krakova s velikými poklady Boleslava Chrabrého. Roku 1039 pronikl Slezskem k severovýchodu, dobyl Vratislavě a táhl dále k severovýchodu, kde dobyl sídelního Hnězdna.

Mnoho pokladů tu bylo uloupeno a s nimi i tělo sv. Vojtěcha. Odtud vracel se Břetislav s velikými poklady a s velikým průvodem zajatých Poláků. Biskup pražský Šebíř s knížetem Břetislavem nesli sami ostatky Vojtěchovy, jež u sv. Víta pohřbeny. Tím Břetislav připojil k Čechám a Moravě všechny kraje druhdy Boleslavův, a říši polskou, ale ne na dlouho.

Proti tomu náhlému vzrůstu moci české vystoupil Jindřich III., vypověděv mu r. 1039 ještě za jeho pobytu v Polsku válku. Břetislav dal Jindřichovi v rukojmí synáčka svého Spytihněva, sliboval starý poplatek 120 volů a 500 hřiven stříbra, ale hlavního požadavku Jindřichova, vrátiti země polské a kořist ze své výpravy, nesplnil. Tak musilo dojíti k válce.

Roku 1040 dvěma vojsky vnikl Jindřich do Čech, jedním Šumavou, druhým Krušnými Horami. Jižní vojsko německé v zásekách, snad na řece Koubě v Šumavě, jež dal Břetislav na rychlo zhotoviti, bylo poraženo Čechy, kteří tu mnoho Němců zajali. V místech těch dal Břetislav vystavěti kapli sv. Václava. Severní vojsko německé na zprávu o porážce šumavské rychle opustilo Čechy. Porážkou tou se ovšem Jindřich III. nespokojil. Vrátil rukojmí, Spytihněva, ovšem po vydání Němců v bitvě šumavské zajatých. Hned následujícího roku 1041 vypravil Jindřich nová vojska týmiž cestami. Tentokrát zvítězila zrada; na jihu poustevník Vintíř, na severu Prkoš, bílinský správce kraje, otevřeli Němcům vchod do Čech. Břetislav, toho nečekaje, ustupoval až ku Praze. Došlo k vyjednávání, v němž prostředkovali Jindřichovi přívrženci biskup Šebíř a manželka Břetislavova Jitka. Břetislav tím odřekl se Polska a slíbil starý poplatek. Z výbojů pol-

ských zbylo mu pouze Slezsko s Vratislaví,¹⁰⁾ kterou r. 1054 postoupil králi polskému Kazimírovi za roční poplatek 30 hř. zlata a 500 hřiven stříbra.

Činem tím končí veřejná politická činnost Břetislavova, nepočítá-li se v obor její domnělé jednání jeho s papežem Benediktem IX. o povýšení pražského biskupství na arcibiskupství.

Za to tím hlouběji vnikal Břetislav do vnitřních poměrů své země, staraje se o její kulturní posílení. Břetislav byl dobrý katolík, jak lze souditi již z jeho domnělého snu o samostatné české církvi na jiných diecésích nezávislé. Břetislav dokončil otcovo dílo nad Sázavou, podporoval klášter tento královsky. Založil klášter rajhradský na Moravě a na usmíření svých polských excessů založil kollegiátní chrám ve Staré Boleslavi. Praha byla za jeho vlády dobře opevněna. Na hranicích zemských byly zřízeny zvláštní kraje, značnými výhodami opatřené, v jejichž čele byli knížecí úředníci, vůdcové, kteří měli hájiti hranic před vpády nepřátelskými. V zemi pak samé byli ustanoveni správci krajů, kteří v pramenech slují *comites*, hrabata. O jich organizaci a kompetenci není bližších zpráv.¹¹⁾

¹⁰⁾ K tomuto Břetislavovu smíru s Jindřichem pojí se celá řada kontrovers. Slib Břetislavův návštěvy sněmu v Řezně zdá se býti věrohodný. Zaplacení poplatku českého říši za uplynulá tři leta najednou nelze doložiti, ani jednání Břetislavovo o povýšení biskupství pražského na arcibiskupství, starý to sen Břetislavův, proti němuž tak ostře stál arcibiskup mohučský.

¹¹⁾ Palackého název župan pro tyto správce krajů a vůbec jeho dělení v župy neb dekanáty neodpovídá skutečným poměrům. Lze mluvití jen o *comites*, hrabatech.

Břetislavovi přičítá se jakási reforma v systému vládním. Domnělá tato reforma týká se práva nástupnictví. Do té doby Přemyslovci nastupovali bez bližších zákonů, řídíce se jen city neb energií mocnějšího. Břetislav chtěl mít jakousi záruku mírného vývoje otázek vladařských. Proto vydal domnělý zákon o nástupnictví r. 1054, jímž rušil v praxi až do té doby obvyklou primogenituru a zaváděl seniorát, dle něhož nejstarší člen rodu nastoupiti měl jako kníže český, ostatní měli býti podělování úděly na Moravě. Proto prý povolal nejstaršího svého syna Spytihněva do Čech a opatřil ho důchody kraje žateckého. Mladší syny jmenoval úředními knížaty moravskými, Vratislava olomouckým, Konráda znojemským a Otu brněnským. Jaromír, poslední ze synů byl vyhlédnut za nástupce Šebířova v biskupství pražském.¹²⁾

§ 7. První národnostní spory českoněmecké a hádky mezi Přemyslovci. — Spytihněv II.

Literatura.

Loserth J., Kritische Studien zur älteren Geschichte Böhmens M. J. Ö. G. IV.

Friedrich G., O zakládací listině kapituly litoměřické. Rozpravy české akademie IX. I. 2. Č. Č. H. VIII.

Nejedlý Zd., Dějiny města Litomyšle 1900.

Po smrti Břetislava I. r. 1055 zvolen byl za knížete Spytihněv II. Mohli bychom ho nazvat »chauvi-

¹²⁾ Celý tento domnělý Břetislavův zákon o seniorátní posloupnosti třeba pojímati s rezervou jako historicky nedoložený, ježto jediným jeho pramenem jsou falsa v Bočkově moravském diplomatáři.

nem na trůně«. Ponižení, jež musil snášeti v době svého pobytu v Německu jako rukojmí, zanechalo v citlivé, národně silně zbarvené povaze hluboké stopy. Nemohl zapomenouti tohoto ponižení a čekal jen na samostatnou vládu, aby mohl trestající rukou odměniti se za ona příkoří. Dle Kosmova svědectví hned po své volbě vydal přísný rozkaz, dle něhož všichni Němci do tří dnů mají býti »prosti Čech«. Ba tak daleko šel ve své nenávisti, že i vlastní matku, rodem Němku, vypudil z Čech. Matka odebrala se na Moravu, kde žila v Olomouci u Vratislava.¹³⁾

Rodový mír, který byl vrocím přáním Břetislavovým, dlouho nepotrval. Vratislav, tak podobný otci svými pretenzemi vladařskými, nebyl spokojen se svými podřízenými postavenými úředního knížete. Proto osoboval si záhy právo vladařské nad celou Moravou. Spytihněv hned r. 1056 přísně potrestal Vratislava. Zajal 300 Moravanů, kteří dostavili se na sněm jím svolaný a vypravil se do Moravy. Vratislav uprchl do Uher k Ondřejovi. Teprve roku 1059 po neznámých jednáních smířili se bratři, ale nikdy ne upřímně. Ba Vratislav nezapomněl svého ponižení potomkům Spytihněvovým.

Po otci zdědil Spytihněv katolickou nábožnost, jež však u něho vybočovala až v bigotnost. Lišil se však od otce zásadně ve smýšlení o otázce liturgie. Břetislav nepřekážel slovanským mnichům sázavským v jich slovanské liturgii. Spytihněv patrně z návodu latinského kleru v Čechách kázal

¹³⁾ Toto nacionální zbarvení povahy Spytihněvovy, jež vylíčil jediný Kosmas, jest v nepochopitelném odporu k jeho dalším krokům, jež nastoupil proti slovanské liturgii.

slovanské mnichy z kláštera vypudit a uvedl Němce na jejich místo.

Literatura slovanská násilným tímto rozřešením palčivé otázky náboženské utrpěla nenahraditelnou ztrátu. Jako dobrý katolík založil chrám a klášter v Litoměřicích. Roku 1061 dal zbořiti dosavadní malý Václavův kostel sv. Víta a začal budovati prostornější. Dokončení stavby té se však nedočkal, zemřev r. 1061. Krátká jeho vláda dopřála rozvoje hlavně náboženským vlivům západním v Čechách, jež nalezly ve Spytihněvovi osobu vždy ochotnou k obětem. Proto smrti jeho nejvíce želel český klerus, který v něm ztratil starostlivého otce, jenž svým až bigotním počináním, svým nápadným sklonem ke vlivům latinských náboženských motivů chtěl snad odčinití neb aspoň zmírniti následky domnělého svého přeháhleného nacionálního kroku prvních dnů své vlády.

§ 8. První královská epizoda česká.

Literatura.

H ö f f l e r, Kritische Wanderungen durch die böhmische Geschichte Mith. Gesch. Deutsch. Böhm. VII. VIII.

S p a n g e n b e r g, Die Königskrönung Vratislaus von Böhmen M. J. Ö. G. XX. 1900.

B a c h m a n n A., Beiträge zu Böhmens Geschichtsquellen M. J. Ö. G. XXI. 1901.

Vratislav, nejstarší bratr zemřelého Spytihněva II. opustil ihned Olomouc a ujal se jako Vratislav II. vlády v Čechách, kde nebyl nijak vítán. Předcházela ho pověst člověka náruživého, panstvíchtivého, ač velmi nábožného, jež se potvrdila celým jeho

životem. Svůj olomoucký úděl postoupil Otovi, kdežto v Brněnsku vládl Konrád. Hned v prvních dnech své vlády nelaskavě jednal s bratrem svým Jaromírem, jenž na zprávu o smrti Spytihněvově rychle přijel do Čech, aby se ucházel též o nějaký podíl. Vratislav však odkázal ho k naději na biskupství pražské, načež Jaromír opustil Čechy a žil na dvoře polského krále Boleslava II. První leta vlády Vratislavovy vyplnila válka v Uhrách, v níž stál na straně svého tchána Ondřeje proti Belovi; jí se účastnil i Boleslav II. Současně staral se o zřízení samostatného moravského biskupství v Olomouci. Odpor biskupa Šebíře byl zlomen slibem, že mu bude nahrazena ztráta na Moravě důchodem z dvanácti »vesnic dobrých« a roční renty sta hřiven stříbra. Tak hlavní překážky byly odstraněny a biskupství olomoucké r. 1063 zřízeno, ovšem jen na krátkou dobu. Přílišnou ochotu k latinské liturgii svého bratra korigoval Vratislav r. 1064, když do kláštera sázavského zpět povolal vypuzené mnichy slovanské. Když r. 1067 zemřel biskup pražský Šebíř, Jaromír, jež o smrti biskupově zpravili bratří Konrád a Ota moravští, rychle pospíšil do Čech a po dlouhém odporu, z něhož dokonce vznikl krátký boj mezi Vratislavem, Konrádem a Otou, dosáhl biskupského stolce pražského r. 1068 se jménem Gebhard, ač nebyl důstojností té právě nejhodnější. Nový biskup pražský nesnášel se dobře s prvním biskupem olomouckým Janem, hlavně proto, že mu neplatila komora knížecí ujednaných náhradných 100 hřiven stříbra, až došlo k bojům na Moravě, jež vyvolány byly tím, že Konrád brněnský násilím odňal pro Jaromíra část krajiny biskupu olomouckému. Z toho vznikly dlouho-

leté nechutné spory biskupa pražského a olomouckého, jež řešeny byly v Římě papežem Řehořem VII. tak, že Jaromír i Jan smířili se na synodě římské r. 1075 bez zvláštních osobních zisků.

Téhož roku stal se Vratislav český věrným spojencem Jindřicha IV. v jeho těžkých bojích s Řehořem VII. a Sasy. Ještě téhož roku totiž pomáhá Vratislav II. Jindřichovi proti Sasům a dostává v odměnu Míšeň. Od toho roku jest Vratislav Jindřichovým stínem ve všech jeho podnicích. Vojska česká, pověstná loupežením a násilnostmi, dobývají Jindřichovi vítězství za vítězství v jeho bojích s protikrálem Rudolfem. Na výpravě Jindřichově do Italie r. 1081 jest velitelem českého oddílu mladý syn Vratislavův Bořivoj a podnikavý dobrodruh Viprecht Grojský, oba se účastní dobývání Říma a první vnikají r. 1083 do města.¹⁴⁾ Ještě před tím opustil Jindřicha dosavadní spojenec Leopold VI. rakouský a spojil se s německými odpůrci Jindřichovými. Dověděl se o tom Jindřich v Itálii, požádal Vratislava, aby Leopolda přísně potrestal. Vratislav rád vyhověl jeho žádosti a zahájil první boj Čech s Rakousy. Bitva u Mailberka 12. května 1082, která náleží k nejkrvavějším, rozhodla přehlahu Vratislavu a jeho veliké vyznamenání, jehož se mu dostalo od Jindřicha IV.

Jest pravděpodobno, že by byl Jindřich IV. podlehl hned na počátku svého velikého boje tolika a tak mocným nepřátelům, kdyby byl neměl tak věrného a ochotného přítele v osobě Vratislava II. Jsa

¹⁴⁾ Za statečnost obdržel Viprecht dceru Vratislavovu Jitku za manželku s velikým věnem, Budšínskem a krajem kolem Dražďan a osobní upomínku, krásnou zlatou šachovnici.

si významu tohoto přátelství dobře vědom a zejména oceňuje jeho praktické služby, splnil roku 1086 slib dávno Vratislavovi daný tím, že mu toho roku na sněmu mohučském sám odevzdal královskou korunu, již byl pak Vratislav v Praze korunován. Současně potvrdil Jindřich IV. zakládací listinu pražského biskupství, již nabylo biskupství toto i teritoriálně téhož významu, jaký mělo v době svého zakladatele, objímajíc tedy zase nejen Čechy, Nýbrž i Moravu, a biskupství olomoucké r. 1063 zřízené bylo tím zase zrušeno.

Povýšení Čech na království týkalo se jen osoby Vratislavovy, ne jeho nástupců. Ale přes to i toto personální vyznamenání mělo následky, jež již nevyvázely. Starý poplatek, knížaty českými do říše odváděný, přestal. Vratislav jako přítel Jindřichův ho samozřejmě neodváděl. Ale ani u nástupců jeho prameny se o něm nezmiňují. Jest tedy pravděpodobné, ba skoro jisté, že Vratislavem vůbec končí řada knížat českých na říši závislých, takže zbyla z té veliké vsutku obtížné povinnosti české k říši jen její formální povaha, jež se jevila v posílání tří set oděnců k jízdě císařů do Říma.

Spojení diecése pražské a olomoucké dlouho nepotrvalo, neboť již r. 1088, kdy Vratislav opustil protipapeže Řehořova Klimenta a připojil se k Urbanovi II., druhému nástupci Řehořovu, a tím i ve své říši ke straně Řehořovi oddané, mlčky svolil k opětovnému obsazení biskupského stolce olomouckého. Pražský biskup Gebhard, bratr Vratislavův, opustil rozmrzen vůbec Čechy a žil v Uhrách na dvoře Ladislava I. až do smrti.

První král český ne dlouho po svém povýšení poznal nespokojenost v kruhu lidí sobě nejbližších.

Vlastní rodina byla v tomto poměru účastna. Brněnský Konrád — Ota a Jaromír zatím zemřeli — stál též v neupřímném poměru k bratrovi. Vratislav, prudký a popudlivý, rozhodl se násilím přinutit ho k oddanosti. Přitáhl před Brno, dobyv před tím Olomouce, kde došlo k dobrodružné scéně mezi nejstarším Vratislavovým synem Břetislavem a královým milcem Zdiradem, v níž Zdirad byl zabit; kterážto obléhání Brna skončilo smírem bratří, ale stalo se příčinou sporů otce a syna.

Břetislav r. 1090 shromáždil kolem sebe v Hradci Králové lidi s Vratislavem nespokojené a zahájil boj proti otci, první boj syna proti otci, který zahajuje řadu těch osudných sporů Přemyslovců, jež pak tak zeslabil význam Čech. Příčiny tohoto boje nejsou docela jasny. Snad zavraždění milce králova před Brnem, snad dobrodružná povaha Břetislava, jež se již projevila dříve v Míšni, kde před lety jako strážce hranic proti Sasům vynikl svou dobrodružnou chrabrostí. Otec chtěl se sice se synem smířiti a bylo také jednáno mezi nimi prostřednictvím Konráda, designovaného nyní Vratislavem za nástupce, ale Břetislav smířil se jen zdánlivě. Nedlouho na to necitě se v Čechách dosti volným, opustil je a vystěhoval se se svými lidmi do Uher ke dvoru Ladislavovu, který byl útočištěm všech nespokojenců z Čech.

Boj o investituru zasáhl též do církevních poměrů českých, kde nastala po smrti Gebhardově r. 1089 potřeba voliti nového biskupa. Zvolen Kosmas,¹⁵⁾ jenž obdržel investituru od Jindřicha IV.

¹⁵⁾ Není totožný se souvěkým kronikářem českým a kanovníkem pražským Kosmasem.

r. 1092; s ním byl investován též nový biskup olomoucký Ondřej, čímž sám Jindřich IV. zrušil platnost zakládací listiny pražského biskupství, dav prsten a berlu i biskupovi olomouckému. Učinil to jen z přízně k Vratislavovi, který si to přál a z obavy, aby ho ani nyní v jeho těžkém boji neopustil.

I Vratislav jako dobrý katolík nešetřil nákladu, jednalo-li se o církev. Založil kollegiální chrám vyšehradský, dostavěl a podporoval chrám mělnický, podporoval vznik kláštera opatovického, podporoval klášter sázavský, jehož tehdejší opat Božetěch, malíř a sochař, těšil se přízni králově. Vratislav podporoval obchod český. Na Poříčí usazení Němci jako první němečtí osadníci pražští se svým zvláštním rychtářem. Týn na Staroměstském náměstí byl již tehdy střediskem obchodníků.

Vratislav skončil život tragicky. Jest to druhý český panovník — a zdá se, jakoby v tom bylo cos fatálního — první český král, který zemřel nepřirozenou smrtí, — odmyslíme-li smrt polského Vladivoje, jenž raněn byl mrtvicí po nemírném pití. — Spadl s koně na lovu v lednu r. 1092 a zabil se.

Jím zemřel první český král, který děkoval své povýšení v době tak těžké, plné napiatých poměrů politických, svému sklonu k říši, již tolik vykonal, že si plně zasloužil titulu a výhod královských. Ale nebylo mu toto vyznamenání prázdnou formou, těžil z něho pro zemi a pro sebe, pro své záměry politické, jež jistě nebyly by končily žádostí o investituru olomouckého biskupa, kdyby katastrofa r. 1092 nebyla je přerušila. Jest v jeho vládě mnoho

vypočítavosti, ale i mnoho popudlivosti, jimiž vůbec stonala jeho doba.

§ 9. Úpadek Čech za nástupců Vratislavových do Vladislava II.

Literatura.

Kromě článků kapitoly příslušné v Palackého, Tomkových, Bretholzových a Bachmannových dějinách:

Kalousek, České státní právo II. r. 1892 I. VII.

Höfle r. K., Böhmische Studien Arch. Öst. Gesch. XII. str. 305.

Hned po smrti Vratislavově designovaný kníže český Konrád I. brněnský přijel do Čech a ujal se vlády, jež trvala však pouze necelých deset měsíců a nic důležitějšího nevykonala.

Nástupcem Konrádovým stal se nejstarší syn Vratislavův Břetislav II. Hned na počátku své vlády zasáhl přenáhle do církevních poměrů. Klášter sázavský po návratu slovanských mnichů za Vratislava byl jediným veřejným centrem slovanské liturgie. Vratislav, snad pro své stanovisko protiřímské ničeho proti ní nenamítal, ba klášter ten, hlavně opata Božetěcha štědře podporoval. Spory, jež stále prudčeji ozývaly se v klášteře a pronikaly i do veřejnosti, přiměly Břetislava k vydání rozkazu, kterým byli slovanští mnichové vypovězeni a na místo nich uvedeni Benediktini z Břevnova. Tímto rozkazem r. 1097 byl slovanský jazyk jako liturgický navždy z Čech vypuzen, slovanské knihy obřadní zničeny, čím byla zasažena literatura novou těžkou ranou.

Poplatek, jenž r. 1054 zůstal nezaplacen, vymáhal Břetislav hned v druhém roce své vlády válkou, po níž Vladislav polský nedoplatek zaplatil a slíbil, že smluvy obnos řádně bude platiti. Ale ještě r. 1096 mluví prameny o válce československé, v níž na straně polské stál syn Oty olomouckého, Svatopluk a uherský král Ladislav, ano i dosavadní miláček Břetislavovi, přední úředníci zemští, Vršovci Mutina a Božej, správcové krajů litoměřického a žateckého. O válce té není podrobnějších zpráv. Mutina a Božej byli potrestáni vypovězením a konfiskací statků.

Do té doby za nepřítomnosti Břetislavovy, který právě byl v Polsku, padá řádění křižáckých lupičůvých rot v Praze, jimiž byli pražští židé násilně křtěni a olupováni o majetek. Břetislav nezakázal ani po svém návratu do Prahy r. 1098 tohoto násilí, a když mnozí židé opouštěli Prahu, nařídil odebrati jim všechny peníze, jež pak odevzdány komoře knížecí.

Jestliže Břetislav I. vydal domnělý zákon seniorátu, byl Břetislav II. první, jenž pořízení svého děda zrušil. Nástupcem jeho dle tohoto nařízení byl by se měl státi nejstarší Přemyslovec, syn Konrádův Oldřich. Břetislav však chtěl míti nástupcem svého bratra Bořivoje. Příčina tohoto nepřátelství Břetislavova byla asi pomoc, kterou ve válce československé poskytl Svatopluk, syn Otův, straně polsko-uherské. Pro tu pomoc rozešel se Břetislav na čas nejen s potomky Oty olomouckého, ale i Konráda brněnského Oldřichem a Litoldem. Proto podporoval Břetislav kandidaturu svého bratra Bořivoje proti Oldřichově. Velikou výpravou do Moravy r. 1100 přinutil Oldřicha i Konráda k vydání hradů

a odevzdal Brněnsko celé Bořivojovi. Ani pak nebyl na Moravě pokoj, ježto Oldřich a Litold vpadali do Znojemska ze sousední marky rakouské, kam se uchýlili. Nástupnictví zajistil Břetislav osobním zjednáním si souhlasu Jindřicha IV., kterého tím učinil rozhodujícím faktorem nad Čechami již nezávislými.

Břetislav nepřežil dlouho tohoto svého násilného vystoupení proti moravským úředním knížatům. Na lovu v lesích křivoklátských byl zákeřně zabit najatým vrahem. Motivem této druhé české královraždy může být jen pomsta Mutiny a Božeje, kteří od doby svého vypovězení čekali na vhodný okamžik jejího vykonání.

Na zprávu o Břetislavově smrti opustil Bořivoj Brno a ujal se ještě r. 1100 vlády v Čechách jako Bořivoj II. S jeho příchodem do Čech nastala doba návratu pro Oldřicha a Litolda do jich údělů a Božeje a Mutiny do jich panství a úřadů. Slabý Bořivoj nedovedl české poměry vyrovnati, hlavně spory o trůn stále se ozývaly.

Oldřich pokusil se proti Bořivojovi domoci se svého práva na trůn český. Vyjednával, prosil, sliboval, marně. Proto ujistiv se přízní obojetného Jindřicha IV. — který přece Bořivojovi odevzdal Čechy v léno a nyní Oldřichovi po druhé jako manství říšské je sliboval — vypravil se s vojskem většinou německým, aby si dobyl Čech. K bitvě však nedošlo, ježto Oldřich vida u Čechů neochotu ke své osobě a Bořivojovu přesilu, zanechal dalších kroků, smířil se s Bořivojem, který mu ponechal jeho Brněnsko do smrti.

Ustoupením Oldřichovým nebyly však vyrovnány spory o český trůn. Proti Bořivojovi vystoupil ne-

bezpečnější sok, olomoucký Svatoopluk, syn Otův. Již v bojích polských po smrti krále Vladislava mezi syny jeho Boleslavem (Křivoústým) a Zbigněvem r. 1103 pronikly spory mezi nimi proto, že na Svatopluka v jednání o mír bylo zapomenuto, což vedlo ke krvavým bojům moravsko-polským r. 1104. R. 1105 propukly spory ve zjevnou válku, neboť Svatoopluk přitáhl až ku Praze, ale vida, že nemá v Čechách ještě dosti přívrženců, vrátil se do Olomouce a připravoval intrikami pro sebe půdu v Čechách. Získal tajným vyjednáváním přední úředníky zemské v Čechách, též Mutinu a Božeje i bratra Bořivojova Vladislava a tu r. 1107 vpadl po druhé do Čech, smluvil se s Vladislavem a Vršovci a svrhl pak snadno Bořivoje s trůnu; Bořivoj s nejmladším bratrem Soběslavem odebral se k Viprechtovi grojskému. Svatoopluk pak dosedl r. 1107 na knížecí stolec český.

Stížnosti Bořivojovy přednesené Jindřichovi V. způsobily Svatoplukovo zajetí, které bylo jen za velikou summu 10.000 hřiven stříbra přerušeno. Bořivoj tedy na ten čas nepořídil ničeho. Svatoopluk pak vrátil se do Prahy a těžce sháněl peníze slíbené Jindřichovi V. Celého obnosu sice nezaplatil, ale za to pomáhal Jindřichovi V. rád v jeho válce s Kolomanem uherským; bylať válka jeho nejmilejším zaměstnáním. Správcem Čech za jeho nepřítomnosti byl Vršovec Mutina. Bořivoj smluvil se s Boleslavem polským, který dle ujednání s Kolomanem měl napadnouti Čechy jakožto zemi Svatoplukovu a tedy nepřátelskou, porazil Mutinovo vojsko a poplenil kraj hradecký. Obdržev o těchto událostech zprávu, opustil Svatoopluk jak mohl nejrychleji Uhry a vrátil se do Čech. První jeho čin

bylo potrestání domnělých vinníků a původců úspěchu Bořivojova. Pomsta Svatoplukova stihla Mutínu a s ním všechen rod Vršovců, který, ač nejpřednější jeho členové zahynuli již v masopustní noci r. 1003 na hradě pražském pod dozorem samého Boleslava III., přece byl nejbohatším rodem v Čechách. Hrozně vraždění rodu tohoto a všech podezřelých ve spojení s ním vyžádalo si velikých obětí. Z každé však těšil se Svatopluk, který nemohl se nasytiti krví v Uhrách a hledal za ni náhradu v Čechách. Násilným činem tím r. 1108 byl vyhuben druhý přední rod český, který vedle Slavníkovců, jež sám r. 996 vyhubil, tvořil jádro české šlechty v 10. a 11. stol.

Nemaje v Čechách klidu, Svatopluk znovu vstoupil do služeb Jindřichových v jeho bojích s Uhry a Poláky, kde také zemřel. Při dobývání Hlohova r. 1109 byl úkladně zavražděn; neznámý pachatel byl snad najat samým Bořivojem nebo Viprechtem grojským.

Smrt Svatoplukova způsobila ještě větší spory o český trůn, ježto celá řada Přemyslovců se hlásila ke svým oprávněným i neoprávněným nárokům. Vojsko české hned pod Hlohovem povolalo knížetem bratra zavražděného Otou, kterého Jindřich V. na žádost české šlechty potvrdil, ač k tomu práva neměl. Oldřich brněnský tentokráte se již o trůn neucházel. Za to však vystoupil se svými nároky bratr Bořivojův Vladislav, kterému při Svatoplukově dosednutí na český trůn bylo přísěžně slíbeno nástupnictví.

Ota ustoupil, spokojil se údělem olomouckým, a tak byl Vladislav I. r. 1109 nastolen. Jindřich V. za 500 hřiven stříbra potvrdil ve své nestálosti i Vladislava, ač nedávno před tím slíbil ještě ve

Slezsku svou podporu Bořivojovi. Tak viděl Bořivoj nezbytí vlastní pomoci. Když Vladislav I. o vánočních r. 1109 nebyl v Praze, jsa na cestě k Jindřichovi V. do Řezna, vtrhl Bořivoj před samou Prahu. Obsadil Vyšehrad a opanoval Prahu, očekávaje slíbenou pomoc Boleslava polského, jež však nepřišla. Vladislav dověděl se o Bořivojově vpádu do Prahy, rychle se vrátil a spojiv se s Otou olomouckým, vypudil Bořivoje z Prahy a na sjezdu v Rokycanech s Jindřichem V. byl Vladislav uznán knížetem českým. Slíbil Jindřichovi 300 oděnců k jízdě jeho do Říma. Bořivoj se svolením Jindřichovým byl spoután a uvězněn na hradě Hammerštejnu v Porýnsku.

Ale i s Otou olomouckým se Vladislav rozešel tak, že Ota byl čas vězněn v Křivoklátě od roku 1110 do r. 1113.

Bořivojův příznivec byl Boleslav polský, na jehož dvoře žil i Soběslav, bratr Bořivojův. Jím ponoukán vypravil se do Čech od sv. Krkonošemi, aby vynutil jeho osvobození. V bitvě pod Krkonošemi r. 1110 byli Čechové poraženi a Vladislav, který nechtěl již rozdmýchovati nových bojů, jimiž by vlast tak zubožená ještě více trpěla, uzavřel r. 1111 smír s Boleslavem, přijal Soběslava do Čech a udělil mu Žatecko.

Ale ani tentokráte nebyl smír upřímný. Soběslav, jemuž bylo donášeno, že bratr jeho usiluje o jeho bezživotí a že vlastním původcem tohoto Vladislavova záměru jest jakýsi Vacek, rádece Vladislavův, dopustil se přenáhleného činu, dav Vacka úkladně zavraždit. Musil proto r. 1113 opustiti Čechy a byl z rozkazu Vladislavova uvězněn kdesi v Sasku. Téhož roku opustil své vězení křivoklátské Ota II.

olomoucký a žil od té doby s Vladislavem v přátelství.

Vladislav smířil se pak i se Soběslavem a na sjezdu Vladislava I., Oty II. olomouckého, Soběslava a Boleslava polského r. 1115 kdesi ve Slezsku bylo ujednáno přátelství, jež bylo potvrzeno postoupením Brněnska a Znojemska pro nezletilost synů Oldřichových a Litoldových Soběslavovi a propuštěním Bořivojovým z vězení r. 1116. Vladislav I. osvědčil velikou obětavost bratrskou, dobrovolně postoupiv knížecí trůn český starému Bořivojovi roku 1117. Od té doby vládli vlastně Vladislav I. a Bořivoj II. společně v Čechách. Společným dílem všech vládnoucích Přemyslovců byla vítězná válka s Maďary.

Leč ještě jednou propukly spory mezi Vladislavem a Bořivojem, jichž výsledek bylo nové Bořivojovo vyhnanství do Uher a smrt jeho tamže r. 1124. Ba ani se Soběslavem nezachoval Vladislav tak upřímně míněného smíru. Vypudil ho r. 1123 z Moravy a úděl jeho rozdělil v části původní: Brněnsko, jež připojil k údělu Oty II. olomouckého a Znojemska, jež obdržel syn Litoldův, Konrád II. Soběslav stěžoval si Jindřichovi V. v Mohuči bez výsledku, pak žil u Viprechta grojského a po jeho smrti r. 1124 přijal pohostinství Lotara saského, který však nedovedl bratrů smířiti, proto odebral se k synu Viprechtovu, Jindřichovi, u něhož žil až do svého dosednutí na trůn český.

Nemocný a stárnoucí Vladislav byl od r. 1124 blízek smrti. Jednalo se o to, kdo bude knížetem po něm. Nároky snad oprávněné si činili Soběslav a Ota II. olomoucký. Bližší trůnu byl Ota, který měl Vladislavův veřejný slib (z r. 1124) svého ná-

stupnictví. Přízeň veřejného mínění měl však Soběslav, jež rostla jeho životními, tak osudnými cestami. Nedostávalo se mu však přízně bratrovy. Teprve po domluvách matky své a biskupa bamberského Oty, jenž umírajícího zaopatřil, svolil Vladislav I. ke smíru. Povolal Soběslava ke smrtelnému lůžku a smířil se s ním. Záhy na to zemřel r. 1125. Tím byl Soběslav praedestinován za nástupce Vladislavova a když Ota II. olomoucký, vida, že lid si přeje Soběslava, upustil od svých nároků, stal se skutečně knížetem českým.

Vláda Soběslavova jest oddech smrtelně znaveného organismu po těžkých vysilujících zápasech. Čechám bylo třeba klidu, měly-li se vzpamatovati z těch zuřivých politických intrik a převratů na přechodu 11. a 12. stol. Jsa člověkem trpkých životních zkušeností, dovedl býti panovníkem chápacím těžký vladařský úkol a kritisujícím minulé hříchy lepší skutečností.

Hned po svém nastoupení musil posílit své postavení na Moravě. Svůj bývalý úděl, Brněnsko, odňal Otovi olomouckému a udělil jej nejstaršímu synu Oldřichovu, Vratislavovi. Tím ovšem Ota ožil se poškozen; vystoupil proto opět se svými nároky na knížectví české. Bylť starší Soběslava, měl sliby dob minulých a tedy i lepší právo ke trůnu než Soběslav. Ale v Čechách nenalézal dosti ochoty k těmto svým důvodům. Proto hledal cestu převahy a našel ji v Řezně u nového panovníka německého Lotara. Dovožoval, že Soběslav není knížetem po právu, ježto prý panovníkům německým odedávna přísluší právo potvrzovati české panovníky a uděleti jim jejich země jako říšské léno v držení. Lotar ochotně vyslechl tyto stížnosti a hned

požádal Soběslava, aby se dostavil před říšský soud, jinak že mu hrozí válka.

Soběslav se nedostavil, válka začala. Velikými proudy hrnula se vojska Lotarova proti Soběslavovi a překročila české hranice u Chlumce v únoru r. 1126. Tu došlo k rozhodné bitvě, z nejpamätnějších mezi Čechy a Němci. Porážka Lotarova byla úplná. Nesčetné množství jeho lidí padlo, mezi nimi sám Ota olomoucký. Velikého vítězství a tísňe císařovy užil Soběslav k posílení významu Čech. Lotar stvrdil přísnežně úplnou nezávislost Čech na říši; ovšem dosavadní povinnosti českých knížat přijal Soběslav za své. Na důkaz přízně své jmenoval Lotar Soběslava svým číšníkem s právem voliti krále německého, z čehož časem vyrostla tak důležitá hodnost kurfirstská.

Staré spory o trůn nebyly však ani těmito velkými vnějšími úspěchy Soběslavovými odstraněny. R. 1126 vystoupil proti knížeti syn Břetislava II. Břetislav a za to byl vězněn na různých hradech. R. 1128 odporoval Soběslavovi I. kníže znojemský Konrád II. a o rok později brněnský Vratislav; oba byli na čas vězněni. Vůbec jeví se ve vládě Soběslavově značná přísnost ke šlechtě české, jež stojí v tak silném kontrastu ku vnější činnosti panovníkově. Velmi jasně obrážejí se tehdejší poměry ve spiknutí proti Soběslavovi r. 1130, jež končilo zajetím najatých vrahů a přísným odsouzením spiklenců, mezi nimiž domněle byl i biskup tehdejší Menhart a vězněný Břetislav. Teprve tímto spiknutím končí řada velikých bojů proti osobám na trůně českém. Zdá se, že přísnost Soběslavova zastavila hned v zárodcích každý pokus v tom směru.

Vratislav brněnský r. 1130 obdržel zpět svůj úděl, Olomoucko na čas do r. 1135 bylo v Soběslavově užívání, kterého roku obdržel je syn Bořivojův Lipold. V Olomoucku provedena byla r. 1131 důležitá změna církevní, přeložení biskupství olomouckého od starého kostela sv. Petra k novému sv. Václava za episkopátu Jindřicha Zdíka.

Soběslav zneprátelil se s Boleslavem polským pro podporování uherského pretendenta proti Belovi II., Boleslavem podporovanému. Teprve Lotar, příznivec Soběslavův, s nímž žil tento ve věrném přátelství, prostředkoval mír. Též s nástupcem Lotarovým, Konrádem III. žil Soběslav v dobrých přátelských stycích. Za jeho vlády Budišinsko bylo připojeno k Čechám.

Soběslav staral se o svého nástupce. Nejstarší jeho syn Vladislav obdržel Olomoucko odňaté Lipoldovi a již r. 1138 přiměl Soběslav Konráda III., že propůjčil předem Vladislavovi podáním praporce Čechy v léno, čímž byl tento designován za Soběslavova nástupce.

Nachladiv se na cestě po severovýchodních hranicích českých, jež dal novými hrady opevniti, zemřel Soběslav I. r. 1140.

Jeho vláda náleží k nejlepším, imponuje rozvahou, pevnou vůlí a prozíravostí do různých možností budoucnosti. Jest základem nových lepších poměrů a jedinou její vadou jest — efemernost.

Doba rozbrojů o trůn nezastavila postupu a rozkvětu náboženského, jenž jeví se ve vzniku četných klášterů: v Sadské kolegiálního chrámu založeného Bořivojem II., kláštera kladrubského, Svatoplukem založeného a Vladislavem I. dokončeného. Rád praemonstratský tenkrát uveden byl do Čech

a biskup Silvestr založil první klášter toho řádu v Čechách na Strahově. Soběslav pak sám založil r. 1139 důležitý klášter želivský pro Benediktiny. Doba válek domácích vyžádala si stavby mnoha hradů po skalách, horách, ostrozích a bažinách (Přimda, Kladsko, Donín, Zhořelec).

§ 10. Druhá královská epizoda česká.

Literatura.

Palacký, Bachmann, Bretholz, Kalousek v uvedených již dílech.

Soběslav I. přízní a pevnou vůlí designoval za nástupce syna svého Vladislava, úředního knížete olomouckého. Ten měl tedy, ač to bylo porušení domnělého Břetislavova zákona, po něm nastoupiti na knížecí trůn český. Ale šlechta česká měla ještě v příliš dobré paměti přísnou vládu Soběslavovu a přenášela ji v obavách i na designovaného nástupce. Přáli si proto panovníka méně energického, pod jehož vládou stíny jejich povah nebyly by tak přísně kontrolovány. Jmenovitě bohatý český pán Načerad přimlouval se za zámětnutí Vladislava olomouckého a výmluvně podporoval protikandidáta, syna mírného Vladislava I., též Vladislava. Doufal, že málo energická povaha otcova přešla i na syna. Vlivem a bohatstvím svým způsobil téměř jednohlasnou volbu tohoto Vladislava v únoru r. 1140, který slavně byl nastolen se jménem Vladislav II.

Nový panovník nesplnil však nadějí české šlechty. Neměl povahy otcovy, vystoupila v něm velmi záhy přísnost strýcova. Když Soběslavův syn Vladislav olomoucký domáhal se výčtkami svého nároku, odbyl ho bratranec malým důchodem v Čechách,

aby byl pod bližším dozorem, a na jeho místo do Olomoucka poslal Otu III., syna Oty II. olomouckého. Též císař Konrád III. ho potvrdil v jeho důstojnosti. Velikého straníka měl též v olomouckém biskupu Jindřichu Zdíkovi. Zklamání naděje českých pánů nutily je k odvetě. Načerad, nejvíce zklamáný, organizoval již r. 1142 veliký spolek, který by mohl býti nazván první panská jednota proti knížeti českému. Členy organizace byli Vladislav Soběslavův, bývalý úřední kníže olomoucký, sídlem kdes v Čechách, později v Uhrách, Ota III., nynější kníže olomoucký, Vratislav brněnský, Konrád II. znojemský, synové Bořivojovi Spytihněv a Lipold a celá řada českých a moravských pánů s Načeradem v čele. Jednota zvolila knížetem českým Konráda II. znojemského a chtěla mu mocí vybojovati český trůn. Vladislav II. po bojích roku 1142 ve vých. Čechách, v nichž sám původce odboje Načerad padl, dožádal o pomoc císaře Konráda III., ježto odbojníci obléhali nebezpečně Prahu, pálice vesnice v okolí. Pomoc německá, o jejíž přesile byly roztrušovány přehnané zprávy, přiměla Konráda znojemského k návratu do Moravy, takže císař Konrád, když přitáhl do Prahy, mohl býti Vladislavem II., svým švakrem, klidně ač slavnostně vítán a hostěn na Vyšehradě.

Odboj nemohl býti netrestán. Proto hned r. 1143, zejména když moravská knížata zmocnila se statků věrného straníka Vladislava II., biskupa olomouckého Jindřicha Zdíka, takže tento musil zbytek roku 1142 ztráviti v Praze u svého knížecího přítele, vypravil se Vladislav II. proti odbojníkům. Zpustošil Konrádovo Znojemsko, opanoval Brno Vratislavovo a hrozně je zpustošil — prý v odvetu za

to, že předešlého roku vypálena byla odbojníky Praha a Hradčany se sv. Vítem, a stejně ztrestal i Otu III. olomouckého. Byla to válka loupežná, která zpusťovala celou Moravu a vynutila tak její poslušnost Vladislava II. Přísné toto potrestání zlomilo úplně moravský odboj. Když pak legát papežský, kardinál Quido, přijel do Čech, aby upravil tu pro Moravu rozhárané poměry církevní, hlavně olomoucké a přemlouval Vladislava II., aby se smířil s moravskými knížaty, tento ničeho nenařmítal proti smíru a vrátil všem jejich staré úděly.

Do doby pobytu kardinála Quidona v Praze padá také jeho důsledné, místy i násilné provedení coelibátu v Čechách i na Moravě, který tu do té doby byl dosti laxe zachovávan.

Násilí spáchané moravskými knížaty na vrátivším se Zdikovi vyneslo jim církevní klatbu r. 1145. To bylo asi příčinou nové Vladislavovy výpravy do Moravy r. 1146, jejíž následek bylo vypuzení Konráda znojenského, po němž teprve tento prosil o milost Vladislava II. a dosáhnul jí prostřednictvím císaře Konráda, vrátil se zase do svého ač hrozně zpusťšeného údělu. Teprve pak byl mír mezi českými a moravskými knížaty. Stopy jeho jsou patry v účasti všech těchto knížat na druhé křížové výpravě roku 1148 do Palestiny i proti pohanským Slovanům, baltickým, Pomořanům, Luticům a Bodřicům.

V nepřítomnosti panovníkově v Čechách vystoupil znovu se svými domnělými nároky Soběslavův syn Soběslav. Leč zemský správce bratr knížecí Děpolt dal ho zatknouti a uvězniti až do příchodu panovníkova na hradě pražském. Vladislav po nezdařené výpravě křížové vrátiv se do Čech dal vzácného vězně převézt na hrad Přimdu.

Změna na trůně německém r. 1152, kdy zvolen Fridrich I., jenž ráznou vůlí a povahou na čas uklidnil spory Stauffů a Welfů, způsobilá i změnu v politickém chování se Vladislavově. Dosavadní jeho ochota tak prokazovaná Konrádovi III. obrátila se v neochotu k Fridrichovi I., nakloněnému Jindřichovi Lvovi a v podporování markrabí rakouského Jindřicha Jasomirgotta. Když Vladislav II. odešel císaři slíbenou pomoc 300 oděnců k jízdě do Italie ke korunovaci, odňal Fridrich Vladislavovi na čas Budišinsko. Spory ty probudily opět k činnosti syny Soběslavovy. Tentokrát mladší Oldřich ucházel se u Fridricha o pomoc ke svržení Vladislavovu, ale výmluvný a chytrý nový biskup pražský Daniel odvrátil od Vladislava II. nebezpečí to.

Teprve po těchto událostech odhodlal se Vladislav ke smíru s Fridrichem I. Zase Daniel byl prostředníkem a z výsledku patrné, že výborným. Neboť císař netoliko že se s Vladislavem smířil, nýbrž vrátil mu i Budišinsko a povýšil ho na krále s tou podmínkou, že mu bude pomáhati na proponované výpravě do Italie k pokošení odbojných Miláňanů. Úmluva ta stala se ve Würzburku dne 3. června r. 1156.¹⁶⁾ Vladislav II. ochotně slíbil svou pomoc císaři do Italie.

Poměry polské po smrti Boleslava III. způsobilý odklad výpravy do Italie a s ní i korunovace české. Povstání polské, útěk krále polského Vladislava II., k českému Vladislavovi II. a k císaři Fridrichovi I. způsobilý r. 1157 výpravu německočeskou do Po-

¹⁶⁾ Téhož data jest i listina vydaná Jindřichovi Jasomirgottovi Fridrichem I. (privilegium fridericianum minus), již se povyšuje markrabství rakouské, rozšířené o dnešní Horní Rakousy, na vévodství.

žňanska, jejíž následek bylo pokoření Boleslava IV. Fridrichovi.

Teprve po urovnání poměrů polských mohl se císař Fridrich vypravit do Itálie. Ještě před výpravou na sněmě v Řezně dne 18. ledna 1158 vydal císař Fridrich Vladislavovi II. listinu, již uděluje se jemu a jeho potomkům důstojnost královská »na věky za věrné a důležité služby, kteréž on a celý národ český říši činili«. Zároveň potvrzovalo se jí právo českých panovníků vybírat starou daň polskou z dob Břetislava I.¹⁷⁾ 18)

V červnu splnil nový král český svůj slib a vytáhl přes Řezno a Tyrolskem přes Trident, kolem jezera Gardského k Veroně a Bescii, kde očekával císaře, a po jeho příchodu dále k řece Addě, právě rozvodněné. Tu provedl své dobrodružné hrdinství Odolen, jež zvábilo celé ostatní vojsko české k odvážnému přeplutí rozvodněné Addy. Jako tu, i před Milánem měli Čechové hlavní zásluhu o vítězství, jež způsobilo pokoření Milánu císaři, ač vyjednavateli pokoření toho bylo král český Vladislav I. a biskup pražský Daniel. Při bohoslužbách po tomto pokoření na usmíření konaných vstával prý císař Fridrich vlastnoručně králi Vladislavovi z vděčnosti za jeho úspěšnou pomoc na hlavu drahoucennou korunu, dar to anglického krále. Mimo to vyplatil Fridrich Vladislavovi 1000 hřiven stříbra, desetinu to pokuty Miláňany zaplacené.

17) Originál této tak důležité listiny jest ve státním tajném archivu ve Vídni. Vydána Erbenem v Regestech Boh. a Fridrichem Codex diplomaticus Boh.

18) Byla-li korunovace hned v Řezně neb až v Praze. prameny neudávají.

Ještě r. 1161 a 1162 poslal Vladislav I. pomoc Fridrichovi na jeho výpravách dalších do Itálie, osobně se však výprav těchto neúčastnil.

Roku 1164 účastnili se Čechové velikých bojů v Uhrách, kde po smrti Gejsy II. vznikly spory o trůn mezi bratry a syny zemřelého, do nichž vsahoval císař byzantský Emmanuel. Královna vdova prosila o pomoc českého krále Vladislava I., ježto synové jeho Bedřich a Svatopluk byli zeti jejími. Vladislav vytáhl do Uher, ale bez velikého boje dosáhl smíru mezi pretendenty uherského trůnu. Emmanuel zřekl se nároků na Uhry a uzavřel s Vladislavem přátelskou smlouvu stvrzenou zasnoubením jedné z vnuček Vladislavových, Heleny, dcery Bedřichovy, s vnukem Emmanuelovým, Petrem Kommenem.

Přátelský poměr císaře Fridricha a krále českého nepřekonal smrti hlavního sloupu svého, biskupa pražského Daniela. Poslední projev přátelství byla pomoc česká vyslaná do Itálie r. 1167, již však zachvátil mor, jehož obětí stali se i bratr Vladislavův Děpolt i biskup Daniel.

Volba nového biskupa stala se příčinou nepřátelství dosavadních druhů. Nový biskup pražský s celou kapitulou stál při papeži Alexandru III. a tím i Vladislav byl přinucen opustiti dosavadní své protirímské stanovisko, ale i přátelství s císařem. Následky záhy se dostavily. Nově volený arcibiskup salcburský Vojtěch (Adalbert) byl Vladislavův syn, stál též při Alexandrovi III. a tedy proti císaři. To bylo císaři pohnutkou ku vpádu do arcibiskupství salcburského a hroznému jeho zpusťování. Vojtěch hledal útočiště u otce v Čechách, což bylo příčinou různých intrik a vyhrůzek císařových Vladi-

slavovi I. Na sněmu norimberském r. 1170 smířili se sice oba panovníci, ale ne upřímně a ne trvale. Neboť výpravy Fridrichovy r. 1172 do Polska se Vladislav neúčastní.

Neupřímnost Fridrichových záměrů, vypočítavost jeho politiky a stárnoucí Vladislavův organismus jsou příčiny Vladislavovy abdikace. Již dvakrát r. 1125 a 1140 byl ještě za života panovníka českého volen a císařem stvrzen jeho nástupce, ale dvakrát takto zvolený a stvrzený po smrti předchůdce nenastoupil. Proto toho prostředku se král Vladislav chopiti nechtěl, aby určité osobě, svému nejbližšímu, synu, přístupu ke trůnu sám nezamezil. A proto též rozhodl se pro abdikaci.

R. 1173 opustil král Vladislav I. trůn český ve prospěch svého syna Bedřicha. Sám vstoupil do kláštera strahovského, kde denně stoje u okna kochal se pohledem na krásnou Prahu s Juditíným mostem, nově zbudovanou a kde oddal se svým vzpomínkám na minulé doby své slávy. A když těžké události dolehly koncem r. 1173 na Čechy, opustil je, nemoha snéstí trapného srovnání se slavnou dobou své minulosti. Zemřel v Durynsku v lednu 1174 jako panovník velikých snah politických, dobrý válečník, povaha přísná, stvořená k absolutní vládě a dobrý katolík, jak patrně z celé řady nových klášterů: v Sedlci a Plasích (cisterciácký), v Praze (maltezácký), Doksanech a Louňovicích (premonstrácký), Teplicích (benediktinský).

§ 11. Kritické poměry v Čechách po smrti Vladislavově.

Literatura.

Čelakovský J., Sbíрка pramenů práva měst-

ského království Českého 1886 pro dobu Soběslava II. a jeho poměr ku Praze.

Bretholz, Geschichte Mährens II. 7.

Demel J., Konrád Ota, první markrabě moravský Čas. Mat. Mor. XVIII. 1894 a XX. 1896.

Kalousek J., Závět Kochanova Č. Č. H. 1901, pro dobu Jindřicha Břetislava.

Palacký Fr., Dějiny národu českého I. 4.

Bachmann, Geschichte Böhmens I.

Dudík B., Dějiny Moravy I. IV.

Dvořák R., Dějiny Moravy I. 2.

Dějiny vracejí se ke zlu. Zvláště dějiny české milují zlo se všemi jeho hroznými detaily. Po abdikaci Vladislavově r. 1173, který odvážil se tohoto kroku v tom poctivém chtění dobré budoucnosti a v obavě děsných možností, nastaly poměry, kterým právě měla abdikace čeliti. Jest to nejnechtutnější perioda českých dějin, ježto zlo její bylo zaviněno jednotlivci tak zodpovědnými okolí i sobě, tradicím i skutečností, lidmi, kteří mohli zabrániti všem aneb alespoň některým faktům v jich účincích — panovníky, Přemyslovci, kteří přece měli již špatné příklady minulých hříchů před sebou a mohli se tedy jimi řídit. Ovšem velikou důležitost pro vývoj českých poměrů měla i ta okolnost, že císařem byl právě Fridrich I., ten vypočítavý, energický státník, který dovedl těžiti z doby a snížil Čechy na říšské knížectví se všemi toho důsledky.

Po Vladislavově oběti ve prospěch syna Bedřicha, věrný služebník císaře Fridricha I., syn Soběslavův, Oldřich, prosil o císařovo zakročení proti novému českému králi a podporu pro bratra svého Soběslava, na Přimdě vězněného. Fridrich ochotně

vyhověl té prosbě vida v ní příležitost osobního zakročení v Čechách. Vyzval tedy abdikovavšího Vladislava i nového krále Bedřicha do Norimberka, kam má se dostavití i vězeň přimdský. Vladislav vyhověl přání císařovu, který maje takto v moci i Bedřicha i Soběslava, rozhodl, jak prospěch osobní kázal. Prohlásil vzhledem k porušení Vladislavovu domnělého Břetislavova zákona o seniorátu, Bedřicha za zbavena trůnu českého, královský titul český zrušil a knížetem českým prohlásiti dal Soběslava II. Kategorický tento imperativ vůle Fridrichovy působil na Čechy deprimujícím dojmem. Nikdo neodvážil se odporovati císařské vůli, jež byla rozkazem. Ani starý Vladislav neodvážil se odporu, raději pod zdrcujícím dojmem těchto událostí opustil Čechy.

Tak nastoupil opět jen kníže Soběslav II., »selský kníže«, lesk královské koruny pohasl z vůle všemohoucího Fridricha I., »vrchního pána nad Čechami a jich knížaty«. První čin Soběslava II., slíbená po prohlášení za knížete Fridrichovi výprava italská r. 1174 skončila úplným nezdařením při dobývání Alessandrie.

Církevní spor s papežem Alexandrem III., již z dob Vladislavových známý, formálně se projevil ve Fridrichově pronásledování arcibiskupa salcburského Adalberta, Vladislavova syna a byl též příčinou sporů Vladislavových s císařem. Důsledky jeho i nyní se objevily. Císař Fridrich dal sesaditi arcibiskupa Adalberta a provedl volbu nového arcibiskupa sobě nakloněného. Vypuzeného ujal se Jindřich Jasomirgot, vévoda rakouský. To bylo heslem k válce, kterou z rozkazu císařova měl vésti Soběslav II. Pamětliv jsa císařovy podpory při svém

prohlášení zahájil boj s Rakousy spojiv se s Otou znojemským. Byla to však válka spíše pro plen veđená, vpády Čechů a Moravanů do Rakous a Rakušanů do Moravy se střídaly bez faktických výsledků. Jejich následek byla papežská klatba na Soběslava pro spálení církevního majetku, a té následek byla r. 1177 propuknuvší císařova necht k Soběslavovi.

Příležitosti té uchopil se opět Bedřich, aby obnovil své panství v Čechách. Císař z počátku váhal, ale když se r. 1177 smířil s papežem Alexandrem III. po porážce předešlého roku u Legnano, a tento nový přítel císařský se přimlouval za sezazení Soběslava daného do klatby, Fridrich uposlechl těchto domluv a znovu udělil Čechy Bedřichovi v léno. Bedřich získal Otou znojemského a většinu českých pánů nespokojených s přísnoští Soběslavovou. Soběslav trestal Otovu nevěru popleněním Moravy a chtěl se vojensky postaviti do cesty Bedřichovi přicházejícímu do Čech, ale byl poražen a uprchl na svůj hrad Skálu,¹⁰⁾ veda odtud dlouho ještě drobnou válku. Bedřich opanoval Prahu nedostatečně hájenou lidmi Soběslavovými. Ale dlouho se tu neudržel, neboť Soběslav, jemuž byl lid vřele nakloněn, sebral záhy četné vojsko a zaskočil Bedřicha r. 1179 v lednu z říše se vracejícího u potoka loďnického, který stěží zachránil se ku Praze, kam zatím přitáhl i Ota znojemský. Soběslav pronásledoval Bedřicha i Otou až ku Praze, kde svedl s nimi nešťastnou bitvu v těch místech, kde po dnes se připomíná ve jménu »na bojišti« koncem ledna 1179.

¹⁰⁾ Hradů toho jména bylo v Čechách té doby mnoho, snad míní Gerlach hrad v jihozápadních Čechách, kde se asi také Soběslav Bedřichovi postavil.

Porážka tato značí Soběslavův pád. Po ní uchýlil se selský kníže opět na Skálu, byl nucen hrad ten opustiti a zemřel r. 1180 v úplném zapomenutí.

Vítěz neudržel se však dlouho na trůně. Přízeň veřejného mínění ztratil hned při obléhání Soběslavova sídla, hradu Skály, vypsav a uloživ svým poddaným veliké berně, jichž zaplacení násilně vymáhal, aby tak co nejdříve mohl zaplatiti obnos císaři slíbený za dosažený stolec knížecí. Nevole vzrostla v povstání šlechty, před níž Bedřich přešel r. 1182 z Čech. Na jeho místo byl zvolen moravský Konrád Ota. Bedřich stěžoval si císaři a ten tuše novou možnost vsahovati do vnitřních poměrů českých, povolal Konráda Otů na říšský sněm do Řezna k odpovědnosti. Na památném tomto sněmu koncem září 1182 vyvrcholila vypočítavost císařova. Udělil Moravu jako samostatné markrabství, na Čechách nezávislé, zpět Konrádovi Otovi s podotčením, že mu je udílí jako říšské léno, bezprostředně říši římské podřízené.²⁰⁾ Odpor přítomných českých pánů zastrašil, pohrozil jim do soudní síně přinešenými sekryami. Současně Bedřicha prohlásil za jediného svým císařským majestátem uznaného knížete českého. Ani hlas se neozval proti tomuto zásadnímu porušení jednoty českomoravské, dosud žádným panovníkem německým nedotčené. Fridrich znal svou dobu, své lidi, tož se mohl kroku toho odvážiti.

Odpor v říši utlumený přísností císařovou ozval se doma v Čechách. Jen příležitosti k propuknutí všeobecné nespokojenosti se čekalo. Teprve r. 1184, kdy Bedřich dlel v Mohuči, vystoupil nejmladší syn

²⁰⁾ Tak vznikl markrabský titul moravský.

Soběslava I. Václav a osnoval druhé povstání proti nenáviděnému panovníku. Oblehl Prahu, kde hájila se choť nepřítomného knížete s pomocí bratří Bedřichových, Vladislava a Přemysla Otakara. Prahy však nedobyl, ač 10 týdnů se o to pokoušel a po návratu Bedřichově opustil Čechy.

Zbytek své tak pohnuté vlády věnoval Bedřich odstranění protiprávního poměru Čech k Moravě z r. 1182. Nepřítomnost Fridricha, opět v Itálii zaměstnaného, vybízela k činům. Jmenoval vrchním velitelem vojska bratra svého Přemysla Otakara a vypravil jej proti Konrádovi Otovi r. 1185. Válka ta byla zase jednou z těch, jež tak pustošily kraje a lámaly základní poměry národů. Tentokráte pustošeno Znojemsko. Teprve r. 1186, kdy Konrád Ota zabezpečil se pomocí německou, začla vlastní válka obou stran. Hlavní srážka byla počátkem prosince téhož roku na Moravě u Loděnic, z nejkrvavějších ve středověku, kde bojovali proti sobě členové jednoho slovanského kmene, zapominající společného národnostního původu a staletých svazků. Vítězství těžce vybojované sklonilo se k Čechům. Oběti byly nevidané. Teprve pak Konrád Ota na schůzce s Bedřichem v Kníně r. 1186, vida neúspěšnost a nerozum vzájemného vraždění, podrobil se dobrovolně Bedřichovi, čím vrátily se staré poměry českomoravské před r. 1182.

Nový biskup pražský, Jindřich Břetislav, typ biskupa knížete, duchovního velmože, těžce nesl svou závislost na knížeti českém, jejíž forma byla investitura, udělovaná knížetem a žádným jeho předchůdcem nepopíraná. Proto přednesl stížnost na tuto závislost císaři Fridrichovi, který ochotně na sněmu knížat říšských v Řezně r. 1187 zahrál si

zase úlohu rozhodčího v českých záležitostech. Počíváním přítomného kleru německého prohlásil biskupa pražského za říšského knížete, českému knížeti nepoddaného, který od císaře římského přijímá investituru.²¹⁾ Velikého tohoto vítězství duchovního knížete nepřežil Bedřich dlouho. Zemřel r. 1189, konaje přípravy ku třetí výpravě křížové, proponované Fridrichem I., neželen nikým.

Hned po jeho smrti pospíšil si do Čech Konrád Ota a ujal se vlády znovu jako kníže český bez odporu. I on v této poslední éře své vlády v Čechách byl takřka stínem Fridricha I. i jeho nástupce Jindřicha VI., vykonávaje takřka před vyjádřením všechna jeho přání. S ním účastnil se též výpravy do Itálie r. 1190 a byl snad jediný významnější jeho průvodce, ježto většina říšských knížat účastnila se osudné třetí výpravy křížové. S Jindřichem VI. byl Konrád Ota v Římě, kde snad prvý z českých knížat byl přítomen jeho korunovací v dubnu r. 1191. Při obléhání Neapole stal se Konrád Ota obětí moru v září 1191. Tak dříve zaplatil svou slepou ochotu a oddanost Jindřichovi.

Z krátké doby vlády Konrádovy v Čechách, který v listinách sluje »dux Bohemiae, quondam marchio Moraviae« zachoval se zajímavý dokument. R. 1189 svolal jakousi synodu či sněm do S a d s k é. Svolal jej proto, aby na něm byla oznámena statuta Konrádova,²²⁾ ve formě zákonů.

²¹⁾ Toto snížení vladářského významu českého knížete jest počátkem pozdějšího rozdrobení Čech na tři říšská knížectví.

²²⁾ Tato »statuta Conradini« se nezachovala v původním znění, pouze listina Přemysla Otakara I. se zachovala, již

Jakmile z Neapole došla zpráva o jeho smrti, volen skoro jednohlasně nejmladší syn Soběslava I. za knížete a dosedl na trůn jako V á c l a v II. Krátká jeho vláda jest jediným velikým sporem s pretendentem trůnu, synem Vladislava I. Přemyslem Otakarem a biskupem Jindřichem Břetislavem. Přemysl nabídl Jindřichovi VI. 6000 hřiven stříbra, udělil-li mu Čechy v léno; stalo se. Václav opustil Čechy, zmizel za hranicemi a Přemysl Otakar I. ujal se vlády. Ale dlouho váhal s placením slíbené summy, za kterou se zaručil biskup Jindřich Břetislav. Tu spojil se výpočítavý tento duchovní kníže s císařem proti Přemyslovi a ujednal s ním nový plán: své povýšení za knížete českého, což jest nehlubší ponížení samostatnosti českého státu, který stává se tak státem v říši jako kterékoliv jiné říšské knížectví, a v němž vůle panovníka německého ruší staré poměry vládní libovolným dosazováním osob, které za podlé jednání to více slibují.

To vše ujednal Jindřich Břetislav s Jindřichem VI. v říši, odkud se tedy vracel jako nový kníže český. Přemysl násilím chtěl mu zabrániti vstoupk trůnu, ale pánové čeští, kteří ho provázeli v rozhodném okamžiku na bojišti u Zdic, jeden po druhém přecházeli k biskupu knížeti, až Přemysl úplně opuštěn, musil hledati spásu v útěku.

Tak ke konci r. 1193 dosedl na knížecí stolec český biskup pražský. Jeho vláda jest nechutná stálými intrikami a obavami před možností ztráty

se potvrzují statuta Konrádova některým krajům moravským. Šlo tu patrně o jakési zřízení krajských soudů. Vydaná jsou v Jirěčkově »Codex iuris Bohemici a ve Friedričově Diplomatari«.

trůnu, jež konečně knížete biskupa olupují o zdraví a život r. 1197.

Aby jeden objekt svých obav odstranil, dal za své vlády Jindřich Břetislav uvězniti bratra Přemysla Vladislava. Ten měl přízeň veřejného mínění a proto, když kníže biskup zemřel, vyvedli ho čeští pánové z vězení a zvolili jako Vladislava III. za knížete. Přemysla u Zdic zrazeného na stolec knížecí povolati nechtěli, obávajíce se jeho pomsty. Hned po jeho nastolení bylo třeba voliti též nového biskupa. Vlivem a přímluvou knížecí dostalo se hodnosti tak významné Danielovi, který přijal svůj úřad i jeho insignie opět bez odporu z rukou knížete, slíbil poslušnost knížeti a annuloval tak ono efemérní zasažení Fridrichovo i do církevních poměrů českých, ježto uznal, že biskupové pražští jsou poddáni knížatům pražským. Toto veřejné uznání významu knížecí moci panovníka českého povzneslo značně jeho osobu v očích veřejnosti. Ještě více však povznesl se Vladislav III. dalším svým činem posledním, který tak ukončil onu nešťastnou éru českých dějin, dobu nejkritičtějšího úpadku.

Když zemřel r. 1197 Jindřich VI., odvážil se Přemysl Otakar, který po nešťastné zkušenosti u Zdic opustil Čechy, vrátiti se. Hned se hrnuly k němu zástupy přátel, s nimiž vojensky je opatřiv, vypravil se za svým cílem, dobytím Prahy a tím uchvácením trůnu. Leč Vladislav ho předešel; nechtěje prolévatí krev jednoho národa pod dvěma pány, odhodlal se k sebeoběti. Vyšel s komonstvem a silným vojskem, v němž byl i biskup Daniel, vstříc bratrovi a po krátkém jednání uzavřel bez boje smír. Zřekl se dobrovolně knížecího trůnu če-

ského ve prospěch svého bratra, který v odvetu postoupil mu Moravu s titulem markrabským, ale jako léno české a nikoli léno říše římské.²³⁾

Velikou rozmyslnou obětivostí Vladislavovou, jejíž veliká cena spočívá v důsledném šetření jejím po celý život markrabí moravského, nastala základní změna v politických poměrech českých. Jí dosáhl vlády muž, který, ač bez úmyslu, vytvořil novou, lze říci velmocenskou éru dějin českých, hlavně v poměru k říši římské, kde pro slabost a neschopnost celá řada panovníků dobrovolně neb násilně ustupuje neb jest svalována s výše moci. Zahazuje muž ten éru královskou, což není jen pouhá forma neb prázdňný titul, lesk vskutku královský září v té nové éře s trůnu českého, o jehož přízeň ucházejí se tak pokleslé a zeslabené říše sousední.

Kapitola 6.

Čechy královské za vlády Přemyslovců.

Domácí prameny annalistické pro tuto periodu nejsou skorem žádné. Jest tu jen řada záznamů obsahu spíše registratorského než historického. Budou uvedeny při jednotlivých paragrafech.

§ 1. Přemysl Otakar I.

Pro dobu Přemysla Otakara I. mají nevelikou důležitost annály pražské, jež sahají do r. 1220 a obsahují pro tuto dobu jen poznámky. Daleko větší význam pramenný mají ovšem listiny z té doby

²³⁾ Tím byl i anulován násilný čin Fridricha I. z r. 1182.

vydané v Regestech Erbenových a G. Friedricha Codex diplomaticus Boh.

Pro počátek 13. stol., kdy vstupuje český stát na německou půdu, jsou důležitými prameny německé, hlavně Arnold lubecký, Gotfried kolínský a pokračovatel Lamberta ašafenburského. Též pozdější polský historik Dlugoš i náš t. zv. Dalimil mohou býti prameny.

Literatura.

Winkelmann, Jahrbücher des deutschen Reiches 1875, 1878, 1889 a 1897.

Böhmmer-Ficker, Regesta imperii 1198-1272 shrnuje listinný materiál z té doby.

Palacký Fr., Dějiny národu českého I. V.

Bachmann A., Geschichte Böhmens I.

Lippert, Socialgeschichte Böhmens II.

Dvořák R., Dějiny Moravy I.

Pekař J., Hrubá Skála Athaeneum VIII.

Kalousek J., České státní právo 2. vyd. 21-23.

Bretholz B., Mocran et Mocran. Zeitsch. Gesch.

Mähr. 1901. Týž Mocran et Mocran. M. J. Ö. G. 1900.

Friedrich G., Č. Č. H. VII. 1901, 61-2.

Obět bratrská uvedla na trůn český Přemysla Otakara I. Když nastoupil, byl padesátiletý, nastoupil tedy se značnými životními zkušenostmi, jež ovšem byly stupňovány pohnutými poměry jeho mládí a mužství. Byl ženat se vzdálenou příbuznou, Adlétou, dcerou markrabí míšenského. Toto vzdálené příbuzenství bylo příčinou rozvodu, o nějž r. 1198 požádal papeže Innocence III. V úzkém spojení s tímto byl druhý Přemyslův proces v Římě o investituru pražského biskupa. Německý klerus v Čechách opíral platnost investitury pražského biskupa Daniela,

vykonané knížetem Vladislavem III. a vznesl proto v Římě žalobu proti němu. Innocenc III., právě tak dobrý theolog jako právník, který chtěl Přemysla získati svojí politice v říši, rozhodl oba procesy podle Přemyslova přání. Schválil rozvod jeho, ježto manželství s Adlétou bylo »contra praeceptum ecclesiae« a potvrdil přes protesty německého kleru v Čechách Daniela v jeho důstojnosti. Přemysl pojal za choť Konstancii, sestru uherského krále Emerica. Mezi tím, kdy tak bylo jednáno v Římě, Přemysl pomáhá částečně zvolenému králi německému Filipovi švábskému na jeho výpravě do Nizozemí a za svou podporu dosahuje od něho povýšení Čech na království jako léno říšské v září 1198 v Mohuči, kde byl též korunován. Zároveň s titulem královským obdržel nový král český, který tak zahajuje řadu českých králů, sahající až po dobu současnou, písemný dokument o poměru nového království k říši. Tu bylo potvrzeno právo českých knížat investovati biskupy pražské, ale povinnosti Čech k říši vyceny nebyly. Za titul královský chtěl Přemysl Filipovi získati i papeže Innocence III. Ale muž tento byl hned s počátku odhodlán pomáhati protikráli Filipovu, Otovi brunšvickému: Proto naopak hleděl získati Přemysla sobě i Otovi. Proto tak úspěšně byly vyřízeny oba Přemyslovy procesy a proto též r. 1201 písemně požádal Innocenc Přemysla listem, v němž neuznává jeho hodnosti královské, Filipem udělené, jmenuje ho pouze dux Bohemiae, aby opustil Filipa a přestoupil k Otovi. Vrtkavý, vypočítavý Přemysl vyhověl této žádosti papežově, opustil Filipa a spojil se s Otou. S ním k Otovi přestoupil i lantkrabě durynský Heřman, strýc Přemyslův. Filip chtěl ztre-

stati zpronevěřilého lantkrabí, vtrhl do jeho země Přemysl vzal na pomoc Maďary a loupežením proslulé Kumány či Polovce a s nimi vtrhl do Durynska, aby uhájil země strýcovy proti Filipovi. Tato pomoc dlouho utkvěla v myslech durynských, země ta skytala pohled poušti. Filip byl poražen a Ota odměnil za to Přemysla Otakara též titulem královským, postaviv mu 24. srpna 1203 v Merseburku královskou korunu na hlavu.¹⁾ Povýšení Čech z rukou Otových bylo schváleno papežem, což jest první uznání královské hodnosti české Římem vůbec, ježto Vratislav i Vladislav dosáhli hodnosti od panovníků protifřímských. Zvláštní bullou z dubna r. 1204 potvrdil Innocenc III. hodnost královskou Přemyslovi a nařídil biskupům pražskému i olomouckému, aby přísnými církevními tresty stíhali každého Přemyslova odpůrce. S tím bylo spojeno i prohlášení Prokopa, opata sázavského kláštera, za svatého. Žádost Přemyslova za povýšení biskupství pražského na arcibiskupství však splněna nebyla.

Vítězství Otovo nemělo však dlouho trvajících následků. Filipovi rostli znovu straníci, zklamání v nadějích do Oty kladených. Tak došlo opět k válce a zase v nešťastném Durynsku. Lantkrabě volal zase na pomoc synovce Přemysla. Přemysl vyhověl jeho žádosti, ale přitáhl tentokrát s nedostatečným počtem vojska. Vida převahu u Filipa, ani nevyčkával boje, rychle v noci utíkal tajně do Čech. Následek toho

¹⁾ Do doby výpravy Přemysla Otakara I. do Durynska klade básně t. zv. rukopisu královédvorského vpád Sasů do Čech na Hrubou Skálu, a opětá hrdinství Beneše Heřimanova, ale chybně, falsator měl tu na mysli dobu Přemysla Otakara II.

byl pokoření lantkrabí durynského, jemuž Ota pomocí nepříspěl. Přemysl byl v situaci nebezpečné. Na Otu spoléhat nemohl, ježto tento měl již v říši málo síly, doma bylo neblahé povstání Děpolticů, rodinné poměry nebyly též uspokojivé, nad to spojenec jeho Emerich uherský zemřel a nástupce jeho Ondřej III. zahájil politiku protičeskou. Tak lze věřití zprávě annálů admontských, že Přemysl musil Filipovi zaplatiti 7000 hřiven stříbra a když r. 1205 narodil se Přemyslovi z Konstancie syn V á c l a v, pozdější Václav I., zasnoubil ho s Kunhutou, dcerou Filipovou. Tím sblížil se opět s Filipem, ale všechny důsledky tohoto sblížení překazilo Filipovo zavraždění r. 1208. Ota IV. byl ještě téhož roku podporou papežovou uznán králem; ale Přemysl jen domluvami papežovými dal se získati, uznal jej též, ač ne upřímně a navždy. Ale když hned po korunovaci své v Římě r. 1209 zahájil Ota IV. starou staufovskou politiku protifřímskou, odvrátil se papež od něho a vyhlásil na něho klatbu. První z těch, kdo se přidali k papeži proti Otovi, byl Přemysl, který též jednal již s papežem o nového panovníka německého, mladého krále sicilského, Fridricha. Ota dověděl se o tom, svolal sněm do Norimberka, na němž odsoudil s vůlí říšských knížat Přemysla Otakara I. ku ztrátě Čech. Na jeho místo měl býti povýšen syn prvé manželky Přemyslovy Adléty, V r a t i s l a v. K provedení tohoto rozsudku neměl však Ota IV. již dosti sil.

Království sicilské totiž mladý Fridrich již opustil a v září r. 1212 byl již v Basileji. A tu vydal své první listiny, které týkaly se Přemysla Otakara I.: 26. září 1212 vydal list spečetěný sicilskou pečetí, ježto říšské pečetí dosud neměl, zlatou bullu

sicilskou. Tu odměňuje se Přemyslovi Otakarovi za pomoc sobě poskytnutou při volbě, uděluje mu dědičnou hodnost královskou, osvobozuje ho od placení tax za říšské regalie, potvrzuje právo králů českých investovati pražské biskupy, ke korunovačním jízdám panovníků německých může český král přispívati buď 300 oděnců neb 300 hřiven stříbra a na sjezdy říšské bude míti povinnost král český dostaviti se jen tehdy, budou-li svolány do Bamberka, Norimberka neb Merseburka.

Vedle této zlaté bully sicilské, již tak podstatně byl povznesen význam Čech, vydal Fridrich II. Otakarovi ještě dvě listiny; jednou dává českému králi některé statky v říši a druhou bratru Přemyslovi, markrabímu moravskému, Vladislavovi, Mocran et Mocran. Těto listině dlouho se nerozumělo. Palacký vykládal ji tak, že Fridrich II. udělil tu Vladislavovi jakýsi statek Mokřany. Leč Bretholz nade vši pochybnost dokázal, že se tu jedná o chybu písařskou a že se slovy Mocran et Mocran rozuměti má, že Vladislavovi uděluje marchionatum Moraviae, markrabství moravské. Dle toho uznával by tu Fridrich Moravu za koordinovanou s Čechami a ne za subordinovanou. Na obou těchto listinách jest zajímavý svědek podepsán, Rudolf z Habsburku, což jest dle Palackého první spojení jmen Habsburků s dějinami českými.

Fridrich II. korigoval těmito svými projevy násilné pokusy svého děda o zlomení jednoty českého státu a povýšil Čechy k tomu postavení, jež učinilo z nich jeden z prvních států evropských.

Jestliže Břetislav r. 1054 vydal pochybný zákon o seniorátu, mohlo by se tu mluvití o jeho faktickém, vědomém porušení Přemyslem Otakarem I.,

kteřý dal r. 1216 markrabím Vladislavem a českými pány zvoliti svého 11letého syna Václava za svého nástupce, což Fridrich II. ochotně stvrdil.

Na počátek 13. stol. padá spór Přemysla Otakara I. s církví, první to kulturní boj v Čechách. Jednalo se o pokus církve rozšířiti moc a vliv a snahu královi zameziti pokus ten. Koncem 13. stol. počíná zvyk některých panovníků udíliti exempce a immunity církvi, jež týkaly se majetku církevního; obsah jejich byl, že lidé usedlí na takových eximovaných statcích nebyli poddanými panovníkovými, zemskými, nýbrž jsouce vyňati z moci panské, podléhali pouze svým duchovním pánům. Přemysl Otakar I. byl nepřitelem takových výsad. A mohl jím býti, dokud biskupem pražským byl Daniel, který těše se z každé štědrosti panovníkovy církvi prokázané, dovedl oželeti možnosti takových výsad, jimiž mohl se státi třeba i reichsunmittelbar t. j. přímo bezprostředně vyňat z moci krále českého a jen říši německé přímo podřízen. Obrat však nastal v tomto poměru krále a církve po jeho smrti, kdy stal se biskupem Ondřej, pravý opak Danielův, člověk panstvíchtivý, který dosažení výsad biskupů německých ustanovil si životním úkolem. Přirozeně vznikly spory mezi ním a Přemyslem Otakarem. Biskup vydal interdikt na Čechy, král mu odpověděl konfiskací biskupských statků. Papež rozumí se ujal se biskupa a výsledek byla smlouva krále s biskupem z března 1222, po předběžném jednání na mons Scac.²⁾ Uzavřen tu kompromis stran, v němž vlastní předmět sporu, exempce a immunity, nebyl dotčen, jen formální detaily málo pro budoucnost závazné byly vytčeny.

²⁾ Lokalisace této hoří jest nejasná.

Zbytek vlády Otakarovy jest zahalen nejasností, není pro tu dobu zpráv. Jen tolik je jisto: r. 1222 zemřel Vladislav, markrabí moravský, jeho nástupcem stal se Vladislav Jindřich; syn Přemyslův, Václav, volený již král český, obdržel Plzeňsko údělem. Markrabí Vladislav Jindřich zemřel však již r. 1227 a tu Moravu spravoval z Čech sám král.

Ponížení rodu Přemyslova, jež jej stihlo tím, že syn Fridricha II. Jindřich zapudil Anežku, dceru Přemyslovu, sobě zasnoubenou, a pojal za choť Markétu rakouskou, bylo příčinou války česko-rakouské r. 1226. Anežka vstoupila potom do kláštera a byla později prohlášena za blahoslavenou.

R. 1228, ještě za života otce, byl Václav I. korunován arcibiskupem mohušským na hradě pražském s velikou nádherou. Touto korunovací končí staroslovanský obřad nastolování trvale a mění se v pompesní korunovací. Současně nejmladší syn Přemysla Otakara I. a Konstancie, Přemysl, 18letý, byl jmenován markrabím moravským.

Korunovací synovou nemizí otec z politického jeviště. Dělí se o vládu, jak patrně z důležitých listin, na nichž jsou podpisy obou. Teprve smrt »starého krále« r. 1230 učinila z Václava jednovládcem v Čechách.

Vláda Přemysla Otakara I. náleží k nejlepším. Hlavní její stigma jest obratné využitkování zmatků v říši, jež povznášá zesláblé Čechy předotakarovské na vynikající místo politické v Evropě. Kulturně povzneseny podporou kolonisace, ač německé, která uvádí Otakara I. před otázku, byl-li to slovanský či mezinárodní panovník, zakládáním měst a klášterů, podporou nových řádů: německého, domini-

kánského, i starých, již v Čechách zavedených. Všude jeví se stopy nové doby, velikých rozletů a energií.

§ 2. Occidentisování Čech.

A) Václav I.

Literatura.

Historia Wenceslai I. regis Bohemorum a. 1228—1249.

Annales Pragenses I. 1196—1278.

Annales Zwetlenses III. 1241—1329.

Albertus Bohemus, Registrum epistolarum, zápisky 1239—1253.

Bachmann A., Wenzel I. Allgemeine deutsche Biographie XLII. 1897.

Palacký Fr., Der Mongoleneinfall 1842 Prag.

Bachfeld, Die Mongolen in Polen, Schlesien, Böhmen und Mähren, Innsbruck 1889.

Bretholz B., Die Tataren in Mähren und die moderne mährische Urkundenfälschung Zeitsch. Gesch. Mähr. u. Schles. 1897.

Demel Jar., Král Václav I. a vpád Tatarů na Moravu Č. Mat. M. 1897.

Lippert J., Socialgeschichte Böhmens I., II.

Vacek Fr., Vývoj society a slov. práva v Čechách. Aletheia I-V.

Václav I., dědic velkého politického díla otce, podléhal od svého nastoupení do smrti ženským vlivům. Tři ženy vsahovaly v jeho politické jednání a řídily jeho politické kroky: matka Konstancie, choť Kunhuta, sestra Anežka. Matka králova vedla jeho politiku k Uhrám. Kunhuta, sestřenice Fridricha II. pracovala k tomu, aby se nemnožily

spory manželovy s císařem. Anežka, uražená císařem, která po této urážce vstoupila do kláštera, snažila se bratra sblížit s papežem. Těmto třem vlivům, dokonce protichůdným, Václav podléhal, ale často mezi těmito třemi různými stanovisky kolísal. Vlivy ty vedly k jakési králově nerozhodnosti, zejména v jeho poměru k císaři, neboť Václav za své vlády několikrát opustil císaře, několikrát se však k němu zase vrátil. Nejdříve působil vliv matčin. Jí založené přátelství s Uhry vedlo ku srážce s Rakousy r. 1230, jež vyvinula se ve vleklou válku mezi Čechami a Rakousy, k nimž připojila se Morava, jejíž pán, markrabí Přemysl, bratr Václavův, byl švakrem vévody rakouského, posledního Babenberka Fridricha Bojovného. Tak vrátily se podobné poměry česko-moravské oněm z dob velkých sporů po smrti Vladislava I., ovšem ve formě změněné: markrabí moravský nebojuje tu o český trůn, nýbrž pomáhá uraženému švakru. Válka zdánlivě skončila se teprve r. 1235 pokořením obou švakrů. Leč již roku 1236 propuklo nepřátelství znovu. Fridrich II. vydal říšský acht na vévodu Fridricha a vykonavatelem jeho ustanovil krále českého. Tu Václav obsadil celé Rakousy i s Vídní. Příímý následek těchto obětí Václavových byla volba syna císařova Konráda za krále německého.

Ale již v té nastal obrat, císař a král se rozešli. Příčiny tohoto obratu nejsou známy, zdá se však, že hlavní úlohu tu hrála stránka majetková. Došlo k násilí mezi družinami císařovou a českou. Proto Václav I. ještě téhož roku nabídl služby své papeži a v tomto obratu Václavově jest prostřednicí sestra Anežka, jejíž dávný sen došel tím splnění. Tím se ovšem ocitl král Václav na půdě proticísařské, čehož příímý

následek byl mír mezi Čechy a Rakousy. Papež sám usiloval získati Václava své politice protistaufovské. Prostředníkem tohoto jednání jest archidiacon pasovský, Albertus Bohemus, jehož memoiry jsou důležitým pramenem dějin těchto zvláštních přemetů v politice Václavově. Dříve však, než mohlo dojít k určitým výsledkům tohoto jednání, propuklo nové povstání markrabí moravského Přemysla proti bratrovi.

Ani tenkrát není určitých zpráv o příčinách odboje. Veliké vojsko české vtrhlo do Moravy, pustošilo, dle zvyků dobových, kraj. Přemysl uprchl do Uher a prosil Belu IV. o prostřednictví. Uzavřen tedy mír mezi rozvaděnými bratry, Přemyslovi vráceno Olomoucko a Opavsko a měl je až do smrti r. 1239.

Smír Václavův s Fridrichem rakouským nebyl uzavřen nezištně. Vévoda musil za pomoc Václavovi síbiti Rakousy na levém břehu Dunaje a nejstarší syn králův Vladislav zasnouben s Gertrudou, pravděpodobnou dědičkou Babenberského panství. Pomocí českou opanoval Fridrich opět celé Rakousy, ale bez Vídně.

Spor císařův s papežem vzrůstal, až Řehoř IX. uvalil na Fridricha II. klatbu, jejíž následek byl spolek říšských knížat proti císaři, v jehož čele stál král Václav. Fridrich svolal sněm do Chebu v červnu r. 1239, aby tu vyjednával s Václavem. Nepřijel však do Chebu osobně, nýbrž poslal syna Konráda. Václav a jeho nejlepší spojenec proticísařský, Ota bavorský, dleli v Lokti. Vyjednávání mezi Chebem a Loktem nesmířilo císaře s králem, ale rozbilo alespoň koalici Václavovu, neboť část

říšských knížat přidala se k císaři. Jen Václav a Ota důsledně setrvali v odporu proti Fridrichovi. Již měl býtí volen protikrál Fridrichovi II. Tu však náhle z neznámé příčiny Václav opustil papeže a s císařem se smířil. Snad ohled na Rakousy neb nebezpečí barbarského východu způsobilo ten nový obrat královské politiky české.

Episodou v těchto interessantních politických sporech jest v pád Tatarů r. 1241 do střední Evropy. Temučin, Čingischán, vládce mocné říše čínské, rozšířil počátkem XIII. stol. říši svou až k Černému moři. Před nebezpečím tohoto přívalu po hrozné bitvě na hranicích asijsko-evropských r. 1224 Kumáni neb Polovci, pokud nebyli pobiti, prchali od moře Černého do Evropy. Přijati byli příbuznými Maďary, v počtu několika tisíc byli pokřtěni a Bela IV. dal se prohlásiti králem kumánským r. 1237. Mezi tím zemřel Čingischán a jeho říše se rozpadla v několik částí pod vrchní správou Oktajovou neb Ugetajovou. Jednu z těch částí ovládal vnuk Čingischánův, Batu. Ten zahájil výboj Evropy vpádem do Ruska. První padla Rjažan, pak Moskva, Vladiměř, Černigov a r. 1240 Kyjev. Odtud hrnuli se Tataři již nezadržitelně do střední Evropy; cílem byly Uhry, kde byli přijati nepřátelé Kumáni. R. 1241 počátkem padla Sandoměř, vyvrácen Krakov. Odtud rozdělili se Tataři, část k záp. do Německa, část k jz. do Moravy a část na jih do Uher. Právě křídlo tatarské, tedy první dva proudy, vedl Petu neboli Pajdu, jemuž ještě r. 1241 u Lehnice podlehl vévoda slezský Jindřich vratislavský. Ze Slezska vtrhl Petu do Moravy, ale Moravou se proud ten jen provalil, po-

bořil několik hradů a klášterů,³⁾ na to se hned obrátil do Uher, vlastního cíle, kde strašné jich řádění tak zpustošilo zemi, že celá desetiletí byla pouští. Teprve smrt chána Oktaje přiměla Batua k návratu do vlasti.

Král Václav I. vypravil se na pomoc svému švakru Jindřichovi vratislavskému; přišel pozdě, bitvy u Lehnice se tedy neúčastnil. Hned po bitvě vojsko rozpustil. To jest tedy vše pozitivní, co podnikl proti Maďarům. O nějakém vystoupení ostrém na Moravě prameny ničeho nepraví, mluví se jen o přípravách proti Tatarům, o malé srážce u Olomouce v červnu roku 1241, v níž ztratili Tataři svého králevice. Tedy všechna hrdinství česká na Moravě, zejména vítězství Jaroslavova, jsou ničím neopřené výmysly falsátorů, t. zv. Dalimila a t. zv. rukopisu královédvorského.

Václav I., jako dobrý, vypočítavý politik po odchodu Tatarů z Evropy usiluje o získání Rakous. Sňatek Vladislavův s Gertrudou opravňuje ho k nadějím, které vzrostly, když Fridrich Bojovný, poslední Babenberk, padl v bitvě u Vídeňského Nového Města nad Litavou r. 1246. Ale již r. 1247 zemřel Vladislav, markrabí moravský po smrti Přemyslově za jistého již pokládáný dědic Fridricha rakouského. Tím byly zmařeny plány Václavovy nebo na čas odloženy.

³⁾ S důrazem třeba podotknouti, že Tataři sami opustili Moravu a obrátili se do Uher a že nebyli k odchodu přinuceni hrdinstvím Václavovým, jak za to má starší historiografie s Palackým v čele. Jistě zásluhy, které Palacký v tom směru přičítá českému králi Václavovi, jsou přehnané a dokonce nesprávné jest tvrzení, že Tataři chtěli zaplaviti celou západní Evropu a že Čechové s Václavem utvořili hradbu, o kterou se Tataři zarazili.

Jest zvláštní, že Václav nedovedl poměrů rodinných udržeti v kolejích klidného vývoje. Vždyt i druhorozený syn jeho Přemysl Otakar nežil s otcem v přátelství; bylo jakési nervosní napětí mezi oběma, jehož důvodů neznáme. Jisto jest jen tolik, že Přemysl Otakar nežil ani u otce v Praze nebo vůbec v Čechách, nýbrž těšil se pohostinství Oty bavorského.

Snad tyto poměry, ale jistě snaha, získati rodu svému Rakousy, proti níž ostře vystoupil císař, jenž ucházel se též o ně jako léno říši odumřelé a dědictví snachy Markéty, sestry Fridricha Bojovného, vdovy po králi Jindřichovi, rozvedly krále Václava I. a císaře Fridricha II. úplně.

Na synodě lyonské r. 1245 vydal papež Innocenc IV. znovu klatbu na Fridricha II. Tu skutečně již volen protikrál, lantkrabí durynský Jindřich Raspe. Této volby se Václav ještě neúčastnil, ježto posud kolísal mezi papežem a císařem. Teprve události v Rakousích uvedly ho do papežských služeb. Tak při volbě druhého protikrále, Viléma holandského r. 1247 dal tomuto i Václav hlas. Císař za to potrestal Václava tím, že spojil se proti němu s vlastním jeho synem Přemyslem Otakarem.

Tento druhorozený Václavův syn, smířiv se na oko s otcem, byl od r. 1247 markrabím moravským. Neupřímnost dob minulých mezi otcem a synem však potrvála. Příčiny její nejsou jasny, zdá se však, že větší vinu její nesl otec Václav než syn Přemysl, který tak podléhal cizím vlivům. Roku 1248 spojil se Přemysl Otakar s českými pány, hlavně s nespokojeným sudím Ctiborem proti otcí. Uzavřena tu opět jednota panská, která v dějinách

českých tolikrát se objevuje proti králi. Náčelníkem jejím jest Přemysl. Praktické její detaily ukázaly se před r. 1248, kdy pánové čeští odepřeli Václavovi vojenskou pomoc proti císaři. Povstání šířilo se živelně po Čechách, takže již 31. července, kdy Václav byl na Zvíkově, zvolili si páni za krále Přemysla Otakara, který nazýván pak »králem mladším«. Volby té účastnilo se též vyšší duchovenstvo s biskupem Mikulášem. »Král Václav opustil trůn, královna Kunhuta umřela hořem 13. září. Učené školy pražské zanikly. Drahně domů v městě pražském a v celém království množství vesnic ohněm popáleno jest.«⁴⁾ Patrně z těchto slov, že to bylo veliké povstání. Víme o porážce Přemyslově u Mostu pod velením Boreše z Risenburku.⁵⁾ Leč vítěz Václav opouští Čechy, ubírá se do Rakous a odtud snaží se dosíci pevného postavení na Moravě. Spojencem jest mu veliký germanisátor Moravy 13. stol., biskup olomoucký Bruno. V zimě 1249 vtrhl Václav do Čech, bez odporu obsadil Vyšehrad, táhl však dále na západ a obsadil Žatec. Přemysl měl silné vojsko, sevřel tedy Václava tak, že jej přinutil k úmluvě, dle níž Václav postoupil synovi vládu a spokojil se s úděly loketským, mosteckým a zvíkovským.

Tu zasáhl do bojů těch papež. Václav byl člověk papežův a mohl cele spoléhati na papežovu pomoc. Vskutku Innocenc IV. prohlásil zvláštní bullou smlouvu z března 1249 za neplatnou. Uzavřena tedy nová smlouva v červnu, dle níž Václav a Přemysl se o vládu rozdělili. Praha jest v rukou Pře-

⁴⁾ Tak líčí události ty pokračovatel Kosmův.

⁵⁾ Tu jest poznámka, že to byla porážka Čechů Němci, z čehož jest patrné, že vnějšími pozorovateli byly tyto boje pokládány za národnostní.

myslových a Václav zvolil si za sídelní město Litoměřice.

Václav však smlouvy nedodržel. Znovu začal sbíratí vojsko a s ním obrátil se k Sadské, jakoby mířil do Moravy, ale od Sadské se vrátil přímo ku Praze. Když Václav dobyl pražského hradu, byla uzavřena mezi soky třetí smlouva, již se Přemysl poddal otci a prosil o milost i pro účastníky povstání. Václav smířil se se synem a po dlouhých jednáních udělil mu opět markrabství moravské. Ale ani tentokráte nedostal Václav svým slibům. Když Přemysl navštívil otce na hradě Týřově na Křivoklátsku, byl s družinou zajat a odvezen na hrad Přimdu. Pánové s ním spolčení byli v poutech odvezeni do věží hradu pražského. Přemysl Otakar byl propuštěn z vězení teprve v listopadu r. 1249 a uveden opět do Moravy jako markrabí. Leč soudce Ctibor a jeho syn Jaroš byli popraveni na Petříně.

Hlavní péče Václavova po návratu pokoje do Čech bylo získání Rakous. Tu vládl neschopný druhý choť vdovy Vladislavovy Gertrudy, Heřman b a d e n s k ý. Slabé jeho vlády užili Maďaři s Belou IV., aby se pomstili Rakušanům za jejich vpády do Uher a pustošili zemi tak, že Gertruda opustila Vídeň a uprchla se synem Fridrichem do Míšně. V době, kdy v Čechách zuřilo povstání, sílila se pozice Heřmanova v Rakousích alespoň Václavovou nevšímavostí. Leč smrt Heřmanova 1250 v říjnu, po níž za několik měsíců nastala i smrt císaře Fridricha II., změnila podstatně poměry rakouské. Syn Marketin a Jindřichův, vnuk císaře Fridricha, tímto za dědice Rakous ustanovený, zemřel již r. 1251. Tak bylo patrné, že jen šlechta rakouská volbou

může rozhodnouti. Kandidáty vážnými byli Ota Bavorský, který by byl rád k Bavorům zase připojit Rakousy, ztracené r. 1156, a král český Václav I. Ota poslal hned do Rakous syna Ludvíka. Ale právě toto násilné vojenské vystoupení bavorského kandidáta v Rakousích oddálilo sympathie šlechty rakouské s ním; tato šlechta obrací se nyní zorněji k Čechám a Moravě. Smír Václavův se synem podporuje jen tuto pozornost rakouskou.

Šlechta rakouská vskutku nabídla Václavovi I. Rakousy pro Přemysla Otakara. Zvláštní deputace šlechty rakouské, repreaentované pány z Kuenringu, pány z Hardeka a z Lichtenštejnu dostavila se 21. listopadu 1251 do Prahy a oznámila Václavovi volbu Přemysla Otakara vévodou rakouským. V prosinci vypravil se Otakar s velikou družinou do Rakous a 10. prosince slavil vjezd do Vídně. V jeho průvodu jest vyšší duchovenstvo a šlechta rakouská. Přemysl získává si přízeň hojnými odměnami, takže záhy nebylo koutku, který by odporoval jeho panství.⁶⁾ Přemysl, chtěje i formálně odvrátiti stín neoprávněnosti své vlády v Rakousích, uzavřel s Markétou, vdovou, již 45letou, sňatek, ač sám byl teprve 23letý. Svatba byla v Haimburku v dubnu 1252. Při svatbě odevzdala Markéta choťi svému všecka císařská privilegia Rakousům udělená. Praktickou důležitost tato forma měla tu, že se jí stal Otakar také vévodou štyrským; sluje »dux Austriae et Styriae, marchio Moraviae«.

Čin tento jest první pokus založiti jakousi říši rakouskou v rukou jednoho rodu; čin, který byl pouhým efemérním pokusem, který rozbila veliká

⁶⁾ Chronicon Garstense M. G. H. SS. XI. 599.

tragedie na Moravském poli. Ale i tak svědčí o prozíravém duchu Václava I. i nového vévody Přemysla, kteří obratným využitkováním vhodných situací založili velikou říši moderní na zcela jiných základech, než říše slovanské, před ní vzniklé.

Zbytek vlády Václavovy jest vyplněn velikými pozornostmi, jež věnovaly státy ostatní novému vévodovi rakouskému. Události dvou posledních let netýkají se osoby Václavovy vůbec. První vystoupil proti Otakarovi Bela IV. Vtrhl do Rakous až k Mölku a zpusťošil zemi. Otakar byl zaměstnán ve Štýrsku, kde musil mocí vymáhati uznání své vlády. Než se vrátil, opustili Maďaři s bohatou kořistí jeho zemi. R. 1253 vpády uherské se opakovaly a to nejen od jihu, nýbrž i na vých. vystoupili nepřátelé v Krakovsku, Opolsku a Rusku. Je zajímavé, že Václav v té těžké situaci nepomáhá synovi patrně z obavy před eventuálními konflikty s říší římskou. Jediného přítele v těch obtížných poměrech má Přemysl Otakar v bratranci, arcibiskupu salcburském Filipovi. Jest pochopitelno, že nové země Otakarovy utrpěly v bojích stoliika nepřáteli mnoho, ježto řadí tu noví Belovi poddaní, Kumáni. Až do Moravy k Olomouci pronikli divocí Polovci a hrozně zpusťošili zemi. Teprve Innocenc IV. přiměl Přemysla ke smíru s Belou. Ovšem ne nezištně. Za dispensací sňatku Přemyslova s Markétou a vyjednání smíru s Belou na základě statu quo musil Otakar slíbiti přísahou, že za jediného krále německého považuje Viléma hollandského, jehož bude dle nutnosti i vojensky podporovati. Právě v době těchto velikých jednání na Moravě rozstonal se český Václav I. v letě r. 1253, prý po lovu v lesích křivoklátských a podlehl chorobě ve Dvoře Králově u Be-

rouna 22. září téhož roku. Vláda jeho byla epochou v dějinách českých politickými převraty, ale zejména hluboko vnikající, ač nenáhlou proměnou vnitřních poměrů Čech.⁷⁾ Jest to t. zv. occidentisování Čech. Hlavní jeho jevy jsou: rozsáhlá kolonisaace Čech Němci, kteří pod zvláštními právními vlivy jsou do Čech uváděni, aby podporovali vzrůst řemesel; zakládání měst a vznik nového stavu, měšťanstva, které hraje tak velikou úlohu v nejbližších dobách v poměru šlechty k panovníku a sobě, germanisace dvoru, šlechty (hlavním repraesentantem jejím jest známý Ojř z Friedberku), jež jevila se v jazyku, názorech i mravech; přizpůsobení se české šlechty západu životem, hlavně zakládáním hradů, oblibou v minnesengřích, v turnajích a napodobením rytířského života německého, přepychem v krojích i výzbroji, původem jmen rodových (rodinných), jež jeví se v tom, že potomci dědí po předcích jméno hradů neb statků, i tehdy, když statky ty přešly v majetek jiného; změny v životě hospodářském, společenském a právním zaváděním hospodářství peněžního, meliorací půdy, počátky dolování, těžením z půdy, vznikem soudních institucí a zavedením nových práv vedle starého práva českého obyčejového, zemských i městských a hlavně změny kulturní, jež jevily se ve vyšší literární kultuře, kterou sám Václav podporuje, ač miluje též lov, jemuž i jedno oko obětuje; zakládá kláštery nových řádů: Templářů (1232), Minoritů (1232), Klárisek (1233), Křižovníků (špitálníků u sv. Františka 1238).

⁷⁾ Ovšem důsledky této reformy objevují se v celém rozsahu.

B) Přemysl Otakar II.

Prameny:

Listiny v Regestech a v Diplomataři Friedrichově o Čechách a v Codex diplomaticus o Moravě. V prvních jsou též formuláře t. j. sbírky listin sloužících ke cviku v psaní. O nich jedná Palacký, Über Formelbücher.

Dolliner Fr., Codex epistolaris Premislai Ottocari II. 1803.

Voigt J., Das urkundliche Formelbuch des königlichen Notars Henricus Italicus.

Emler J., Die Kanzlei der böhm. Könige Přemysl Otakar II. u. Wenzels II. 1879.

Redlich O., Eine Wiener Briefsammlung 1814. Ficker: Regesta imperii 1273—1291.

Kroniky:

Annales Ottacariani 1254—1278 Fontes r. B. III. Cantilena de rege Bohemiae Fontes III.

Rýmovaná kronika česká t. zv. Dalimila.

Annales Altahenses maiores 705—1585.

Annales Aulae Regiae 80—1330.

Paltramus Chronicon Austriacum — 1301.

Ottokar (v. Horneck): Reimchronik 1250-1309.

Literatura.

Lorenz O., Geschichte König Ottokars II. und seiner Zeit Wien 1866.

Lorenz O., Deutsche Geschichte im 13. u. 14. Jahrh.

Šusta J., Kritické příspěvky k dějinám Přemysla Ot. II. Č. Č. H. II.

Bachmann A., Geschichte Böhmens I. 1899.

Rott J., Přemysl Otakar II. a veřejné mínění jeho doby. Č. Č. H. II.

Kurz Fr., Österreich unter den Königen Otokar u. Albrecht I. 1806.

Lorenz O., Österreichs Erwerbung vom Otokar IV. Zeitsch. österr. Gymn. VIII.

Krones Fr. Die Herrschaft Königs Otokars IV. und Steiermark Mitt. Hist. Ver. Steierm. XXII.

Luschin Ar., Sturz der Böhmenherrschaft in Steiermark tamže XVIII.

Dopsch, Beiträge zur Geschichte der Finanzverwaltung Österreichs im 13. Jahrh. M. J. Ö. G. XIV. a XVIII.

Rodenberg C., Zur Geschichte der Idee eines deutschen Erbreiches im 13. Jahrh. M. J. Ö. G. XVI.

Goll J., Obě křížové výpravy Přemysla Otakara II. v.: Čechy a Prusy I.

Pekař J., Böhmen und die deutschen Eroberungen an der Ostsee Politik 1897.

Týž, K slovanské politice Čech ve středověku. Česká Revue I.

Týž, Kandidatury Přemysla Otakara II. na německý trůn Č. Mat. Mor. XVI. a XVII.

Lindner Th., Die deutschen Königswahlen und die Entstehung des Kurfürstentums 1893.

Redlich O., Rudolf von Habsburg.

Týž, Zur Geschichte der österreichischen Frage unter König Rudolf I. M. J. Ö. G. 1893.

Köhler — Busson o bitvě na moravském poli. Forschungen zur deutschen Gesch. XIX., XX., XXI. a Archiv öst. Gesch. XXII. a M. J. Ö. G. III.

Kalousek J., České státní právo 2. vyd.

Riesler: Geschichte Bayerns.

Palacký, Dudík, Dvořák, Bachmann jednotlivými kapitolami tohoto období se týkajícími.

Když r. 1253 král Václav I. na svém Dvoře za Berounem zemřel, byla jeho smrt dvořany zatajena, takže Otakar ve Vídni dověděl se o ní teprve, když tělo zemřelého bylo tajně převezeno do Prahy. Současně byla králova smrt oznámena též českým pány, kteří za posledních bouří obdrželi za věrnost svou královské statky. Vévoda rakouský Přemysl Otakar, přišed ihned do Prahy, pozval k sobě ony pány a odsoudil je ke ztrátě statků nedávno nabytých. Pan Boreš z Risenburka byl jat a vězněn. Tak by se zdálo nastoupení Přemyslovo v Čechách pokračováním v jeho vystoupení v letech 1248—9, takže by se tím zdál hájiti českých zájmů proti germanisační politice otcově, již by alespoň tímto korigoval. Ale celá historie jeho vlády jest popřením tohoto zdání. Přemysl, který měl matkou Němku, vyrostl pod vlivem západu, ztrávil celou řadu mladých let na dvoře řízenském a tak kráčel úplně v stopách svého otce, k němuž se přece vždy utíkal jako ke vzoru politiky vypočítavé, nedbající nacionálních ohledů.

Hned toho roku, kdy nastoupil v Čechách, kde přece byl již voleným, ač revolučním králem, musil ujasnit svůj poměr k vlastní zemi a ke státům zahraničním. Bylo třeba vybarvit se zřetelně v poměru k Uhrám. Styky let předešlých nanesly mnoho kalu a lži v poměr dvou těchto států, jež stály často v přetvářce k sobě přátelsky, ač nejbližší budoucnost projevila jádro poměru. To bylo třeba odstraniti, mělo-li se pracovati na poli klidného, upřímného vývoje. Osvědčeným již politickým agentem byl Bruno, biskup olomoucký. Ten i tu jednal

a dosáhl příměří mezi rozvaděnými stranami, jež bylo úvodem k míru z dubna r. 1254. Míru tomu přinesl nový pán Štýrska — a to byl objekt sporu — Přemysl, oběti. Štýrsko bylo rozděleno mezi Přemysla a Belu, jižní část, úvodí Mury, obdržel Bela, severní, úvodí Dunaje, Přemysl, s dokladem, že Marketa vzdá se nároků na Štýrsko, Gertruda svých nároků na Rakousy. Do míru toho byla pojata i knížata korutanská a Otakar — tak daleko šel v obětech — vzdal se i titulu vévody štýrského.

Pokud se týče poměru k zemi vlastní, běželo o titul a s ním spojenou korunovaci. Přemysl chtěl dle příkladu předků býti korunován arcibiskupem mohušským. Ale ten byl právě v církevní klatbě, a papež Innocenc IV., který korunovaci jinak nepřekážel, navrhoval, aby Přemysla pomazal nějaký suffragán arcibiskupství mohušského. Na to však ješitný Přemysl nepřistoupil a tak ke korunovaci pro tyto formální překážky nedošlo. Přemysl spojil se jen s titulem *heres Bohemiae, dux nebulinus*.

Tím však poměr oddanosti Přemyslovy k papeži neutpěl. Je to patrné hned z jeho prvního činu, jež učinil jako král a jenž svědčí o jeho poslušnosti k papeži, z první výpravy jeho proti Prusům.

Tu nabyl veliké moci řád německých Křižovníků, neprozřetelně do země uvedený Konrádem marovským, řád, který se stal později tak nebezpečným Polsku, ježto ovládl přístup k moři a rozšířil značně své panství za Němen. V době Přemyslově se nebezpečí to ještě necítilo, ač již tehdy ozývaly se štesky polské na násilné vnučování víry tímto řádem páchané. Nebezpečí toho nechápal ani Přemysl,

který tak snadno dal se Innocencem získati pro řád a slíbil pomoci mu proti pohanům, zejména když sám velmistr ho o přispění osobně v Praze požádal. Tak na zimu 1254⁸⁾ vypravil se Přemysl na sever. Vánoce ztrávil u svých příbuzných ve Vratislavi, kde se k němu připojil Ota, markrabí braniborský a Jindřich, markrabí mišenský, takže vzrostlo české vojsko na 60.000 mužů. S velikým tímto vojskem pronikl až ku hranicím dnešního vých. Pruska, celá Sambiemečem i slovy byla podrobena řádu a na paměť svého pohybu založil Přemysl Královec, v jehož znaku objevuje se podnes český lev. Dosáhnuv takto cíle výpravy vrátil se Přemysl rychle do Čech, kamž dorazil již v první polovici února. Krátké trvání této výpravy bylo příčinou ničím neodůvodněného popírání účastenství Přemyslova.

Hned po svém návratu zasáhl Přemysl do záležitostí říšských. Vilém hollandský nevyhovoval říšské šlechtě. A tu prý⁹⁾ nespokojená knížata nabídla ještě r. 1255, brzy po návratu z Pruska, Přemyslovi Otakarovi korunu německou. Král český, dosud nekorunovaný, byl ochoten přijati nabídku, odstoupil-li Vilém dobrovolně a nebude-li papež ničeho namítati. Již vypravoval Přemysl poselstvo do Říma, aby se informovalo o papežově stanovisku. Tu však Vilém přísně vystoupil proti nespokojeným a títo, zastrašení touto neočekávanou přísností, ujistili krále věrností. Této kandidatuře Přemyslově ještě za života Vilémova nelze mnoho víry příklá-

⁸⁾ Na zimu proto, ježto v bažinách krajů na Visle mohli se vojsko jen v zimě pohybovati, kdy močály zamrzly.

⁹⁾ Prameny této prvé Přemyslovy domnělé kandidatury na trůn německý jsou listy papežské z r. 1255 a formuláře z té doby.

dati. Snad se týkala tato kandidatura spíše osoby nedospělého Staufa Konradina než Přemysla. Podobně málo pravděpodobná jest i t. zv. druhá kandidatura Přemyslova z r. 1256. Když Vilém hollandský roku toho zemřel, vystoupily ostřeji než kdy jindy proti sobě strany papežská, k níž náležel i Přemysl a národně německá strana staufská. Vystoupila řada kandidátů: Richard cornwaleský, Alfons kastilský, Ota braniborský a snad Přemysl český. Dle zprávy pokračovatele Kosmova přišel prý do Prahy Konrád, arcibiskup kolínský, aby vyjednával s Přemyslem o volbu na německý trůn. Z toho se soudilo o nové kandidatuře Přemyslově. Spíše však tu pracoval přívrženec Staufů Konrád kolínský pro Konradina. Kandidatura Přemyslova jest pravdě nepodobná již z toho důvodu, že knížata říšští přáli si slabého panovníka a tím přece Přemysl již tehdy nebyl a pak nebylo by možno dobře pochopiti, proč by Přemysl nabízené mu koruny nepřijal, když splněny byly jeho podmínky z r. 1255. O tom, jak se Přemysl při volbě samé choval, není zpráv. Došlo ke dvojí volbě Richarda i Alfonsa; druhého volil snad i Přemysl, ale později přiklonil se k Richardovi. Vůbec celé jeho postavení v této otázce jest nejasné, ježto nedostává se přímých o něm zpráv. Ani o stycích Přemyslových se zvolenými není známo nic určitého.

Do doby po těchto stycích Přemyslových s říší padá jeho válka s Bavorskem. Příčiny její sahaly zpět do doby sporů arcibiskupa salcburského Filipa a korutanského, strýce Přemyslova, s Oldřichem biskupem sekovským, Filipovým protiarcibiskupem. Ve sporech těch stál Přemysl na straně svého strýce,

kdežto Oldřich nalezl sympathie v Bavorsku. K tomu připojily se spory českobavorské o věno Přemyslovy matky Kunhuty, rakouský Ried a českou Sušici. To vše napínalo jen poměr Čech k Bavorům a bylo konečně příčinou Přemyslova vpádu do Bavorska r. 1257 a velikého plenění země; až k Landshutu rozbíhaly se divoké rotý české a rakouské. Ale porážka Přemyslova u Mühlodrfu, kde probořil se most pod jeho vojskem právě přecházejícím, vedla k míru v Koubě, jímž se Přemysl vzdal sporných měst Riedu a Sušice. Tato porážka Přemyslova měla tedy vliv pouze na jeho spor s Bavorsy o statky, nikoliv však na spor obou arcibiskupů salcburských, v němž i dále Přemysl pomáhá Filipovi. Obrat nastal, když Oldřich spojil se s Belou IV. To bylo ovšem porušení míru českouherského z r. 1254, ježto i Korutany byly tehdy do míru toho pojaty. Oldřich spojil se s Belou z toho právního důvodu, ježto jeho diecése sahala i do oné části Štyrska, jež mírem z r. 1254 připadla Belovi a tedy pokládal za přirozené požádati světského pána své diecése za ochranu a příspěví. K tomu se pojila i nespokojenost štyrské šlechty s vládou maďarskou, zejména s četnými útlisky ve přích a soudech a z toho plynoucí utíkání se pod strážnou ruku Přemyslova. Štyrané byvše ujistěni ochranou Přemyslovou, vypudili maďarské úředníky i s vrchním správcem maďarského Štyrska, Štěpánem. To ovšem bylo již neodvratnou příčinou války.

Proto hned počátkem lepší pohody r. 1260 vypukly boje českouherské ve Štyrsku. Mezi předními veliteli Otakarova vojska byl pán Ota z Hardeku. Veliké pomocné pluky přicházely Belovi ze sousedních říší: z Krakovska, Ruska, Charvatska,

Bosny, Srbska, Bulharska, též Kumáni a Tataři byli mezi jeho pomocníky, takže se sešlo vojska na tu dobu veliké množství, as 150.000, ve službách Belových. Otakarovi pomáhali jen Ota braniborský a Jindřich míšenký, knížata slezští a korutanští, takže jeho vojsko vše čítalo na 100.000 mužů, v němž jádro tvořili výborní jezdci, rytíři čeští v počtu 7000. První bitva strhla se u dolnorakouského města Lávy nad řekou Morávou, v níž Přemysl ztratil něco výborných jezdců, padli tu též hrabata z Hardeku — ale bitva byla nerozhodná, ježto prudká bouře 26. června ji přerušila. Od Lávy postupoval Přemysl k jihu na Moravské pole, kde zjednal si desateronásobnou náhradu nejen za ztráty z 26. června, ale i za svou porážku u Mühlodrfu. R. 1260 12. července vybojováno u Kressenbruna železnými jezdci českými veliké vítězství, jež způsobilo takový postrach v řadách nepřátelských, že títo zběsile přechali z táborů, zanechavše v nich mnoho zásob. Sám syn Belův Štěpán uprchl z bojiště s nejménějšími, takže otec o něm dlouho ničeho nevěděl. Až do Prešpurku prý Čechové, Moravané, Slezané a Rakušané pronásledovali Maďary a jich spojení. Následek bitvy na Moravském poli 1260 byl, že Bela zřekl se svého Štyrska z r. 1254, Otakar a Bela měli se o nejbližších velikonocích sjeti ve Vídnu, aby upevnili smír a přátelství, neteř pak Přemyslova, Kunhuta braniborská, měla se zasnoubiti se synem Belovým, Belou. Vítězství Přemyslovo mělo v zápatí založení cisterciáckého kláštera Zlaté Koruny v Čechách a města Marcheku na samém bojišti. Král sám nazýván po vítězství tom »králem železným«.

Hned po tomto vítězství rozvedl se Přemysl Otakar

II. s Marketou. Rozvod byl proveden proto, že od Markety nemohl již očekávatí potomků. Tedy tím by byly všechny naděje jeho v budoucí slávu zmařeny. Při tom měl úmysl nemanželského syna Mikuláše povznéstí až na český trůn. Mikulášovou matkou byla dvorní dáma Otakarova Anežka zv. Palceřík.¹⁰⁾ Papež Alexander IV. svolil k rozvodu s Marketou, která uchýlila se do Kremže, kde po několika letech zemřela. I Mikuláše legitimoval za syna řádně narozeného, ale hned po této dispensaci prohlásil, že nepřipouští, aby v Čechách vládl král nemanželský. Přemysl, ač tím důvod rozvodu byl illusorní, odhodlal se rychle k činu. Nemoha pro papežův odpor Mikuláše za svého nástupce považovati, nabídl ruku Kunhutě, vnučce Belově, dceři ruského knížete Rostislava Michajloviče, světové to krásce, jež neodmítla jeho ruky. Svatba konána v Prešpurku 1261, veliké pak svatební slavností ve Vídni. Nevíme, zda po těchto slavnostech, nebo zda z jiné příčiny Přemysl onemocněl. Víme jen, že nemoc byla vážná, takže se musil, k lůžku jsa poután, zdržeti několik týdnů ve Vídni.

Po svém uzdravení dosáhl Přemysl Otakar konečně toho, po čem toužil od svého nastoupení na český trůn, právoplatné korunovace, kterou 24. prosince 1261 vykonal arcibiskup mohučský Werner z Eppenštejnu. O lesku této korunovace rozepisují se souvěké kroniky. Účastenství při ní bylo tak veliké, že na Letné musily býti na rychlo vystavěny dřevěné budovy pro hosty. Teprve po této korunovaci nazýval se dosavadní »dědic a pán království Českého« »králem českým«. Několik mě-

¹⁰⁾ Dle způsobu stříhání vlasů.

siců po korunovaci stvrdil král Richard Přemyslovi Otakarovi II. dědičné právo k zemím české i moravské, jakož i vévodstvím štyrskému a rakouskému majestátem vydaným v Cáchách v srpnu 1262.

Příbuzenství českého a uherského krále bylo zpečetěno novým sňatkem r. 1264, neteře Otakarovy Kunhuty braniborské s Belou, mladším synem Bely IV. I o této svatbě rozepisují se kroniky, líčíce její nevidanou nádheru. Velikomyslný strýc postaral se štědře o bohatou výbavu nevěstinu. Místo, kde se svatba ta konala, určil Přemysl Otakar II. sám; byla to pole na pravém břehu Dunaje za Vídní u ústí řeky Litavy do Dunaje. Sňatek konán 5. října 1264 s takou nádhrou, že plně oprávnil Přemyslův název »král zlatý«, ježto všecka ta nádhera bylo jeho dílo. Politicky důležitý byl sňatek ten, že upevnil přátelství Otakarovo a Belovo.

Méně klidný byl vývoj poměru Přemyslova k říši. Tu znovu vypukla válka s Bavorskem a to opět pro arcibiskupství salcburské. Příčiněním Otakarovým přijala kapitula Filipa korutanského za arcibiskupa. Leč papež toho neschválil a odevzdal fojstství nad arcibiskupstvím salcburským a biskupstvím pasovským Přemyslovi. To znepokojilo vévody bavorské. Ani když Přemysl Filipa odstranil a když Oldřich se odřekl, napětí mezi Bavyry a Čechy nezmizelo. Ve zjevnou válku pak spor ten propukl, když papež, jistě pod vlivem Přemyslovým, jmenoval arcibiskupem salcburským knížete slezského Vladislava, kancléře českého a též biskupství pasovské obsadil Čechem. Vévoda Jindřich vrhl do obou duchovních knížetství a zplenil je. Přemysl odvetou vpadl do Chebska, opanoval je po několika vpádech do této krajiny, na něž Bavoři odpovídali

vpády do Salcburska; na Chebsko činil si nároky Přemysl jako na věno své choti a prohlásil se za »pána Chebska«. K větší bitvě v těchto nepřátelských stycích českobavorských nedošlo; výsledek byl, že Bavoři naučili se jen respektovatí hranice svých výbojů. Ale smír umluvený r. 1267 nebyl se žádné strany míněn upřímně, jak o tom poučuje historie dalších styků českoněmeckých.

V těchto stycích s Bavorskem byl papež při králi českém. Následek této přízně byla druhá výprava Přemysla Otakara II. do Pruska a Litvy r. 1267. Tentokrát vypravil se Přemysl na sever s vlastním programem. Chtěl založiti na Litvě zvláštní křesťanskou říši na Čechách závislou, jsa k tomu povzbuzován četnými kázáními konanými v Praze, jež se tohoto předmětu týkala, i sliby papeže Urbana IV., že všechny země, jichž dobude, budou uznány za jeho majetek. Jednalo se o Jatvěžsko, Východní Prusy a Litvu. I německý řád slíbil podporu tomuto podniku žádaje, aby Přemysl jej co nejdříve uskutečnil. Přemysl měl též v úmyslu všechny nově dobyté země podříditi biskupství olomouckému, jež by bylo povýšeno na arcibiskupství. Když ani tomuto požadavku papež neodporoval, vypravil se Přemysl v prosinci r. 1267 z Čech na sever. Pronikl však jen k Visle. Pro náhlou oblevu a tání, jež znemožnily pochody v bažinatých krajích viselských, musil se vrátiti, takže již počátkem roku 1268 byl v Praze. Země litevské mohlo sice biskupství olomoucké podržeti se svolením papežovým pod svou duchovní správou, ale na arcibiskupství povýšeno nebylo. To byl asi také hlavní důvod, proč Přemysl Otakar II. vzdal se vůbec všech dalších podniků na severu.

Ještě téhož roku byla obrácena pozornost Otakarova v jinou stranu, k jihu. Vévoda Oldřich korutanský vydal 4. prosince toho roku v Poděbradech před svědky, Albrechtem hrabětem gorickým a tyrolským, Oldřichem z Heimberka a Jindřichem z Hardeka listinu, kterou ustanovil Přemysla Otakara II. dědicem svých zemí. To značilo Otakarovi nádeji nabytí Korutan, ač byl tu bratr vévody Oldřicha, Filip, sesazený arcibiskup salcburský. Tomuto však v náhradu za ztrátu Korutan byl slíben patriarchát aquilejský. Zde v Aquileji měl Přemysl značný vliv a dosáhl skutečně toho, že Filip byl zvolen patriarchou aquilejským r. 1269, což i papež schválil. Oldřich korutanský zemřel skutečně v říjnu r. 1269 bez dědiců. Tak nabyla platnosti listina jeho z r. 1268 a Přemysl skutečně mocí tohoto důkazu listinného ujal se vlády v zemích zemřelého v plném rozsahu a stal se tak pánem Korutan, Kraňska, Istrie a části Friaulska. Tím dosáhla říše Otakarova největšího rozsahu, takže jeho panství bylo nejmocnější vládou českou po Boleslavovi II. Byl »králem českým, markrabím moravským, vévodou rakouským, štyrským a korutanským, pánem kraňským a chebským, istrijským a pordenonským«. Ale i na východě jeho vlivu podléhali knížata slezští a polští, a četná města italská, jako Verona, Treviso, Feltre se mu dobrovolně poddala.

Přílišný tento vzrůst moci panovnické vyvolal Přemyslovi nepřátele před tím dřímající neb klid maskující. Nový patriarcha aquilejský, Filip korutanský, ucítil nejdříve osten záští a neupřímnosti k Přemyslovi. Nespokojil se s bohatým svým zaopatřením v Aquileji, ale zatoužil po panství zemřelého bratra, vystoupil proti Otakarovi s tvrzením,

že jedině on jest oprávněným dědicem Korutan. A zahájil hned nebezpečnou podryvnou činnost, přemlouvaje šlechtu korutanskou a kraňskou, z níž část skutečně se k němu připojila. V této své akci našel ochotnou pomoc v Uhrách, kde nástupce Belův Štěpán obával se příliš náhlého vzrůstu Přemyslovy moci a hledal cesty k zastavení jeho. Filip opanoval s pomocí uherskou celé Korutany. Válka s Otakarem byla přirozeným toho následkem. O průběhu jejím není zpráv. Víme jen o příměří ujednaném v říjnu 1270 na ostrůvku dunajském u Prešpurka. K jednání o příměří měl se dostaviti též Filip korutanský. Ježto však ani zástupců neposlal, byl na výslovné přání Štěpánovo z příměří vyloučen. Proto Přemysl vypravil se ještě r. 1270 do Kraňska, obsadil Lublaň, věrnou Filipovi. Po té všechna ostatní města, jež se Přemyslovi zpronevěřila, dobrovolně a pokorně uznala jeho vrchní moc. Šlechta prosila pak Přemysla, aby zanechal dalších bojů v Kraňsku a Korutanech, slibujíc věrnost. Tu Přemysl smířil se s Filipem, který byv zbaven výnosného svého úřadu v Aquileji, rád přijal sídlo v Kremži, Přemyslem mu nabízené. Otakar dal se pak dle starého zvyku nastolití na starobylý knížecí stolec korutanský a přijal od zemské šlechty přísahu věrnosti, kterou také sám zemi slíbil. Když se vracel svým Štyrskem do Vídně, dověděl se, že Štěpán nedbal příměří. Vskutku Maďaři čekali na Přemysla na Semeringu, aby ho tu překvapili. Leč král byl v čas varován a obrátil se s vojskem k severu přes Mariacell a Lilienfeld, táhna do Rakous. Proto Štěpán vtrhl do Rakous za ním a hrozně poplenil zemi, zajav několik tisíc lidu selského. Přemysl hned následujícího roku 1271 po velikonocích vy-

pravil se s velikým vojskem z Rakous, z Moravského pole do Uher. Opanoval Prešpurk, kdež se zmocnil mnohých pokladů. Táhl k východu, dobyl sv. Jiří, Trnavy, vystavěl most přes Váh, zmocnil se Nitry a poplenil zemi až ke Hronu. Odtud se obrátil k jihu, postoupil k Mošoni, jíž dobyl. Rozhodná bitva s Maďary byla svedena nad Litavou v květnu r. 1271. Vítězství této bitvy přičítaly si obě strany. Dle zpráv o ní jest nepochybně, že zvítězili Čechové, ale pro nedostatek zásob ustoupili do Rakous. Toho ústupu užil Štěpán, vpadl do Rakous, poplenil je i jižní Moravu, při čem od západu mu pomáhal vévoda bavorský Jindřich. Tu Otakar odhodlal se k míru, dle něhož vzdal se svých výbojů v Uhrách, Štěpán za sebe i potomky odflkl se práva ke Štyrsku, Korutanům, Kraňsku i Slovensku, zřekl se klenotů, jež sestra Anna do Čech odvezla;¹¹⁾ Štěpán zrušil své přátelství a úmluvu s Filipem korutanským a Otakar zavázal se, že nebude pomáhati nejmladšímu nevlastnímu bratru zemřelého Bely IV., Štěpánovi, a oba králové se zavázali, že nebudou ve svých zemích trpěti přeběhlíků.

Mír s tolika podmínkami tak obtížně ujednaný nebyl zachován ani celý rok. Neboť po tragické smrti Štěpánově r. 1272 v srpnu, kdy nastoupil v Uhrách 12letý jeho syn Ladislav (Kumán) pod poručnickou vládou matčinou, uprchl přední rádce a oblíbenec zemřevšího Štěpána, nejvyšší komoří a

¹¹⁾ Sestra Štěpánova, Otakarova tchyně po smrti otce Bely utekla se do Čech, kde zeti svému odevzdala všechny klenoty i vše uherské, ježto umírající Bela ustanovil v závěti Otakara poručníkem a ochráncem celé královské rodiny — což byl též jeden z podnětů nepřátelství Štěpána s Otakarem.

župan přešpurský Egidii, svých úřadů zbavený, do Čech a vydal Otakarovi Prešpurk. Otakar upřechlika přijal a tím porušil mír z roku předešlého. Leč hrabě Jindřich z Kysku, který byl v bouřích předešlých uprchl z Uher do Čech a zde se usadil, záviděl Egidimu, Istii zmocnil se Prešpurka jako Otakarův důvěrník, a pomohl Maďarům k opětnému nabytí města. Vznikla z toho mezi ním a Belou, švakrem Otakarovým hádka, při níž se hrabě Kysecký tak rozčílil, že zabil a na kusy rozsekal královského svého odpůrce.

Byl za to odměněn od Ladislava, ale vzbudil tím novou válku českouherskou, v níž pomáhá Otakarovi i Jindřich bavorský. Přemysl, vystavěv most přes Dunaj dobyl Šoproně, opanoval celé západní Uhry, dobyl i pevnosti Rábu, kde pasoval 50 osob, mezi nimi i syna Mikuláše, na rytíře. Leč v ležení šopronském v říjnu r. 1273 došla ho zpráva o volbě nového krále německého, což ho přimělo k rychlému návratu do Čech a novému vsazení do říšských poměrů. To jest nový obrat v historii české, z nejodvážnějších, ale i nejtragičtějších.

R. 1272 zemřel Richard cornwaleský. Ačkoli žil ještě Alfons, protikrál, odhodlala se strana staufskowittelsbašská k volbě nového krále. A jako r. 1256, tak i tohoto roku mluví se o kandidatuře Přemyslovi na trůn německý. Přemysl sám stál o korunu, ale tato mu nebyla nabídnuta.¹²⁾ Že Přemysl po koruně německé toužil, jest patrné z jeho příprav

¹²⁾ Otázka této kandidatury Otakarovy jest spíše legendou její. Otakar nebyl navržen za kandidáta, byl šlechtě příliš mocným panovníkem, příliš osobním a rozhodným, který by byl špatným nástrojem vůle knížecí, ač prospěch říše volal po osobě významu Přemyslova.

a kroků před volbou. Uzavřel kompromis s vévodou bavorským Jindřichem o Cheb a Sušici z jedné, Luk a Degendorf z druhé strany, čím byla připravena půda společné politice obou při nastávající volbě. Jindřichův bratr Ludvík, falckrabí rýnský, který ještě r. 1271 byl Otakarovi nakloněn, rozešel se nyní s Přemyslem. Příčina nepřátelství toho byla, že sám stál o korunu německou a ve spojení bratrově s Otakarem spatřoval nebezpečné napazení svých zájmů. Proto spojil se s Fridrichem norimberským z rodu Zollerů, praotcem rodu hohenzollernského a rozešel se úplně s bratrem, agitavě ušinně pro hraběte Rudolfa habsburského, nepatrného ač nebeznadějného, a proto se též spojil s Wernerem z Eppenštejnu, arcibiskupem mohučským k volbě jednotné, ku kterému spolku získání byli též arcibiskupové kolínský a trevírský. O kandidáta se však tyto koaliční kurfirsti neshodli. Ludvík sám si přál býti zvolen, na to však ostatní nechtěli přistoupiti. Tu arcibiskup mohučský upozornil na Siegfrieda anhaltského a Rudolfa habsburského. Tohoto znal osobně z dřívějších dob a byl mu nakloněn pro jeho hluboké přesvědčení náboženské. Tak bylo tímto koaličním členstvem porýnským rozhodnutí volby předurčeno.

Volba tato jest důležitá i tím, že byla obmezena — ne ovšem první — na kollegium sedmi kurfirstů.¹³⁾ Všechny hlasy byly řádně zastoupeny až na hlas český. Byl-li král český vyzván k volbě, jest nejisté; poslal však své zástupce, kteří se do-

¹³⁾ Krále českého, markrabě braniborského, falckrabě rýnského, vévodu saského, arcibiskupa mohučského, kolínského a trevírského. První volba touto formou byla r. 1256.

stavili s určitými královými instrukcemi. Knižata voliči porýnští stáli na stanovisku jednohlasné volby, kterou ovšem již zaručoval kompromis pěti z nich. Pro případ, že by se nepodařilo zvoliti Přemysla, měli poslové čeští odevzdati český hlas dosud žijícímu Alfonsovi, což se také stalo při volbě samé. A proto lze si vysvětliti, že knížata voliči přejíce si krále jednohlasně zvoleného, považovali tento hlas za neplatný, annullující tím ovšem české právo kurfirstské. Tak kurfirstové hájíce svého stanoviska, že jest třeba všech sedmi hlasů, vyloučili hlas český a přibrali hlas bavorský.

Tož 29. září 1273 provedena ve Frankfurtě tato volba tak praedestínovaná a tak pro Přemysla nespravedlivá, již zvolen králem německým hrabě Rudolf Habsburský, který očekáváje za brami města výsledek volby, vjel jako král do města. Korunovace byla dne 24. října v Cáchách.

Volba Rudolfova byla pro Otakara zklamáním a pohanou. Patrně to z dopisu jeho papeži Řehoři X., v němž si stěžuje, že prý »přes všechny odpory a protestace posluš« dali kurfirsti hlasy jakémusi hraběti méně způsobilému a proto obrací se k papeži o pomoc.¹⁴⁾

Rudolf při volbě mnoho slíbil: 1. reformaci říše, jež jevila se později v pokoření Otakarově; 2. že říšské statky bude lze propůjčovati pouze se svo-

¹⁴⁾ List tento otištěný v Emlerových Regestech č. 840 jest sporný. Palacký myslí, že stěžuje si Otakar jednak do volby samé, jednak do násilného úmyslu knížat odnítí mu alpské země. První bylo by možno přijati, jistě ne však druhý důvod. Do čeho by si jedině mohl Otakar stěžovati, bylo to, že volba nebyla správná, ježto nebyla jednohlasná, jakou chtěla býti.

lením knížat. Tolik jest jisto. Zda hned při volbě žádal na Otakarovi všechny alpské země, nelze doložiti. Ani nezdá se býti správným, že by se byl Rudolf zavázal knížatům, že navrátí zastavené říšské statky. Hned však při volbě uzavřel Rudolf smlouvy svatební s falckrabím rýnským, markrabím braniborským, vévodou saským a vévodou bavorským. Tu po prvé provádělo se »tu felix Austria nube«. Slíbil konečně nový král výpravu křížovou a dosáhl později i stvrzení papežova, který tak opustil, ač čas kolísal, věrného Otakara.¹⁵⁾

Veliký tento obrat v říši přiměl Přemysla k míru s Ladislavem uherským s podmínkou, že Ladislav nespojí se »s hrabětem Rudolfem«, nýbrž s Otakarem uzavře proti němu obranný spolek. Spolek tento skutečně uzavřen r. 1274, ale ne na dlouho. Joachim Pektari sprostředkoval styky Ladislavovy s Rudolfem. Vskutku přišlo poselstvo Rudolfovo do Uher k úmluvě sňatku dcery jeho se synem Ladislavovým Ondřejem, prý s tím doložením, že věnem dostane se novomanželům jedna ze zemí Otakarových, již Rudolf dobude.¹⁶⁾ Otakar od té doby ztrácí půdu a spojuje se s Alfonsem, kterého stále uznává za jediného oprávněného krále německého. Přátelství českého krále s Alfonsem ozývá se za hranice, hlavně ve stycích se severoitalskými městy, zejména Janovem, kde gibelinská strana stává se stranou Alfonsovou, kastilskou. K této straně blíží se nyní Otakar, slibuje jí přízeň a ochranu.

¹⁵⁾ Dle slov Siegfrieda míšenského vyjádřil se prý konečně Řehoř X.: »Když máme v Německu dosti knížat, proč bychom Slovana chtěli povýšiti na císařství?«

¹⁶⁾ Není sice tato smlouva bezpečná, ale obrat se tu již připravoval.

Lombardská města však žijí v nepřátelství s papežem. Pomoc jim Přemyslem slibovaná rozvádí ho s papežem. Následky toho se dostávají záhy, ještě r. 1274. Na koncilu lyonském, kde byli přítomni zástupci Přemyslovi, biskup olomoucký Bruno a sekovský Bernhard, a kde měla býti projednána pře Rudolfova s Alfonsem a Otakarem, váhá papež s počátku, ale po naléhání Rudolfově a velikých jeho slibech, penězi ověřených odkládá rozhodnutí.

Spolek Otakarův s Alfonsem se neosvědčil, neboť pomoc od tohoto krále očekávaná se nedostavila, ač Otakar přece tolik na ni spoléhal.

I s Jindřichem bavorským, který odložil nepřátelství s bratrem Ludvíkem falckým jen po čas volby r. 1273, spojil se Otakar. Jindřich totiž, ač Rudolf mu nabízel za přátelství velikou odměnu ve formě nějakých lén, uznal za krále Alfonsa a spojil se zase s Otakarem.

Rudolf naproti tomu našel spojence v zemích alpských; byl to Otakarův synovec Filip korutancký, který přistoupil k Rudolfovi, a arcibiskup saleburský Fridrich von Walchen, z kterého se stal Otakarův nejnebezpečnější nepřítel. S ním se spojili jeho suffragáni, biskup pasovský a řezenský, které si naklonil Rudolf sliby, že jim vrátí všechny statky Otakarem odňaté. A také již r. 1274 šlechticové v alpských zemích navazovali styky s Rudolfem.

Na říšském sněmu v Norimberce 19. listopadu 1274, k němuž však nepřišel ani Otakar ani jeho zástupce, bylo usneseno, že každý man propadá svými zeměmi, nepožádá-li za rok a den císaře římského o stvrzení manství. Ustanovení toto čelilo proti králi českému, jehož země — alespoň alpské

— pokládal Rudolf za říšská léna. Byl vskutku Přemysl formálně vyzván, když ode dne korunovace Rudolfovy o léna ta se nepřihlásil, aby se dostavil k říšskému soudu do Würzburka v lednu 1275, kde bude rozhodčím, prý nestranným, falckrabí rýnský Ludvík. Přemyslovi obšílku doručil hned po zasedání sněmu falckrabí Ludvík. Taková byla situace koncem r. 1274. To jest zjevný počátek propuknutí nepřátelství Rudolfova a Přemyslova. Odtud počíná vzestupně napětí, které končí na Moravském poli.

V lednu 1275 sešel se sněm ve Würzburku. Ale Otakar se nedostavil. Stanovena mu tedy nová lhůta do května téhož roku, kdy se měl sejít říšský sněm v Augšburku.

Mezi tím Otakar stále ještě doufal v papežské přispění, ježto koncil lyonský nevyslovil se určitě. Ale tentokrát nabyl přesvědčení, že od kurie zastání čekati nemůže. Řehoř X. důtklivě několika zajímavými dopisy varoval Rudolfa před nebezpečím slovanského »nepřítele v Itálii«, Otakara. Tož stál již cele při Rudolfovi, patrně z ohledu na lombardské poměry, ba vyzval též Alfonsa, aby se již sklonil před majestátem »řádně zvoleného krále německého«. Tak Otakar ztrácel stále půdu v těžkém svém postavení, v němž jediným jeho spojencem byl mu Jindřich bavorský.

Do Augšburka poslal Otakar svého zástupce Bernarda, biskupa sekovského, a též Jindřich, před sněm pohnaný, jako jeho spojenec, byl na něm oficiálně zastoupen. Jednání tohoto sněmu vedl sám Rudolf, a hlavním bodem byla jeho stížnost na neposlušného vasala, krále českého. Zástupce český odpíral ve své řeči platnost volby Rudolfovy. A tu dali se přítomní

knížata strhnouti k násilnému usnesení: Otakar byl prohlášen za zbavena Korutan, Kraňska, vindické marky a Chebska a s Jindřichem bav. dán do říšské klatby. A právě na tomto sněmu nastal nový, Otakarovi nepříznivý obrat. Dosavadní spojenec, Jindřich bavorský, ho opustil. Důvody tohoto kroku nejsou zcela jasny. Zdá se, že se jednalo též o kurfirstský hlas český, pro který hned při volbě Rudolfově na krátko se Jindřich znepřátelil s Otakarem. A pro tento hlas, o který Jindřich tak usiloval a jenž mu nyní, nedávno teprve byv prakticky doložen, měl býti zase odňat, opouští Otakara.

Hned po sněmu byl vyslán k Otakarovi purkrabí norimberský Fridrich, aby mu ohlásil rozsudek. Přemysl rozhodně zamítl požadavek říšský zřící se jmenovaných alpských zemí. Fridrich vrátil se do říše se vzkazem Přemyslovým, zamítajícím požadavky Rudolfovy. Tu Rudolf potvrdil osobně říšský acht nad Přemyslem, jež od té doby jmenuje »hostis imperii«.

Acht mohl býti odvolán do roka a do dne, kdyby Otakar byl se přihlásil o léna na své země. A Rudolf skutečně dbal právní formy a zachoval neutralitu. Leč když stanovená lhůta uplynula a Přemysl požadavků Rudolfových nesplnil, začal Rudolf konati přípravy k válce.

Mezitím se opět změnilы poměry v neprospěch Přemyslův. Král Alfons vzdal se nároků na trůn, a zbavil tím Otakara poslední, třeba jen formální opory. Tu i Jindřich bav., který do té doby Alfonsa uznával, na přímé vyzvání Rudolfovo smířil se s dosavadním odpůrcem, Ludvíkem falckým, začož Rudolf mu zapsal Horní Rakousy, což jest definitivní vy-

krystalisování strany Otakarovi nepřátelské v říši německé.

I s papežem nyní Rudolf utvrdil přátelství na osobní schůzce v Lausanu, kdež obdržel exarchat ravenský i marku ankonskou.

R. 1276 vyhlásil Rudolf v srpnu válku zpronevěřilému manovi Otakarovi a s tím skoro současně, patrně po důtklivém Rudolfově naléhání, vydal papež na Přemysla interdikt.

Rudolf sám s Ludvíkem chtěl postoupiti k Chebu. Albrecht, syn Rudolfův, měl ze Salcburska, jehož arcibiskup, nepřítel Otakarův, měl mu vojensky pomáhati, vtrhnouti do Rakous. Tyrolský hrabě Menhart měl opanovati Štýrsko, Korutany a Kraňsko a Ladislav uherský, který též opustil v poslední chvíli Přemysla, měl od východu vniknouti do Rakous. Dalekosáhlý tento plán Rudolfův měl Přemysla zaměstnati na několika stranách a znemožniti soustředění sil proti jednomu nepříteli. Leč když se k Rudolfovi přidal Jindřich bavorský, změnil tento strategický plán a místo k Chebu zaměřil Bavorskem k Dunaji a podél něho vnikl již ke konci září do Rakous.

Dohoda Rudolfova s Jindřichem bavorským připravovala a provedla se za pobytu Rudolfova v Norimberku. Vévoda nabízel se Rudolfovi sám a Rudolf nabídku přijal. V Řezně byl již slavnostně uvítán a tu se sešel s Jindřichem, který přijal tu své země v léno a poskytl Rudolfovi pomoci, začož zasnoubil Rudolf jeho synu Otovi jednu ze svých dcer, pamětliv jsa možností, jež mu výhodné sňatky v budoucnu poskytnou. Při tom slíbil Jindřichovi zvláštní listinou Horní Rakousy, čím si ho trvale získal.

Odpadnutí Jindřichovo nebylo by samo způsobilo Otakarovu porážku. Leč Rudolf v alpských zemích stále rostl. Ministeriálové štyřští první připojili se k jeho zbraním a proto česká posádka štyrskohradecká, již velel Milota z Dědic, po tuhém odporu opustila posice. Po Štyřanech i ostatní šlechta alpská ochotně se přidávala k »muži svému, šlechtici alpskému«.

Koncem září byl již Rudolf v Linci. Pochodu jeho podle Dunaje odpovídal Přemysl paralelním pochodem od Teplé přes Plzeň, Budějovice do Rakous. Počátkem října byl již na rakouských hranicích u Cáhlova (Freistadtu). U Lince však k boji nedošlo. Otakar jak se zdá úmyslně volil paralelní pochod po levém boku Rudolfově asi z dobrých důvodů, neboť chtěl býti vždy mezi Rudolfem a Čechami, na které také již nemohl spoléhat. Od Cáhlova táhl Otakar k Drozdovicům (Drosendorf) na Dyji a opouštěl Dunaj. Jen část vojska poslal po Dunaji ke Klosterneuburku, jehož posádce chtěl tím poslati posily. Leč to byla chýba. Falckrabí Ludvík dobyl rázem tohoto města, z jehož zásob živilo se prý vojsko 14 dní. 17. října objevil se Rudolf před Vídní. Otakar se slabším vojskem ležel severně od Vídně. Vídeň se bránila statečně, před ní stanul vítězný Rudolf. Město bylo vděčno Otakarovi za veliké výsady a dobrodiní, zejména za královskou jeho podporu roku tohoto. 1276, kdy zhubeno bylo požárem a pomocí Otakarovou znovu bylo vybudováno. Zejména vídeňský starosta Rüdiger Paltram, velitel městské posádky, statečně odolával útokům Rudolfovým. Proto nebylo pro Otakara nebezpečí tak hrozivé. Obavy budilo jen chování uherského Ladislava, který ještě počátkem listopadu

psal Rudolfovi, že může plně v jeho přispění doufat a vyhověti tak přání Rudolfově, aby Otakar, sevrčen jím a Ladislavem, ocitl se »jako mezi kladivem a kovadlinou«. Ale k tomuto uherskému kroku nedošlo. Ač nebyl sveden rozhodný boj mezi Rudolfem a Otakarem a ač Vídeň dosud se bránila, najednou uzavřel Otakar příměří a poddal se. Nebylo boje, a přec úplná jest Otakarova porážka.

Příčina tohoto pokoření jest povstání v Čechách proti Přemyslovi. »Vítkovci s vojskem a lidmi svými odpadli od krále a mnoho zlého učinili klášterům«, praví letopisec Jindřich Heinburský. V čele rodu toho byl Závíš z Falkenštejna¹⁷⁾ a Boreš z Rýznburka.¹⁸⁾ Příčina povstání byla nacionální upjatost a hmotná nespokojenost části české šlechty s králem. Kolonisace Otakarova a jeho politika opírající se o města nově zakládaná a statky královské, vedly tuto šlechtu k odporu. Založení Zlaté Koruny, Budějovic, Hluboké, Protivína Otakarem uprostřed vítkovského panství nemohlo rodu tomu býti lhostejné. A to byla příčina českého povstání proti Přemyslu Otakarovi II.

21. listopadu 1276 uzavřeno příměří. Rozhodčí byli: Berthold, biskup bamberský, falckrabí rýnský Ludvík s Rudolfovy, Bruno, biskup olomoucký a Ota, markrabí braniborský, s Otakarovy strany. Příměří znělo: všechny achty nad Otakarem vznesené mají býti zdviženy, do příměří mají býti po-

¹⁷⁾ Závíš z Falkenštejna byl z krumlovské větve Vítkovců, žijící z pomezního hvozdu, jehož se jí dostalo Přemyslem Otakarem I. Název z Falkenštejna přijal po bavorském hradu, kde byl purkrabím.

¹⁸⁾ Boreš z Rýznburka byl členem rodu pánů Hrabíšů a měl centrum svého panství v Mostu.

jati ti, kdo stranám pomáhali, Otakar odřekne se simpliciter et precise Rakous, Štýrska, Korutan, Kraňska, marky slovinské (vindicke), Pordenone a Chebu; Rudolf udělí Otakarovi království České a markrabství Moravské v léno; konečně uzavřeny svatební smlouvy mezi dětmi obou králů. Syn Otakarův obdrží dceru Rudolfovu a s ní věnem část Rakous sev. od Dunaje, kromě Kremže a Steinu v ceně 40.000 hřiven stříbra, Otakarova dcera pojme za chotě syna Rudolfova, a věnem odstoupí král český vše, co mu ještě zbývá v Rakousích v ceně 40.000 hřiven stříbra.¹⁹⁾

Čtyři dny na to obdržel Otakar Čechy a Moravu od Rudolfa lénem. 30. listopadu pak vjel Rudolf slavně do Vídně. Tak skončil památný boj, »v němž první jednotka rakouská, Přemyslem Otakarem II. založená, spojení zemí alpských s českými bylo rozbito Rudolfem z Habsburku, slavným zakladatelem Rakouska«. Alpské země, jež spojil Otakar v celek, rozpojil Rudolf, který šel za ideou založení velikého rodového panství bez ohledu na národnostní neb politické individuality roztrženého celku.

Hned po uzavření příměří vrátil se Otakar do Čech, aby tu pokořil odboj. Mnoho o boji s odbojem nevíme. Ale jisto jest, že ještě za těchto bojů v Čechách nastaly nové nesrovnalosti v poměru Otakarově k Rudolfovi. Obě strany nešetřily podmínek příměří z listopadu. A tak propukla válka mezi nimi znovu, ale byla to jen drobná, nekrvavá válka. Rudolf ujímá se odbojné šlechty a tím po

¹⁹⁾ Smlouva ta jest velice zajímavá, neboť jí vrací se vlastně Otakarovi část majetku týmž příměřím odňatého.

prvé vsahuje do vnitřních českých poměrů. Jeho vystoupení způsobilo úplnou amnestii rebellům. V drobné válce se pokračuje, a tuto druhou fási nepřátelství českoněmeckého končí druhá smlouva v í d e ň s k á 6. května 1277, jež jest již patrným svědectvím zostřených požadavků Rudolfových. Tu se již nemluví o zasnoubení syna Rudolfova s Otakarovou dcerou, ani o zástavě v severních Rakousích Přemyslovi, jen se slibuje budoucí choti syna Otakarova, dceři Rudolfově, věno v ceně 10.000 hřiven stříbra, Chebsko. Hranice mezi Čechami, Moravou a Rakousy mají býti takové, jaké byly za Fridricha, posledního Babenberka. Ale ani tehdy nebyl poměr Otakarův k Rudolfovi uklidněn. Rudolf rostl svými požadavkami, jak rostlo napětí. 12. září 1277 uzavřena třetí smlouva, která byla vyjednána v Praze za přítomnosti Rudolfova syna Albrechta. Jí zavázal se Otakar Rudolfovi vojenskou pomocí. Rudolf promíjí Otakarovi návštěvu říšských sněmů pod výminkou, kterou smluví purkrabí norimberský a biskup olomoucký, jinak jest nucen český král navštěvovati všechny sněmy říšské. To bylo úplné popření výsad českých, vydaných zlatou bullou sicilskou, a tím byl postaven český král právně na týž stupeň, na němž stála říšská knížata vůbec. Ani tato úmluva, kterou Otakar již tolik obětoval, nebyla podnětem k míru. Vítkovci, amnestovaní Otakarem znovu se vzchopili, patrně podporováni zahraničnou pomocí. Tu se Otakar odhodlal k různému kroku. Boreš z Rýznburka byl zajat a odsouzen ke ztrátě hrdla a statků. Veliká část Vítkovců byla vypuzena ze země, část dobrovolně opustila Čechy. Záviš přijal nabízené pohostinství Rudolfovo. V tom viděl ochránce českého odboje

porušení smlouvy z května 1277, již dostalo se všem Vítkovcům amnestie, a z toho se rodí tragický konflikt r. 1278. Stálé ústupky Otakarovy byly tedy marny, všechny jeho oběti, jimiž tolik ztratil na lesku svého velmocenského postavení, neměly smyslu. Bylo nezbytí, jedině boj na život a na smrt mohl rozhodnouti nechutnou tuto při.

Přemysl připravoval se k němu všemi prostředky a nalézal půdu. V alpských zemích nabyla šlechta přesvědčení o zhoršení svého postavení pod novým vladařem, který ukládal vysoké daně. Vídeň byla nespokojena, a aby ji utišil, povýšil ji Rudolf na říšské město. Jindřich bavorský, který pochyboval o splnění Rudolfova slibu, postoupění Horních Rakous, vrátil se k Otakarovi, který se mu za to přímo královsky odměnil. S knížaty polskými a slezskými navázal Otakar styky přátelské, dovolává se příbuzenstva kmenového, ale tu nedosáhl vydatnější pomoci. V přímém nepřátelství proti Otakarovi setrval jen Ladislav uherský, s nímž sešel se Rudolf a přiměl ho k opětnému slibu věrnosti.

O svatodušních svátcích r. 1278 vypukla poslední válka mezi Rudolfem a Otakarem. Z Prahy odebral se Otakar do Brna, kde chtěl očekávati a přijíati pomoc z Polska, Slezska, Míšně a Branibor. Z Brna psal své choti Kunhutě, že 15. července vytrhne k jihu do Rakous, a že se jistě všechna rakouská města ochotně k němu přidají a Rudolf nadějí na vítězství bude tak zbaven. Otakar 26. července byl již v Rakousích a obléhal Drozdovice po 16 dní. Podél Moravy táhl kolem svého Marcheku, kde se zdržel. Zatím německé a uherské vojsko přepravilo se přes Dunaj. Byla veliká přesila vojska Rudolfa, když objevilo se za Dunajem. A k tomu pomoc

korutánská, štyrská a rakouská přišla tak pozdě, že Otakar byl nucen upustiti od dobývání městečka Lávy. Před přesilou ustupoval podle Moravy. U Dürrenkrutu bylo ležení Otakarovo, nad nímž na návrších položil se Rudolf, moha dobře přehlédnouti nepřátelské vojsko. Dne 25. srpna počal útok Rudolfov, uherská pomoc první šla do boje. Byl odražen. Dne 26. srpna ráno udeřili opět Maďaři a Kumáni. Otakar sám velel středu, záloze pak Milota z Dědic, který nemoha odolati útoku Kumánů, ustoupil z bojiště.²⁰⁾ S Otakarem byl v centru jeho syn Mikuláš. Bitva vedena s obou stran s prudkostí, jež vyžadovala hrdinského pohrdání životem. Tím právě vynikal přede všemi Otakar. To byla též jeho záhuba. O dalším průběhu bitvy ničeho nevíme. Záviš, který provázal do boje Rudolfa, poslal prý tajného posla Otakarovi, slibuje mu pomoc, přijme-li ho na milost. Ale Otakar ho odmítl. Pod Otakarem byl zabit kuň. »Tu byl přepaden několika vojáky, kteří hodivše mu provaz na krk, vlekli ho dále, aby odňali mu drahou přilbici, roztloukli ji na jeho hlavě a strhli s těla jeho celé odění. V tom okamžení přihnav se Berthold Schenk z Emerberku, jeden z náčelníků německého vojska, poznal Otakara, jehož hlava obnažena byla, a jenž podával se mu do zajetí. Ale nešlechtník ten radost máje, že mohl pomstíti bratra, někdy z rozkazu Otakara vojska popraveného, a jiní druhové jeho rakouští, již mezi tím k tomu se přihodili, povallili krále bezbranného k zemi, probodli jej oštěpem a dorazili konečně sedmnácti ranami, pak rouhali se i mrtvému,

²⁰⁾ To jest vše, co lze říci o t. zv. zradě jeho. Ustoupil, protože ustoupiti musil.

ještě pekelné posměchy tropíce i s nahým tělem krále hrdiny, před kterým nedávno ještě bázní byli se tráslí.«²¹⁾

Rudolf dověděl se o zajetí Otakarově nařídil, aby mu byl život zachován, ale našel již jeho mrtvolu. Dal ji odvéztí do Vídně, kde byla balsamována a v nachovém oděvu, daru to královny Anny, Rudolfovy choti, po 30 týdnů vystavena, aby lid mohl se o smrti tak tragické přesvědčiti. Ovšem, ježto zemřel Otakar v klatbě církevní, nebyl ve Vídni pohřben. Teprve později byla mrtvola slavně převezena do Prahy a tu u sv. Víta pohřbena za všeobecného bědování lidu, který dobře chápal strašnou ztrátu, již utrpěl zavražděním svého nejlepšího krále, jemuž část národa tolik křivd způsobila a pád jeho uspíšila.

§ 3. První české interregnum.

P r a m e n y.

Vypravování o zlých letech po smrti krále Přemysla Otakara II. v. F. R. B. II.
Annales Otocariani F. R. B. II.
Continuator Cosmae F. R. B. II.
O t a k a r H o r n e k, Chronicon Aulae Regiae.
D a l i m i l, Annales Colmar., Chronic. monachi Fürstenfeld.

L i t e r a t u r a.

B a c h m a n n A., Geschichte Böhmens I.
P a l a c k ý, Dějiny české. II. 7.
D u d í k, Geschichte Mährens VII.
D v o ř á k R., Dějiny Moravy I.

²¹⁾ Palacký Dějiny II. 76.

Porážka Čechů na Moravském poli byla úplná. S padlým králem ztratili oporu v těžkých situacích, jedinou možnost zachránění starých, pevných posic. To Rudolf pochopil a z toho těžil. 27. srpna byl již na hranicích moravských a před Znojmem propustil Ladislava i s vojskem, které loupežením začalo mu býti nepohodlným, ježto Kumáni dosud nezapomněli starých obyčejů asijských. Úmysl Rudolfov byl zmocnití se Čech, jež neměly krále. V naději té podporoval ho jeho styk s částí české šlechty, hlavně se Závišem. Ale po Otakarově smrti nastal obrat v poměru Rudolfově k této šlechtě. Pozdě, ale přece pánové čeští se přesvědčili, koho v Přemyslovi ztratili a kdo jim Rudolfem hrozí. Přesvědčivše se, postavili se všichni proti Habsburkovi, který tak toužil po jejich přízni. Musil se však spokojiti sympathiemi měst, která cele se mu oddala prostě jen proto, že šlechta, ta šlechta, jež tvořila český element v zemi, stála nyní proti Rudolfovi. Tož mohl Rudolf prováděti svou myšlenku, ale jen omezeně, na Moravě. A na Moravě se mu skutečně města poddávala bez odporu. Ani olomoucký Bruno, nadšený přítel Otakarův, neodporoval a proto mohl Rudolf mluvití o Moravě jako o své zemi, která tvořila část říše jeho tak jako kterékoli říšské knížectví. V tom, že se města moravská poddala, leží hluboký motiv národní; města jsou německá, přijímají tedy ráda panství německé. Nejpatrněji jeví se tento motiv nacionální v prohlášení Brna říšským městem. Byla-li města moravská tak ochotna přijati habsburské panství, je tím řečeno, že šlechta musila se postaviti na stanovisko protihabsburské. Morava, vlastně říšská města moravská, jsou tedy v moci Rudolfově, který prohlá-

šuje totéž o Čechách. Leč tak daleko přece jen nezašla tragika českých dějin.

V Čechách s počátku rozhoduje vdova Kunhuta. Píše Rudolfovi, aby vydal jí mrtvolu manželovu, píše i Otovi braniborskému, Otakarově synovci, aby bez meškání přispěl jí pomocí proti Rudolfovu násilnému hubení Čech a zkracování v jejich právech. Ota skutečně přitáhl do Čech na pomoc Kunhutě. Ale pomoc jeho nebyla taková, jakou Kunhuta očekávala.

Rudolf přece však, dověděl se o vystoupení Otově, táhne do Čech. Z ležení u Vilémova píše své choti, že jest naděje v mír s Čechy. Kunhuta jest pry ochotna k smírnému upravení poměrů. Patrně přesvědčila se o Otově sobecké vypočítavosti a náruživé nešetrnosti k situacím tak obtížným. Kunhuta jest skutečně ochotna k příměří, Rudolf jí nabízí 3000 hřiven stříbra ročního důchodu a sídlo v Opavsku. Kunhuta však žádá království pro sebe a syna Václava, pro něhož si přeje poručíkem Jindřicha v ratislavského. K tomuto příměří nedošlo, ježto Kunhuta, vědoma jí jsouc nebezpečného Otova pobytu v Čechách, zúmyslně ho v příměří a v jednání o něm pomíjí, jednajíc samostatně bez jeho a proti jeho vědomí. Ale Ota těžil již ze situace. Nechce se jen tak snadno zříci výnosného svého úřadu dožádaného pomocníka a správce Čech. Sbírá vojsko a s českými pány táhne ke Kolínu proti Rudolfovi. Rudolf nepodceňuje jeho podniku. Bez ohledu na Kunhutu a její požadavky uzavírá s Otou mír v Čáslavi. V jednání o mír jest zástupcem Čech olomoucký biskup Bruno.²²⁾ Dosti

²²⁾ Jest patrna v praměních o těchto událostech nejasnost. Týž Bruno, který se na Moravě Rudolfovi dobrovolně poddal, stojí nyní zase proti němu jako zástupce Čech.

problematický tento mír byl pravděpodobně uzavřen ke konci listopadu 1278 a hlavní jeho podmínky jsou: Václav, syn Přemyslův, ustanoven byl králem českým, jehož poručíkem na 5 let byl jmenován markrabí Ota braniborský, který po tu dobu bude též správcem Čech; markrabství moravské v náhradu za útraty válečné ponechá si Rudolf též na 5 let jako říšskou zemi; a ujednány dále svatby: Václavova s Jitkou, Rudolfovou dcerou a jeho syna Rudolfa s Anežkou, dcerou Přemyslovou. O Kunhutě není v této smlouvě řeči. Ale lze již v této smlouvě spatřovati seskupení pozdějších stran českých: šlechty spojené s Kunhutou a Oty braniborského spojeného s městy a v tom smyslu i jakési nacionální zbarvení již tu vystupuje. Kunhuta, panovnice slovanského původu, česká královna, která nezapírá nikdy slovanského původu, spojuje se s českou šlechtou, v jejímž čele stojí mocný Záviš. Ovšem značnou váhu v tomto spojení třeba klásti na osobní motivy. Kunhuta byla krásná; jí mohl málokdo co odepřít. I Rudolf po rozmluvě s ní kolísá a tak i čeští pánové, spojivše se s královnou českou, spojili národní motivy s rytířskými ohledy. Román lásky Kunhutiny a Závišovy tu dobře dokumentuje.

Svatby ujednané v Čáslavi slaveny byly v Jihlavě počátkem roku 1279. Oddány tu děti 8leté a 10leté. Hned po svatbách jihlavských, při nichž vystupoval jako pán v městě nedávno se poddávším, Rudolf odebral se do Vídně a správu země svěřil Brunovi olomouckému a Jindřichovi basilejskému. V Čechách spravoval Ota a spravoval pro sebe. Proti šlechtě přímo nevystupoval, alespoň ne s počátkem. Šlechta bez odporu získala zase všechny statky, jež jí kdysi Otakar odňal. Ale postavením svým se

Ota obohacoval. Dal obsadit kostel sv. Víta a zmocnil se pokladu chrámového. Z toho vznikl spor mezi ním a kapitulou. Právě tehdy po smrti Jana z Dražic měl být vysvěcen nový biskup pražský Tobiáš z Bechyně, jehož Ota vůbec nepustil do hradu ani do chrámu svatovítského. Královnu Kunhutu, ježto zdála se být nebezpečnou jeho postavení v Čechách, zajal i s Václavem. Oba byli odvezeni na Bezděz, kde byli jen nejnужnějsími potřebami tělesnými opatřováni; o duše jejich nebylo vůbec postaráno. Z těžkého toho vězení podařilo se Kunhutě uprchnouti do Opavy. Odtud stěžovala si Rudolfovi do Otových násilností. Tu Rudolf uzavřel smlouvu s Kunhutou, již jí pojistil dříve již nabízený roční důchod 3000 hřiven stříbra. Co dále se stalo, určitě nevíme. Kunhuta dožádala českou šlechtu o pomoc proti Otovi. Následek toho byly národnostní boje v Čechách, jež vyzněly v boje Čechů s Branibory. Toho následek pak byl, že Václav byl odvezen v létě 1279 z Bezdězu do Žitavy, odtud do Berlína, Braniboře a Špandavy.

Ota opustil Čechy, ustanoviv svým zástupcem biskupa braniborského Eberharda. Za jeho správy země ještě více trpěla, ježto mnoho Němců, hledajících známé české bohatství, nastěhovalo se do země. Ti nežili ovšem v klidu a tak půtky byly denním pořádkem. Půtky ty rostly, ježto německá města, která stála při Otovi, volala z Německa posily, které rády přicházely. Šlechta zahájila tehdy vylazovací boj s těmito parasity na českém kmeni. Hlavně se v bojích těch, jež tak mistrně, ovšem tendenčně přibarveně vylíčil t. zv. Dalimil, proslavili: H y n e k z D u b é, od Němců nazvaný Děťichem Verunským, C t i b o r z C i m b u r k a, ale

hlavně Z á v i š z F a l k e n š t e j n a, který bojoval za královnu. A tu počíná román Z á v i š ů v a K u n h u t i n. Kunhuta, krásná, dobrá, nešťastná, žijící ve vyhnanství opavském z milosti Rudolfovy, kupila kolem svého zjevu společnost radikálně protiotovskou. Z á v i š pro svoje ostré vystupování proti Braniborům jmenován byl opavským purkrabím.

Rudolf, nevíme proč, pojednou vzpomíná si křivd královně Kunhutě učiněných a stojí po nových jejích stížných listech při ní jako mocný ochránce. Napomíná Otu braniborského k umírněnosti. Když napomenutí nepomáhala, vybidl města česká, aby podala se zase Kunhutě, již prý jsou povinna poslušností. V druhé polovici podzimu 1280 vypravil se Rudolf přes Moravu do Čech, aby přinutil Otu k poslušnosti. Bojů však mezi ním a Otou nebylo. Zdá se, jakoby Rudolf tuto výpravu jen maskoval. Za to však uzavřena smlouva mezi spornými stranami v Čechách, kterou prostředkoval falckrabí Ludvík. Ujednán byl pokoj mezi pány českými a Branibory. Současně byl uložen sněm všech stavů království Českého v Praze, který skutečně se sešel v prosinci r. 1280. Účastnili se zástupci měst i šlechty. Bylo usneseno uznati zase správcovství Otovo, začež tento vyvedl vojsko své z Čech a vydal rozkaz, »aby Němci cizozemci, kteří nebyli ještě v Čechách usedlí, do tří dnů opustili zemi«. V nepřítomnosti Otově má jej zastupovati biskup Tobiáš z Bechyně a purkrabí Děpold z Riesenberka. Stavové se usnesli, že odvedou Otovi 15.000 hřiven stříbra, za něž jim má být vydán Václav, což Ota slíbil s podmínkou, že bude sice vychováván v Praze, ale pod dozorem biskupa, zemských úředníků a výboru z měšťanů pražských, ale i Braniborů. Braniborci velkým po-

čtem opustili Čechy, klid slíbený těšil srdce česká, jež upřímně se radovala po sněmu 5. ledna 1281 z hlaholu zvonů svatovítských, kterého po dvě léta neslyšela. V témže roce v květnu sešel se nový sněm v klášteře sv. Klimenta. Na tomto sněmu vlastenecké snahy Čechů se skoro překonaly velikou obětavostí: všichni se zavázali, že všechny statky Přemyslem Otakarem II. odňaté vrátí pro Václava, svého budoucího krále, do rukou správce českého Oty;²³⁾ důvod této obětavosti byl, »aby se nezdálo, že králevici Václavovi v jeho právech se ubližuje«. Současně přítomní slíbili, že hrady po smrti Otakarově pro odboj a jeho živění vystavené poboří a nových stavětí nebudou, leč se svolením správce Oty. Všechny tyto sliby stvrzeny byly přísahami.

Ale Ota k těmto velikým obětem osobně byl bídně neupřímný. Ač měl v květnu vydati za 15.000 hřiven Václava, neučinil toho. Jen na krátko převéztí ho dal do Čech, aby se prý stavové čeští přesvědčili, že jest zdrav; pak ho převezl do Drážďan pod dozor markrabí míšeňského Jindřicha.

Léta 1281 a 82 jsou leta bídy a hrůzy v dějinách českých. Následky neblahých poměrů po smrti Otakarově se dostavily a byly to následky, jichž nikdo nečekal: neúroda, bída, hlad, mor se všemi svými děsnými podrobnostmi. V Praze prý morem zemřelo 20.000 lidí, v celých Čechách 600.000. Kronikáři, líčíce události tyto, vítají s radostí duhu, která se objevila nad Prahou na den sv. Štěpána nového roku 1283, a jež prý byla znamením lepších

²³⁾ To se týkalo všech těch statků Přemyslem II. šlechtě odňatých, jež tato za Otova správcovství si opět přivlastnila.

dob. Doby ty vskutku se dostavily, neboť v květnu r. 1283 vydal konečně Ota braniborský Václava, očekávaného osvoboditele z hrozných béd po tragedii na Moravském poli. Ota i tu osvědčil svou příslovečnou vyděračnost; požadoval za jeho vydání 35.000 hřiven stříbra, ježto mu však nemohl býti ihned obnos ten vyplacen, podržel si v zástavě města Děčín, Most, Ústí n./L., Žitavu a Bezděz. Teprve pak mohl opustiti Václav ubíjivé poměry, do nichž byl vtěsnán jeho rozpínavý duch nelítostnými rozkazy vypočítavého poručníka.

§ 4. Povznešení Čech Václavem II.

Prameny:

- Listiny vyd.: Emler: Regesta boh. II. Böhmer: Regesta imperii. Friedrich: Codex.
 Continator Cosmae.
 Chronicon Aulae Regiae.
 Dalimil F. R. B. iii.
 František pražský F. R. B. III.
 Pulkava.
 Beneš z Veitmile III.
 Długosz, Historia Polon.
 Ctakar Hornek.
 Eberhardus Altahensis, Chronicon Magni Elenhardi.
 Annales Colmarensis.

Literatura.

- Palacký, Über Formelbücher, Prag 1842.
 Loserth J., Fragmente eines Formelbuches Wenzels II. von Böhmen, Wien 1879.
 Týž Des St. Paulus Formular, Briefe und Urkunden aus der Zeit König Wenzels II. 1896.

Emler J., O kanceláři krále Václava II. 1876.
Zprávy o zasedání král. č. spol. nauk.

Bachmann A., Wenzel II. Allgemeine deutsche Biographie XLII, 1897.

Kalousek J., České státní právo 2. vyd.

Fiedler J., Böhmens Herrschaft in Polen.

Goll J., Poslední dva Přemyslovci Čechy a Prusy 1897.

Pfeffer W., Die böhmische Politik unter K. Wenzel II. Halle 1901.

Palacký, Dějiny II. 7. Bachmann Geschichte Böhmens.

Šusta: Závaš z Falkenštejna Č. Č. H. I.

A) Vláda Václavova pod vlivy poručenskými.

Dvanáctiletý Václav po návratu do Čech nemohl skutky disponovati sám. Bylo mu třeba ku vládě rad. A těch se mu dostalo z různých stran ochotně a hned lze říci též vypočítavě. Hlavním rádcem mu byl biskup Tobiáš pražský. Ale rozhodně na něho působil tchán jeho Rudolf. Na sněmu ve Freiburku švýcarském v srpnu r. 1283 byl horlivým zastancem zeřovským; jednalo se o to, má-li Václav vyplatiti Otovi braniborskému slíbené výkupné neb postoupiti mu ona uvedená města. Sněm odhlasoval, že nikoliv a Rudolf to potvrdil, zbaviv tak Václava obtížné povinnosti k Otovi.

Ale i matka Václavova záhy k synovi promluvila. Královna Kunhuta neuvítala syna v Čechách v den jeho návratu z Německa, nedůvěřovala mu pro svůj poměr k Závašovi. Poměr ten byl již veřejným tajemstvím — zvláště když Kunhuta dala Závašovi syna — byl tedy pro Kunhutu čímsi riskantním,

pro ni i pro milovaného Závaše, jenž žil ve dvorských službách na jejím sídle opavském. Ale Václav zatoužil po matce a pozval ji do Prahy. Tož Kunhuta opustila Opavu a přibyla do Prahy, kde byla radostně uvítána synem, jemuž se zachtělo mateřského objetí po tolika letech odluky a strádání. S Kunhutou přišel i Závaš, kterého Václav přijal též ochotně ke svému dvoru. Závaš obdařen zvláštními schopnostmi disponovati situacemi, ovládl snadno dítě Václava a s ním i dvůr jeho. Ale dosavadní rádci Václavovi, hlavně nejvyšší hofmistr Purkart z Janovic, to těžce nesli. Závaš však měl též své straníky a tak opět vznikly spory, tentokráte mezi samou šlechtou. Všichni Vítkovci, Ojř z Lomnice, Jindřich z Rosenberka, Oldřich z Hradce, Sezima ze Stráže, Vítek z Krumlova, Hroznata z Husic, Hynek z Dubé, Jaroslav ze Šternberka, slavná to jména, stáli za Závašem. Tobiáš z Bechyně, biskupův synovec, Sezima z Krašova, Beneš z Vartenberka a j. za Purkartem z Janovic. Když pak počátkem r. 1284 nastaly změny v úřadech, jež povznesly stranu Závašovu, který sám se stal nejvyšším hofmistrem, propukla nespokojenost ve válku, kterou toliko Rudolf pod vlivy Kunhutiny vyrovnal smírem, jímž všichni páni slíbili Václavovi věrnou poslušnost. Závašovi zachováno bylo jeho vynikající postavení zase přičiněním Kunhutiným.

A od tohoto okamžiku začíná Závašovo vypočítavé ovládání mladého, idiosynkratického Václava, který stává se nástrojem v jeho rukou. Stoupá toto působení stále, zejména když Závaš legitimoval svůj poměr ke Kunhutě sňatkem v červnu 1284. Sňatkem tím dosáhl Závaš ještě působivějšího vlivu na Václava, jehož ovládá od té doby jako otčím, tož na

veřejnost právně úplně platně. Ale od té doby lze pozorovati právě v poměru jeho k veřejnosti změnu. Úměrně se získanými výhodami u Václava a Kunhuty jsou patrný jeho ztráty u dosavadních přátel, proti nimž vypravuje s královskými intencemi vojsko, by je pokořil. Václav ochotně mu v těchto snahách pomáhá. I když Kunhuta r. 1285 zemřela, neztratil Závíš ničeho z králových sympathií, vždyt Václav štědrě udílí ještě téhož roku příbuzným Závíšovým, hlavně synu Ješkovi statky ve východních Čechách v okolí Lanškrounu a Police a vypravuje se s ním r. 1286 do Moravy, kde Závíš prostředkuje mezi králem a vévodou opavským Mikulášem, nevlastním královým bratrem, jenž od té doby jest ve věrných Václavových službách a pomáhá pokořovati moravské pány se systemem vlády Závíšovy a jeho osobou nespokojené.

Ale mocné vlivy politiky Závíšovy, která i za hranicemi Čech působila na Václava, přefaty byly příjezdem Rudolfovou dcery Jitky. Václavovy nevěsty, do Prahy v červenci 1287. Politika Závíšova byla ryze profihabsburská, byla silně nacionálně přibarvena, jak ani jinak nelze si představití činnost českého pána XIII. stol. Při osobě Závíšově jest ovšem toto chování jen nápadnější, ale přirozeně vysvětlitelné jeho povahou a poměry. Týž Závíš, který kdysi opustil Otakara, aby se připojil k Rudolfovi, v jehož vojsku ač passivně účastní se pádu nejlepšího českého krále, týž Závíš jedná nyní a vede Václava proti Rudolfovi. To ovšem nemohlo býti Rudolfovi lhostejné. Poměr mezi ním a Závíšem jest napiat, jak patrné z této okolnosti. Když přijížděla Jitka Rudolfova do Čech, měl se s ní sejítí Václav v Chebu. Závíš, který krále provázal, nejel s ním

však do města, obávaje se nástrah Rudolfových. Že poměr Závíšův k Rudolfovi byl tak zkalen, mělo příčinu hlavně v tom, že Závíš nabádal Václava k získání Korutan a v jeho intencích Václav skutečně nazývá Korutany »terra nostra«. Když tedy v červenci 1287 Václav slavil svatbu s Jitkou, měl se Závíš právem čeho obávati. Vskutku mladá Václavova choť dosáhla svým vlivem, že obávaný »regent Závíš« musil opustiti vynikající postavení, ač ne rád a dobrovolně. Poslední jeho čin byla nádherná svatba s uherskou princeznou Jitkou, sestrou panujícího krále Ladislava. Důvody tohoto sňatku jsou dosti dobře známy. Závíš měl se nyní obávati hlavně trestu Rudolfova, který pro jeho politiku měl důvod nebýti mu nakloněn. Hledal tedy ochrany, když bořila se mu doma, kde kdysi tak vysoko stál, vlastní jeho stavba, za hranicemi a nalezl jí u Ladislava uherského. A hned ochranu tu pečetil závazným svazkem. Ještě r. 1287 vypravil se s nádhernými dary do Stolního Bělehradu, kde slavil svatbu v pravdě královskou s Jitkou, kterou si pak odvezl do Čech na své sídlo, Svojanov.

Po odchodu Závíšově ode dvoru opanovala Václava jeho choť úplně. A tu počínají intriky dvoru proti Závíšovi a tu počíná jeho pád. Nepřátelé Závíšovi těžili z královnina vlivu a tvrdili o něm, že se obohacoval, že rostl z peněz zemských a královských. Pomluvy se hromadily, a Václav, patrně pod vlivy své choti, jim uvěřil. Výsledek těchto vlivů Jitčinych byl konec dosavadní české politiky profihabsburské. Václav smlouvá se s Albrechtem, Jitčiny bratrem, a uzavírá se před Závíšem úplně. Dvůr královský jest od té chvíle pro Závíše nepřekročitelnou mezí. Jeho pobyt omezuje se jen na

Svojanov, v němž cele se oddává manželským povinnostem a tichému životu s mladou svou chotí.

Leč na dvoře Václavově neustalo vlnobití dorážející pomluvami, snad mnohdy zdůvodněnými, na nepřítomného Závíše. Naopak pomluvami roste nechuť krále k osobě bývalého otčima tak, že uvěří i nepravdě, jakoby Závíš chtěl jeho pád; nepřítel, kteří líčí ho jako nebezpečného nepřítele krále, jsou slyšení a král jim věří.

Když se Závíšovi narodil r. 1288 syn, chtěl mít kmotry Ladislava uherského, Jindřicha vratislavského a Václava českého, a zval je k hodům. V tom však pomluvači viděli nebezpečný úskok a zrazovali Václava, by nejezdil k hodům Závíšovým. Václav nerad uvěřil, ale uvěřil přece a uvěřiv, ztratil prý důvěru v lidi vůbec. Závíš však musil býti potrestán. Domnělý úskok kryt byl úskokem skutečným. Václav rozhodl se zbaviti se Závíše co nejdříve. I pozval ho na hrad pražský, aby prý Závíš sám, chce-li ho mít kmotrem, přijel si pro něho a ke křtu ho doprovodil. Závíš vyhověl tomuto pozvání, netuše, že si jede pro smrt. Byl po tuhém odporu jako zločinec spoután, zajat a uvězněn v Bílé věži. Beze všeho soudu byly mu zabaveny všechny statky. Po dvě leta byl v těžkém žaláři. Zatím v jižních Čechách pro něho vypuklo povstání, v jehož čele byli Vítkovci. Také Ladislav uherský a Jindřich vratislavský chystali vpád do Čech. Rudolf pomáhá vojskem, v jehož čele jest syn Rudolfův a zeť Otakarův Rudolf, který však v Praze již r. 1290 zemřel. Téhož roku zemřeli i Ladislav uherský i Jindřich vratislavský a tak mohl Závíš doufatí jen v jihočeské povstání. Nebylo náhodou, že velitelem vojska, jež mělo toto nové

povstání Vítkovců pokořiti, byl Václavův nevlastní bratr, Mikuláš opavský, úhlavní Závíšův nepřítel, již z dob purkrabování Závíšova v Opavě proti němu ostře zaujatý. Velitel tento rozhodl se k ukrutnému prostředku. Vodil zajatého Závíše ve vojsku svém od hradu ke hradu v již. Čechách a hrozil jeho stětím, nevzdá-li se každý hrad. Všude tak dosáhl bez boje vzdání hradu. Pouze před Hlubokou, kde sídlil bratr Závíšův Vítek, narazil na odpor. Vítek odepřel vzdání i po hrozbách třikráte opětovaných. Tu kázal Mikuláš na louce před Hlubokou Závíše stítí jako nebezpečného královského rebela. Tak 24. srpna 1290 padl člověk, který uměl hazardovati osudem svým, těžiti ze situací a budovati svou energií díla, jež poutala pozornost celé Evropy. Byl stvořen těmito schopnostmi k vládě, dosáhl jí, ale prostředky jeho byly nechutny většině slabochů, kteří podryvně připravili jeho pád. Tělo Závíšovo bylo pohřbeno v klášteře vyšehradském a nešťastná jeho choť vrátila se do Uher.

Václav pád Závíšův oslavil nádhernou dotací, založením kláštera cisterciáckého ve Zbraslavi na poděkování za své zachránění před »nebezpečným nepřítelem«, nazvaného Aula regia.

B) Václav II. samostatný.

Bitva na Moravském poli nebyla pro Čechy katastrofální, a nebyla katastrofální zejména pro českou sílu politickou. Jí byl jen na čas zastaven politický rozvoj Čech, tak úspěšně započatý Přemyslem Otakarem II. V 15 letech po katastrofě z r. 1278 jsou již Čechy v bývalé potenci politické, jak to dokazují politické dějiny české po r. 1290.

Václav měl zářný vzor svého velikého otce, měl trpké zkušenosti svých mladých let a měl energii a vypočítavost otčímovu. Proto hned po smrti tohoto nastoupil cestu politických zisků na východ, nemoha pro příbuzenské svazky s Habsburky a staré, silné tradice na západ. Ovšem tato jeho politika nebyla nacionálně česká, nebyla to politika slovanského chauvina, nýbrž politika daná poměry, čistě sobecká, po ziscích prahnoucí. Již za Přemysla Otakara II. byly historické pokusy založiti na východě spojení s Litvou, Václav však jde dále a zakládá velikou říši česko-polskou.

Okolnosti byly takové: Již r. 1289 Kazimír polský, vládnoucí v Bitomi, dobrovolně poddal se Václavovi jako man království českého, aby byl chráněn královskou ochranou před eventuálními pokusy svých příbuzných o jeho zemi. R. 1290 zemřel Jindřich vratislavský, který vládl též v Krakovsku a Sandoměřsku, s nímž měli Přemyslovci staré smlouvy dědičné. Slezké Těšínsko, které dělilo Václavovu Moravu od Krakovska, získal Václav ještě r. 1290, a nyní měl otevřenou cestu do vlastního Polska. Vskutku již v březnu 1291, kdy byl v Opavě, tituluje se vévodou krakovským a záhy též, po malých sporech a nenákladné výpravě proti Vladislavu Lokietkovi, vévodou sandoměřským. Leč k uskutečnění těchto zisků došlo teprve po nové volbě říšské r. 1292.

Současně s těmito zisky na východě připojil Václav k Čechám kraj severně od Čech až k Pernu a Drážďany s okolím, jež vyměnil s Fridrichem míšenským za statky Závíšovy nedávno konfiskované; a Rudolf mu je ochotně udělil v léno. To byl krok k pozdějšímu získání celé marky míšenské.

Do té doby prvních politických a teritoriálních úspěchů Václavových padá jeho styk s říší, hlavně v jednání o nového krále. R. 1291 zemřel Rudolf. Volba nového krále zaměstnávala Václava skoro po celý rok. Rudolf již za života svého hleděl si nakloniti kurfirsty k volbě svého syna Albrechta, když k nástupnictví určený nejmladší jeho syn Rudolf zemřel v Praze 1290. Ale narazil na takový odpor, že bylo po jeho smrti jisto, že Albrecht zvolen nebude. První světský kurfirst, král český, žil s ním v nepřátelství osobním, jehož vysvětlitelný důvod byla správa alpských zemí odňatých Otakarovi. Nepřátelství to bylo tak veliké, že ani Jitka, která přece tak účinně na chotě působila, nedovedla ho s bratrem smířiti. Proto když r. 1292 v květnu byla vypsaná volba, měl se Albrecht nejvíce obávat Václava a mohl spoléhati jedině na Ludvíka falckého. Václav vyjednával s Otou, markrabím braniborským, s nímž se smluvil o společný postup při volbě; též Albrechta, vévodu saského, podobně si zavázal. Z duchovních kurfirstů proti Albrechtovi stál arcibiskup mohučský Gerhard z Epenštejnu. Tyto přípravy daly předvídati výsledek volby. Albrecht vyšel z volby poražen sokem Adolfem Nassavským. Motiv volby té byly tytéž jako při volbě r. 1273, nový král měl býti figurantem vůle knížat německých. Adolf za svou volbu i Václavovi mnoho slíbil; nejdůležitější slib byl ten, že bude mu pomáhati v jeho snahách o získání Korutan, Kraňska a Tyrol, jež měl Menhart Tyrolský, a že obdrží již Rudolfem slíbené Míšensko.

Když takto byl Václav v říši uspokojen, mohl pokračovati v politice své na východ. A tu již přišel s hotovým programem; získání Polska celého byl

jeho cíl. Jako pán Krakovska a Sandoměřska chtěl se státí pánem Poznaňska, kde vládl Přemyslav. Tož v srpnu 1292 s Otou braniborským, jehož Václav v Opolí pasoval na rytíře, vypravil se na východ. Přijal hold knížat: opolského, ratiborského, těšínského a bitomského, čímž i formálně byl jimi za vrchního pána uznán, slavil vjezd do Krakova, po dobytí Sieradze pak prohlášen i za pána zbývající části Polska. Tím rozšířil svou říši až po Vislu.

Pro odboj ve Štyrsku a Rakousích, ve kterém i Václav byl engažován, ucházel se Albrecht o jeho přízeň a všemi prostředky usiloval o přátelství s českým králem. Nemoha dosíci sám svého cíle, obrátil se k sestře Jitce, která měla prostředkovati. A prostředkovala. Ovšem přemluvila bratra, aby se manželé pokořil. Albrecht uposlechl, přišel do Prahy, požádal Václava o prominutí všech příčin osobního nepřátelství.²⁴⁾ Od té doby se vskutku poměr mezi Václavem a Albrechtem zlepšil. Ale situace Albrechtova v zemích alpských se tím nezlepšila. Když pak roznesla se klamná zvěst o smrti Albrechtově, šlechta rakouská, se systemem jeho vlády nespokojená, nabízela země Albrechtovy Václavovi. Leč buď že tento byl o Albrechtovi lépe informován nežli šlechta, nebo jeho politika, tenkrát jistě evropská, určitě však jedno z toho bylo příčinou, že neobrátil pozornosti do Rakous, snaže se o pevnější stabilizaci výhodného postavení českého v říši. Proto odmítá nabídku rakouských pánů, nepodporuje jich ani jeho povýšenec král Adolf v povstání proti

²⁴⁾ V tomto Albrechtově pokoření Václavovi možno spatřovati jakousi odvetu za Otakarovo pokoření Rudolfoví.

Albrechtovi, jehož postavení, pokořením domácího odboje posíleno, roste až k volbě na krále německého.

Několik let příštích vyplněno jest klidem zemským, v němž Václav pečuje o povznesení stavu země. Do tohoto oboru působnosti jeho spadá pokus o psaný zákoník, o jakýsi soudní řád civilní i trestní. Je zajímavo, že k řešení této otázky právní, která již otce jeho zajímala, neobrátil se Václav do Německa, nýbrž do země práv, která měla již dobře vychované právníky. Takový byl i Gozzi z Orvietu, jemuž král uložil vypracovati na základu římského práva zákoník, kterým by se úředníci soudní řídili. Pokus zůstal však nedokončeným pro prudký odpor české šlechty, která nechtěla opustiti starých výhodných soudních poměrů, které jí zaručovaly značné svobody a obmezovaly v mnohém ohledu královskou právomoc. Proto nezbylo Václavovi než upustiti od své myšlenky. Plodem pobytu Gozziho v Praze jest jen »Jus regale montanorum«, horní právo sepsané pro Jihlavu a Kutnou Horu.

Kulturní snahy Václavovy nebyly tímto neúspěchem ochromeny. V Čechách měla býti zřízena po vzoru francouzském universita či »studium generale«. ²⁵⁾ Ale ani ten úmysl Václavův se neuskutečnil pro odpor šlechty, jež se obávala přílišného vlivu kleru.

R. 1297 byl Václav 2. června s chotí slavně korunován od arcibiskupa mohučského v chrámě sv. Víta na krále českého. Korunovace byla nádherná a souvčké kroniky popisující do podrobností

²⁵⁾ Chron. Aulae regiae 103.

slavnost, nevycházejí z údivu nad množstvím zlata, stříbra, perel a drahokamů, zdobících krále i královnu. S nádherou tou shodovala se účast. Přítomni byli tři kurfirsti a veliký počet knížat všech evropských zemí. S nádherou tou shodovala se i štědrost králova: čtyři dny lid v Praze byl hostěn na útraty královské, na náměstí byly improvisovány kašny, z nichž místo vody prýštilo víno. Tance, zpěvy, jásot po ulicích tvořili millieu nádherné slavnosti hradovní.

Ale slavnost měla dvě dohry: 14 dní po slavnosti zemřela po přílišném rozčilení královna Jitka a pro říši se tu připravil úmluvami obrat. Vedle krále českého přítomni tu byli kurfirsti saský, braniborský a mohučský. Ti dohodli se k ostrému zakročení proti králi Adolfovi, jenž neimponoval lačností peněz a hlavně stal se nemožným tím, že přijal subsidiární peníze anglické k posílení moci v říši a tím, že začal zapomínati slibů daných při volbě, že bude povolným nástrojem v rukou kurfirstských. Proto musil ustoupiti. Jediným mužem, který mu mohl právně opponovati, byl Albrecht, ježto toho mohl Václav podporovati. I byl po těchto pražských úmluvách Albrecht vyzván, aby se vojensky vypravil na Rýn proti Adolfovi. Pomocí z Čech byl ovšem ujištěn za veliké sliby: za Chebsko a část Saska, hlavně kraj plisenský s Altenburkem a Kamenicí s prominutím všech povinností manských. Ve Vídni byly pražské úmluvy dojednány v únoru 1298 a Václav ochotně poslal švakrovi pomoc, s níž tento táhl na Rýn, kde u Göltheimu vybojoval si německou korunu, jež mu skutečně byla odevzdána po formální volbě ve Frankfurtě, v Cáchách. Hned po volbě jmenoval Václava správcem Mišenska, Pli-

senska a Lužice. Tím hranice české byly rozšířeny na sever skoro o celé dnešní království saské i s Dražďanami; že se tak stalo, třeba si vysvětliti Václavovou politickou duchapřítomností, v níž mnoho zdědil po svém otci a naučil se od otčima.

Ale Václavův úmysl založiti velikou českokopolskou říši, dosud nebyl proveden. Uskutečnění jeho bylo na čas odloženo důležitějšími otázkami politickými na západě, které byvše nyní ku spokojenosti rozřešeny, dovolovaly pokračovati v cestě na východ nastoupeně.

Korunování vévody poznaňského Přemyslava roku 1295 v Hnězdně bylo v první řadě příčinou Václavovy nespokojenosti; titul »rex Poloniae«, jak vykládal Václav, náležel vždy tomu, kdo vládl Krakovskemu, nikoliv tomu, kdo Poznaní; tož jemu, králi českému, vévodovi krakovskému a sandoměřskému. Prozatím obmezil se Václav na tyto výklady. Když však r. 1296 Přemyslav byl zavražděn a Vladislav Lokietek ucházel se o jeho dědictví, přiblížila se doba Václavova rozhodnutí. Příležitost sama se mu naskytla. Šlechta polská nepřála si Vladislava za krále a nabídla Václavovi ruku jediné dcery Přemyslavovy Řejčky a s ní království polské. Vdovec Václav byl ochoten přijmouti nabídku. Tož r. 1300 vypravil se z Čech na východ, vjel slavně do Hnězdna a tu byl slavně korunován. Všechna knížata mu holdovala, jediný Vladislav odepřel poslušnost; byl tedy pokořen, načež prchl do ciziny, později k papeži. Když i Pomořany byly připojeny k Polsku, sahala po prvé říše česká až k Baltu. Václav opouštěje novou svou zemi, ustanovil zástupcem svým slavného kdys bojovníka z dob braniborských bojů Hynka z Dubé, později nevlastního bratra Mi-

kuláše opavského. 14letá Rejčka byla převezena do Prahy, zde po tři leta vychovávána, načež se mohl s ní Václav oženiti.

Historie jakoby milovala hazardní kupení majetku. Sotva že Václav rozšířil Čechy po Bait, nabídnuta mu nová koruna, uherská. Tu r. 1301 vymřel Ondřejem III. rod Arpádovců. Magnáti uherští nabídli Václavovi svou zemi. Poselství vedené trenčanským hrabětem Matějem Čákem, palatinem uherským, dokládalo oprávnění své nabídky četnými svazky příbuzenskými dynastie přemyslovské a arpádovské. Václav II. přijal deputaci laskavě, ale netouže již po třetí koruně, nabídl deputaci syna Václava, zasnoubeného s Eliškou, dcerou Ondřejovou. Deputace přijala tohoto kompromisního kandidáta a hned jej s sebou odvezla do Uher. Vojsko ho provázelo, ježto v Uhrách objevil se protikandidát Karel Robert z Anjou, kterého podporoval papež Bonifác VIII. V srpnu 1301, když přívrženci Karla Roberta byli dvakráte poraženi, byl Václav ve Stolčném Bělehradě slavně korunován. Tak bylo již tenkrát vybudováno jakési Rakousko, spojené z Čech, Uher a Polska. Poražený odpůrce Václavův nalezl přirozeně u papeže ochrany. Bonifác píše Václavovi výhrůžný dopis, vyzývá ho, aby opustil Uhry, kde jedině oprávněným vladařem může býti Karel Robert.

Že se papež odvážil vystoupiti proti mocnému Václavovi II., toho příčinou bylo vystoupení Albrechtovo proti Václavovi. Albrechtovi již připojení Polska k Čechám bylo nepohodlné, tím nepohodlnější pak získání Uher. Proto ochotně dává se získati Bonifácem k zakročení proti Václavovi. Jistě ne malou úlohu v těchto snahách papežových hrál vypuzený Vladislav Lokietek, jenž při dvoře papežově zastával

dobře své zájmy, takže papež dokonce vyzval Václava, aby se zřekl i titulu krále polského, ježž přý si svémocně bez ohledu na papežská práva v Polsku osvjoil.

Z celé této exposice bylo Václavovi jasno, že dojde ke konfliktu. Proto snažil se získati spojence proti papeži, eventuálně Albrechtovi. Dávný papežův odpůrce byl Filip francouzský. Toho tedy jednáním a sliby hleděl Václav získati a dařilo se mu. Albrecht naproti tomu byl získán papežem cele. Posílaje Václavovi papežskou bullu o jeho protiprávním osobování si královských práv v Polsku a v Uhrách, připojil vyzvání, oby Václav jemu, Albrechtovi, postoupil království uherské a polské a země Krakovsko, Míšeň a Chebsko, a aby mu odevzдал k užívání stříbrné doly kutnohorské na šest let aneb aby odevzдал 80.000 hřiven stříbra za desátek. Již tyto požadavky byly vlastně formálním vypovězením války. Ale Václav pokusil se přece jednat s Albrechtem; nebylo to však možno pro Albrechtovu zarputilou uzavřenost k Václavovi. V říši pomáhali Václavovi Ruprecht, syn Adolfa nassavského, markrabí braniborský Herrmann, Jindřich kolutanský pak slíbil neutralitu.

Mezitím v Uhrách přibývalo nespokojenců s českou kandidaturou. Proto v červnu r. 1304 vypravil se Václav II. vojensky do Uher, aby tam syna posílil. Ale přesvědčil se, že postavení jeho jest nebezpečné, proto rozhodl se, že vezme jej z Uher do Čech. Stalo se; s Václavem převezl otec do Prahy i uherské korunovační klenoty.

Hned po návratu do Čech Václav musil očekávatí útok Albrechtův, jehož spojenecká vojska obje-

vovala se již na moravsko-rakouských hranicích. V září Rudolf rakouský a Karel Robert vnikli do Moravy a táhli na západ. Albrecht sám blížil se od Řezna do Horních Rakous, zdržel se v Linci a přes Cáhlov vnikl do Čech. U Budějovic jeho vojsko spojilo se s rakouským a uherským. K bitvě nedošlo, jen hrozně spustošené kraje svědčily o válce. Teprve před Kutnou Horou v říjnu 1304 došlo k boji. Město to bylo cílem Albrechtovým. Vábily ho veliké poklady, jež chrlilo. Ale obrana pana Jindřicha z Lipé a Jana z Wartenberka a nebezpečné nemoci ve vojsku přiměly Albrechta k ústupu. Teprve pak byl ochoten k lepším podmínkám míru s Václavem. Tento však odepřel o tom jednat. Proto na jaře r. 1305 vypukla nová válka. Leč právě když chystal se k ní, bylo slabé tělo Václavovo, které příliš záhy začalo žít a žilo bujně, zachváčeno nemocí, souchotinami, jimž podleh v červnu 1305, za těžké situace v zemi, kdy se všech stran hrozila válka a kdy mladý, jediný syn budil spíše obavy než naděje.

Ač krátce panoval, dospěla jeho vláda tam, kam vůbec mohou dospět panovnické ideály a z hrozné bídy povznesl Čechy k velmoci, ovšem hlavně osobou svou, a ovšem jen pro svou osobu. Více zdraví a samostatnosti bylo by zvrátilo eventuelně poměry.

Památkou po něm zbyly jen grošce české neb pražské.

§ 5. Václav III.

Prameny:

Chronicon Aulae regiae.

Dalimil.

Chron. mon. Fürstenfeldensis.

Chron. Claustroneoburgense.

Literatura.

Příslušné kapitoly u Palackého a Bachmanna.

Z devíti synů přežil Václava II. jediný Václav, který po smrti otcově nastoupil na trůn český jako „z boží milosti král český, uherský a polský“. Když nastoupil, byl mlád a silen, nebylo se tedy jeho obávi ve příčině rodu Přemyslovců, jehož byl již jediným mužským členem. Byl 16 let star, když nastoupil a přijal proto, neznaje jiného prostředku, politiku otcovu, s níž se zcela spokojil.

Válka s Albrechtem se nerozpoutala. Byl uzavřen v srpnu 1305 mír pražský, jimž Václav III. zřekl se Chebska. Míšeň slíbil vydati strýci svému Janovi Habsburskému, Pomořany pak dáti v zástavu markrabím braniborským.²⁶⁾ Za to Albrecht zřekl se všech domnělých práv k Polsku a slíbil zřici se vůbec všech požadavků z r. 1303. O Uhrách přímo se ve smlouvě nemluví. Zdá se, že Václav III. po svých trpkých zkušenostech v této zemi nabytých neměl mnoho chuti do sporných záležitostí uherských. Také nepojal za chof nevěsty, již s ním zasnoubeně, Elišky uherské, nýbrž oženil se s Biankou Violou, dcerou slezského knížete Měška. Ale jeho netečnost v záležitostech uherských jest až nepochopitelná. Zřekl se de facto koruny uherské pro Otobavorského, jemuž již r. 1301 Maďaři trůn nabízeli. Skutkem tím, který nemá v dějinách podobného, dobrovolně, přímo hazardně ochudil se

²⁶⁾ V tom lze spatřovati počátek nároků rodu Hohenzollerů na tuto zemi.

Václav III. sám o část dědictví, otcem tak obětivě získaného. Tuto hazardnost vysvětlují současní kronikáři Václavovým životem. »Nejraději se prý bavival ve společnosti mladíků panských hrou v kostky, nemírnými pitkami, nočními toulkami po ulicích pražských« a různými prostopášnostmi. Vedl život zpusťlý. Kronika zbraslavská vyličuje okamžik, kdy ve výroční den úmrtí otcova odebral se Václav III. ke hrobu svého otce do kláštera zbraslavského a kdy opat zbraslavský Konrád domlouval mu zde nad hrobem otcovým, chtěje ho přivésti na lepší životní dráhu.

Z tohoto života mladě bezstarostného, nikomu neodpovědného, ježto nekontrolovaného, při kterém ani mladá jeho choť nedovedla ho upamatovati na jiné cíle životní, vytrhly ho teprve poplašné, dosti ovšem opožděné zprávy z východu, jež mluvily o povstání polském. Strana hlavního odpůrce Přemyslovců v Polsku, Vladislava Lokietka, se v té době velmi rozmohla. Tajně s počátku, ale za nedlouho zcela otevřeně vystupoval Vladislav jako pretendent polského trůnu. Dověděv se o tom Václav III., vzpamatoval se ze životní své bouře a promluvil konečně energickým činem. Nařídil na sněmu stavovském všeobecnou vojenskou hotovost a konal přípravu k výpravě do Polska. Shromaždištěm vojsk byla ustanovena Olomouc. Sem přijel král počátkem srpna, ustanoviv zástupcem v Čechách Jindřicha korutanského. Ubytoval se v děkanství. Tu dne 4. srpna 1306 po krátkém spánku za úmorného vedra odpoledního, vyšed na chladnou chodbu děkanství, byl zasažen smrtelně dýkou vrahovou, který z úkrytu chodby vrhl se na Václava a třemi dobře mířenými ranami ho usmrtil. Vrah nemohl býti zjištěn, ježto

straže dohonivše ho, rozsekaly ho na místě. Ani jméno vrahovo nebylo známo. Dalimil má původce vraždy v Albrechtovi, což bychom mohli přijati. Motivy kralovraždy této ustupují před dalekosáhlým jejím dosahem. Jí zhasla poslední, ač ne právě stkvělá hvězda slavného rodu královského, což jest pro historii českou ztráta nejosudnější, jí však navždy ztracena byla vláda česká v Polsku a jí konečně na Čechy uvalen bědný stav, který tak nápadně kryl se s poměry před čtvrtstoletím, a ježž historie jmenuje druhé interregnum.

Kapitola 7.

Čechy v době druhého interregna za Rudolfa I. a Jindřicha korutanského.

Prameny:

Chronicon Aulae regiae.
Dalimil.
Franciscus Pragensis.
Johannes Victoriensis.
Otakar Hornek.
Chronicon Sanpetrinum.
Chronicon Salisburgense.

Literatura.

Lippert W., Zur Geschichte König Heinrichs von Böhmen M. G. D. B. 1889.

Kapitoly u Palackého a Bachmanna.

Vražda olomoucká měla pro Čechy hrozné následky. Všechny naděje skládané v tak mocný rod, jakým byli do té doby Přemyslovci, byly zničeny, celá ta stkvělá politická stavba minulých let, veliké

a důležité sjednocení států středoevropských bylo rozbořeno, rozřazeno, a země, jejíž král tak bídne zahynul, zdála se vraceti k strastným dobám béd a hrůz, jež jí zmítaly před čtvrtstoletím. Jediný, kdo mohl ovládnouti situaci, byl nejnebezpečnější nepřítel politického rozvoje českého, král Albrecht. Tento Dalimilem označovaný původce katastrofy měl dosti prostředků k ovládnutí Čech, měl energii dobyvatelovu, měl záští podmanitelovo a měl tradice bývalých poměrů, jež ho vedly k úplnému zvrácení dosavadních situací. K tomu byl mocný. A přece hned nedosáhl koruny české, po níž tolik toužil.

Václav III. opouštěje Čechy, ustanovil svým zastupcem Jindřicha korutanského, švakra, který měl tedy nejvyšší moc nad Čechami v době zločinu olomouckého. Vedle něho rozhodovali Tobiáš z Bechyně a Jindřich z Rosenberka, nejvyšší úředníci zeměští; pak Hynek Berka z Dubé, Raimund z Lichtenburka a biskup pražský Jan z Dražic. Pánové tito svolali 22. srpna 1306 po zprávě o zavraždění králově sněm do Prahy k volbě nového krále. Ale jednání nevedlo k cíli; nejvíce přívrženců měl ovšem Jindřich korutanský, ale přece nebyl zvolen.

Albrecht v době vraždy olomoucké dlel daleko na západě, kde sbíral hotovost k válce s mišenským markrabím. Dověděv se o události, jež měla pro něho tak dalekosáhlý význam, prohlásil Čechy za uprázdněné léno a chtěl hned dáti zemi nového vládaře, syna svého Rudolfa, rakouského vévodu.¹⁾

¹⁾ Úmysl tento byl v přímém rozporu se Zlatou bullou sicilskou, kterou byla v Čechách zaručena svobodná volba králova.

Nový sněm volební byl svolán ke dni 8. září. Dlouhá tato lhůta byla pro Albrechta vítanou příležitostí k upravení půdy pro plány v Čechách. Jednal tu tajně sliby a podplácením. Vysílal posly do Čech, kteří tu měli usilovně podporovati kandidaturu Rudolfovu. Ale za posly přišel sám se značným vojskem. Syn jeho pak měl přitáhnouti též vojensky z Rakous. Jest tedy jasno, že Albrecht s korunou českou určitě počítal a že také o ni usiloval, jak mohl. Rudolf skutečně vtrhl Moravu do Čech a bez odporu přitáhl až ku Praze. Mezi tím Albrecht od záp. Chebskem vnikl do Čech a v říjnu ležel před Louny. Snad toto rázné vystoupení Habsburků přimělo šlechtu českou k tomu, že se přiklonila většinou k nim. Část pánů českých, sirana nyní čistě korutanská, byla též činna. Známá jest scéna sněmovní, kdy Eliška a Marketa, dcery Václava II., uvedeny byly do shromáždění, a pokleše před pány, prosily, aby jim dědictví Václava III. nebylo odnímáno. Avšak dne 15. října byl přece Rudolf zvolen králem, když projevil ochotu pojati za choť některou českou princeznu. Leč nevzal si žádné z nich, nýbrž krásnou vdovu Václava II., Elišku polskou.

Že zvolen byl Rudolf králem, toho příčinu dlužno hledati ve snahách českých pánů o politickou velikost Čech třebaš v panovníku cizím, který však měl pretense mocného politického organisátora, jenž by obnovil bývalou velikost a moc českou.

Jindřich korutanský ještě před volbou opustil Čechy; obě princezny české musily opustiti hrad a přestěhovaly se do města. Albrecht udělil Rudolfovi Čechy i Moravu v léno. Ale tímto osobním úspěchem se Albrecht nespokojil. Chtěl si zajistiti

korunu českou vůbec, touže po trvalém spojení jejím se svým rodem. Proto dal si českými pány přísahami stvrditi, že kdyby Rudolf zemřel bez dědiců, má se státi jeho nástupcem bratr Fridrich. A vskutku 18. ledna 1307 zapsal Albrecht království České svým synům. Tak dosedl na královský trůn český první člen rodu habsburského, jehož vláda byla nad očekávání dobrá. Kroniky současné líčí ho jako sporného hospodáře, který staral se hlavně o finanční poměry české, splácje zejména korunní dluh, na nějž měly doly kutnohorské týdně odváděti 1000 hřiven stříbra.²⁾ Dvůr nového krále lišil se od dřívějšího prostotou, takže pánové čeští, uvyklí na nádheru z dob posledních Přemyslovců, byli zklamáni ve svých představách a proto přezdívali Rudolfovi »král kaše, kramář«. Jaký opravdu byl, jest obtížno pověděti při velmi krátké době jeho vlády. Tradice, v jejímž vleku byli Dalimil i František pražský, považuje ho za nepřítele českého národa, ač o skutecích, jež by tvrzení to opravňovaly, nikde nemluví.

Strana Jindřicha korutanského neumkla ani po volbě Rudolfově, ba naopak spíše rostla, až se v již. Čechách, těch Čechách, které vždy nejdříve promluvíly proti osobám nepohodlným na českém trůně, ozvalo povstání, jež musil ovšem král pokořiti. V létě r. 1307 za parna až nesnesitelného obléhal Horažďovice. Tu však byl stížen úplavicí a zemřel po několika hodinách 7. července téhož roku. Pohřben v chrámě sv. Víta. Byl to král, který nejkratceji v Čechách panoval.

Bylo třeba nového krále. Dle slibů pánů českých z roku 1306 měl se nástupcem státi Fridrich

²⁾ Patrně z toho, jaké poklady nepochopitelně nám tehdy doly kutnohorské chrtily.

rakouský. Ale byl uznán pouze Moravany. Čechové se rozhodli pro volbu nového panovníka. Porady týkající se tohoto předmětu dály se v domě biskupa pražského Jana z Dražic; tedy měla tu rozhodný vliv strana, která také hned po smrti Rudolfově vyzvala Jindřicha, by rychle pospíšil do Čech. Porad se zúčastnila i strana většinu tvořivší, v jejímž čele byl Dobeš z Bechyně, který, ač nemocen, dal se donésti do shromáždění a radil, aby byl zvolen Fridrich jako jediný oprávněný nástupce Rudolfův a aby mu byla dána za choť Eliška, vdova po Rudolfovi. Strana Janova vyčítala, že se jen cizinci volají do země na královský trůn. Dobeš rozzlobiv se, posměšně se vyjádřil: »Chcete-li tedy naprosto někoho domácího míti za krále, tedy jděte jen do vsi Stadice; tam mezi sedláky najdete snad nějakého starého strýce vymřelého rodu Přemyslova; přiveďte ho sem a usadte si ho na stolec královský«. Tu pan Oldřich z Lichtenburka rozčilen tímto posměšným tónem slov Dobešových, vyskočil a na místě Dobeše zabil. Hluk z toho vzniklý přenesl se i do ulic pražských, a v něm několik osob z obou stran bylo zabit. Za takového rozčilení zvolen byl králem bez odporu strany habsburské 15. srpna 1307 Jindřich korutanský, který tolik byl českými pány podporován a který přece tolik zklamal naděje v něho kladené.

Hned po zprávě o událostech pražských vypravil se Albrecht, aby pomstil urážku svého rodu a potrestal Jindřicha. Do Korutan a Kraňska vpadli z jeho návodu Rakušané a Štyřané a hrozně zpusťšili země, jež pán jejich s většinou branného lidu do Čech se vypravivší zanechal skorem bez obrany. Sám Albrecht táhl Chebskem do Čech, aby se tu

spojil s Fridrichem, přicházejícím z Rakous. Ač vojsku Albrechtovu způsobil citelné škody věrný Jindřichův přívrželec, Plichta ze Žerotína, nemohl přece zabrániti spojení otcovu se synem. Jindřich nepodnikl proti Albrechtovi ničeho, takže vojska obou Habsburků pronikla až ke Kutné Hořce. Té však chrabře hájili pan Jindřich z Lipé a Jan z Wartenberka, takže ani jeden pokus obléhajících se nezdařil. Albrecht odtáhl s nepori-zenou; pouze ve věnných městech Elišky, vdovy po Rudolfovi, Králové Hradci, Jaroměři, Chrudimí, Vy- sokém Mýtě a Poličce, zanechal posádky. Eliška tato přidala se totiž cele k Albrechtovi, a proto byla převezena do Rakous.

Porážka Albrechtova v Čechách jest počátkem jeho neúspěchů nejbližší doby, a končí jeho zavraždě-ním 1. května 1308. Vražda ta dosti těsně souvisí s historií českou. Vrah Jan, synovec Albrechtův, byl vnuk Rudolfa I. a syn královice Rudolfa (který r. 1290 zemřel v Praze) a Anežky. Žil do roku 1304 při dvoře Václava II. a proto měl ke trůnu českému nejbližší práva. Albrecht však vůbec na něho si nevzpomněl ani při volbě Rudolfově, ani dosud mu neudělil vůbec údělu; odtud Jan bez-zemek. Pro tyto ústrky, jakož i z toho důvodu, že kolovala v jeho žilách po matce slovanská krev, žil ve stálé nervositě a napětí, jež ještě více stup-ňovala matka jeho, patrná nepřítelkyně Albrechtova. Napětí to nepřestalo ani po smrti matčině a vy-buchlo 1. května 1308, kdy Albrecht dlel ve Švý-carsku, chystaje se k nové válce s Čechy a marně byv Janem požádán o udělení nějakého údělu.³⁾

³⁾ Dalimil vidí v této vraždě pomstu smrti Václava III a v Janovi mladíka pro Čechy nadšeného.

Synům Albrechtovým, z nichž nejstarší byl Fri- drich, nezbyvalo než spokojiti se mírem s Jindři- chem ve Znojmě, jímž Fridrich zřekl se svých ná- roků na Čechy a Moravu za 45.000 hřiven stříbra, a slíbil navrátiti všechna města Jindřichova, jichž se zmocnil v jeho zemích; než by tato summa byla vyplacena, podržeti měl Fridrich v zástavě Jihlavu, Znojmo, Ivančice a některá města v Korutanech.

Po tomto míru mohl se Jindřich klidně věnovati Čechám. A věnoval se, bohužel ve svůj prospěch a v neprospěch země. Prostý, slabý tento panovník, se slabými záblesky citlivosti a nedůvěřivosti, spíše ochotný k mírným stykům než k podnikavosti vý- bojné, vládl zemí špatně. Chtěje míti v zemi pokoj; penězi všechny rozpory vyrovnával, ale zabíhal v této své passi tak daleko, že sliboval více, než mohl plniti. Ani zdánlivě nevyčerpatelné poklady kutno- horské nestačily. Proto brzy měl nedostatek peněz, takže někdy ani nemohl si dopřáti nejpotřebnějších zásob dvorské tabule. Slabost králova pak zbavila i trůn bývalé autority. Šlechta počala vyřizovati své spory s městy sama, až z celé řady osobních pŕetek vyrostla hotová anarchie v zemi. Stav městský z těch bojů těžil. Jest to veliký konflikt, který roste ve skutečnou válku. V něm stále určitěji vystupuje zástí dvou společností, domácí a cizí. Měštům jed- nalo se o politická práva ve správě země, ale určitě tento motiv nikde nevystupuje. Měšťané pražští a kutnohorští, tedy dvě nejbohatší města česká, stojí v čele celého podniku. Prostředky, jichž se užívá, jsou násilné. Pánové Jindřich z Lipé, Jan z Wartenberka a Jan z Klingenberka byli přepadeni 15. února 1309 v klášteře sedleckém horníky, t. j. kutnohorskými měšťany, spoutáni a odvezeni na

hrad Litice. Téhož dne měšťany pražskými, vedenými Janem Wellfovicem, byli zajati mistr Petr, nejvyšší kancléř, Hynek Berka z Dubé, nejvyšší purkrabí a starý Raimund z Lichtenburka.

Šlechta stěžovala si králi do tohoto násilí, ale slabý král neměl dosti schopností k zakročení. Tak nezbyvalo zajatým, nežli vyjítí vstříc měšťanům a dohodnouti se s nimi. Výsledek tohoto vyjednávání jest nezcela zaručený zápis 25 zemských pánů vydaný měšťanům, kterým byla slíbena účast stavu městského v politické správě zemské. Zápis ten byl pak stvrzen svatebními smlouvami mezi šlechtou a měšťany, což pro dobu 14. stol. jest více než neslýchané. Mezi jinými byl ujednáán sňatek dcery pana Jindřicha z Lipé s vnukem kutnohorského měšťana Rutharta a mladého pana z Lichtenburka s dcerou pražského měšťana.⁴⁾

Těmito kompromisy nebyly však spory vyrovnány. Zajetí pánové dosáhše svobody, mstili se. Pan Jindřich z Lipé s panem Janem z Wartenberka ovládli království České, nerespektující královského majestátu. S velikým vojskem přitáhli ku Praze, vypudili odtud své nepřátele Wellfovice a obsadili město. V bojích v samém městě obsadil měšťan Olbram klášter křižovnický a k jeho ochraně vybudoval věže; na protějším pak břehu, malostranském, vystavěl pan Jindřich z Lipé též pevné věže, což jest počátek mosteckých věží. Dokonce král byl zajat, hrad též přešel do rukou šlechty. Boje rostly. Teprve pomoc míšenská králi do Čech poslaná, po

⁴⁾ Dalším mluví o těchto zajímavých událostech s opovržením a posměchem »o smlouvách pánů s chlapeckými dětmi neznámého původu«, což průzračně charakterisuje dobu.

jejímž příchodu boje mají hráz národnostní, a hlavně Ota bavorský a Eberhard würtensberský smířili obě strany, takže král vrátil se do hradu. Purkrabím byl jmenován pan Heřman ze Zvířetic. Po odchodu míšenské, bavorské a würtensberské pomoci Jindřich korutanský sesadil nového purkrabí, ježto chtěl potrestati odboj panský proti své autoritě. Leč tím jen urychlil svůj pád.

Byli to přede všemi arcibiskup mohučský, bývalý probošt vyšehradský a kancléř český Petr Aspelt a opat zbraslavský Konrád z Erfurtu, kteří byli původci jednání českých pánů s Jindřichem lucemburským o nového krále. Konrád, jedva v srpnu 1309 na shromáždění své cisterciácké řehole v Cîteaux, zastavil se v Heilbronn, kde právě tehdy meškal král Jindřich VII. a arcibiskup mohučský Petr Aspelt. Zde jednali oba kněží s císařem o potřebě nového krále v Čechách. Zejména Konrád živými barvami kreslil před králem obraz bédného stavu země české. Jindřich tvrdil, že Čechy po vymření Přemyslovců jsou uprázdňným říšským lénem a že tedy jemu náleží právo dosaditi panovníka na trůn český. Opat i arcibiskup zastávali mínění, že nebohý sirotek, 17letá Eliška, nemůže býti takto zkracována v nárocích na trůn a dokazovali, že jest to »puella tantae discretionis et bonae compositionis«,⁵⁾ že zasluhuje, aby byla královnou, zejména proto, že lid si ji oblíbil jako jediný paprsek záře starého, slavného rodu.⁶⁾ Jindřich VII. se sice určitě nevyjádřil, ale vzbudil v obou duchovních

⁵⁾ Chron. Aulae reg. p. 194.

⁶⁾ Jistě bylo již při tomto jednání s Jindřichem VII. pomysleno, aby Eliška stala se chotí některého Lucemburka, který by se jí stal českým králem.

naději. A s touto nadějí vracel se z Heilbronnu i Petr žitavský, pozdější Konrádův nástupce na Zbraslavi, kdežto Konrád pokračoval v cestě své do Cîteaux. V Čechách Petr zahájil hned přípravné jednání o nových možnostech úspěchů z jednání heilbronnského. Cesta nastoupená nebyla již opuštěna. Ještě před koncem r. 1309 vypravilo se stkvělé poselství do Norimberka ke králi Jindřichovi, které nabízelo synu jeho Janovi korunu českou a s ní Elišku. V poselství tom byli přední pánové: Jindřich z Lipé, pan z Wartenberka a z Lichtenburka. Král pak vskutku poslal do Čech Petra Aspelta též se stkvělým poselstvím, které se mělo informovati o skutečných poměrech českých.

Ale Jindřich korutanský nebyl slep k těmto událostem. Zbavil pana Jindřicha z Lipé jeho úřadu podkomořího, některé pány zajal a pozval z Korutan vojsko do Čech pod velením pánů z Aufenštejnu. Chtěl dokonce odstranit Elišku, k čemuž získal vlastní svou ženu, sestru Eliščinu Annu, která spíše ze žárlivosti a ženské ješitnosti než z rozmyslu dala se chotěm přemluvit k činu, který vrhá stín na život její a sesterský cit. Eliška měla být otrávena. Leč úmysl se nezdařil. Česká šlechta dověděvši se o násilí chystaném proti poslední Přemyslovně postavila se jí k ochraně v rytířské službě její. Pan Jindřich z Lipé první stál jí k službám, s ním pan Jan z Wartenberka. Bylo však třeba jednati opatrně, ježto Eliščin pobyt na hradě byl velice riskantní. Proto pan Jan z Wartenberka vešed v jednání s Eliškou, ač bedlivě sříženou, přemluvil ji k útěku z Prahy.

Přestrojena za stařenu musila počátkem června 1310 budoucí královna opustiti hrad a odvezena

jen v malém obranném průvodu do Nymburka, města královského, jež věrně bylo oddáno panu Jindřichu z Lipé, a kde byla jako česká princezna, budoucí královna, přijata s láskou a oddaností nevyčísitelnou.

V Praze zatím ozvala se řeč zbraní. Měšťané utvořili dvě strany, Olbramovici stáli při šlechtě proti králi, Wellflovici spojili se s Korutanci. Strana korutanská dobývala mosteckých věží, ale marně; musila se uchýlit do hradu, na který byla obmezena vláda Jindřichova. Když v boji před hradem byl zajat pan Jindřich z Aufenštejnu, ustoupili Korutanci a zavřeli se v hradu.

V ulicích pražských strana česká dopouštěla se násilí na straně korutanské. To jsou první česko-německé nacionální bouře v Praze. Wellflovici opustili Prahu. Šlechta opanovala celé město a svolala hned sněm ke konci června. Kněžna Eliška byla též přivezena z Nymburka, aby se zúčastnila jednání sněmovního. Na sněmu tomto jednalo se o vypravení nového poselství k Jindřichovi VII., jež by ho požádalo o syna Jana pro Elišku a pro Čechy. Porad účastnil se též biskup pražský Jan z Dražic a s ním i jiní vyšší duchovní. Ujednáno vypraviti poselství 12členné s nádherou dosud nevídanou. Členy deputace byli: tři opatové klášterů, zbraslavského, sedleckého a plaského, tři šlechtici: Jan z Wartenberka, Bohuslav ze Švamberka a náměstek pana Viléma Zajíce z Waldeka a šest měšťanů, čtyři z Prahy, dva z Nymburka.⁷⁾

⁷⁾ Toto zastoupení v deputaci bylo již předmětem četných úvah. Padá hlavně na váhu, že města jsou tu velmi výhodně zastoupena, což neodpovídá úspěchům pánů proti měšťanům v bojích před sněmem a pak němčina, jež patrně v poselství převládala, neboť z Čech byli jen 3 páni.

V polovici července stkvělé české poselství bylo ve Frankfurtu n./M., kde Jindřich VII. byl právě přítomen. Opakovaly se stížnosti, jež opat zbraslavský přednesl r. 1309 Jindřichovi v Heilbronn. Jindřich VII. rozhodl, že Jindřich korutanský musí býtí potrestán; rozsudek knížat voličů za předsednictví falckrabího Rudolfa zněl na zbavení trůnu Jindřicha korutanského, který vládl, ač byl v klatbě církevní. Pak se jednalo o nového krále. Deputace česká žádala přímo Jana, syna Jindřichova. Král nabízel bratra Walrama, ale pak svolil, by Jan, ač 14letý, stal se chotěm 18leté Elišky a králem českým. Jindřich slíbil, že sám bude pečovati o to, by vláda Janova Čechy uspokojila. Svatba měla býtí slavena ve Špýru, kam měla býtí Eliška přivezena.

Po návratu deputace konány byly hned přípravy ke svatbě skoro zimničně, takže v polovině srpna opustila Eliška Prahu ve stkvělém průvodu, jemuž vyjel vsťíc zástupce Jindřichův Walram a uvedl Elišku do Špýru. 1. září, jak bylo ujednáno, slavil Jan svatbu s Eliškou, čímž přijal i velikou zodpovědnost těžkého postavení nového českého krále. Po nádherné slavnosti svatební v polovině září opustil Jan s chotí svou Špýr a s nimi byl vyslán arcibiskup mohučský, který měl býtí 14letému králi rádcem v těžkém jeho postavení, které nad to musil si vybojovatí.

Mezitím Jindřich korutanský chystal se k obraně. Ujednal smlouvu s markrabím míšenským, který mu slíbil pomoc. Přitáhl ke Kutné Hoře, jež zradou Ruthartovou otevřela mu brány. Ano i Praha, která péce byla v rukou pana Jindřicha z Lipé, opustila v poslední chvíli pány a připojila se ke králi Jindřichovi korutanskému; o tento obrat se přičinili

nejvíce vypuzení Welfovici, kdežto přívrženci strany panské, tož lucemburské, uprchli do Nymburka k panu Jindřichovi z Lipé.

Král Jan dověděl se o kapitulaci Prahy ještě ve Špýru. Bylo patrnó, že jeho cesta na trůn bude cesta bojů a krve. V polovici října opustil s vojskem Norimberk a přitáhl k Chebu. Počátkem listopadu překročil Ohři a táhl na východ, ne však na Prahu, nýbrž ke Kutné Hoře, kde byl podniknut útok odražený panem Jindřichem z Aufenštejnu. Kolínští byli vyzváni, aby otevřeli brány; neučinili toho. Proto po těchto nezdařech ke konci listopadu, kdy zima byla již citelnější, opustil Jan východní Čechy a vrátil se ku Praze, kterou oblehl. Ale ani tu se mu nedařilo. Vojsko bylo již neochotné k dalšímu boji, Rudolf falcký hrozil, že vrátí se jak nejdříve do Německa, prohlásiv celý podnik Janův za zbytečný. V té situaci promluvila zrada. Kaplan královny Elišky, Berengar, smluvil se s oblehateli a jejich přívrženci ve městě. Byl na den 3. prosince ujednan společný útok, jednak Janův s jedné a strany pražsko-lucemburské s druhé strany. Vskutku toho dne na dané znamení přívrženci Janovi v Praze udeřili útokem na staroměstskou bránu u sv. Františka, Jan sám pak touto branou z vnitřní strany otevřenou vnikl do města a s pomocí svých přátel opanoval Staré Město. Vojsko korutanské a míšenské uchýlilo se na Malou Stranu. Když míšenská pomoc opustila Jindřicha, mohl arcibiskup mohučský za Jana diktovatí Jindřichovi podmínky volného odchodu. Tento nemoha jich splnití, volil málo čestnou cestu útěku, jež provedl v noci 9. prosince. Druhý den vjel Jan Lucemburský, nový král český,

do hradu, aby zahájil vládu, jež otevírá nové období dějin českých — období francouzské.

Kapitola 8.

Čechy za vlády lucemburské.

§ 1. Jan Lucemburský.

Prameny:

- Chronicon Aulae Regiae F. R. B.
 Annales Pragenses.
 Dalimil F. R. B.
 Chronicon Francisci Pragensis F. R. B.
 Johannes Victoriensis M. G. H. SS.
 Chronica monach. Fürstenfeld, de gestis principum
 M. G. H. SS.
 Annales Heinrici Rebdorf. M. G. H. S. S.
 Kroniky slezské ve Scriptorum rerum silesiacarum I.
 Martinus Polonus et continuatio.
 Vita Caroli IV. imperatoris F. R. B.
 Chronicon Zwetlense M. G. H. S. S.
 Chronicon de ducibus Bavariae M. G. H. S. S.
 Chronicon Sanpetrinum erfurtense M. G. H. S. S.
 Chronica principum Poloniae S. S. R. S.

Literatura.

Kromě ohromného množství detailních článků jsou základní práce:

- Palacký, Dějiny II. 8.
 Tomek, Články o Janovi lucem. Č. Č. M.
 Goll, Čechy a Prusy.
 Bachmann, Geschichte Böhmens I.
 Dvořák R., Dějiny Moravy II.

a) Doba samostatné vlády Janovy.

Janem lucemburským dosedl na český trůn rod francouzský, pocházející z Lucemburka.¹⁾ Byl to rod nejen francouzský, nýbrž i frankofilský, který vždy stál při Francii. I mravy a řeč jeho byly francouzské. Jan jest pouze částí celku, proto byl takový, jaký rod, Francouz smýšlením, řečí i mravy, ač tyto dlouhými styky s Německem neměly čistého francouzského zbarvení; mimo to měl německého rádce, arcibiskupa mohučského Petra Aspelta. Též hrabě z Henneberku a hr. z Hohenlohe byl Němec z porýnské Falce. A těm Jan v prvních letech velmi podléhal.

První Janův čin v Čechách byla jeho volební kapitulace. Do té doby nebylo zvykem českých králů při nastoupení vyčítati a zapisovati královská privilegia. Teprve Jan zavedl tuto novinku. O vánocích 1310, tedy 14 dní po svém vjezdu do hradu, dal svolati Jan všeobecný stavovský sněm do Prahy, na němž stavové novému králi holdovali. Po holdování pak dal shromážděným zápis o poměru moci panské a královské, »první to listinu« toho způsobu, kde sliboval spravedlivou vládu, která chce hájiti »nobiles et terrigenas« v jich právech. Šlechta i lid český a moravský nebudou musiti konati služby vojenské za hranicemi, jen dobrovolně a za plat králem placený. »Collectio generalis« má býti vybírána jen před korunovací královskou a před svatbou dcer královských. Berni té podléhá jen ten majetek, který jest rozdělen v lány, což značí veliké osvobození šlechty, neboť celé břímě daní bylo tím uva-

¹⁾ Luxemburg, původní jméno Litzelburg — malý hrad, z toho teprve později Luxemburg.

leno na poddané. Obmezuje se právo vzniklé t. zv. odúmrtním. Dědití statky mohou nejen synové, nýbrž i dcery, ano i příbuzní do čtvrtého pokolení. Cizincům nebudou svěřovány vyšší úřady zemské, kdyby nějaký cizinec v Čechách nabyt půdy, musí do roka pozemek ty prodati někomu z domácích obyvatelů zemských. Konečně slíbil král, že se dá co nejdříve korunovati.

Koronovace byla slavně vykonána 7. února 1311. Po korunovaci ubíral se nádherný průvod z chrámu sv. Víta k Minoritům u sv. Jakuba, kde byla konána s velikou nádherou hostina, jež připomínala korunovaci Václava II.

Hned po korunovaci vypravil se Jan na Moravu, která otcem jeho byla zastavena Fridrichovi habsburskému za pomoc k získání Čech. Leč Fridrich neposlal slíbené pomoci. Tu čeští páni radili Janovi, aby úmluvu otcovu prohlásil za neplatnou, protože nebyly splněny podmínky. Stalo se v březnu 1311 a Fridrich vskutku zřekl se Moravy, jemu zastavené, vrátil ji Janovi, načež obdržel značnou peněžitou náhradu. V květnu navštívil Jan s chotí Olomouc, aby slavnostně přijal hold moravských stavů. Tu ho navštívil švagr Boleslav lehnický a vratislavský, který za 8000 hřiven stříbra zřekl se Opavska, jež tím vráceno Čechám. Odtud navštívil Jan Brno a v klášteře rajhradském sešel se s Fridrichem rakouským, aby přátelství nedávno uzavřené utužil. Do doby pobytu Janova v Brně spadá vydání podobného zápisu Moravanům, jaký v prosinci 1310 vydal Čechům. Jan nařídil zemský mír, aby zamezil loupežení, jež se na Moravě nebezpečně rozmohlo. Proto musil téhož roku ještě jednou navštívit Moravu a tentokráte již trestal přísně rušení pořádku, dav

celou řadu při loupeži přistižených popraviti. Vůbec první leta vlády své věnoval Jan výhradně vyhlazení tohoto zlořádu — který i v Čechách neobyčejně se rozšířil.

V Čechách totiž objevily se stopy rodové nenávisli, které vedly k půtkám domácím, jež stále rostou. Urážka členů rodu jiným způsobená musí býti pomstěna všemi členy rodu. Stará jednota rodová vystupuje v těchto půtkách opět jasně, ovšem v nové formě, ve formě jednoty erbové. Jest to francouzský vzor, který byl v celé Evropě i u nás napodoben. Rod totiž byl jaksi repraesentován erbem, znakem, který pohaněti bylo těžkou urážkou, jež nezužala nepomstěna. Odtud ty časté půtky mezi rody panskými, jež se pak přenesly i na rody měšťanské. Jim věnuje Jan pozornost prvních let své vlády. A bylo to s prospěchem království, že se o tyto vnitřní poměry své země staral a třeba litovati, že z těchto zájmů byl příliš záhy vyrušen poplašnými zprávami zahraničnými, jež odvedly cele jeho pozornost od vnitřních potřeb zemských.

První taková zpráva byla o smrti otcově r. 1313 v Itálii. Jan, Jindřichův zástupce říšský v době jeho nepřítomnosti, svolal ještě před otcovou smrtí říšský sněm do Norimberka, aby tu vymohl pomoc otci do Italie, již sám chtěl vésti. Skutečně vypravil se v čele značného vojska na jih, ustanoviv svým zástupcem v Čechách pana Bertolda z Henneberku. Táhl přes Ulm do Curychu, ale tu se dověděl o otcově smrti. Rozpusťl vojsko a vrátil se na sever zanášaje se úmysly, jak by dosedl na trůn smrti otcovou uprázdněný. Jako syn a zástupce otcův činil si k němu nejbližší nároky. Ujednal s arcibiskupem mohučským správu Čech spolu s panem

z Henneberka, kdežto sám spěchal na Rýn, kde se měla rozhodnouti jeho kandidatura.

Ve svých nárocích k trůnu německému nebyl sám. Záhy vystoupil protikandidát, přítel tak draho získaný, Fridrich habsburský. Tu stojí zase Habsburkové jako před půlstoletím proti králi českému, tentokrátě ovšem z rodu lucemburského a hned získávají přívržence v koll. kurfirstů. Jest to arcibiskup kolínský Jindřich a Rudolf falcký a mimo ně Ludvík bavorský, dávný přítel Fridrichův z mládí. Jan měl přívržence rozhodného v arcibiskupu mohučském, Petru Aspeltovi a trevírském Balduinovi, svém strýci. A měl větší naději na vítězství. Neboť arcibiskupovi mohučskému náleželo právo vypsatí volbu. Petr Aspelt otálel s vypsáním volby; to bylo jen Janovi ku prospěchu. Zletilým stával se mladík dle tehdejšího zvyku v 18 letech; toho stáří dosáhne Jan teprve v srpnu 1314. Proto pochopíme průtahy Aspeltovy. Průtahy chtěl získati též arcibiskupa kolínského; nebylo to však možno. Na Sasko a Braniborsko nebylo lze dobře počítati, ježto v obou zemích byly mezi knížaty spory o hlas kurfirstský. Arcibiskupové mohučský a trevírský předvídajíce pravděpodobný neúspěch kandidatury Janovy, odhodlali se k diplomatickému kroku. Upustili od kandidatury Janovy a rozhodli se postavití svého protikandidáta Fridrichovi, Ludvíka bavorského. Doufali, že tím straně habsburské ubude hlas Rudolfa falckého, Ludvíkova bratra. Ludvík sám po koruně netoužil a jeho kandidatura jest spíše passivní než osobně impulsivní. V jednom směru byli podporovatelé původně Janovi a nyní Ludvíkovi zklamáni. Rudolf falcký nevolil Ludvíka, nýbrž Fridricha. Důležité postavení

při volbě měl král český. Tím ovšem byl Jan, ale titul českého krále měl dosud Jindřich korutanský, kterého získala strana habsburská. 19. října prohlásil Rudolf falcký jménem svým, arcibiskupa kolínského, Jindřicha korutanského jakožto krále českého a Rudolfa sasko-würtenberského králem Fridricha, 20. října pak arcibiskup mohučský jménem svým, arcibiskupa trevírského, Jana, krále českého, markrabě braniborského Waldemara, strýce jeho Jindřicha a vévody sasko-lauenburského Jana, prohlásil Ludvíka králem. Jan tedy obětoval svou neúspěšnou kandidaturu pro Ludvíka, ač tak jako Ludvík sám též mohl býti zvolen. Za své zvolení, jež bylo potvrzeno řádnou korunovací v Cáchách, Ludvík mnoho slíbil a hlavně Janovi: pomoc k dobytí zemí polských a míšenských, právo na Lotrinsko, Brabantsko a Limbursko, potvrdil staré osvobození českých králů od pomoci říšské a účasti na sněmech a slíbil vrácení Chebska několikrát králům českým slibovaného. Mnohé, hlavně poslední, splnil a mnoho jiných drobnějších závazků slíbil.

Jan zdržel se celý rok v západním Německu. Čechy zatím spravovali jeho němečtí rádcové, kdežto čeští pánové byli vůbec ignorováni při řešení politických otázek vnitřně českých. Několik let trpěli toto bezpráví. Avšak vzpomenuvše si slavných volebních slibů Janových, zahájili akci proti těmto německým správcům Čech. Všeobecná nespokojenost v zemi se zástupci královými byla motivem, že král propustil ze služeb svých pana z Henneberku, Leuchtenberku a celou řadu jiných úředníků nečeského původu a poručil správu Čech v době své nepřítomnosti panu Jindřichu z Lipé, správu Moravy panu Janovi z Wartenberka.

Co následuje, jsou dějiny nechutných intrik a sporů mezi šlechtou. Panu Jindřichu z Lipé se vytýkalo, že špatně hospodář, že ze správy země pro sebe těží, z majetku zemského se obohacuje, že důchody kutnohorských dolů obrací k uspokojení věřitelů králových, jemuž z týchž dolů posílá jen nepatrnou část bývalých příjmů. Výtky tyto, řevnivost a intriky mají ovšem ještě jiné pozadí, romantické. Pan Jindřich z Lipé jest straníkem královnyvdovy Václavovy, Elišky, jež sídlila v Hradci Králové. Stranictví to vykládalo se jeho bývalým poměrem k ní, kdy přátelství a oddanost jeho považovalo se všeobecně za lásku. Proto i nyní jest jí oddán a nebrání v ničem, co by mu mohlo býti snad vyčítáno i za zradu. Ve svých přátelských vztazích k Elišce vdově zašel pan Jindřich z Lipé tak daleko, že získav některé pány, utvořil stranu »hradecké královny«, proti níž ostře stála strana »královny Janovy«. Intriky se hromadily proti osobě Lipové. Vůdce strany Elišky Přemyslovny pan Zajíc z Waldeka dosáhl konečně svolení nepřítomného krále k zajetí pana Jindřicha z Lipé. Stalo se v říjnu 1315. Následek toho byl, že postavení páně Jindřichovo v Čechách zaujal pan Zajíc. Jiný však následek bylo vystoupení přívrženců páně Jindřichových z rezervy. Jest tu analogie s poměry, jež vyvolalo kdysi zajetí Závíšovo. Vypukla válka české šlechty proti králi, tentokráté příčiněním Elišky hradecké dostavila se i pomoc slezská. Strana králova s pány Zajícem z Waldeka, Petrem z Rožmberka, Dobešem z Bechyně a Benešem z Michalovic musila od Českého Brodu, kde strhla se bitva, ustoupiti. Za to však věnná města Elišky hradecké dobrovolně se poddala straně královské.

V bojích těch zahynul nevěrnější přítel pana Jindřicha z Lipé pan Jan z Wartenberka.

Situace v Čechách pro krále nebyla výhodná, zejména když pan Zajíc odepřel vydati mu zajatého pana Jindřicha z Lipé. Nezbyvalo, než ucházeti se o pomoc v říši. Arcibiskup mohučský a trevírský pomohli vojskem 1000 mužů do Čech vyslaným, které přitáhlo do Prahy v březnu 1316. Objevení se říšského vojska v Čechách vyvolalo příměří, dle něhož pan Jindřich z Lipé byl propuštěn z vazby a smířil se s králem. Byla to však jen krátká pauza v domácí té válce, kdy se celá země česká těšila z narození královice Václava. Slavný křesť vykonal u sv. Víta přítomný arcibiskup mohučský Petr za assistance rovněž přítomného arcibiskupa trevírského Balduina. Nedlouho potom Jan zase opustil Čechy, ustanoviv svým zástupcem opět arcibiskupa mohučského. Odpor proti cizincům v Čechách byl tak veliký, že i tento zástupce králův byl obviňován, že se obohacuje. Pod dojmem těchto obžalob opustil Petr Aspelt r. 1317 Čechy navždy.

Po odchodu arcibiskupově ozvaly se znovu spory. Vládu v zemi vykonávala strana Elišky Přemyslovny s panem Vilémem Zajícem z Waldeka v čele. Mezi prvními rádci královními byl biskup olomoucký Konrád. Strana pana Jindřicha z Lipé repraesentuje českou šlechtu spojenou s moravskými pány. Eliška Janova musí se ucházeti o pomoc v říši. Válka dvou královen propukla znovu.

V těchto bojích opustila Eliška Janova Prahu a přestěhovala se na hrad Loket a když se nezdařily pokusy mírumilovnějších faktorů v Čechách o smír, povolala chotě svého do Čech. Jan v listopadu 1317

přitrlh k Lokti s nevelikým vojskem a odtud táhl ku Praze.

Tím přiostrčila se jen situace. Jakmile se objevil v zemi Jan s cizím vojskem, vznikla nespokojenost, jež proměnila se záhy v boj celého národa proti králi a královně, spojeným s Němci. Pánové čeští dožádali se pomoci zahraničné, zejména získán král Fridrich habsburský.

Jan bojuje v Čechách s odbojem bezúspěšně. Zejména v již. Čechách, kde přece byli jeho dřívější přívrženci pánové z Rožmberka a z Landštejna, již však též přestoupili nyní ku straně panské, setkal se s tak tuhým odporem, že s nezdarem opustil toto jeviště nejprudčích bojů. Ani na Moravě, kde též vzplálo povstání proti králi, mnoho nepořídil. Nejtěžší rána stihla však krále i královnu, když i pan Vilém Zajíc z Waldeka je opustil a připojil se k jednotě panské. Pan Jindřich z Lipé, vůdce celého odboje; sevřel krále konečně v Brně; po marném vyjednávání opustil Jan spěšně Brno a vrátil se v únoru 1318 do Prahy. V obtížné té situaci přispěl Janovi král Ludvík, mnohými díky k němu poutaný. »Tak z malicherného domáciho sváru dvou královských paní vyvinula se za nedlouho válka, jež nabývala evropské důležitosti. Neb již se nejednalo jen o vítězství té neb oné strany v Čechách, nýbrž o rozhodnutí, měla-li moc rodu lucemburského a s ním krále Ludvíka převahu v římské říši, odolati útokům pocházejícím se strany rakouské«.

Fridrich osobně se těchto bojů neúčastnil, Ludvík však přijel do Chebu, aby osobně vyjednával s českými pány. O velikonočích 1318 byl svolán sněm do Domažlic, jehož se Ludvík osobně účastnil.

A tu teprve byl ujednan mír. Všichni pánové obdrželi milost, vrátili se ve své úřady, složivše přísahu věrnosti králi. Jan přísahal, že nebude obsazovati úřadů zemských cizinci a že nebude voditi do Čech německých vojsk. Tím zvítězila strana národní, ale tím i zvítězila šlechta, která přece v předešlých letech nejvíce se provinila desorganisací a hrabivostí úřední.

Rok 1318 jest i jinak rokem neblahým. Po neúrodě a bojích let předešlých ozvaly se hrozné následky obou, hlad a mor, jež rozsahem a následky předčily hrozné, analogické zjevy z r. 1281.

Jestliže pánové čeští očekávali, že Jan změní nyní své dosavadní poměry k nim, doufali dobře, neboť v poměru Janově k české šlechtě vskutku nastal obrat. Jan cele se přiklonil k panu Jindřichu z Lipé a tím odklonil se od své choti Elišky. Co předcházelo?

Jan nerad plnil sliby učiněné na domažlickém sněmu, zejména že nebude přijímatí Němců do vyšších úřadů; nerad též pobýval v Čechách, kde se nyní necítil úplně svým. A nespokojenost svou dal na jevo osobám sobě nejbližším, přede všemi pak své choti. Z toho vznikala rozmrzelost mezi královskými manžely a za takových okolností rád uposlechl rad pana Jindřicha z Lipé, který dovolil si proti královně vystupovati čím dále tím odvážněji. Ovšem toto štvání proti Elišce Janově bylo současně kořením se Elišce hradecké, které pan Jindřich z Lipé nemohl zapomenouti. Janovi bylo namlouváno, že jest pro něho nedůstojné míti za ženu tu, které by slušelo býti jeho služkou. Intrikami bylo mu donášeno, že Eliška chce se spojití s českými pány proti králi, jehož stálý pobyt mimo-

Čechy působil na ni nervosně, takže prý chce zameziti Janův domnělý úmysl zaměnění nechutné Čechy s Ludvíkovou rýnskou Falcí. Program ten prý podporuje hlavně pan Vilém Zajíc z Waldeka, který též všemožně se stará o příliš vlasteneckou výchovu Janových dětí.

Král uvěřil těmto pomluvám, pospíšil s vojskem r. 1319 do Lokte, sídla Eliščina, hrad obsadil, Elišku převezl na Mělník, děti pak v jakémisi zajetí zůstavil v Lokti. Tento čin sblížil ještě více krále se šlechtou, hlavně s panem Jindřichem z Lipé. Král, teprve 20letý, cele se oddal bouřlivému životu, v němž utápěl svou nespokojenost s domácími poměry, jimž se tím však stále více vzdaloval. Ovšem zprávy o těchto jeho passích znějí dosti tendenčně v kronice zbraslavské, jež straní Elišce Přemyslovně. Ale toto sblížení se královo se šlechtou jest zároveň jeho vzdalováním se městům, těm městům, která v jeho nedávných bojích se šlechtou byla jeho jedinou oporou, městům, jež přece stále repraesentují německví v Čechách. Ale nejen měšťané, nýbrž i klerus záhy ucítil osten tohoto náhlého králova obratu. Na měšťanech, hlavně pražských a kutnohorských vymáhá král veliké obnosy k utišení svých věřitelů, statky klášterní konfiskuje za týmž účelem. Tím ovšem určitěji se jen formují strany: král a šlechta, alespoň její většina, královna a města s menšinou šlechty. V červnu 1319 pořádali měšťané pražští protestní schůzi proti královu násilí na Elišce a jejím životu. Jan, který byl té doby v Brně, dověděl se o tomto domnělém spiknutí, které prý Eliška schvalovala, spojiv se s pány, přitáhl rychle ku Praze. Poplenil okolí dle tehdejšího válečného zvyku. V červenci udeřil na hradby městské

se strany dnešního Žofina. Královna byla ve městě pod ochranou měšťanů a pana Viléma Zajíce z Waldeka, jenž velel slabé posádce městské. Prudký útok králův vzbudil obavy měšťanů pražských před jeho přísností. Tož část jich s Wellfovici v čele přidala se v poslední chvíli k němu. Proto obrana města, ač hrdinská, byla slabá. V samé bráně městské byl Jan tak sevřen panem Zajícem, že musil ustoupiti. Když druhého dne Pražanům přitáhl na pomoc pan Petr z Rožmberka, upustil král od dobývání Starého Města, vrátil se do hradu a uzavřel s městskou stranou příměří ne dosti určitě formulované. Následek jeho byl i smír králův s královnou, který značil rozvod královských manželů, čímž vrátil se klid vnitřním dějinám českým a král mohl zase s lehkou myslí oddati se svým zahraničným passím, jež tak srostly s jeho lehkomyslnou, dobrodružnou povahou, ale které přece jen diplomatickou vypočítavostí jsouce vedeny, položily základ ke světové moci koruny české. V tom právě tkví veliký Janův význam, že nebyl pouze rytíř comme il faut, nýbrž bystrozraký diplomat, který budoval na základech posledními Přemyslovci položených.

V srpnu r. 1319 zemřel bezdětek markrabí bramborský Waldemar. Jan přihlásil se též o část jeho dědictví, o Budišínsko a Zhořelecko, jež kdysi Přemysl Otakar II. postoupil markrabímu Otovi bramborskému jako věno své sestry Beatrice. Získal však jen Budišínsko, neboť ve Zhořelecku předešel ho svými nároky švagr jeho Jindřich, vévoda javorský. Jan hájil svých nároků válkou. Vypravil se v září r. 1319 do Lužice, ale tažení ukončil mírem v Žitavě, jímž vévoda Jindřich vzdal se Budišínska a Horní Lužice, Jan Zhořelecka. V září

1320 udělil král Ludvík Janovi lénem Budišínsko a Horní Lužici, když před tím obyvatelstvo přísahal mu věrnost.

Několik příštích roků jest vyplněno Janovou účastí v bojích obou králů německých, za kterých jen letem zastavoval se český král ve svém království, ponechávaje správu zemskou úplně panu Jindřichovi z Lipé. Ještě r. 1320 vypravil Jan české vojsko Ludvíkovi na pomoc. Drobné, málo důležité potyčky měly jen ten význam, že v nich zemřel velitel české pomoci pan Vilém Zajíc z Waldeka, nejoddanější služebník a ochránce Elišky Přemyslovny, po jehož smrti za stálé nepřítomnosti královny stal se neobmezeným vladařem v Čechách pan Jindřich z Lipé, který rozumnou správou zemi povznesl z neutěšeného stavu let plných rodových sporů a pútek stran, z tak malicherných důvodů vedených.

Veliký spor Ludvíkův s Fridrichem vyvrcholil bitvou u Mühldorfu. Jan lucemburský, spojenec Ludvíkův, rozhodl vítězství tohoto. Již 24. září 1322 vojska obou králů ležela proti sobě v Bavorsku mezi Ampfingem a Mühldorfem. Vrchní velení Ludvíkova vojska měl sám Jan, který horečně vybízel ku svedení bitvy, jakoby se již nemohl dočkatí jejího rozhodnutí. Konečně došlo k bitvě 28. září. Jan překročiv říčku Isaru vpadl Rakušanům v bok a tím bitvu rozhodl vítězně, osvědčiv tu opět oprávněnou pověst svého obětavého hrdinského rytířství, o kterou se s ním dělil pan Plichta ze Žerotína, jenž tu ztratil život, a Heřman z Milčína. Bitva ta, jež dlouho žila v myslích lidu, založila teprve Ludvíkovu vládu, ježto Fridrich upadl do zajetí s bratrem Jindřichem, jenž se stal vězněm

Janovým na Křivoklátě, kdežto Fridrich žil v zajetí na Trausnici.

Jan dal si svou vítěznou účast v Mühldorfské bitvě dobře zaplatiti. Chebsko, již dávno, hned při volbě, slíbené, obdržel skutečně teprve nyní za 20.000 hřiven stříbra zástavy a s tím některá města saská za 10.000 hřiven. Zeti Janovu, mařkrabímu mišenskému Fridrichovi, král Ludvík slíbil udělení lén v Durynsku a Mišensku a konečně slíbil Janovi potvrzení všeho, čeho dosáhne na vězni křivoklátském.

Ale již po roce nastal obrat v poměru Janově a Ludvíkově. Příčina byla ta: markrabí mišenský vrátil Janovi zasnoubenou již dceru jeho Jitku proto, že mu Ludvík r. 1323 nabídl svou dceru za choť. To ovšem byla vědomá nešetnost k starému obětavému přátelství Janovu, jež vzrostla ve skutečné nepřátelství, když téhož roku udělil Ludvík synu svému Braniborsko, již dávno slíbené Janovi. Oba tyto skutky, úplné uvolnění slibů a závazků Ludvíkových, úplně zneřátovaly rody lucemburský s wittelsbašským, a sblížily rody lucemburský s habsburským. Přátelství Janovo s francouzským Karlem IV., jeho švagrem, jehož příčiny byly ovšem v duchu Janovy povahy tak milující vše francouzské — patrné to i z té okolnosti, že Václav, syn Janův, byl svěřen sestře, krásné Marii, choťi Karlově, by ho vychovávala — nutilo Jana ku sblížení se s Habsburky. K tomu skutečně došlo, když Jan v září 1323 uzavřel v Hodoníně za přítomnosti Karla Roberta, uherského krále, s vévodami rakouskými výhodný mír: vévodové rakouští vrátili Janovi Znojmo, zastavené jim r. 1311 a slíbili zaplatiti 9000 hřiven stříbra za propuštění Jindřichovo z Kři-

voklátu, zastavivše do zaplacení tohoto obnosu města Vitoraz, Lávu a Eggenberk. Jistě působila v tomto Janově obratu expansivní politika papeže Jana XXII., který za každou cenu chtěl zbavití nenáviděného Ludvíka koruny; pomáhaje si k tomu všemi církevními prostředky, klatbami a exkommunikacemi.

Tímto smírem s Habsburky, který Jana k ničemu nezavazoval, ale jenž způsobil výhodnou situaci pro Čechy, Jan lucemburský vstoupil na půdu nových teritoriálních zisků, jimž věnoval veškerou pozornost, opomíjeje svého království, spravovaného panem Jindřichem z Lipé, jehož vláda také měla mnoho stinných stránek. Tohoto pána hleděl si Jan přede všemi nakloniti, jistě proto, aby nezavíral před ním své dlaně — neboť Jan v té době potřeboval úžasných obnosů na bezvýznamná rytířská dobrodružství, jež tak srostla s jeho povahou — proto zasnoubil jeho synu Jindřichovi jednu ze svých příbuzných. Stále za hranicemi se zdržuje, vedl bezúčelné války s arcibiskupem kolínským, s Metami, jež vyžadovaly značných sum, jež mu pan z Lipé velmi těžce zaopatřoval. R. 1325 vybral Jan na berních za dvouměsíčního pobytu v Praze 95.000 hřiven stříbra, aby uspokojil věřitele a své rytířské passe. K takovému obnosu bylo třeba mimořádných prostředků, tož vybíral daně zvláštní, jež měl právo kdykoli požadovati, ale též daň všeobecnou, kterou dle své volební kapitulace směl vybírat jen obmezeně; proto prohlásil, že peněz těch potřebuje na výbavy svých dosud neprovdaných dcer, a slíbil současně, že již více daní všeobecných vybíratí nebude. Aby stavové nereptali, potvrzoval znovu své sliby o nepovolávání cizinců do Čech a uděloval

četné regalie. Na to slíbil i výpravu křížovou, jen aby mohl vybíratí desátek; vybral jej skutečně na tři roky předem.

Královna Eliška žije v té době v úplném zapomenutí v Koubě, kde nedostatek peněz nutí ji dlužiti si; musí opustiti toto své sídlo a žije pak z milosti Pražanů na hradě pražském nebo na Mělníce v úplné prostotě, až chudobě, jež nedovede však vzbuditi soucitu v panu Jindřichovi z Lipé. Roku 1327 objevil se zase jednou Jan v Praze. Tentokráte bez odporu mu šlechta i duchovenstvo vyplatily daň obecnou, ač neodůvodněnou starými závazky, ježto prohlásil, že chce podniknouti nákladnou výpravu na vých., aby rozšířil »své milé království« o Polsko. V Janovi přece jen stále žila představa veliké říše české z dob posledních Přemyslovců. Již r. 1319 hájil stanoviska svého v Polsku proti Vladislavovi Lokietkovi, považuje se po Václavovi III. též za krále polského. Leč papež Jan XXII., k němuž se obrátil se svými stížnostmi proti Vladislavovi, na čas zamítl rozhodnutí sporu. V lednu r. 1320 Vladislav Lokietek byl korunován arcibiskupem hnězdenským s papežským svolením králem polským. Jan na čas odložil své plány, ježto ho více poutaly poměry v milém Porýní. Teprve nyní, kdy na záp. byl klid, mohl věnovati pozornost svým dávným tužbám po Polsku a tím krýti své peněžní potřeby formou válečnou. Jan peníze vymohl a výpravu podnikl.

Výprava česká cílila za Krakov. Leč musilo se táhnouti územím slezských knížat. Ty Jan vyzval, aby se rozhodli pro jeho nebo pro Vladislava. V Brně a v Opavě, kde se Jan před výpravou zdržel, holdovali mu Bolek opolský, Kazimír těšínský,

Vladislav kozelský a Jan osvětimský.²⁾ Leč do Krakova se Jan nedostal. Na cestě Haličí dostihli ho poslové uherského krále Karla Roberta, který žádal, aby Jan zastavil výpravu proti tchánu jeho Vladislavovi Lokietkovi, ježto on, zeť, nemohl by, ač nerad, tchána v tísní opustiti, a nabízel nejmladší dceři Janově Anně syna Ladislava, dědice uherského trůnu, za manžela. Jan bez rozmyšlení nabídku přijal a vrátil se do Čech. Mimo uvedená knížata též Jindřich vratislavský poddal se Janovi, aby byl tak chráněn před násilím: bratra svého Boleslava, který svými násilnostmi nejmladšího bratra Vladislava tak týral, že tento sešlel. Za to postoupil Jan Jindřichovi doživotní pensi v Kladsku s roční rentou 1000 hřiven stříbra. Smlouvu tu osobně potvrdil, navštívil Jindřicha ve Vratislavi v dubnu 1327.

Do tohoto roku padá také sňatek Janovy tety Beatrice se švagrem se strany Eliščiny, Jindřichem korutanským, a zasnoubení dcery Jindřichovy, Markéty Maultasche, s Janovým synem Janem Jindřichem.

Úmluvy Janovy s Habsburky z r. 1323 nebyly ve všech podrobnostech zachovávány. Mezi oběma rody jest přece napětí, které mění se r. 1328 v půtky na hranicích moravských, v nichž velitelem Janova vojska jest moravský nový správce pan Jindřich z Lipé, který vyžádal si toto nově působiště, aby byl blížek své nezapomenutelné Elišce polské, jež žila v Brně. Sám Jan přijíždí z Lucemburska, aby zakročil, ale vyjednávání a sliby vévod rakouských přerušily na

²⁾ Všechna tato knížata byla z rodu Piastovců, ač už zgermanisována. Povaha jejich území, poměry společenské i náboženské volaly po splynutí jejich zemi se západem.

čas Janovo rozhorlení. Jen zpusťšené kraje byly svědky Janova pobytu v Rakousích.

V náhradu za nevykonanou výpravu křížovou do Palestiny provedl Jan svůj rytířský čin na vých. výpravou proti Prusům a Litvě na pomoc německému řádu. Řád tento těšil se vůbec přízni českých králů, jak patrně ze sympathií Přemysla Otakara II. Jan lucemburský touto výpravou tedy plní nejen svůj závazek, nýbrž pokračuje v politice svých předchůdců v Čechách. Jednat se mu jistě o zisky teritoriální a přichází do Pruska s určitými plány. Jako spojenec řádu německého vypravil se Jan v prosinci 1328 do Pruska, kam dospěl počátkem ledna 1329. Ujednal smír řádu s Vladislavem Lokietkem, překročil Němen,³⁾ dostal se do Žmudi, kde dobyl s velkým namáháním litevského hradu. Dále však netáhl, ježto Poláci, porušivše příměří, vtrhli do Chelmska. V Toruni vydal zápis, kterým postoupil Pomořany řádu německému jako »král český a polský«. ⁴⁾ Odtud táhne do Dobřinska a Mazovska, jež plní a podrobuje si je. O tyto země se s řádem rozdělil, ale později, potřebuje peněz, svou polovinu řádu prodal. Z Toruně zaměřil do Vratislavě, aby utvrdil dřívější svazky s knížaty, kteří všichni mu přísahali věrnost. Odtud vypravil se do Zhořelce, kde obyvatelstvo těžce snášelo vládu Jindřicha javorského a vítalo Jana jako osvoboditele z jeho vlády. Jan smluvil s Jindřichem výměnu Zhořelecka za statky ve vých. Čechách, přijal hold obyvatelstva a vydal v květnu 1329 zápis o nerozlučitelném spojení

³⁾ Známé místo z Mickiewiczova Konráda z Wallenrode.

⁴⁾ Postupuje tedy to, čeho sám nemá.

Zhořelecka s Čechami. Ještě v květnu vrátil se do Prahy. Touto výpravou na severových. Jan rozšířil značně moc českou, těže ze snah svých předchůdců v těch směrech. Podobným směrem byly neseny též jeho snahy o získání Tyrol a Korutan. Počínají v roce 1330, tom roce, kdy úplně opuštěna zemřela na Vyšehradě královna Eliška, poslední Přemyslovna, jejímž údělem životním bylo trpěti, takže mnoho pravdy jest ve slovech, že »málokterá žena tolik vytrpěla jako tato královna«, ježto muž jí nerozuměl, děti jí byly odcizeny, šlechta jí nechápala a lid jí jen litoval. Téhož roku zemřel též Fridrich habsburský.

V okamžiku smrti své choti meškal Jan v Inšpruku »u milého švagra svého« Jindřicha korutanského. Tento vévoda, »král český«, byl nyní předmětem pozornosti všech sousedů, ježto pravděpodobně se dalo očekávat, že zemře bez dědiců. O jeho přízeň se ucházely všechny tehdejší panovnické rody středoevropské: Habsburkové, Lucemburkové i Wittelsbachové, jichž naděje byly stupňovány Jindřichovou neschopností k vládě, již dokázal právě tak před lety v Čechách, jako nyní v Tyrolsku a Korutanech. I v těchto krajích jako kdysi v Čechách přešla vláda královská s něho v ruce šlechtické, takže Jindřich ve všech vládních a vladařských krocích byl omezen radou ministeriálů zemských.

Král Jan doufal v úspěchy v Tyrolích, ježto jeho příbuzenství zdálo se mu býti jich dostatečnou zárukou. Jindřich vskutku zasnoubil dceru svou Markétu, nepochybnou dědičku jeho zemí, synu Janovu, Janu Jindřichovi, jak bylo umluveno již roku 1327. V září r. 1330 byly tyto úmluvy potvrzeny

formálními zápisy obou vladařů; Jan zavázal se Jindřichovi 40.000 hřiven stříbra; kdyby Jindřich zemřel bez mužských dědiců, má vládnouti v jeho zemích budoucí jeho zeť, Jan Jindřich lucemburský; Jan Jindřich pak slíbil zachovávatí svobody a privilegia šlechty všech Jindřichových zemí, načež přijal formální hold stavovský.

Tyto úmluvy byly ovšem nepřijemným překvapením pro Habsburky i Ludvíka bavorského. Proto hned po smlouvách inšpruckých uzavřely oba tyto rody tajnou úmluvu, dle níž po smrti Jindřicha korutanského země jeho měly se rozdělití mezi oba rody. To ovšem bylo namířeno proti Janovi, proti jeho dřívějším smlouvám s Ludvíkem i s Habsburky. Byl to politický úspěch Janův, který sblížil Habsburky a Wittelsbache, a sblížení to ještě více bylo utuženo novými úspěchy Janovými v Italii.

V Tridentu, kde dlel návštěvou u syna svého Jana Jindřicha, jenž tu byl vychováván od r. 1327 jako designovaný nástupce Jindřichův, přišli k Janovi vyslanci města Brescie a nabízeli mu vládu nad sebou. V Brescii jako vůbec v Lombardsku byly spory a půtky mezi Ghibeliny a Welfy. Tehdy strana papežská, Welfové, měla převahu, ale vypuzení spojili se s mocnými rody Visconti v Miláně a de la Scala ve Veroně. Náčelníci těchto rodů přitáhli s vojskem před Brescii obléhati ji. A tu obležené město požádalo Jana o pomoc. Jan vida v kroku tom nové dobrodružství, rád vyhověl prosbám brescijských, sebral značné vojsko, zapudil Ghibeliny a koncem prosince vjel slavně do Brescie a ujistiv se neutralitou císaře Ludvíka, vypravil se na zimu 1330 do Italie. Záhy, v několika týdnech, ovládl skoro všechna města lombardská, jež z veliké části

dobrovolně se mu poddávala, ustupující před slavným, rytířským jeho jménem. Tak i Milán se mu poddal; veliké své úspěchy zahaloval Jan neurčitým tónem vyjednávání s papežem i s Ghibeliny. Ustanoviv zástupcem svým 15letého, ve Francii vychovaného syna Karla, spěchal na sever, kde mu hrozilo koaliční vystoupení Ludvíkovo s Habsburky.

Úspěchy Janovy v Itálii sblížily tedy ještě více oba tyto rody. Byla uzavřena koalice, k níž v květnu 1331 přistoupili markrabí míšenský Fridrich, syn Ludvíkův; Ludvík braniborský, falckrabí Rudolf a Ruprecht s jedné, králové Karel Robert uherský, Robert neapolský a Vladislav Lokietek s druhé strany proti Janovi. Při tom ovšem bylo i zrušeno zasnoubení Oty habsburského s Jitkou lucemburskou, již ujednané. Jan z Tyrol, kde se zdržel u syna, zajel si do Řezna k císaři Ludvíkovi a podařilo se mu rozvésti ho s koalicí. Ludvík mimo to vydal 12. srpna Janovi zápis, jímž potvrdil mu jeho vládu v Lombardsku, prohlásiv ho za svého zástupce, který vládne jeho jménem. Jan ovšem slíbil pomoc svou císaři proti papeži, který ho neuznával a tím méně mu chtěl přiznati panství italské. Z Řezna vypsál Jan sněm český do Domažlic, kde vymohl si na stavech povolení k vybrání opětné všeobecné daně na válku s ostatními členy koalice. Po krátkém pobytu v Praze vypravil se proti Vladislavu Lokietkovi zase jako spojenec, ač ne přímý, německého řádu. Zdržel se ve Vratislavi, kde mu knížata hlohovští v říjnu 1331 holdovali. Odtud se obrátil k severu a obléhal celý týden Poznaň.

Umluveno však příměří mezi oběma králi, načež Jan rozpustil vojsko. Tím rozbil nebezpečnou koalici rychlostí až podivuhodnou, neboť v červnu

opustil Itálii a v listopadu již byl pánem situace na severu. Zbývala mu jen válka s Habsburky, spojenými s Maďary a k té ihned se vypravil. Počátkem listopadu stálo vojsko české na hranicích moravsko-rakouských u Lávy. Proti jeho vojsku stáli Rakušané s Maďary, nebyli však svorní v názorech bitevních. K bitvě proto nedošlo. Maďaři vrátili se domů a Rakušany ostrá zima přinutila též k rychlému návratu. Jan nevyčkal ani rozchodu vojska, spěchal na západ do drahé mu Francie, do Paříže, uraziv cestu tu za necelých 20 dní, takže »se zdálo, jakoby více letěl, než jel na koni«. Důvodu této báječné rychlosti neznáme, zdá se, že rytířské passe královy vábily ho k osobnímu zakročení ve všech evropských sporech.⁵⁾

V době Janova pobytu ve Francii, který mu vynesl svatbu již jednou zasnoubené dcery Jitky s Janem, v evodou normanským, šlechtě česká vedla drobnou pohraniční válku s Rakušany, více pleníc než bojujíc. Porážka vojska českého 11. března 1332 u Mailberku, zajetí syna zemřelého nedávno pana z Lipé Jindřicha ukončily tuto nechlutnou dobu bojů českorakouských. Jan byl tím přinucen obětovati své hrady a města rakouská Vitoraz, Lávu, Eggenberk a zasnoubil se s Alžbětou, dcerou Fridricha, zemřelého r. 1330. To vše dalo se v jeho nepřítomnosti. Teprve v září přijel Jan na krátko do Prahy, aby tu vybral hlavně zástavou klášterních statků peníze, jichž potřeboval k nákladnému turnaji, jež pořádal král francouzský

⁵⁾ Jen tak dlužno pojímati slova kroniky zbraslavské, že »bez pomoci boží a krále českého nelze ničeho poříditi«.

Filip VI. Tentokráté Jan za 14 dní byl v Paříži a přijel v pravý čas k nádherné slavnosti.

Nezletilý zástupce jeho v Itálii, Karel, ztrácel zatím půdu. Ghibelinové opět povstali a zmocnili se Brescie. Byly to hlavně rody de la Scala ve Veroně, Visconti v Miláně, Gonzaga v Mantově, Este ve Ferrare, kteří spojivše se s Robertem neapolským proti panství lucemburskému v Itálii, zahájili boj. Tu po prvé vystupuje veřejně na bojišti Karel a slavně vítězí. Vojska italské ligy oblehla pevnost San Felice u Modeny. Karel vytáhl ze svého sídla, Parmy, obleženým ku pomoci. Pod kostelem svedena byla dne 25. listopadu 1332 vražedná bitva, jež skončila Karlovým vítězstvím. Po vítězství tom byly však síly Karlovy tak zesláblé, že ho nemohl ani užiti k utužení vlády. Ghibelinům přibývalo spojenců; i Welfové vstoupili v jejich řady v jich bojích s Lucemburky, takže Karel stěží se hájil v Parmě až do příchodu otceva. V únoru r. 1333 konečně přijel Jan do Itálie, tentokráté jako spojenec papežův a krále francouzského. Nedosáhnuv mírným vyjednáváním ničeho, musil přisně vystoupiti a od boj potrestati. Po celou zbývající část zimy dobýval pevných měst Pavie, Milána, Bergama a Ferrary, ale bez úspěchu. Rozmrzen tímto prvním neúspěchem za hranicemi svého království, Jan raději uzavřel příměří. Příčinou tohoto nezvyklého kroku byla asi též finanční tíseň, do níž hlouběji upadal. Poslal tedy syna Karla 18. srpna 1333 do Čech. Sám pak nechtěje obětovati nejistým ziskům v Itálii možné ztráty na severu, rozhodl se zřici se vlády italské vůbec. Opustil koncem října Veronu, aby se cele oddal svým rytířským rekordům ve Francii a Německu. Opuštění italské půdy a příchod Karlovů

do Čech zahajuje nové lepší období vnitřních dějin českých, charakterisované vzrůstem vnitřního významu země ve všech oborech politického života.

b) Jan a Karel.

Příchodem Karlovým do Čech ustupuje Jan s jeviště politických dějin českých. Vláda Janova stává se systemem i obsahem vládou Karlovou. Karel přijel do Čech v říjnu r. 1333 z vůle otcovy jako jeho zástupce, ač titul jeho byl »markrabí moravský«. Stár byl 17 let, ale zkušenostmi svého mládí byl úplně dospělý ke správě velmi obtížné za poměrů tak neutěšených, jež nalezl v Čechách a jež nejlépe charakterisuje sám ve svém životopisu. Úkol správce zemského pojímal otec jeho silně materialisticky; měl mu tento správce posílati stále dosti peněz pro jeho rytířské potřeby. Ale Karel přijel s vyššími cíli, pojal úlohu správce zemského seriosněji než jeho otec si představoval. Jeho péče především náležela povznešení země. Usídliv se v Praze v obydlí měšťanském, musil opravit hrad pražský, který na mnoha místech byl pobořen. Teprve po jeho opravení uvedl sem krásnou svou choť Blanku z Valois. A nyní nastala jeho činnost reformní. Statky královské skoro všechny byly zastaveny. Ty úsporným vydáváním peněz vybavil; cel a mýt, která po dlouhou dobu byla vybírána pro Janovy jízdy za hranice, též užil k vybavení korunních panství, zastavených věřitelům, zpuštěné hrady opravil a byl by dále kráčel touto cestou, kdyby ho nebyly vyrušily události r. 1335 v Korutanech a Tyrolích.

Toho roku v dubnu zemřel Jindřich korutanský. Dědičkou byla Markéta a s ní její muž Jan Jindřich

lucemburský. Ale císař Ludvík vystoupil se svými říšskými nároky proti Lucemburkům a uzavřel s Habsburky, chtěje zameziti vzrůst moci lucemburské, novou smlouvu, dle níž Korutany, Kraňsko a již. Tyroly chtěl uděliti lénem Habsburkům, sám si ponechatí Tyroly sev. od Brennera. Již před tím zanašel se podobnými úmysly. Tehdy však jednalo se mu hlavně o Jana lucemburského. Aby si ho získal, nabídl mu, že se vzdá koruny německé ve prospěch blízkého Janova příbuzného, zetě, Jindřicha bavorského. Jan přirozeně souhlasil. Ale odpor ostatních říšských knížat zmařil tyto diplomatické kombinace Ludvíkovy. Nyní, kdy zemřel Jindřich korutanský, bez ohledu na Lucemburky prohlašuje Ludvík dědictví korutanské za říšské léno odumřelé a dělí se o ně s Habsburky násilným způsobem, který nešetřil ani slibů daných Janovi lucemburskému, ani slibů daných zemřelému Jindřichovi korutanskému. Skutečně v květnu udělil císař vévodům habsburským Korutany s Kraňskem a již. Tyroly v léno a šlechta s panem Konrádem z Aufenštejnu v čele Habsburkům holdovala.

V té situaci ležel Jan nemocen v Paříži, byv poraněn při turnaji. Protestoval proti tomu násilí u papeže, zejména když Korutanci, kteří měli více smyslu pro právo než císař a Habsburkové, dovolávali se jeho pomoci. Také Tyrolané byli odhodláni vystoupiti proti Habsburkům, pomůže-li jim. Markrabí Karel vyjednával sice, ale bez cíle. Teprve v červenci r. 1335 konečně vrátil se Jan do Prahy a hned chystal se k výpravě proti Habsburkům. Do června roku příštího uzavřel příměří s Habsburky a té doby užil k posílení svého postavení proti nepřátelům. Episoda té doby jest jeho nešetrné vy-

stoupení proti synu Karlovi, o němž mu namluvili donášeči, že svým systemem vladařským chce zbavití otce vlády v Čechách; odňal mu správu země a dal mu Křivoklát za sídlo. Doby příměří užil též k utužení dobrých poměrů s Polskem a Uhrami. Proto sešel se provázen jsa Karlem, s nimž se opět smířil, s plnomocníky obou králů, polského a uherského, v Trenčíně a ujednáno 24. srpna 1335, že král český Jan i syn Karel zříkají se titulů polských králů ve prospěch krále Kazimíra; tento zřekl se zase knížetství slezských pro Čechy; král uherský spojil se s králem českým proti každému nepříteli kromě krále polského a neapolského. Na Vyšehradě sjeli se pak v listopadu r. 1335 všichni tři králové, český, polský a uherský, ztrávili tu tři neděle a zavázali se ku přátelské vzájemné pomoci. Král Kazimír doprovodil krále Jana do Prahy a po 10 dnech v nejlepší shodě rozešel se s ním, ujednav ještě sňatek dcery Elišky s vnukem Janovým, synem Jindřicha bavorského.

Nyní teprve mohl se Jan oddati válce s Rakousy. Sebrav veliké vojsko, zmocnil se země na levém břehu Dunaje. Ota habsburský neodvážil se bitvy ustoupiv do Vídně; Karel pronikl v Tyrolích jen do Pustertalu. Přerušiv válku, pospíchal Jan do Čech, aby tu vybral peníze na žold. Tehdy zavedl daň z vína a soli a mnoho peněz pobral židům a klášterům. Tak sehnal 20.000 hřiven stříbra a mohl ve válce pokračovati. Ale válka přenesla se zatím do Bavor, ježto proti Janovi vystoupil císař Ludvík. Spojenec Janův Jindřich bav. spěchal přes Koubu do svého území. Za ním pospíšil si Jan, nechtěje v rozhodné chvíli zetě opustiti. Počátkem srpna ležela obě vojska, císařská i Janovo, na obou březích

Isary. V Tyrolích zatím markrabí Karel bránil se Ludvíku braniborskému, který mu u Kufštejnu zastavil jeho pochod na pomoc otci. U Isary ležela vojska skoro 14 dní a k boji nedošlo. Císař, jehož vojsko počínalo již pociťovati nedostatek zásob, rozmrzen neúspěchem, rozpustil vojsko, žádaje na vévodech habsburských náhradu; neobdržel však ničeho a zřekl se účasti v bojích proti Janovi. Jan pak také vrátil se do Čech a tudy pospíchal k Linci, kde bylo těžiště vojenských operací habsburských. Ale ani tu nedošlo k bitvě, nýbrž bylo vyjednáváno dlouho, ježto návrhy vévod rakouských Janovi nekonvenovaly. Teprve když přerušil jednání a opustil Linec, nechťže s vévodami již vůbec vyjednávatí, rozmyslili si títo lépe své požadavky a v Cáhlově, kde Jana ještě zastihli, umluvili počátkem září mír, který byl v říjnu dotvrzen v Enži. Hlavní obsah jeho byl: Jan zřekl se Korutan a Kraňska a slíbil, že i syny své, Karla a Jana Jindřicha k uznání tohoto kroku přemluví, vévodové rakouští vzdali se Tyrolska jižního, vrátili Janovi Znojmo a zastavili Lávu a Býdov za 10.000 hřiven stříbra; zároveň obě strany uzavřely spolek obranný i výbojný proti císaři Ludvíkovi.

Mír tento na čas rozvedl Jana se syny: ani Karel, ani Jan Jindřich nechťeli k vydání Korutan a Kraňska přistoupiti, a šlechta tyrolská stála při nich. Slíbili sobě i šlechtě tyrolské přísahami, že dobrovolně zemí těch nevydají. Skutečně bylo tu bojováno, ale bez výsledku. Karel konečně přistoupil k míru enžskému a v odporu proti němu vytrval toliko Jan Jindřich.

Po těchto bojích vrátil se Karel z Tyrol do Čech, aby vedl správu země dále. Ale záhy byl vyrušen

opět. Otec zase vypravil se za rytířskou ctí, tentokráte formálně pro církve, po druhé do Litvy. Tato druhá Janova výprava křížová, již se účastnil Karel a Jindřich bav., vedla ho opět přes Vratislav, kde počátkem ledna 1337 ujistil se oddaností Jindřicha javorského, Bolka münsterberského a jiných knížat slezských. Ale příliš mírná zima překazila výpravu, takže se omezil Jan pouze na potvrzení výsad daných řádu německému při prvé výpravě do Ruska, což potvrdil i Karel. Počátkem dubna Jan i Karel byli již v Praze. Jan však vracel se s nemocí oční, kterou již ve Vratislavi léčil, a jejíž následek bylo jeho oslepnutí na pravé oko. Po narození nejmladšího syna, Václava, opustil Jan zase Čechy. Před tím vzniklo znovu nedorozumění mezi otcem a synem, které proměnilo se v takový hněv Janův, že Karel musil rychle opustiti Čechy; uchýlil se k bratru do Tyrol, jeho choť Blanka pak z rozkazu Janova přesídlila do Brna. Proto opouštěje v červenci Čechy, ustanovil svým zástupcem probošta vyšehradského Berchtolda z Lipé, syna slavného Jindřicha.⁶⁾ —

Teprve na zimu vrátil se Karel do Čech a pořádal vnitřní poměry české tak jako na počátku své správy. Hlavně musil násilně potlačiti odboj pana Mikuláše z Potenštejna a přísně vystoupiti proti loupežení v zemi. Zdá se, že se s otcem smířil, neboť v červenci r. 1338 jest od něho volán na pomoc Francii proti Anglii: Dějiny těchto událostí, hlavně postavení Janova, nejsou jasné. Jan jest r. 1338 spojencem Francie a papeže proti císaři Ludvíkovi

⁶⁾ Zdá se, že příčina tohoto Janova hněvu byla necht Čechů k jeho osobě, jež vznikla při korunovací choti jeho Beatrice v květnu 1337 a proti ní stále projevování oddanosti markrabímu Karlovi.

a Anglii a přece r. 1337 na říšském sněmě ve Frankfurtě přijímá od císaře země své v léno a slibuje mu pomoc proti každému nepříteli, čehož však ani Karel ani Jan Jindřich neuznali. Zdá se, že při tomto nejasném Janově obratu rozhodly obavy jeho před možností Karlovy politiky protiotcovské a jednak i Ludvíkovo diplomatické eskamoterství. Proto celé toto jednání lze považovati za neujasněnou epizodu, jež neměla následků.

Král Jan jest skoro stále ve Francii neb v Německu, do Čech přichází si jen pro peníze. R. 1340 oční jeho choroba dosud nevyhláčená znovu se objevila a ač léčení lékařů montpeliérských vyžádalo si veliké obnosy, přece téhož roku ztratil Jan zrak úplně.

Právě toho roku vystupuje do popředí otázka tyrolská. Manželství Jana Jindřicha s Markétou Maultasch bylo nešťastné. Markéta nebyla spokojena s podřízenou úlohou pouhé choti vladařovy, nemohouc zapomenouti toho, že ona vlastně jest paní země, do níž se její choť přičlenil. Ani šlechtě se vláda nelíbila, neboť Jan Jindřich plně intence bratrovy nestrpěl ani loupežení ani obohacování šlechty, vládna poctivě, ač přísně. Proto když roku 1340 opustil vladař Tyroly, aby utvrdil přátelství svého rodu s Piastovci a Anjouovci uherskými, Markéta ve srozumění se šlechtou zosnovala povstání, majíc v úmyslu provdati se za Ludvíka braniborského, který nedávno ovdověl. Jan Jindřich dověděl se o celé akci, přijel rychle s bratrem Karlem do Tyrol, náčelníky povstání dal zjímati, Markétu pak odvezl na hrad Tyrol, kde jí dal hlídati českou posádkou. Ale Tyrolané nedali se tím zdržeti. Markéta tváříc se oddanou ženou, smluvila

se tajně s císařem a skutečně přiměla ho k tomu, že vlivem svým zlomil Ludvíkovo necht ke svatbě. Ludvík přitáhl s vojskem do Tyrol. Když Jan Jindřich se vzdálil z hradu Tyrolu, obsazen byl hrad lidmi Markétinými a navrátilšví se vladař nebyl vůbec vpuštěn. Všechny ostatní hrady tyrolské přijaly též posádky Ludvíkovy a tak Janu Jindřichovi nezbylo než utéci ze země. Jednalo se nyní jen o formální rozvod manželů, vladařů tyrolských. Biskup frisinský, který císaře provázal a byl ochoten i proti vůli papežově rozvod provésti, spadl s koně a zabil se. V nezbytí císař sám prohlásil manželství Markétino s Janem Jindřichem za rozvedené a tak, ač i příbuzenství bylo překážkou, slavena byla svatba Markétina s Ludvíkem braniborským v únoru 1342 a císař udělil Tyroly, ano i Korutany Ludvíkovi v léno.

Násilí toto rozvedlo císaře s Janem a Jan pomyslel na pomstu; ale na ten čas nebylo možno proti císaři vystoupiti, ježto Karel, který se vypravil do Vídně, aby přiměl Habsburky k offensivě proti císaři, nepořídil. Tak Tyroly ztraceny pro Jana lucemburského a teprve doba Karlova ratifikovala násilí wittelsbašské odnětím nejen Tyrol, ale i rodových Branibor. Císař těžil z neúspěchu Karlova ve Vídni. Chtěje usmířiti spáchané násilí, nabízel nejmladšímu Janovu synu, Václavovi, jednu ze svých dcer s věnem 24.000 hřiven stříbra. Jan byl ochoten přijati tuto nabídku, ale Karel a Jan Jindřich se tomu vzepřeli. Tu císař jedná se syny Janovými přímo. Nabízí Janu Jindřichovi některou ze svých dcer, již slibuje věna tolik, kolik synům. Tehdy mladí Lucemburkové rádi by byli přijali stkvělou nabídku, ale Jan se jim postavil na odpor, jako oni prve jemu. Vzkázal synům, aby s císařem jednání

přerušili, ježto prý on zavázal se přísahou papeži, že mu bude pomáhati v jeho boji proti císaři. Papež zase slíbil Janovi, že ho bude podporovati v jeho snahách získati Tyroly. Tak jednání císařovo s Lucemburky bylo přerušeno a napětí rostlo.

Nový papež Kliment VI. náležel k oněm hlavám duchovním, které »viděly ve stolici Petrově vyvrcholení forem papežského státu«. Byl to papež, jenž popíral oprávněnost Ludvíkova císařství, považuje trůn německý za neobsazený. V něm tedy nalezl Jan výborného spojence. Papež vyzval císaře, aby do tří měsíců složil vládu v říši, jinak že vyíše volbu nového krále. Ludvík byl ochoten podrobiti se, ale pak odepřel. Není jasno, jak s tím souvisí jednání Janovo a Karlovo s papežem v Avignoně; bylo zaujato stanovisko vyčkávací. Návštěva Karlova v Avignonu r. 1344 měla v Čechách dohru, povýšení biskupství pražského na arcibiskupství, prohlášení nezávislosti jeho na Mohuči a zřízení biskupství litomyšlského. Papež patrně proto tak rychle svolil, že arcibiskup mohučský byl přivrženec Ludvíkův a proto byl v klatbě. Bullou z 30. dubna 1344 bylo to vše stvrzeno. Prvním arcibiskupem jest nástupce Jana z Dražic, Arnošt z Pardubic. 21. listopadu byla slavnost povýšení na arcibiskupství; týž den byl praemonstrátský klášter v Litomyšli proměněn v biskupství a týž den položen základní kámen ke stavbě katedrálního chrámu sv. Víta. Karel jakoby miloval hromadění aktů vladařských. Na podzim r. 1344 na bouřlivých sněmeh a sjezdech kurfirstů mluvílo se již o volbě Karlově králem německým, ale nedošlo ještě ke kroku tomu. Neboť císař uzavřel koalici s Polskem, Uhrami, Míšenskem

ano i Rakousy proti Janovi a papeži. Ještě než k akci nějaké došlo, vypravil se Jan po třetí do Pruska, ale opět bez významu. Karel, který otec provázal, vracel se do Čech Polskem, byl však zajat Bolkem svídnickým, nyní spojencem císařovým z rozkazu Kazimíra polského, též Ludvíkova spojence a jen útek ho zachránil. Jan, který se vracel ze své třetí výpravy křížové do Lucemburska, dověděl se o tom, rychle pospíšil Čechami, kde se k němu připojil arcibiskup Arnošt, v dubnu 1345 do Slezska a zpusťošil Svídnicko. Král Kazimír, za nímž stáli všichni Janovi nynější nepřátelé, vpadl do Opavska a pusťošil zemi; podporoval ho král uherský. Ustupoval ke Krakovu, kde vyzval Jana k souboji, k němuž však nedošlo. Uzavřeno příměří, které přičiněním papeže Klimenta VI. proměnilo se v úplný mír. Tím po druhé bez valného Janova přičinění byla nová koalice proti němu rozbita, tím spíše, ježto i Ludvík chtěl se s ním smířiti. Ale právě tehdy viděl Jan výhodnou situaci k rozvoji rodové moci a proto se rozhodl ukončiti spor moci.

V březnu 1346 navštívili Jan i Karel opět papeže v Avignonu a tu již skutečně jednali o volbu Karlova králem německým. To jest pro Ludvíka rozhodná rána. V říši vystoupil pro Karla první arcibiskup trevírský, Balduin. Nový arcibiskup mohučský Gerlach byl též přivrženec Karlovým, ale vedl spor o hlas kurfirstský se sesazeným arcibiskupem Jindřichem. Kolín a Sasko získány velikými slibů. Braniborsko a Falce nemohly se volby účastniti, ježto jich kurfirstové byli v klatbě. V polovině dubna vydal papež opět klatbu na Ludvíka a s ní současně rozkaz oprávněným kurfirstům voliti Karla. 11. července 1346 sešli se kurfirsti mohučský, ko-

linský, trevírský, saský a Jan lucemburský jako král český a prohlásivše trůn německý za uprázdněný, zvolili jednohlasně novým králem Karla, markraběte moravského. Karel ovšem jako kdysi Rudolf habsburský, jenž byl též papežským kandidátem trůnu německého, zavázal se Klimentovi VI. k velikým obětem. Snad žádný král německý nebyl zvolen za situace tak beznadějně jako Karel. Byl protikrálem, byl »Pfaffenkönig«, jak ho nazývali přívrženci Ludvíkovi; ale přece mohli očekávatí korunovací určenou ke dni 26. srpna 1346. Leč místo korunovační nádhery viděl toho dne purpur krve na bojišti křeščackém.

Přítel a příbuzný Janův a Karlův, Filip IV. francouzský nevěnoval pozornosti novým obrátům politickým v říši, ježto právě byl zaměstnán válkou s Eduardem III. anglickým. Jan, rytíř, prahnoucí po dobrodružství, nemohl v té situaci svého milého přítele opustiti. Provázen Karlem »králem německým a markrabím moravským« vypravil se jemu ku pomoci. »Dojeli do Paříže v tu chvíli, kdy s věží notredamských již spatřiti bylo ohně v ležení nepřátelském a v noci oblohu nebeskou od měst okolních v požár daných hojně ozářenou«. Ale u Paříže nebyla svedena bitva. 25. srpna Eduard III., jenž spěchal do Flanderska, zastavil se u Creçy. 26. srpna o polednách dorazily ku Creçy Francouzové. S prospěchem jich bylo by nesváděti bitvy. Ač Jan lucemburský i Filip IV. byli proti okamžitému svedení bitvy, zvítězilo mínění nedočkavého bratra králova, vévody z Alençonu, a bitva začala. Brzy pokrylo se bojiště mrtvolami francouzskými. Jan lucemburský byl v zadním šiku. Byl však puzen silou své bojechtivosti do vřavy bitevní. Ač ho pánové

čeští zrazovali, aby nepouštěl se do boje, dovozuje, že jest to šilenství, přece po slovech »toho bohda nebude, aby český král z boje utíkal«, dav přivázati koně svého ke koni pana Jindřicha z Klingenbergu, vrhl se v nejlítější seč a probil se až k Eduardovu synu, »Černému princí«. Leč byl zatlačen zpět a když pánové čeští, kteří ho obklopili, již padli, i on, krvácející z mnoha ran, klesl s koně. Po bitvě byl nalezen ještě dýchající, ale hned zemřel. Král Eduard spatřiv mrtvolu velikého rytíře tak zohavenou, zaslal, sňal s přilbice jeho tři supí pera s nápisem: »Ich dien«, dal je svému synu, který ve vzpomínce na okamžik ten vložil je do znaku princů waleských. I syn Janův Karel, který bojoval po otcově boku, musil býti násilím odveden s bojiště krvácející z několika ran. Janem zemřel veliký rytíř, pravý diplomat, odvážný i vychytralý. Obě vlastnosti nejlépe charakterisují jeho poslední slova u Křeščaku a nápis na přilbici. Jeho největší zásluhou bylo povznesení kulturního významu Čech připětím jich k Francii přes Německo, jež jeho politický zrak jaksi s despektem přehlížel. Jeho styky s Francií Čechám vynesly novou kulturu, kterou nejlépe repraesentuje jeho nástupce Karel, ten Karel, který po celý život byl Karlem, nikdy však Václavem.⁷⁾

§ 2. Karel I.

Prameny:

Vita Caroli IV. ab ipso Carolo conscripta F. R. B. III.

Chronicon Aulae regiae.

⁷⁾ O kulturním významu Lucemburků pro Čechy bude pojednáno později v této sbírce.

- Kronika Františka Pražského.
 Kronika Jana Marignoty.
 Kronika Neplachova!
 Kronika Beneše Krabice z Weitmile.
 Johannes Victoriensis.
 Albertus Argentinensis.
 Die Limburger Chronik.
 Listiny: Codex diplomaticus Moraviae.
 Böhmer: Regesten Karls IV.
 Klicman: Edcerpta pap. Klementis VI. v M. V.
 Četné formuláře, o nichž jedná Tadra: Cancelarius
 Jeannes Noviforensis.
 »Summa cancelariae«.
 Lindner Th.: Das Urkundenwesen Karl IV.
 u. seiner Nachfolger Stuttgart 1892.
 Tadra F.: Kanceláře a písaři v zemích če-
 ských za králů z rodu lucemb. 1892.

Literatura.

- Palacký, Dějiny II. 2.
 Dudík, Dějiny Moravy do 1380.
 Werunski E., Geschichte Kaiser Karls IV. und
 seiner Zeit Innsbruck 1880.
 Lindner Th., Deutsche Geschichte unter den
 Habsburgern und Lucemburgern 1880—93.
 Zap — Friedrich, Dějiny panování Karla IV.
 1894.
 Kalousek J., Karel IV. otec vlasti 1878.
 Tomek V., Dějiny města Prahy.
 Bachmann, Geschichte Böhmens I.

Bylo řečeno, že málo který panovník byl zvolen
 za okolností tak beznadějných jako Karel. Vskutku,
 po bitvě u Creçy těžce raněn, musil hledati útočiště

ve Francii, aby se uzdravil. Uzdraviv se, musil se
 přestrojiti za panoše a v tomto přestrojení projeti
 nepoznán říši, jejímž králem byl před několika
 týdny zvolen. Ludvík měl moc, vojsko a zku-
 šenosti let minulých. Toho všeho Karel neměl a tak
 byl z duše rád, když v lednu r. 1347 dostal se
 konečně do Čech. Neslavnou epizodou tohoto pře-
 chodu jest jeho ubohá, tichá korunovace v listo-
 pad: 1346 v Bonnu od arcibiskupa kolínského.
 Tedy osoba i místo nezvyklé. Cáchy i Frankfurt na
 ten čas zachovaly věrnost starému Ludvíkovi a tak
 nezbylo, než v porýnském městě přijati korunu
 z rukou osoby k tomu ochotné.

První starostí Karlovou po návratu do Čech bylo
 v y r v á n í Tyrol Wittelsbachům. Opustil
 v březnu r. 1349 zase Čechy a vydal se přestrojen
 za kupce do Tyrol, aby překvapil Ludvíka císaře
 a zmařil jeho proponovanou výpravu proti papeži
 do Italie. Podporován jsa vojskem patriarchy aqui-
 lejského, Gonzagy, Viscontů a Scaligerů zmocnil
 se Bolzana, přišel v době, kdy Ludvík braniborský
 byl daleko na severu v Litvě. V Meranu spojil
 se s pány tyrolskými sobě oddanými a s nimi oblehl
 sídlo Markétino, Tyrol. Obléhal je však dlouho,
 až Ludvík braniborský vrátil se od Baltu. Byl
 od něho poražen, musil Meran i Bozen vydati a
 opustiti Tyroly. Tak se nezdařil první pokus Karlův
 z doby jeho samostatné vlády v oboru zahraničně
 expansivní politiky. Náhradu za tyto neúspěchy na-
 lezl však brzy v říši.

Brzy po návratu z Tyrol přijal v Praze z rukou
 arcibiskupa Arnošta novou korunu, kterou dal zho-
 tovití.⁸⁾ Ještě před korunovací potvrdil Karel volební

⁸⁾ Tato koruna jest nynější královská koruna česká.

slíby otcovy hlavně o způsobu vybírání daní (jen pro válku a svatby dcer), o přednosti domácích obyvatelů před cizinci, obmezil odúmrtí královské a slíbil, že Čechové a Moravané nebudou povinni konati služby vojenské za hranicemi českými. S Karlem byla korunována též choť jeho Blanka.⁹⁾ V den korunovace 2. září 1347 byl položen základní kámen ke stavbě chrámu P. Marie Sněžné.

Po korunovaci odebral se Karel do říše, aby si ji vybojoval. Zástupcem ustanovil bratra Jana Jindřicha. Ale v Domažlicích v polovině října 1347 se dověděl o smrti Ludvíkově.¹⁰⁾ Rychle spěchal do říše, a již v Řezně přijal hold knížat německých. V Norimberce se hold opakoval. Odtud vydal manifest, kterým založil v Praze u kost. Kosmy a Damiana »na Slovanech« slovanický klášter a osadil jej charvatskými mnichy. Koncem února 1348 jest již celou říší uznáván za krále; též Eduard III., domnělý Karlův protikandidát, nabízí mu přátelství. Na této cestě uděleny vévodům rakouským jejich země v léno a ujednán sňatek Rudolfov s Kateřinou, dcerou Karlovou.¹¹⁾

Tím ocitáme se před důležitým rokem 1348, který by vyžadoval sám obsáhlé kapitoly k vyličení epochálních aktů vladařského důmyslu Karlova.

7. dubna 1348 vydal na sněmu Karel 13 majestátů královských, jež shrnovaly všechna práva i povinnosti královské a upravovaly státo-

⁹⁾ Jest to první korunovace vykonaná arcibiskupem pražským.

¹⁰⁾ Zemřel při honu medvědů u Mnichova.

¹¹⁾ Tu po prve král český udílil Habsburkům léna, fatální to obrat bývalých poměrů, zejména z dob Rudolfa I. a Přem. Ot. II.

právní postavení země po stránce vnější. Bylo to většinou potvrzení výsad a svobod daných králům českým císaři římskými s těmito doplňky: Potvrzuje ziatou bullu sicilskou z r. 1212 změnil znění její prohlášením, že právo voliti krále přísluší Čechům jen tehdy, není-li mužského ni ženského dědice, kdežto Fridrich II. přičkl Čechům právo voliti krále vůbec.¹²⁾ Potvrdil listinu Richarda cornwaleského z r. 1262 o zaručení Rakous a Štýrska českému králi.¹³⁾ Potvrdil poměr Čech a Moravy, rozeznáváje na Moravě: markrabství moravské, biskupství olomoucké a vévodství opavské. Slezsko, Budišinsko a Zhorelecko spojil s Čechami, prohlásiv je za česká léna.

Na témže sněmu k upravení vnitřních státoprávních poměrů českých prohlásil své dílo, zákoník, který nazval »Majestas Carolina« a požádal stavy o jeho schválení. Hlavní jeho obsah: Statek korunní nesměl se nikdy zastaviti, zapovězeny ordalie, spolky poddaných, jednoty panské, právo zvykové na soudech mělo vymizeti a soudcové měli řídití se jen tímto zákoníkem. Patrně, že moc stavovská měla býti tímto zákoníkem omezena proti povýšení moci královské. Z toho důvodu stavové zákoníku toho neschválili.

7. dubna 1348 vydal Karel zakládací listinu university pražské. Na základech položených již Václavem II. dle pařížského vzoru vypracoval Karel plán budoucího vysokého učení pražského: Univer-

¹²⁾ Změna ta jest důležitá. Karel prál si, aby koruna česká byla dědičná v jeho rodě a ne volební, tedy obnovené zřízení Ferdinanda II. nepraví vlastně nic nového v tom smyslu.

¹³⁾ Tím vyhrán dlouholetý proces českorakouský.

sita jest korporace, největší vliv má v ní církev; rozdělena na čtyři fakulty: theologickou, juristickou, medicínskou a artistickou; na čtyři národy: český (s Moravany, Maďary a Jihoslovany), bavorský (s Rakušany), polský (se Slezany, Rusy a Litvany) a saský (s Míšňany, Duryňky, Dány a Švédy).¹⁴⁾

Do téže doby 26. března 1348 padá rozšíření Prahy o Nové Město. Karel chtěl mít novou, velikou Prahu, která by odpovídala jeho kulturním plánům, jež v ní soustředil. Proto pojal do vlastního města všechna předměstí do té doby vybudovaná i s Vyšehradem a vše obklíčil zdí s branami a věžmi, jež táhla se od Vyšehradu v oblouku na Poříčí a v této veliké ploše dal vyměřiti prostranné ulice a náměstí¹⁵⁾ a začal stavěti domy pomocí lokátorů. Kdo koupil pozemek, musil na něm do roka vybudovati dům. Staré Město s Novým spojovaly brány: Poříčská a brána k Vítkově hoře, později Prašná. Stavba Nového Města rychle pokračovala, hradby kolem něho byly dokončeny 1350.

»Na Slovanech« stavěl se již r. 1347 založený benediktinský klášter s liturgií slovanskou, ovšem ne z důvodu protipapežského. Karel byl po celý život papežský člověk, rozhodoval tu spíše moment národní; co pro církev učinil, bylo by těžko vyči-

¹⁴⁾ Zajímavá jest otázka, byla-li universita Karlova německá, za jakou ji moderní spisy německé vydávají. Lze říci, že nebyla. Ovšem česká též nebyla. Byla latinská systémem i obsahem. Ovšem počtem posluchačů byla německá, neboť Čechové tvořili jen $\frac{1}{5}$ všeho posluchačstva. Převahou českou stává se latinská universita Karlova teprve r. 1409.

¹⁵⁾ Ulice Ječná a Žitná mají podnes šířku z dob Karlových.

tati; stavěn kostel P. Marie Sněžné, kostel na Karlově, kostel sv. Apolináře.

R. 1348 položil 10. června Arnošt z Pardubic základní kámen ku hradu Karlštejn u. Měl to býti bezpečný úkryt všech pokladů Karlových, hlavně říšských¹⁶⁾ korunovačních klenotů, insignií korunovačních a ostatků svatých, jichž byl Karel bigotním milovníkem; dva purkrabí sřežili tyto poklady, pán a rytíř. Sem na tento svůj tichý hrad utíkal se Karel po těžké námaze vladařské. Zde chtěl mít klid nikým nerušený; jen tak chápeme jeho zákaz o přístupu ženy na hrad; zde volně dýchal, zde rozjímal nebo se modlil v tajemné kapli sv. Kateřiny, kde spřádal své sny o budoucnosti země, kterou tolik miloval, zde psal svůj traktát o milovaném svém světci Václavu, k jehož ostatkům modlil se v nejtěžších okamžicích svého života. Nikde tak nebyl cele svým, jako na Karlštejně.

Tedy rok 1348 jest opět dokladem toho, jak Karel rád hromadil důležité akty vladařské. Tato passe jeho jest vysvětlitelná chorobnou přímo snahou mít veliké, slavné vladařské základy, které by vzdorovaly vichřicím, jimž geografická poloha vydala jeho drahé království.

R. 1349 jest Karel v říši stížen černým morem; mor tehdy řádl tak hrozně, jak toho nebylo pamětníka, prý $\frac{1}{3}$ obyvatelstva pomřela. Ještě než opustil Karel Čechy, ovdověl a neměl mužského potomstva. Do říše jel skorem za nevěstou a vyhledal si ji ve Falci, dceru falckrabí rýnského Rudolfa, Annu. Rozhodovaly při tomto sňatku jistě

¹⁶⁾ Karlštejn byl vybudován pro říšské korunovační klenoty, nikoli pro české.

důvody diplomatické. Jednalo se mu o získání předního knížete říšského. Neboť sňatek uzavřen v době, kdy Wittelsbachové, hlavně Ludvík, vidouce beznadějnost své opětné kandidatury, odhodlali se k diplomatickému kroku, postavivše nového kandidáta, hraběte Günthera ze Švarcburku. Získav nejmocnějšího světského kurfirsta, měl velikou naději, že bude uznán v celé říši. Ovšem Günther nechtěl jen tak snadno ustoupiti. Chopil se zbraní, ale po neúspěších předběžných srážek zanechal boje a uznal Karla králem. Smrt jeho v červnu 1349 jen utvrdila toto všeobecné Karlovo uznání.

Po svém návratu do Čech prostředkoval mocným svým vlivem mezi Klimentem VI. a Janem Jindřichem, takže rozvod tohoto s Markétou Maultasch de facto již dávno provedený i formálně se uskutečnil. Jan Jindřich oženil se s dcerou vévody opavského Mikuláše. V prosinci udělil mu Karel lénem markrabství moravské, při čemž výslovně byl stanoven poměr markrabství k Opavsku a Olomoucku, tak že oba tyto kraje jsou léna česká na Moravě nezávislá. Počátkem roku 1350 narodil se Karlovi první syn Václav, jemuž hned dal pojistiti stavy nástupnictví v Čechách, který však zemřel již roku 1351. Do roku 1350 padá Karlův smír s Wittelsbachy, jímž Karel zbaviv domnělého Valdemara, který podvodně v Braniborsku ujal se vlády, trůnu, udělil jej Ludvíkovi bavorskému, začož tento mu holdoval za slib, že Karel svým vlivem v Římě se postará, by s něho byla církevní klatba sňata a zřekne se nároků na Tyroly a Korutany definitivně. Pak i říšské korunovační klenoty mu Ludvík vydá. Všechny tyto úmluvy byly vyjednány na sjezdu říšských knížat v Budišíně v únoru 1350

a starý spor lucembursko-wittelsbašský tím rozřešen.

Téhož roku navštívil Karla v Praze Cola di Rienzo. Blouznivý, nadšený tento povýšenec římský, písař a konečně diktátor, v němž vřely představy antického Říma s celým kouzlem jeho přirozenosti, který svým zjevem a svými exaltovanými řečmi Římany XIV. stol. strhl k nadšené obnově antických vládních systémů, který však tak rychle byl svržen, jak rychle dosáhl nejvyšší hodnosti pohanské republiky, odkojen mystickými představami svého pvladařského pobytu v Abruzzách, přišel r. 1350 do Prahy, aby poučil Karla o svých názorech a přiměl ho k velikému činu, výpravě do Itálie. Představiv se Karlu jako potomek Jindřicha VII. prostřednictvím svého florenského přítele na dvoře Karlově, vykládal mu o nutnosti obratu. Poměry nynější v Itálii jsou neudržitelné. Císař musí sídliti v Římě, moc papežská musí býti zlomena a hlavně osobování práva nad celým křesťanským světem musí býti zrušeno. Řím starý se všemi krásnými tradicemi a hlubokými momenty kulturními musí se obroditi. Jest třeba renaissance starých římských poměrů po celé Itálii, má-li býti zachráněna. A k tomu jest jedině Karel povinen položití základ, obnova starých poměrů může býti jedině dílem Karlovým. On, Cola, získá nižší vrstvy obyvatelstva, jež jsou mu dušemi i těly oddány, pobouří proti papeži a šlechtě, Karel přitáhne jen do Itálie, by jednal. Karel cítil jen soustrast s duchem tak nadaného, ale tak fantasticky poblouzněného člověka. Jsa však člověk papežův, k tomu až přepjatě zbožný, cele církvi oddaný, poslal ho k arcibiskupu Arnoštovi, aby jej poučil a uklidnil. Arnošt však uzavřel ho

na svém zámku roudnickém a psal o něm papeži. Tu byl vězněn do počátku r. 1351, pak legátem papežským prohlášen za kacíře, odvezen do Avignonu, souzen, leč trest smrti byl mu prominut, ba vláda papežská užila ho později za nástroj k obnovení církevního státu, jmenovala ho senátorem, v které hodnosti však pro přísný jeho system rozružený lid, který od něho tolik očekával a tak byl zklamán, ho zabil.¹⁷⁾

Přítomnost Colova v Čechách zanechala v Karlovi hluboké vzpomínky a vyvolala skutečně jízdu do Italie. Před tím r. 1352, kdy spory a půtky propukly mezi Čechy a Rakušany v jižních Čechách, musil Karel osobním vystoupením spory urovnati. Počátkem r. 1353 zemřela Karlovi druhá choť, Anna falcká, čímž zmařeny byly jeho naděje v dědičnou dynastii českou. Ale již v brzku obnovily se naděje ty : v květnu téhož roku, kdy Karel uzavřel diplomatický sňatek s Annou, neteří Bolka svídnického, který jediný mezi slezskými knížaty nebyl dosud manem českým. Nyní všechny země upsal této Anně a obyvatelé Karlovi, když s novou choť, v Budíně vychovávanou navštívil zemi Bolkovu, holdovali. Takto Karel postarav se o své naděje, o budoucnost svého rodu, urovnal ještě záležitosti lucemburské. Po výšil hrabství lucemburské na vévodství v březnu 1354 a prvním vévodou jmenoval svého bratra Václava. Potvrdil své přátelské smlouvy s Wittelsbachi, urovnal

¹⁷⁾ I Colou di Rienzo objevuje se v Čechách duch jiný. daleko hutnější, který jako přítel vězně roudnického píše mu nadšené dopisy a Karla volá do Italie, vida v něm záruku lepších dob a možnost nových slunečných východů, Petrarka.

napiaté poměry ve Švýcarsku, kde ho obyvatelé ujistili oddaností a teprve pak vypravil se do Italie.

Jel z Norimberku přes Salcburk, Brenner, Koutany a Friaulsko do Italie. V Lombardsku, kde se měl obávati milánských Visconti, byl příjemně překvapen oddaností Padovy, Mantovy, Verony, Ferrary, ale hlavně samého Milána, v němž byl slavně přijat a 5. ledna 1355 korunován železnou korunou lombardskou. Odtud přes Pisu, kde se zdržel, čekaje na kardinály, kteří ho měli korunovati, a kde se k němu připojili čeští páni s arcibiskupem pražským Arnoštem, přes Sienu a Florencii dorazil 1. dubna k Římu. Město chtělo ho přijati hned. Karel chtěl býti věren slibu volebnímu, že nevejde do Říma, leč v den své korunovace, ale veliká byla jeho touha spatřiti vzácné ostatky svatých, jimiž byl Řím bohat. Proto vyžádal si svolení papežského, by mohl navštívit posvátná místa jako prosebník. Vrátil se, obdržev svolení, týž den večer do ležení před Římem. Druhého dne vjel s choťí Annou do Říma a byl slavně korunován 5. dubna roku 1355 v chrámě sv. Petra. Odtud po slavnosti vracel se do Prahy. Leč v Pise propuklo povstání dle mylné pověsti, jakoby Karel přál spíše Florencii, kterážto města řevnila stále mezi sebou; hlavně, že zamýšlí Florencianům prodati Lukku. Marné bylo Karlovo vyvracení omylu, v noci 20. května byl palác, v němž Karel s choťí bydlil, zapálen a císař jen v nejnutnějším oděvu se mohl s choťí zachrániti. Tím se mu znechutil pobyt v Italii a spěchal s choťí svou ku Praze, kde byl nejbezpečnější. Cesta tato byla příčinou posměchu kronik italských z neslavného Karlova návratu. Ale lsti, jež se mu přičítá v týchž kronikách při nabytí koruny cís., jistě se nedopustil.

V červenci 1355 byl Karel zase v Praze. Byl to první český král, který byl zároveň císařem římským. Proto uvítání jeho na české půdě bylo tak velkolepě slavnostní. Karel, člověk hlubokého přesvědčení náboženského, viděl v korunovaci římské vrchol významu vladařského, byl proniknut přesvědčením o velebnosti majestátu císařského — a v tom zůstal přece v niveau středověkosti — a proto všechny tak důležité své akty z r. 1348 potvrdil r. 1355, aby je opřel neochvějným pozadím síly imperátorské, řešící těžké problémy, o něž ztroskotaly vůle i snahy předchůdců. Proto na sněmu v září 1355 potvrdil a zaručil toto: Dědičné nástupnictví rodu lucemburského na českém trůně v první i druhé linii; celistvost zemí koruny České, k níž neodlučitelně připojeny: Slezsko, Budišínsko a Zhořelecko (Lužice); markrabství moravské prohlášeno za mužské léno, v němž vládnouti má Jan Jindřich a jeho potomci mužští a rozlišeno opět biskupství olomoucké a vévodství opavské. Opět se pokoušel Karel o uznání pracně vyhotoveného zákoníku Majestas Carolina. Opět stavové vzepěli se jeho přijetí. Tož po druhém pokuse tak nezdařeném rozhodl se odvolati jej. Obsah jeho byl z části uznáván, ale právoplatným jako celek se nestal.

Téhož roku opustil Karel Čechy. Odebral se do říše, kde chtěl podobně přesně upravit právní poměry vnější i vnitřní jako v Čechách. Svolal do Norimberka sněm, aby rozřešil definitivně otázku celní pro Porýní, mincovnictví pro celou říši, ale hlavně otázku volební, kterak právoplatně voliti německého krále, či otázku kurfirstskou. Běželo hlavně o tuto otázku a proto jí především sněm norimberský se zabýval. Kollegium sedmi kurfirstů

v té době nebylo tělesem jednolitým, ukázaly to volby všech německých králů, volených touto formou. Proto bylo třeba upravit nějak sporné otázky. Jednalo se hlavně o dva hlasy: saský a falcký, jež byly sporny. O falcký hlas vedla spor linie bavorská a falcká, v té době Rudolf falcký a Ludvík bavorský. O hlas saský přela se linie lauenburská a wittenberská. Karel rozhodl, že hlas kurfirstský jest sloučen se zemí nedělitelnou a nikoli s osobou. Rozhodl se tedy pro Falc a pro Sasko jako země kurfirstské, ne však pro linie. Každá země kurfirstská jako taková volí krále, osoba jest pouhým formálním vykonavatelem volebního aktu. Toto rozhodnutí Karlovo bylo zcela správné, rozhodnutím opačným byl by citelně porušil rovnoprávnost hlasů volebních a tím nezávislost celého aktu volebního. Kollegium kurfirstské, opora říše, bylo prohlášeno za nejvyšší instanci říšskou po králi.¹⁸⁾ Shody kurfirstských hlasů jest třeba k volbě německého krále. Každý kurfirst jest ve své zemi soudcem, jemuž náleží cla a berně, ač od kurfirstského soudu jest možno odvolání ku králi. Mezi kurfirsty má přednost král český, který jest nejvyšším soudcem v zemi, od jehož soudu není odvolání ku králi německému (ius de non appellando), platí ius de non evocando ve všech kurfirststvích. Všechny tyto zákony tvoří právní celek nazvaný zlatá bulla Karlova a vyhlášeny slavnostně část v Norimberce v lednu 1356 a část v Metách¹⁹⁾ o vánocích 1356.²⁰⁾

¹⁸⁾ V tom zní silně struna Karlova mysticismu.

¹⁹⁾ Při vydání bully jest důležitě, že Karel z vlastní vůle vydal ji, ne z přinucení kurfirstů, jak historiografie dosud tvrdí.

²⁰⁾ Zajímavě, že v bulle není zmínky o papeži a korunovaci, jakoby Karel mlčky popíral jeho účast při volbě.

Mezi prohlášením norimberským a metským byl Karel v Čechách, kde zase propuklo loupežení, až jakési povstání nižší šlechty s přísnou vládou Karlovou nespokojené. Jmenují se hlavně rytíř z e Ž a m p a c h u, který byl oběšen z vůle Karlovy a pání z Rožmberka, s nimiž se Karel smířil.

Na sněmě v Metách, kde byly zbývající články zlaté bully prohlášeny, byla řešena ještě otázka francouzsko-anglická a otázka lucemburská. Král francouzský Jan byl poražen právě toho roku Eduardem III., tož usiloval o pomoc Karlovi. Karel těžil. Dal si přísahati dauphinem na panství arelatské a burgundské, čímž zajistil si nároky k oběma těmto zemím a proto nepřekvapuje, že na sněmu metském objevuje se d a u p h i n jako devotní Karlův přívrženec a přináší mu darem nádherný meč ohromné ceny. Nepřekvapuje, že objevuje se tu kardinál T a l l e y r a n d jako legát papežský a konečně nepřekvapuje, že dostávají se i poslové krále anglického, ježto i ten stál o Karlovo přízeň. Vůbec lze říci, že nebylo sněmu říšského, který by byl s takovou účastí a stkvělou nádherou konán. Ovšem otázka francouzsko-anglická rozřešena nebyla. Karel uzavřel s Francií smlouvu, která potvrzovala síce dauphinovy přísahy, ale proti Anglii nezavazovala. Otázka lucemburská týkala se Limburska a Brabantska, o něž vznikl spor mezi Václavem lucemburským jako manželem Johanny brabantské a jejím bratrem Ludvíkem flanderským. Karel spor urovnal ve prospěch Václavův, čímž rod lucemburský zbohatl o dvě krásné země, jež mu pak i dědičně připadly.

Slavný sněm metský, s takovou nádherou konaný, dozněl v Čechách při v y s v ě c e n í K a r l ů s t e j n a, právě v březnu 1357 dostavěného, a při položení zá-

kladního kamene k novému mostu přes Vltavu, řečenému Karlovu, v červenci 1357.

Vydání bully mělo následky: spor s Bavorsy, spor s papežem. Wittelsbachové v Bavořích byli bullou zatlačeni do pozadí, proto bylo mezi nimi a Karlem napětí, jež r. 1356 vzrostlo v loupeživou drobnou válku s nevelkým důrazem vedenou. Důležitější stala se tato napětí, když papež Innocenc VI., bullou též dotčený, vystoupil proti Karlovi, snad pro jeho reformátorské snahy, probouzené v něm tehdejšími kanovníkem Miličem z K r o m ě ř í z e a když dávné tyto rivaly, papeže a Wittelsbachy smířil vévoda rakouský Rudolf IV., zeť Karlův, který nežil s tchánem v přátelství proto, že mu tento odepřel císařského potvrzení jeho diplomatických fals. Papeže si Karel usmířil ještě r. 1359 vydav bullu na ochranu statků duchovních proti moci světské. Ale Wittelsbachové bav. a Rudolf svých styků spojeneckých proti Karlovi nijak netajili a když r. 1360 Karel vypravil říšskou hotovost proti Eberhardu würtensberskému jako rušiteli Karlem nařízeného landfriedu, stáli zase jako jeho spojenci proti Karlovi. Episodou v těchto zahraničných záležitostech jsou dvě události: v únoru 1361 narození syna Karlova Václava, který vším právem mohl by býti nazván le desiré, a jehož křest byl s takovou nádherou slaven v Norimberce, jeho rodišti, a smrt Anny svídnické v červenci 1362.

Rudolf nepřestal brojiti proti tchánovi. Výsledek této jeho činnosti jest spolek s Ludvíkem uherským, Kazimírem polským a Menhartem tyrolským a bavorským, synem a dědicem Ludvíkovým a Markétiným. Při tom Rudolf opojen velikášskými sny doufal, že se mu podaří svrhnou i Karla s trůnu

říšského. Ale s války sešlo z důvodů neznámých. Do popředí vystupuje pak opět tyrolská otázka.

R. 1363 zemřel Menhart, jediný potomek a dědic Markéty Maultasche. Tím vznikla politická situace tak toužebně očekávaná vypočítavým Rudolfem rakouským, na niž pamatováno bylo v četných rodových smlouvách ještě za Albrechta. Již i Karel k postoupení Tyrol Habsburkům byl nakloněn. Když tedy r. 1363 zemřel Menhart, jak nejrychleji mohl, pospíšil Rudolf do Tyrolska, aby se znovu ujistil Markétiinou přízni. Vskutku postoupila Markéta jemu a bratrům jeho Albrechtovi a Leopoldovi Tyroly na věčné časy. Následek byla válka jeho s Bavorskem, leč zakročení Karlovo vyrovnalo celý spor. Karel totiž, po třetí ovdověv, počítal s možností nového sňatku a vyhledal si nevěstu daleko na severu, v Pomořanech. Vévoda pomořanský byl členem onoho spolku proticísařského, kterého tajným původcem byl sám Rudolf IV., a k němuž se nyní počítal kromě krále uherského a polského také Valdemar IV. dánský. Tento branný spolek umínil si Karel rozpoutati a k tomu mu měl pomoci sňatek. Nabídl ruku svou dceři pomořanského vévody, Alžbětě, vnučce krále polského, Kazimíra. Nabídka byla přijata a svatba slavena v Krakově roku 1363 u přítomnosti Valdemara dánského, Petra cyperského a jerusalemského a následek její byl smír Čech s Polskem i s Uhrami. Roku téhož byl mladý Václav korunován arcibiskupem pražským na krále českého.

Do téže doby padá vzrůst moci rodu lucemburského získáním Braniborska. Tu vznikly po smrti Menhartově spory mezi bratry Ludvíkem (Římanem), Otou a Štěpánem o Bavorsko horní.

Když Štěpán získav si přízeň hornobavorských stavů dal si holdovati, oba markrabí rozhněvali se na bratra tak, že zvláštním zápisem z 18. března 1363 pojistili císaři při smrti své bez mužských dědiců nárok na markrabství braniborské bez ohledu na bratra Štěpána a smluvili, že syn císařův Václav má se hned psáti markrabí braniborský; Otovi zasnoubena Karlova dcera Eliška s věnem ve Svidnicku, Čechám pak měla připadnouti dolní Lužice. Lze říci, že Karel ocitá se tu ve fási diplomatických rodových smluv. Fáse ta vyvrcholila t. zv. smlouvou brněnskou. Ženy hrají v dějinách veliké role. Choť Rudolfa lucemburského Kateřina, dcera Karlova, přemlouvala manžela ke smíru s tchánem dovozujíc neúspěchy jeho dosavadní politiky protilucemburské. Rudolf, který nyní skutečně Karla potřeboval, aby ho potvrdil v Tyrolích, odhodlal se k tomuto kroku: v Brně sešel se s tchánem v únoru 1364 a tu bylo vyjednáno: Karel potvrdil Habsburkům vládu v Tyrolsku a udělil je Rudolfovi v léno. Uzavřena dědičná smlouva, dle níž rod lucemburský s habsburským měly vzájemně děditi své země, vymrou-li potomci mužského i ženského pohlaví.²¹⁾ Důležitost smlouvy té vyplývá z vůle Karlovy, aby byla potvrzena kurfirsty i českou a rakouskou šlechtou. K této činnosti smluvní pojí se změna v jeho rodinných neb rodových snahách. Po smrti Ludvíka branib., kdy jediným dědicem této země zůstal Ota, zasnoubil tomuto Kateřinu, starší svou dceru, vdovu po právě zemřelém Rudolfovi r. 1365 a Albrechtovi rakouskému zasnoubil onu

²¹⁾ Smlouva ta má dalekosáhlý význam; jest to první smlouva o dědění českorakouské, jež směřuje k vytvoření jakéhosi velkého státu ve formě dnešního Rakouska.

Elišku, jež byla nedávno slíbena Otovi. Lze říci, že tento sňatek, který se uskutečnil r. 1366, jest jedním z oněch, jež slouží politice. Tím utuženo bylo spojení Čech a Rakous, jež dotvrzeno smlouvou Karlovou a Václavovou s jedné, Albrechtovou a Leopoldovou s druhé strany, vespolek na obranu a výboj proti každému nepříteli.

Karel jest císař papežský, ale tento svůj poměr k nejvyšší hlavě církevní upravil si tak, že papežství stalo se mu nejmocnější oporou. Maje mocný vliv na papeže své doby, chtěl přiměti nového papeže Urbana V., aby opustil Avignon a vrátil se do Říma. Proto navázal styky s tímto mužem, který byl v té věci povolnější než Kliment VI. a Innocenc V. Karel nechtěje od své myšlenky upustiti, navštívil papeže osobně v Avignonu v letě 1365, aby vyjednal tu záležitost nového pražského arcibiskupa Jana Očka z Vlašimě, ale hlavně aby přemluvil papeže k návratu do Říma. Slavný byl vjezd Karlův do Avignonu, při němž symbolem císařství byl živý orel nesený v průvodu. Papež žádal na Karlovi křížovou výpravu; Karel slíbil, že bude podporovati akci tu, ač sám se jí neúčastní, tendence jeho byla zbaviti se tímto tažením loupeživých rot provenčských a italských. Teprve pak papež slíbil vrátiti se do Říma. Episodou z tohoto Karlova pobytu ve Francii jest jeho slavná korunovace v červnu r. 1365 na krále arelatského.

Vraceje se z Francie, zastavil se Karel v klášteře sv. Mauricia v Burgundsku a vyžádal si ostatky sv. Sigmunda, zakladatele kláštera toho, krále burgundského, převezl je do Prahy, prohlásil Sigmunda patronem českým a syna, který se mu r. 1368 narodil, pojmenoval Sigmundem. Teprve 1367 opustil papež

Avignon, nebyl však uvítán Karlem, jak výslovně si přál a proto zůstal ve Viterbě. Karel navštívil Řím teprve r. 1368 a to jest jeho druhá jízda do Říma. Zemským správcem ustanoviv arcibiskupa Očko z Vlašimě, opustil Čechy, chystaje se pokoriti odbojné Milaňany, hlavně rod Visconti a s nimi spojené Scaligery. Po nerozhodných bojích uzavřeno příměří, jímž se Viscontiové zavázali pomáhati císaři vojskem pokud bude v Itálii, začež byli přijati i s ostatními Lombardany na milost. — Teprve pak pokračoval Karel ve své italské cestě. S papežem sešel se ve Viterbě, opustil ho však, aby byl dříve v Římě a mohl jej náležitě uvítati. Když papež v říjnu blížil se k Římu, vyjel mu Karel vstříc a sestoupiv s koně, pěšky veda sám koně papežova, vedl ho až ke schodům chrámu svatopetrského.²²⁾

Po několikaměsíčním pobytu opustil Karel Řím, dosáhnuv svého touženého přání, návratu nejvyšší hlavy křesťanstva do Říma.

Ještě než Karel opustil Itálii, měl příležitost zakročiti k rozšíření rodové moci na severu. Bolek svídnický zemřel r. 1368, tedy dolní Lužice hned připadla Čechám; nárok ten byl jen stupňován abdikací Oty braniborského. Proto Karel prohlásil Lužici za léno české, vyzval ji ště z Modeny arcibiskupa Jana Očka z Vlašimě, aby Václava uvedl jako vladaře do této země. Bylo však třeba nejdříve uspokojiti různé požadavky stran z Lužice; teprve pak doufal Karel v nesporné právo své na Lužici. Přílišný však vzrůst moci lucemburské v Čechách byl přímo ostražitě střežen vévodami bavorskými,

²²⁾ Od r. 1212 jest to po prvé, kdy císař a papež jsou současně v Římě.

králem Kazimírem polským a Ludvíkem uherským. Zejména pravděpodobně připojení Braniborska k Čechám působilo obavý. Proto uzavřen nový spolek proti císaři. Karel však nechtěl se ani o naději na Braniborsko připraviti. Proto hned r. 1370 dal si Otou braniborským potvrditi smlouvu dědičnou z r. 1363 a s rodinou bavorských Wittelsbachů chtěl se smířiti opětně sňatkem; syna Václava zasnoubil s Johannou, dcerou Albrechta bav., bratra Oty branibor. Ale tím celý spor přece nebyl vyrovnán; teprve smrt Kazimíra polského, papeže Urbana V., který rozešel se s Karlem pro jeho politiku v Lombardsku, jež byla proti intencím papežovým namířena, byla podnětem Karlovy offensivy. Válka bez úspěchu vedená má určitý ráz, vede se pro a o Braniborsko. Příměř r. 1372 ji přerušilo, ale r. 1373 opět vedena a to v Braniborsku samém. Ota braniborský má spojence ve Fridrichovi bavorském. Nestačí však oba na odpor proti císaři. Proto v srpnu 1373 uzavřena nová smlouva o Braniborsko, kterou Ota i Fridrich za celý rod wittelsbašský zřekli se Branibor, vyžádavše si od Karla některé hrady v horní Falci a 500.000 zl. Tím bylo Braniborsko definitivně získáno a Karel mohl se nyní cele věnovati jeho vnitřnímu povznešení. Jeho opravy v zemi vyvolaly v obyvatelstvu touhu po trvalém připojení Branibor k Čechám, což slíbena zápisem z 28. května 1374, jímž bylo Braniborsko prohlášeno za neodlučitelně spojené s ostatními zeměmi rodu lucemburského a nejmladší Karlovi synové Sigmund a Jan byli poslání do země té na vychování.

Připojením a ujednacením Slezska, Lužic a Braniborska vzrostla říše česká na první říši mezi evrop-

skými státy. Dvě kurfirství, polovina hlasů světských byla v její moci. Nyní si vytkl Karel za úlohu zajistiti i v říši nástupnictví svému rodu. Nejstarší syn Václav měl se státi nástupcem otčovým. Hlavní překážkou byla ovšem zlatá bulla Karlova. Šlo hlavně o získání hlavy rodu wittelsbašského, kurfirsta falckého Ruprechta, pak arcibiskupa kolínského a trevírského, aby mohla býti volba jednohlasná. Obratným vyjednáváním podařilo se Karlovi získati všechny tyto hlasy a tak r. 1375 byla jednohlasnost volby Václavovy zaručena. Šlo nyní jen o papeže Řehoře XI. Když i toho získal, slibiv mu příspěvní k opětnému přesídlení z Avignonu do Říma, mohl Karel svolati schůzi kurfirstů do Rensy, jež byla přeložena do Frankfurtu n. M. a tu prohlásiti Václava za zvoleného krále německého 10. června 1376 a v červenci měl se dáti s chotí Johannou korunovati.

Karlovi se vytýká, že rozbil moc svého rodu; jistě neprávem. Karel byl přesvědčen, že ze synů žádný nestačí na tak velikou říši. Maje pak vždy na mysli vnitřní vzrůst zemí, rozhodl se k rozdělení své říše: Václav jako král měl panovati v Čechách, Slezsku, části horní i dolní Lužice, měl lenní právo nad zeměmi bratří, Sigmund v Braniborsku a Jan ve zbývající části horní a dolní Lužice. Pro nezletilost obou těchto vládl však v zemích zmíněných sám Václav, který teprve r. 1378 postoupil bratrům samostatné vlády. Markrabství moravské po otci Janu Jindřichovi zdědil syn Jošt, jehož mladší bratří Jan a Prokop obdrželi úděly.

Roku 1377 vydal se Karel ač churav na cestu do Paříže. Důvodem té cesty udával touhu spatřiti ještě jednou místa, v nichž strávil mládí. Vskutku

však jednalo se mu spíše o nebezpečí, jež hrozilo církvi schismatem a o vyrovnání oněch nespokojeností mezi kardinály, jež vznikly tím, že Řehoř XI. opustil zase Avignon. Po několikanedělním pobytu v Paříži vracel se Karel Lucemburskem, kde přemluvil bratra Václava k vydání zápisu 31. ledna 1378, jímž ustanovil i v Lucembursku nástupcem krále Václava.

Navrátiv se do Čech, pokusil se Karel o opravu mince. Nařídil, aby z jedné hřivny stříbra razilo se 70 grošů, groš po 12 haléřích. Jak a zdali vůbec se toto nařízení ujalo, není známo. Za měsíc po této reformě 26. listopadu 1378 zemřel Karel na hradě pražském právě v okamžiku, kdy vzplanul klášter křížovnický. Tehdy ovšem ještě náhodný oheň. Ale nedlouho po tom plály ohně zcela jiné, jež vyšlehly z jisker hlubokého přesvědčení náboženského, jež nebyly již tryznami minulosti, ale věštcí velikých chvil rozletů ducha nad bídou neudržitelých poměrů.

Index.

- Abdikace Vladislava I. 102, 103.
 abdikace Vladislava III. 110.
 Adalbert, biskup pražský 64.
 Adalbert, arcibiskup salcburský 101, 104.
 Adam Bremský 20, 52.
 Adda, řeka 100.
 Adléta mišenská, choť Přemysla Otakara I. 112, 115.
 Adolf Nassavský 173, 174, 176.
 Alamanni 31.
 Albertus Bohemus 119, 121.
 Albertus Argentineus 230.
 Albrecht I., císař 151, 155, 169, 184, 185, 187, 188.
 Albrecht vév. rakouský 245.
 Albrecht saský 173.
 Alessandria 104.
 Alexander III., papež 101, 104, 105.
 Alexander IV., papež 138.
 Alexia klášter 65.
 Alfons kastilský 135, 144, 146—150.
 Altenburk 176.
 Alžběta habsburská 217.
 Alžběta pomoránská, 4. choť Karla IV. krále českého I. 244.
 Anastasius 66.
 Anežka Palceřík 138.
 Anežka, dcera Přemysla Otakara I., blahoslavená, 118, 119, 120.
 Anežka, dcera Přemysla Otakara II., 161, 188.
 Anjouovci 224.
 Anna, choť Rudolfa I. habsburského, císaře 158.
 Anna lucemburská, dcera Janova 212.
 Anna Ialcká, 2. choť Karla IV. 235.
 Anna svídnická, 3. choť Karla IV. 238.
 ankská marka 151.
 annales Altahenses maiores 130.
 annales Aulae Regiae 130.
 annales Colmarenses 158, 165.
 annales Heinrici Rebdorf 196.
 annales Ottacariani 130, 158.

annales Zvetlenses 119.
 annalista Saxo 52.
 annály admontské 115.
 annály fulčské 52.
 annály hradištsko-opatovické 51.
 annály quedinburské 52.
 annály pražské 51, 111, 196.
 annály svatohavelské 52.
 Anonymus de conversione Carantarum et Baioariorum 33.
 Aquilea 141, 142.
 Arelate 242.
 arelatské království 246.
 Aribo 38.
 Armin 14, 15, 16.
 Arnold lubecký 112.
 Arnošt z Pardubic, arcibiskup pražský 226, 227, 231, 237.
 Arnulf 38—41, 53.
 Attila 18, 22.
 Augsburg 57, 149.
 Augustus 11, 14.
 Aula Regia 171.
 Avari 26—31.
 Aventin 65.
 Avignon 226, 227, 238, 246—250.

Babenberkové 120, 121, 123, 155.
 Bachfeld 119.
 Bachmann 5, 33, 52, 62, 73, 80, 86, 96, 103, 112, 119,
 130, 132, 158, 166, 181, 183, 196, 230.
 Balduin, arcibiskup trevirský 200, 203, 227.
 Balt 18, 177.
 Bamberk 116.
 Basilej 115.
 Bastarni 17.
 Batu 122, 123.
 Bavorsko 31, 34, 39, 41, 64, 68, 135, 139, 151.
 Bavoři 9, 12, 22, 27, 29, 37, 41, 42, 139, 140.
 Beatrice lucemburská 212.
 Bedřich, syn Vladislava I. 101—108.
 Beheimi 31.
 Bela I. 81.
 Bela II. 95.

Bela IV. 121, 122, 126, 128, 133, 136, 137.
 Bela, syn Bely IV. 137, 139, 144.
 Bělehrad Stol. 169, 178.
 Beloves 4, 8.
 Benedikt IX. 77.
 Benediktini 86, 96, 102, 234.
 Beneš z Michalovic 202.
 Beneš z Wartenberka 167.
 Beneš z Veitmile 165.
 Beovinidi 19.
 Berengar 195.
 Bergamo 218.
 Berlín 162.
 Bernhard, biskup sekovský 148, 149.
 Bertold, biskup bamberský 153.
 Bertold z Henneberku 199.
 Bertold z Lipé 223.
 Bezděz 162, 165.
 Bianka Viola 181.
 Bilbasov 44.
 Bitom 172.
 Blanka z Valois 219, 232.
 Blatenské jezero 34.
 Boček 78.
 Bodjanskij 43.
 Bodrci 30, 33, 41, 98.
 Boemani 30.
 Boerebista 12.
 Boguslawski E. 21.
 Boguslawski W. 21.
 Boehmer 230.
 Boehmer-Ficker 112, 130, 165.
 Bohuslav ze Švamberka 193.
 Boioaria 9.
 Boiohemia 9.
 Bojové 7—12, 19, 22.
 Bolek lehnický 198.
 Bolek opolský 211.
 Bolek svídnický 227, 238.
 Boleslav I., kníže český 55—61.
 Boleslav II., kníže český 57, 60, 63—68.
 Boleslav III., kníže český 68—70.

Boleslav I. polský, Chrabrý 67—72.
 Boleslav II. polský 81.
 Boleslav III. polský, Křivošlý 89—99.
 Boleslav IV. polský 100.
 Boleslav Mladá 55.
 Boleslav Stará 55, 77.
 Bolzano 231.
 Bonn 231.
 Bonifác VIII. 178.
 Boreš z Riesenburku 125, 132, 153, 155.
 Bořivoj I. 48, 52, 53.
 Bořivojův křest 48.
 Bořivoj II. 82—92.
 Božej Vršovec 87—89.
 Božena, choť Oldřicha I. 73.
 Božetěch, opat 85, 86.
 Brabantsko 201, 242.
 Braniboř 162.
 Braniborsko 156, 209, 244, 248.
 Braniboři 162, 163.
 Bremer 5.
 Brescia 100, 215, 218.
 Bretholz 33, 44, 52, 56, 62, 86, 96, 103, 112, 116, 119.
 Brněnská smlouva 245.
 Brněnsko 81, 88, 92, 93.
 Brno 45, 84, 88, 97, 156, 159, 198, 204, 206, 211, 212.
 bronzová doba 22.
 Brückner 14.
 Bruno, kronikář 62.
 Bruno, biskup oloučucký 125, 132, 148, 153, 159, 160, 161.
 Břetislav I. 72—76.
 Břetislav II. 84—86.
 Břetislav, syn Břetislava II. 94.
 Bülinger 33.
 Budějovice 152, 153, 180.
 Budišín 71, 235.
 Budišinsko 95, 99, 207, 208, 233, 240.
 Bulharsko 34, 49, 137.
 Bulhaři 50.
 bulla zlatá sicilská 115, 155, 233.
 bulla zlatá Karla IV. 241.
 Burgundsko 242.

Caesar 4, 7, 10, 11.
 Cáhlov (Freistadt) 152, 180, 222.
 Čáchy 139, 176, 201, 231.
 Čamburk 31.
 cantilena de rege Bohemiae 130.
 Caruuntum 14, 17.
 Cařhrad 45, 47, 49.
 Cimbrové 10.
 cisterciácký řád 102, 137, 171.
 Codex diplomaticus Bohemiae 100, 112, 130, 165.
 Codex diplomaticus Moraviae 72, 133, 230.
 Codex iuris bohemicus 109.
 Cola di Rienzo 237.
 collectio generalis 197.
 comites 59, 77.
 Commodus 17.
 Creçy 228.
 Ctibor z Čimburka 162.
 Ctibor, sudí 124, 126.
 Čurčh 199.
 Cusus (Chuba, Ipola, Váh) 16.
 Cyril 43, 48.
 Časlav 160, 161.
 Čák Matěj 179.
 Čelakovský J. 102.
 Černigov 122.
 Český Brod 202.
 Čestmír 30.
 Čingischán 122.
 Dagobert 28, 29.
 Dahn 6.
 Dákové 10, 12.
 Dalimil 24, 112, 123, 130, 158, 162, 165, 180, 183, 184,
 186, 196.
 Dauiet, b skup pražský 99, 100, 101, 110, 112, 113, 117.
 Davle 67.
 Děčané 25.
 Děčín 165.
 Degendorf 145.
 Demel 103, 119.
 denáry 60.

Děpolt Přemyslovec 98, 101.
 Děpolt z Riesenberku 163.
 Děpoltici 115.
 deserti Boiorum 10.
 Dětmar, biskup pražský 64.
 Dětmar mezborský 52, 61.
 Děvín 36.
 Dio Cassius 4.
 diplomatář 78, 100, 109, 112, 130.
 dívčí válka 30.
 Dluhoš, kronikář 112, 165.
 Dobřínsko 213.
 Doksany 102.
 Dolliner 130.
 dolování 129.
 domažlický sněm 204, 216.
 dominikánský řád 118, 119.
 Donin 96.
 Doubravka, dcera Boleslava I., 60, 61.
 Doudlebi 25.
 Drahomíra 54.
 Dráva 39, 40.
 Drážďany 164, 172, 177.
 Drozdovice (Drosendorf) 152, 156.
 Drusus 15.
 ducatus Bohemiensium 39.
 Dudík 33, 44, 52, 56, 103, 132, 158, 230.
 Dümmler 33, 43.
 Dunaj 12, 15, 18, 30, 34, 36, 40, 42, 50, 74, 133, 156.
 Dürrenkrut 157.
 Duryňkové 29.
 Duryňsko 102, 114, 209.
 Dvořák 33, 62, 103, 112, 132, 158, 196.
 Dyje 152.

Eberhardus Altahensis 165.
 Eberhard würtensberský 191.
 Eberhard, biskup braniborský 162.
 Edvard III., anglický 228, 232, 242.
 Eggenberg 210, 217.
 Einhard, kronikář 20, 31, 32.
 Egidi 144.

Eliška Přemyslovna 185, 191, 192, 202, 206, 211, 214.
 Eliška, dcera Ondřeje III. uherského 178.
 Eliška, dcera Karla IV. 246.
 Emeram, klášter v Řezně 65.
 Emerich uherský 113, 115.
 Emmler 130, 146, 165, 166.
 Emma, matka Boleslava III. 68.
 Emmanuel, císař byzantský 101.
 Engelschalk 37.
 Erben 100, 112.
 erbová jednota 199.
 Este 218.
 exarchát ravenský 151.
 exempace 117.

Falc Rýnská 197, 206.
 Feltre 141.
 Ferrara 218, 239.
 Fiedler 166.
 Filip švábský 113, 114.
 Filip korutanský, arcibiskup salcburský 128, 135, 136,
 139, 141—143, 148.
 Filip III., král francouzský 79.
 Filip IV., král francouzský 218, 228.
 Finkel 61.
 Florencie 239.
 Fontes rerum bohemicarum 44, 51, 62, 130, 158, 165, 196.
 formuláře 130.
 Fotius 46.
 Frankfurt n. M. 33, 146, 176, 194, 231, 249.
 Frankové 27, 29, 31, 32, 33, 35.
 František Pražský, kronikář 165, 183, 186, 196, 230.
 Predegar, kronikář 20, 29.
 Freiburg švýcarský 166.
 Friaulsko 27, 141.
 Fridrich I., císař 99—103, 107, 108—110.
 Fridrich II., císař 115—126.
 Fridrich III., císař 186—214.
 Fridrich babenberský, Bojovný 120—124, 155.
 Fridrich bavorský 248.
 Fridrich mišenský 172, 209, 216.
 Fridrich von Walchen 148.

Fřidrich zollernský 145, 146.
 Fřidrich G. 78, 100, 109, 112, 130, 165, 230.
 Frind 62.

Gallie 10, 16.
 Gallus Martinus 61.
 Gaudentius 67.
 Gebhard 81.
 Gepidové 26.
 Gerlach, kronikář 51, 105.
 Gejsa I. 64.
 Gejsa II. 101.
 Gerhard z Epenštejnu 173.
 Germáni 7, 10, 11, 13, 17, 18, 23.
 Germania 8, 11, 14.
 germanisace 129, 132.
 Gertruda baberberská 121, 123, 126, 133.
 Ghibelinové 215—218.
 Giesebrecht 62.
 Ginzl 44.
 Goetz 44.
 Goll 62, 131, 166, 196.
 Göllheim 176.
 Golubinskij 44.
 Gonzagové 218, 231.
 Gorazd 50.
 Gotové 15—18.
 Gottfried kolinský 112.
 Gozzi z Orvieta 175.
 Grahus (Hron) 17.
 groše 180, 230.
 Günther ze Švareburku 236.

Habsburkové 173, 185, 200, 209, 210, 212, 214—217, 220,
 225.

Hadrian II., papež 47.
 Haimburk 177.
 Hammerštejn 91.
 z Hardeka 127, 136, 137, 141.
 Heibronn 191.
 Helena Přemyslovna 101.

Helmold, kronikář 20, 52.
 Helvetové 8, 10.
 z Henneberku 197, 200, 201.
 Hercynský les 8, 9, 11.
 Hermundurové 10, 16.
 Herulové 18, 19.
 Heřman badenský 126.
 Heřman braniborský 179.
 Heřman durynský 113.
 Heřman ze Zvířetic 191.
 Heřman z Milčína 208.
 Historia Venceslai I. 119.
 hlaholicé 47.
 Hlohov 90.
 Hluboká 153, 171.
 Hnězdno 67, 69, 75, 177.
 Höfler 80, 86.
 z Hobenlohe 197.
 Horažďovice 196.
 Horneck, kronikář 130, 158, 165, 183.
 Hostivít 30, 35, 45.
 hradecký kraj 89.
 hroby žarové 23.
 Hron 143.
 Hroznata z Husic 167.
 Hunové 18, 26.
 Hýbl 44.
 Hynek Berka z Dubé 162, 167, 177, 184, 190.

Charvati 25, 61.
 Charvatsko 59, 136.
 Chazarové 46.
 Cheb 121, 145, 151, 154, 168, 195, 204.
 Chebsko 63, 139, 140, 155, 176, 179, 181, 185, 187, 201.
 Chelmsko 213.
 Cheruskové 14, 15.
 Chlumeč 94.
 Christian 67.
 Christianus 51.
 Christianisace 34, 43.
 Chronicon de ducibus Bavariae 196.
 Chronicon Aulae Regiae 158, 165, 180, 183, 196, 229.

Chronicon monachi Fürstenfeld 158, 181, 196.
 Chronicon Claustroneoburgense 181.
 Chronicon Salisburgense 183.
 Chronicon Saupetrinum 183, 196.
 Chronicon Zwellense 196.
 Chrudim 188.

Illyrové 7.
 immunita 117.
 Innocenc III., papež 112—114.
 Innocenc IV., papež 124, 125, 128, 133, 134.
 instituce soudní 129.
 interdikt 117, 151.
 interregnum české 158, 183.
 investitura 107, 108, 110, 112, 113, 116.
 ius regale montanorum 175.
 Ivančice 189.

Jagič 44.
 Jan VIII., papež 48, 49.
 Jan XVI., papež 65.
 Jan, biskup olomoucký 81, 82.
 Jan z Dražic, biskup pražský 162, 185, 187, 193.
 Jan z Wartemberka 180, 188, 189, 190, 192, 193, 201, 203.
 Jan habsburský 181, 188.
 Jan z Klingenberku 189.
 Jan lucemburský, král český 192, 196—230.
 Jan Jindřich lucemburský 212, 214, 215, 220, 222, 224,
 225, 232, 236.
 Jan lucemburský, syn Karla IV. 248, 249.
 Jan, král francouzský 242.
 Jan sasko-lauenburský 201.
 Jan osvětimský 212.
 Jan XXII., papež 210, 211.
 Jan, vévoda normanský 217.
 Jan Marignola 230.
 Jan Oěko z Vlašimě 246, 247.
 Janov 147.
 Jaroměř 188.
 Jaromír, syn Boleslava II. 67—75.
 Jaromír, syn Břetislavův 78—82.

Jaroslav ze Šternberka 167.
 Jazygové 17.
 jednota panská 97, 124, 204.
 Ješek z Falkenštejnu 168.
 Jihlava 161, 175, 189.
 Jindřich I. 54, 55, 64.
 Jindřich II. 69, 70—72.
 Jindřich III. 75, 76.
 Jindřich IV. 82, 88.
 Jindřich V. 89, 90, 92.
 Jindřich VI. 108—110.
 Jindřich VII. 191—199.
 Jindřich heinburský 153.
 Jindřich Lev 99.
 Jindřich Jasmirgott 99, 104.
 Jindřich Břetislav, biskup pražský, kníže český 107, 109.
 Jindřich bavorský 139, 143—150, 156, 220, 223.
 Jindřich mišenský 134, 137, 164.
 Jindřich basilejský 161.
 Jindřich korutanský 179—219.
 Jindřich habsburský 208, 209.
 Jindřich javorský 207, 223.
 Jindřich z Klingenberku 229.
 Jindřich z Kysku 144.
 Jindřich z Lipé 180—212.
 Jindřich staufský 118, 124, 126.
 Jindřich Raspe 124.
 Jindřich z Aufenštejnu 192, 195.
 Jindřich z Rosenberka 167, 184.
 Jindřich, arcibiskup kolínský 200.
 Jindřich Viprechtův 92.
 Jindřich vratislavský 123, 160, 170, 172, 212.
 Jindřich Zdik, biskup olomoucký 95, 97, 98.
 Jireček 6, 109.
 Jiří sv., chrám 75.
 Jiří sv., klášter 66.
 Jitka Břetislavova 74, 76.
 Jitka, dcera Rudolfa I. 161, 168, 169, 173, 176.
 Jitka, dcera Jana lucemburského 209, 216, 217.
 Jitka uherská 169.
 Johanna bavorská 248.
 Johanna brabantská 242.

Johannes Victoriensis 196, 230.
 Jordanes 20.
 Jošt 249.
 Juditin most 102.
 Justinián 19.

Kadaň 31.
 Kalousek 60, 62, 73, 86, 96, 103, 112, 131, 166, 230.
 Kanaparius 61.
 kandidatury Přemysla Otakara II. 134, 135, 144.
 kanovník vyšehradský 51.
 kapitulace volební, Janova 197.
 Karel I. Veliký 29, 31, 32.
 Karel II. 39.
 Karel IV., král francouzský 209.
 Karel I. (IV.) lucemburský 216.
 Karel Robert z Anjou 178, 180, 209, 212, 216.
 Karlmann 36, 37, 38.
 Karlovci 34.
 Karlštejn 235.
 Karlův most 243.
 Kateřina, dcera Karla IV. 232, 245.
 Katvalda 15, 16.
 Kazi 30.
 Kazimír, král polský 77, 221, 227, 243, 248.
 Kazimír opolský 172.
 Kazimír těšínský 211.
 Keltové 4, 7, 8, 12.
 Kętrzyński 21.
 Kirchmayr 6.
 kladrubský klášter 95.
 Kladsko 96, 212.
 Klarisky 129.
 Klicman 230.
 Kliment, žák Methodův 50, 83.
 Kliment VI., papež 226, 227, 228, 236.
 Klosterneuburg 152.
 Knín 107.
 Kocel 47, 48.
 Köhler-Busson 131.
 Kolín 160.
 Kolobřeh 69.

Koloman 89.
 kolonisace 129.
 Konrád II., císař 72, 74.
 Konrád III., císař 95, 97, 98.
 Konrád IV., císař 120, 121.
 Konrád I. znojemský a brněnský 78, 81, 84, 86.
 Konrád II. znojemský 92, 94, 97, 98.
 Konrád Ota 106, 107, 108.
 Konrád z Aufenštejnu 220.
 Konrád z Erfurtu, opat zbraslavský 191.
 Konrád mazovský 133.
 Kourád, biskup olomoucký 203.
 Konrád staufský, Konradino 135.
 Konstancie, choť Přemysla Otakara I. 113, 118, 119.
 Konstantin (Cyrill) 46, 48.
 Konstantin Porfyrogenea 41.
 Korutany 36, 141—143, 150—154, 169, 173, 187, 214, 220—225.
 Kosmas, kronikář 24, 51, 59, 61.
 Kosmas, biskup pražský 84.
 Kotlíni 13.
 Kouba 76, 136, 211.
 Krakov 65, 68, 69, 75, 122, 174, 211, 227.
 Krakovsko 128, 136, 172, 174, 177, 179.
 Královce 134.
 Králové Hradec 188, 202.
 Králův Dvůr 128, 132.
 Kraňsko 141—143, 150—154, 173, 184, 220, 222.
 Kremže 138, 142, 154.
 Kressenbrunn 137.
 Kristián, mnich 60, 65.
 Krok 30.
 Krones 131.
 kroniky slezské 196.
 Krystůfek 62.
 Křesomysl 30.
 Křišťan 55.
 Křivoklát 91, 126, 208, 210, 221.
 Křižovníci 129.
 Kuenringové 127.
 Kumáni 114, 122, 128, 137, 157, 159.
 Kunhuta, choť Václava I. 115, 119, 125, 136.

Kunhuta braniborská, neteř Přemysla Otakara II. 137, 139.
 Kunhuta ruská, choť Přemysla Otakara II. 138, 156,
 160—163, 166, 168.
 kurfirstská olázka 240.
 kurfirstské kollegium 94, 145, 146, 240.
 kurfirstské právo české 72, 94, 146, 150.
 Kurz 131.
 Kutná Hora 175, 180, 188, 194, 195.
 kutnohorské doly 179, 202.
 Kvádové 13, 17, 18, 19, 22
 Kyjev 122.

Labe 11, 24.
 Ladislav I. uherský 83, 87.
 Ladislav (Kumán) 143, 147, 151, 152, 156, 159, 169, 170.
 Ladislav z Anjou, syn Karla Roberta 212.
 Lambert asaffenburgský 52, 112.
 Landshut 136.
 Landštejn 204.
 Langobardi 14, 15, 19, 24, 26.
 Lanškroun 168.
 Lapötre 44.
 laténská kultura 23.
 Lausanne 151.
 Láva 137, 157, 210, 217, 222.
 Lavrov 44.
 legendy, bulharská, Kristiánova, italská, moravská, pan-
 nonská 43.
 legendy o sv. Václavu, Lidmíle a Vojtěchu 51.
 Legnano 105.
 Lehnice 122, 123.
 Lech 32, 58.
 lechové 55, 58.
 Leopold VI. habsburský 82.
 Lešské pole 58.
 Letná 138.
 z Leuchtenberku 201.
 Lev, otec Cyrilla a Methoda 46.
 Libice n. C. 66.
 Libuše 30.
 Lidmila 54.
 z Lichtenštejnu 127.

Lilienfeld 142.
 Limburger Chronik 230.
 Limbursko 201, 242.
 Lindner 131, 230.
 Linec 152, 180.
 Lipold olomoucký 95, 97.
 Lippert 31, 52, 112, 119, 183.
 Litava 137, 139, 143.
 literární kultura 129.
 Litice 190.
 Litold, syn Konráda brněnského 87, 88.
 Litoměřice 80.
 litoměřický kraj 87.
 Litomyšl 226.
 litomyšlské biskupství 226.
 Litva 140, 213, 223.
 Litzelburg 197.
 Livius 4, 8.
 Loděnice čes. 105.
 Lodenice moravské 107.
 Loket 121, 203, 206.
 Lorenz 130, 131.
 Loserth 6, 56, 62, 63, 68, 73, 78, 165.
 Lotar III. saský 92, 94, 95.
 Lotrinsko 201.
 Louňovice 102.
 Louny 185.
 Lublaň 142.
 Lucemburkové 196, 209, 214, 218, 220, 225, 226, 240.
 Lucembursko 212, 227.
 lucemburské vévodství 238.
 Lučané 25.
 Ludvík I., císař 32, 34, 35—37.
 Ludvík IV., Dítě 42, 53.
 Ludvík bavorský, král německý 200, 201, 204—232.
 Ludvík, syn Oty bav. 127.
 Ludvík falcký 145, 148—153, 163, 173.
 Ludvík flanderský 242.
 Ludvík Rýnan, markr. branibor. 244.
 Ludvík braniborský, syn císaře Ludvíka 216, 222, 224,
 225, 231.
 Ludvík uherský 243.

Lugiové 14.
 Luk 145.
 Lukka 239.
 Luschn 131.
 Lutici 30, 33, 54, 98.
 Lutomiřici 25.
 Lužice 71, 177, 207, 208, 247.
 lužický typ 23.
 Luxemburg 197.
 lyonský koncil 148, 149.
 Lysá 72, 73.

Maďari 39, 41, 42, 50, 53, 57, 58, 59, 72, 74, 92, 114,
 122, 123, 126, 137, 142, 157, 217.
 Magdeburk 63, 64.
 Mailberk 82, 217.
 majestas Carolina 233, 240.
 majestáty krále Karla I. 232.
 maltézský řád 102.
 Malýševskij 44.
 man 39.
 Mantova 218, 239.
 Marahenses 45.
 Marcus Aurelius 17.
 Marchek 137, 156.
 Mariacell 142.
 Markéta babenberská 118, 124, 126, 127, 133, 138.
 Markéta Přemyslovna 185.
 Markéta (Maultasch) 212, 214, 219, 224, 225, 244.
 Markomani 9—22.
 markomanská válka 17.
 markrabství moravské 106, 233, 236, 240.
 Marobud 11—15, 23.
 Marobudum 12, 15.
 Martinov 44.
 Martinus Gallus 52.
 Martinus Polonus 196.
 Massigni 13.
 Mazovsko 213.
 Mečislav I. 60, 61, 64.
 Mečislav II. 75.
 meliorace půdy 129.

Mělník 206, 211.
 Menhart tyrolský 151, 173, 243, 244.
 Menhart, biskup pražský 94.
 Meran 231.
 Merseburk 114, 116.
 městský stav 129, 189, 190.
 Method 43, 46, 48, 49, 50.
 Mety 241.
 Michal III., cis. byz. 46.
 Miklosič 43.
 Mikuláš, biskup pražský 125.
 Mikuláš opavský, syn Přemysla Otakara II. 138, 144, 157,
 171, 178.
 Mikuláš z Potenštejnu 223.
 Milán 100, 215, 216, 218, 239.
 Milič z Kroměříže 243.
 milites 59.
 Milota z Dědic 152, 157.
 ministeriálové 152.
 minnesengři 129.
 Minorité 129, 198.
 Mišeň 84, 126, 156, 173, 176, 179, 181, 209, 226.
 Mlada, abatýše 60.
 Mnata 30.
 mnich sázavský 51.
 Mocran et Mocran 116.
 Mohuč 64, 65, 67, 92, 106, 113, 226.
 Mojmir I. 34, 35, 44.
 Mojmir II. 41, 42, 53.
 Mōlk 128.
 Mommsen 5.
 Mongolové 42.
 mons Scac 117.
 Monte Casino 65.
 moravská říše 35, 40, 42, 51.
 Moravské pole 13, 16, 18, 19, 128, 137, 143, 156—159.
 Mosaburk 34, 45.
 Moskva 122.
 Most 125, 165.
 mostecké věže pražské 193, 189, 190.
 Mošon 143.
 Mühldorf 136, 137, 208.

Much 5.
Müllenhof 5, 21.
Mutina, Vršovec 87, 88—90.

Načerad 96, 97.
Neapol 108, 109.
Nejedlý 78.
Neklan 30.
německá říše 35.
německý rád 118, 133, 140, 213.
Neplachova kronika 230.
Netolice 25.
Nezamysl 30.
Niederle L. 5, 21.
Nitra 34.
nobiles et terrigenae 197.
Norikum 15, 39.
Norimberk 104, 115, 116, 151, 192, 195, 199, 232, 239,
241.
norimberské sněmy (1170, 1274) 101, 148.
Nové Město Pražské 234.
Nymburk 193, 195.

occidentalisace 128, 129.
Odoakar 18.
Odolen 100.
odúmrt 198.
Ojír z Friedberku 129.
Ojír z Lomnice 167.
Oktaj 122, 123.
Olbramovici 190, 193.
Oldřich Přemyslovec, kníže český 67, 68, 71, 75.
Oldřich, syn Soběslava I. 99, 103.
Oldřich, syn Konráda brněnského 57—90.
Oldřich korutanský 141.
Oldřich, biskup sekovský 135, 136, 139.
Oldřich z Hradce 167.
Oldřich z Heimberku 141.
Oldřich z Lichtenberku 187.
Olomouc 45, 74, 79, 89, 123, 128, 198.
olomoucké biskupství 81, 83, 140, 182, 233.

Olomoucko 95, 121, 236, 240.
Olymp v Bithynii 46.
Omuntesperk 39.
Ondřej I., král uherský 79.
Ondřej II., král uherský 115.
Ondřej III., král uherský 178.
Ondřej, syn Ladislava Kumána 147.
Ondřej, biskup pražský 117.
Ondřej, biskup olomoucký 85.
opatovický klášter 85.
Opava 162, 167, 171, 172, 211.
Opavsko 121, 160, 198, 227, 233, 236, 240.
Opolsko 128, 174.
Osi 13.
Ostrogotové 19.
Ostřihom 67, 74.
Ota I., císař 56, 57, 63.
Ota II., císař 64.
Ota III., císař 66, 69.
Ota IV., brunšvícký 113—115.
Ota I., syn Břetislava I., olomoucký a brněnský 78, 81.
Ota II., syn předešlého 90—94.
Ota III., syn předešlého 97—98.
Ota Konrád znojenský 105.
Ota havorský 121—127.
Ota, syn Jindřicha havorského 181, 191.
Ota braniborský, zeť Václava I. 134—137.
Ota braniborský, syn předešlého 153, 160—174.
Ota braniborský v době Karla IV. 244.
Ota habsburský, syn Albrechta I. 216, 221.
Ota, biskup hamburský 93.
Otto Frisinský, kronikář 52.

Padova 239.
Palacký 44, 52, 55, 56, 73, 86, 96, 103, 112, 116, 119,
130, 132, 146, 158, 165, 181, 183, 196, 230.
Pallmann 5.
Paltramus 130, 152.
Pannonie 34, 39, 41, 48.
Pannonové 10, 14, 19.
Parma 218.
Pastrnek 44.

Pavel Diakon 20.
 Pavia 218.
 Pekaři 55, 56, 60, 112, 131.
 Pektari 147.
 peněžní hospodářství 129.
 Perno 172.
 Perwolf 43.
 Petr Kommen 101.
 Petr z Aspeltu 191, 197, 200, 203.
 Petr z Rosenberku 202, 207.
 Petr Žitavský 192.
 Petřín 126.
 Petu 122.
 Pfeffer 166.
 Piastovci 61, 212, 224.
 Pič 5, 21.
 Pipin 32.
 Pisa 239.
 Plasy, klášter 102, 193.
 Plichta ze Žerotina 188, 208.
 Plinius 4, 7.
 Plisensko 176.
 Plzeň 152.
 Plzeňsko 118.
 Poděbrady 141.
 pole popelnicová 23.
 Police 168.
 Polička 183.
 Polsko 60, 63, 71, 76, 77, 133, 156, 172, 177, 183, 211, 226.
 Pomořané 61, 98, 177, 181, 213.
 Pordenone 154.
 Pofičská brána 234.
 Porýnsko 91, 211.
 Poseidonios 7.
 Poznaňsko 61, 100, 174, 177, 216.
 praemonstrátský řád 95, 102.
 Praha 55, 57, 63, 76, 89, 91, 97, 102, 105, 107, 110, 126, 127, 132, 134, 140, 155, 156, 163, 167, 174, 178, 185, 195.
 právo obyčejové 129.
 právo městské 129.

právo zemské 129.
 pražské biskupství 64.
 pražské arcibiskupství 226.
 pražský hrad 98, 126, 170.
 Prešpurk 137, 138, 142—144.
 Prkoš 76.
 Příbina 34, 44.
 primogenitura 78.
 Prokop, opat sáz. 73, 114.
 Prokop lucemburský 249.
 Protivín 153.
 Prusové 61, 67, 133, 213, 227.
 Přemyslav 175, 177.
 Přemysl (oráč) 30.
 Přemyslovci 35, 90, 92, 103, 183, 186, 211.
 Přemysl Otakar I. 107, 109, 110—120.
 Přemysl Otakar II. 124—159.
 Přemysl, syn Přemysla Otakara I. 118, 120, 121.
 Přínda 96, 98, 103, 126.
 Pšovane 25.
 Ptolemaios 4.
 Publička 55.
 Pulkava 165.
 Purkart z Janovic 167.

Ráb 144.
 Rába 39.
 Raclav 35.
 Radim, žák sv. Vojtěcha 67.
 Radla 66, 67.
 Rajmund z Lichtenburka 184, 190.
 Rajhrad, klášter 77, 198.
 rakouská marka 88.
 rakouské vévodství 99, 105, 120, 121, 126, 127, 132, 133, 139, 142, 151, 154—156, 174, 185, 227.
 Rastislav 35.
 Ravenna 15.
 Redlich 130, 131.
 regalie 211.
 Regesta Bohemiae 100, 109, 112, 130, 146, 165.
 Regesta Imperii 165.
 Regesten Karls IV. 230.

Regino, kronikář 39.
 reichsunmittelbar 117.
 Rejčka, Eliška polská (hradecká) choť Václava II. 177,
 185, 187, 202, 205, 212.
 Rense 249.
 Ried 136.
 Riesler 33, 131.
 Richard cornwaleský 135, 139, 144, 233.
 Robert neapolský 216, 218.
 roboty zemské 59.
 Rodenberg 131.
 rodová jména 129.
 Rokycany 91.
 Romové 67.
 Romulus 18.
 Rostislav 35—37, 44—48.
 Rott 131.
 z Rosenberku 204, 242.
 Rudolf, hrabě habsburský 116.
 Rudolf I., císař 145—173.
 Rudolf, syn téhož 161, 170.
 Rudolf, syn Albrechta I. 180—186.
 Rudolf falcký 194, 195, 200, 201, 206.
 Rudolf IV., rakouský vév. 243.
 Rudolf sasko-wittenberský 201.
 Rudolf švábský, protikrál 82.
 Rugiové 18.
 Ruprecht falcký 249.
 Ruprecht nassavský 179.
 Ruthart kutnohorský 190.
 rytířstvo 129.

Řehoř Turský 20.
 Řehoř V., papež 66.
 Řehoř VII., papež 82.
 Řehoř IX., papež 121.
 Řehoř X., papež 146, 149.
 Řehoř XI., papež 249, 250.
 řezenský sněm (1182) 106.
 Řezno 14, 30, 34—41, 45, 63, 72, 91, 93, 100, 106, 107,
 132, 151, 180, 216, 232.
 Řezábek 6.

Řím 47, 49, 82, 83, 108, 134, 239.
 římské imperium 17.

Sadská 95, 108, 126.
 Salcbursko 34, 140, 151.
 Sámbe 134.
 Samo 28, 40.
 Sandoměř 122, 172, 174.
 San Felice 218.
 Saraceni 46.
 Sarmaté 17.
 Sasko 15, 91, 176.
 Sasové 30, 31, 82, 84.
 sázavský klášter 73, 81, 86.
 Scaligerové 215, 231, 247.
 Scipio 8.
 Sclavitag 36.
 Sedlec 102, 193.
 Sedličané 25.
 Semering 142.
 Semnoni 14, 15.
 seniorát 78.
 Sentius Saturninus 14.
 Sezima z Krašova 167.
 Sezima ze Stráže 167.
 Siegfried anhaltský 145.
 Siegfried míšenský 147.
 Sieradz 174.
 Sigmund lucemburský 246, 249.
 Sigoves 4.
 Schweinfurt 74.
 Silvestr, biskup pražský 96.
 Skála 105, 106.
 Skirové 18.
 Slavík 6.
 Slavník 64.
 Slavnikovci 58, 64, 65.
 Slavomír 37.
 Slezsko 64, 68, 75, 77, 91, 92, 156, 227.
 slezský typ 23.
 Slované 18—45, 74.
 Slované polabští 54.

slovanská liturgie 43, 49, 73, 86.
 Slovensko 13, 16, 18, 39, 40, 59, 63, 64, 68, 143.
 Smolík 56.
 Soběbor 66, 67, 70.
 Soběslav I. 89—96.
 Soběslav II. 98—106.
 Spangenberg 80.
 Sptylhněv I. 41, 53.
 Sptylhněv II. 76, 78—80.
 Sptylhněv, syn Bořivoje II. 97.
 Srbové 29, 30, 33, 35.
 Srjem 48.
 statuta Conradina 108.
 Staufové 99.
 stěhování národů 17, 18.
 Stein 154.
 Stodorané 54.
 Strabo 7, 13.
 Strahov 96, 102.
 Strachkvas 60, 65.
 Střezislava 64.
 Sušice 136, 145.
 Svatopluk I. 36—53.
 Svatopluk II. 41.
 Svatoplukova říše 40, 59.
 Svatopluk, syn Oty olomouckého 87—90.
 Svatopluk, syn Vladislava I.
 Svidnicko 227.
 Svojanov 109.
 synoda lyonská 124.
 synoda mohučská 45.
 Szajnocha 68.

Šafařík 5, 21, 43.
 Šebíř, biskup pražský 76, 81.
 Špandava 162.
 Špýr 194, 195.
 Štěpán V., papež 50.
 Štěpán I., uherský 65, 72, 73, 74.
 Štěpán, syn Bely IV. 136, 137, 142, 143.

Štěpán braniborský 244.
 Štýrsko 132, 134, 136, 137, 139, 142, 143, 151, 154, 174,
 233.
 Šusta 130, 166.

Tacitus 4, 7—9, 13.
 Tadra 230.
 Talleyrand, kardinál 242.
 Tarquinius Priscus 8.
 Tassilo 27.
 Tataři 122, 123, 157.
 Tektosagové 11.
 Templáři 129.
 Temučin 122.
 Teplá 152.
 Teplice 102.
 Těšnsko 172.
 Teta 30.
 Tetín 54.
 Teutoburský les 14.
 Theben 36.
 Theodorich 19.
 Thiddag, biskup pražský 67, 69.
 Thrákové 7.
 Tiberius 11, 14—16.
 Tobiáš (Dobeš) z Bechyně 162, 163, 166, 167, 184, 187,
 202.
 Tomek 56, 86, 196, 230.
 Toruň 213.
 Trausnice 209.
 Trenčín 221.
 Treviso 141.
 Trident 100, 215.
 Trnava 143.
 Tulu 36.
 turnaje 129.
 Tyroly 173, 214, 220, 225, 226, 231, 245.
 tyrolská otázka 224.
 Týřov 126.

Ugeťaj 122.
 Uhlirz 62.
 Uhry 26, 27, 36, 40, 84, 89, 92, 119, 226.
 Ulm 199.
 Unislav 30.
 universita pražská 175, 233.
 Urban II., papež 83.
 Urban IV., papež 140.
 Urban V., papež 246, 248.
 Ústí n. L. 165.

Vacek Fr. 119.
 Vacek (Vladisl.) 91.
 Václav I., svatý 54, 55.
 Václava sv. kaple 76.
 Václav II., syn Soběslava I. 107, 109.
 Václav I., král 115, 117, 118—132.
 Václav II., král 160, 161, 163, 165—180.
 Václav III., král 178—184.
 Václav, syn Jana lucemb. 203, 225, 242, 250.
 Václav, syn Karla IV. 236.
 Václav IV., král 243, 249, 250.
 Vannius 16.
 Varus 14.
 Velehrad 48, 74.
 Velleius Paternulus 4, 7, 12.
 verdunská smlouva 34.
 Verona 100, 141, 215, 218, 239.
 Videň 120, 121, 126, 127, 132, 137, 138, 139, 142, 152,
 153, 154, 156, 158, 161, 176, 225.
 Videňské Nové Město 123.
 videňské smlouvy 155.
 Viching 49—51.
 Vilém Zajíc z Valdeku 193, 202, 203, 206—208.
 Vilém hrabě 37.
 Vilém hollandský 124, 128, 134.
 Vilémov 160.
 Vincenc, kanovník pražský 51.
 Vindelíkové 10.
 vindická (slovinská) marka 150, 154.

Vindobona 17.
 Vintř 76.
 Viprecht grojský 82, 89, 90, 92.
 Visconti 215, 231, 239, 247.
 Vita Caroli IV. 196, 229.
 Vita sv. chrám 76, 80, 98, 158, 162, 226.
 Vítek z Krumlova 167, 171.
 Viterbo 247.
 Vítkovci 153, 155, 167, 170.
 Vitoraz 36, 210, 217.
 Viztrach 36.
 Vladiměr 122.
 Vladislav I., kníže 89—93.
 Vladislav II., kníže, I. král 96—103.
 Vladislav olomoucký, syn Soběslava I. 95, 96, 97.
 Vladislav III., markrabí mor. 107, 110, 116—118.
 Vladislav, syn Václava I. 121, 123.
 Vladislav Jindřich, markrabí mor. 118.
 Vladislav I., polský 87.
 Vladislav II., polský 99.
 Vladislav Lokietek 172, 177, 178, 182, 211, 212, 213,
 216.
 Vladislav kozelský 212.
 Vladislav slezský, arcib. salcburský 139.
 Vladivoj, kníže český 69, 70.
 Vlastislav 30.
 Vocel 5.
 Vogastisburk 29.
 Voigt 130.
 Vojen 30.
 Vojtěch, biskup pražský 62, 64, 65.
 Volskové 11.
 Voronov 44.
 Vratislav I. 41, 53, 54.
 Vratislav II., kníže, I. král 78—86.
 Vratislav brněnský 94, 95, 97.
 Vratislav, syn Přemysla Otakara I. 115.
 Vratislav město 69, 75, 77, 134, 212, 213, 216.
 Vršovci 66, 69, 70, 87, 89, 90.
 Vypravování o zlych letech po smrti krále Přemysla
 Otakara II. 158.
 Vysoké Mýto 188.

Vyšehrad 91, 97, 125, 234.
vzrůst řemesel 129.

Wach 19.
Waldemar braniborský 201, 207, 236.
Waldemar IV., dánský 244.
Wattenbach 44.
Walram lucemburský 194.
Welfovci 190, 193, 195, 207.
Welfové 99, 215, 218.
Werner z Eppenštejnu 138, 145.
Werunski 230.
Widukind 20, 52.
Wietersheim 5.
Winkelmann 112.
Wittelsbachové 209, 214, 215, 231, 236, 238, 243, 248.
Würzburg 99, 149.

zakládání hradů 129.
zakládání měst 129.
založení Prahy 30.
Zap 230.
Záviš z Falkenštejnu 153, 155, 157, 159, 161, 163,
166—171.
Zbihněv 89.
Zbraslav 171, 192.
zbraslavský klášter 193.
Zdice 109.
Zdirad 84.
Zeuss 5.
Zhořelec 96, 207, 213, 214, 233, 240.
Zlatá Koruna 137, 153.
Zličané 25.
Znojemsko 88, 92, 97, 107.
Znojmo 159, 189, 209, 222.
Zvíkov 125.

Žampach 242.
Zatec 125.
zatecký kraj 87.
Zatecko 91.
železná doba 23.
želivský klášter 96.
Žitava 162, 165, 207.
Žmuď 213.

Opravy.

Str.	4.	ř.	11.	shora	čti	galských
"	9.	"	11.	zdola	"	Boiohemia
"	25.	"	9.	"	"	století
"	43.	"	10.	"	"	der
"	46.	"	9.	"	"	Bitynii
"	46.	"	6.	"	"	missijní
"	48.	"	17.	shora	"	Srjemu
"	48.	"	1.	zdola	"	a který
"	60.	"	11.	"	"	knížetství
"	62.	"	3.	shora	"	Frisingen
"	69.	"	14.	zdola	"	Vršovci
"	88.	"	4.	shora	"	zajistil si
"	98.	"	9.	zdola	"	Slovanům
"	99.	"	7.	"	"	Vladislava II.
"	100.	"	16.	shora	"	Tu provedl Odolen své dobrodružné hrdinství,
"	100.	"	13.	zdola	"	byli
"	100.	v	poznámce	17.	čti	Friedrichem v Codex d. B.
"	101.	ř.	4.	zdola	čti	arcibiskupství
"	102.	"	6.	"	"	praemonstrátský
"	103.	"	6.	"	"	knížetství
"	104.	"	7.	shora	"	k Vladislavovu porušení
"	104.	"	3.	zdola	"	Jasomirgott
"	105.	"	10.	shora	"	s počátku
"	105.	"	13.	"	"	sesazení
"	105.	"	10.	zdola	"	zaskočil u potoka loděnického r. 1179 v lednu z říše se vracejícího Bedřicha,
"	106.	"	12.	"	"	přinesenými
"	108.	v	poznámce	21.	čti	knížetství
"	109.	ř.	12.	shora	čti	vypočítavý
"	109.	"	17.	"	"	knížetství
"	110.	"	10.	"	"	Hned po nastolení Vladislava
"	111.	"	4.	"	"	obětavostí
"	122.	"	11.	zdola	"	Kazaň